بیرغ

(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال

محمود طرزي

ژباړن

ډاکټر محمد داود جنبش

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـــيرغ

(د ېلابېلو ليکنو ټولګه)

ليکوال:

محمود طرزی

ژباړن:

ډاکتر داود جنبش

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: بیرغ

لیکـــوال: محمود طرزی

ژباړن: ډاکتر داود جنبش

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډیزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۱۰)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پيل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريك په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا کړې او دا فرهنګي بهير يې بريالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

حضرت عزيز الملک العلام ته د منني په ويلو، او حضرت سيد خيرالانام و مناقب آل و اصحاب کرام ته د درود په استولو، او د اسلام نياو پـالي ټولـواک تــه د دوعــاوو پــه ويلو[،*] د موخې د روښانولو له پاره دا ډول پر خبرو پيل کېږي.

دا ښکاره او ځرګنده ده چې (ورځپاڼې) [(اخبارونه)*] په اوسني مهال کې د هېوادونو او ولسونو ژبې ګرځېدلې دي. اوس مهال له وحشي او بدوي ولسونو پرته پــه ټــولنيز جوړښت کې داسې يو دولت او ولس نه شته چې د ورځپاڼې څښتن نه وي.

اخبار د (خبر) جمعه ده چې ضد يې (بې خبري) ده. نو اوس ددې فلسفي قضــيې پــه حکم چې (هر څيز د هغه د ضد له مخې پېژندل کېږي) روښــانه جــوتېږي چــې لــه خبرتيا څخه د بې خبرۍ څومره توپير دی!

زموږ ستر هوښيار پرمختګپال ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين اميــر حبيــب الله خان) چې څښتن دې يې دولت پر ځای لري[،*] هغسې چې د افغانســتان د لــوړ خپلواک سلطنت لوړبختي تخت [پلاز*] ته د برياليۍ نېکمرغه ختنې له لومړۍ ورځې تر دې مهاله يوه شېبه هم د هېواد او دولت د پرمختګ او تمدن وسايلو له چمتو کولو پر ځنګ تېر شوی نه دی. او لکه د يوه مينه خپروونکي او مهربانۍ پالونکي پـلار پــه دود يې د خپلو رېښتينو شاهانه وګړو د ظاهري او معنوي پالنې او روزنې له پاره شپه او ورځ هاند کړی دی. نو څرنګه چې يې دېرې نيمګړتياوې پــه خپلــو لــوړو شــاهانه پېرزوينو سمې کړي. د وګړو د بې خبرۍ نيمګړتيا يې هم د (سراج الاخبار) د خپرېدو په امر سره پورته او لرې کړه [،*] نو دادی چې د هغې په لارښوونکو وړانګــو د ملــت وګړي د هېواد له کورنيو پېښو، او له بهرنيو شاوخوا خبرونو او دېرو مسلکي او ادبي او اخلاقي، معلوماتو څخه خبر او آګاه کوي[.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د لوړ سلطنت په پلازمېنه کې د ورځپاڼې د چاپ او خپرېدو هیلــه د نېکمرغه پلاز ختنې له هماغه پیله وه[،*] خو څرنګه چې هر څیز په خپــل وخــت او مهال پورې تړلی دی[،*] نو له دې امله تر دا اوسه وځنډېده.
هغه ګټې او ښېګڼې چې ورځپاڼې یې لري[،*] د سترګو د پټېدو نه دي چې که په دې اړه هرڅه ووایو نو دا د جوت جوتول او د حاصل شوي حاصلول بلل کېږي. خو بیا هــم د هغې له ځینو ښکاره او جوتو ګټو څخه. یوه څنډه بیانوو چې ټولو ته روښــانه شــي چې زړونو ته زمونږ د راتېر ټولواک له مهربانیو ډکه دا اجازه تر کومې کچې لویه پېرزو او مهرباني ده.
(ورځپاڼه) داسې یوه نړۍ ښوده هېنداره ده چې انسان په کور کې ناست د نــړۍ لــه احواله خبروي. آن د خپل کور حالاتو ته هم چــې هماغــه (وطــن) دی[،*] ســړی د ورځپاڼې له ژبې ښه او غوره غوږ نیسي.
ورځپاڼه داسې یوه ایستلې او تېره چاړه ده چې وطن ته د بدو هوډونو او بدو فکرونو د څښتنانو ژبې پرې کوي. څومره زغم سوځوونکی حالت دی چې سړی د ځان په اړه له دوست او غلیم له لرې او نژدې نه ډېرې دروغ او رېښتیا خبرې اوري[،*] خو د ردولو ژبه او د مخنیوي وس یې ورسره نه وي! نو پر دې بنسټ ورځپاڼه د دفاع یوه کــوډګره ژبه ده چې د بد ژبو بې ځایه خبرې ردوي او داسې یو سم محَک دی چــې د وطــن او ملت په اړه د ویل شویو خبرو سم او ناسم رېښتیا او دروغ د رېښتیاوو ډګر ته راباسي.
(ورځپاڼه) داسې یو ادبي ښوونکی دی چې سړي ته له قید او زور پرته د ډېــرو لــوړو پوهو او پوهنو د لاسته وړړو او زده کولو شوق او مینه وراچوي، هو سره لــه دې چــې سړی پوهه او پوهنه په سمبالو کتابونو کې زده کولی شي، خو ورځپاڼــه لکــه د یــوه هوښیار طبیب چې ورو ورو او پرله پسې خپل رنځور ته درمل ورکوي[،*] د بېخبــرۍ رنځوران د خپلو معلوماتي خبرونو په ګټورې درملنې رغوي.
(ورځپاڼه) له هاره ډک یو ګلزار دی چې هر څوک ترې له خپلې خوښې سره سم ګــل ټولولی شي. او له خوندورو میوو ډک بڼ دی چې هر څوک ترې له خپلې طبعې ســره سم خوندونه اخلي، اولنډه دا چې د ورځپاڼې له لوستلو د وګړو ټولې ډلې ګټــه کــولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سراج الاخبار) دا مهال چې اوس نوی جوړ شوی[،*] په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل پر ډېرین چاپ خپرېږي، خو زموږ د ستر پرمختګپال ټولواک تر مهربان او پوهنپال سیوري لاندې یې د پرمختګ او بشپړتایه وسایل ورځ تر بلې چمتو کېږي او په راتلونکې کې به په الهي مرسته او پېرزو په اوونۍ کې یو ځل په سرُبي حروفي چاپ او غورو زینکوګرافي تصویرونو سره د چاپ په ګانه ښکلی او د خپرېدو ډګر ته راووځي.

نو په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د خورا ستر هستوونکي پردربار د بنده ګۍ تندي سولوو او د خپل دې نیاومن خیر غوښتونکي نېک عمله ټولواک د لوړ دولت د پرمختګ او پایښت غوښتنه کوو، او ځان ته د الهي توفیق غوښتونکي یو چې ددې سپېڅلې دندې د سرته رسولو وس چې د خپلو هېوادنیو وګړو د خبرولو [؟*] له پاره مو پر غاړه اخیستې[،*] ومومو، و من الله التوفیق [.*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لارې او پلونه)

او د ګلبهار د سراج پله د پرانستې مراسم

که یو هېواد له یوه وجود سره ورته وبولو منظمو لارو ته کــه ددغــه وجــود رګونــه او شریانونه، او پلو ته یې که مَفّصلونه یعني بندونه ووایو نو هېڅ د مبالغې خبره به مو نه وي کړې.
څکه که په رګو او شریانو کې یوه ګډوډي یا بې نظمي رامنځته شي[،*] د وینې جوهر چې د ژوندانه یواځینی ماده بلل کېږي[،*] په یوه بشپړ نظم چې اړتیا یې ده د زړه له پلازمېنې نه د وجود هرې برخې ته بهېدلی او جاري کېدلی نه شــي [او*] وجــود لــه خطر سره مخامخ کېږي. دغه راز که په مفصلونو یعني د وجود د غړو په بنــدونو کــې ماتوالی او ګډوډي راشي د غړي او بل غړي ترمنځ تړاو او پیوستون له منځه ځي پــه خورا خطرناکو ستونزو اخته کېږي[.*]
د یوه هېواد لارې او پلونه کټ مټ همدا ارزښت او ښېګڼې لري چې د نظم او ســمون نشتوالی یې د هېواد د بېنظمۍ او ناسمۍ سبب ګرځي او د لارو نشــتوالی او د پلونــو نشتوالی هماغسې چې د هېواد واردات او صادرات چې لکه وینه په بدن کې ده[،*] له ناوړه ځنډ سره مخامخوي[،*] د عسکرو په [جګړه ییزې*] استونې او لېږد کې هم له غمه ډک خطرونه رامنځته کوي چې بېلګې یې د تاریخ پاڼې رڼې راښیي.
زموږ د هوښیار نیاومن د عقل څښتن حکیم پرمختګپتال ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د بختورې پلازکېناستنې له بریالۍ ورځــې راهیســې دا دوه خطرنــاک عیبونه او دا دوه وژونکي رنځونه زموږ د ګران هېواد له وجوده لېرې شــوي او پورتــه شوي دي.
اوس مهال د لوړ افغان دولت پلازمېنه د هغه کلک هاند او زیار له برکته چې زموږ ستر پرمختګپال ټولواک د لارو د جوړولو په برخه کې کړي او پېرزو کړي[،*] د هېواد لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر هر لوري سره نښتې او لګېدلې ده، ځینې دغه لارې پاخه او ټینګ سرکونه دي چې ګاډي او موټر پرې تګ راتګ لري، او ځینې یې هغه لارې دي چې تر پخې رغونې لاندې دي. او ځینې یې هغه پاکې او هوارې لارې دي چې تر اوسه پخې شوې نه دی.
هغسې چې د شاهانه هېواد اړوندو سیمو د سمبالو لارو له برکتــه وده کــړې[،*] پــر ځینو ارزښتناکو او باوري پلونو یې هم لوی رونق او ارزښت موندلی چې په دې ډله کې یو هم د نیلاب پر سین پُل دی چې (د سراج په پله) مشهور شوی. دا دی مرحمــت او خیر غوښتنه.
ددغه پله د پرانستنې د مراسمو تفصیل زموږ ښاغلي سر څارونکي چې له (همــایوني اعلیحضرت) سره په ملګرتیا ددغو مراسمو ویاړمن شوی[،*] اداري ته راستولی چې کټ مټ د هغوی همدا لیکنه دلته راخلو:
««د نیل آب د پله د پرانستنې بیان»»
د نیل آب سرچینه د هندوکش د غره لــه واورو او کنګلونــو او چینــو څخــه [ده*] د خاواک له پولې څخه چې د کابل شمالي خوا ده د پنجشېر منځ ته بهېږي[،*] د باګرام شاوخوا له نورو سینونو سره ګډېږي د ختیځ لور ته درومي- په مخکنیو کلونو کې پر دې سیمه چې اوس پرې نوی پُل جوړ شوی[،*] د پله اصلاً نښه نه وه [او*] کوهدامن او کوهستان ته تلونکي راتلونکي خلک په تېره بیا ددغو سیمو اوسېدونکي په خوارۍ او کړاو پر نیل آب پورې وتل او د اوبو د ډېرېدو پر مهال دغو پورې وتونکو تــه د ســر ډېر زیان اوښته- څرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والــدین د ګلبهــار ســیمې تــه ورغلی او دا یې لیدلي و نو پر دغه ځای یې د ودانۍ خیال او هوډ وکړ. څرنګه چې پــر ۱۳۲۹ هجري کال د خدای ورکړي دولت د چارواکي عزتمند مسټر (هالیډې) انګرېــز په انجنیرۍ دغه پُل جوړ شو- د چارشنبې په ورځ د شوال المکرم میاشــتې پــر ۱۷ چې د تلې میاشتې ۱۸ او د انګرېزي اکتــوبر میاشــتې ۱۱ کېــږي[،*] د نیــل آب پُــل پرانستل شو- پر دغه ورځ خورا سپېڅلي ذات لوړ اعلیحضرت د حضور له یو شــمېر خدمتګارانو او عَمَلې سره دغې سیمې ته تشریف یووړ او د کوهستان او کوهدامن یو شمېر خانان او مخور وګړي چې شمېر یې ډېر وو هم دغه ځای ته ورغلي وو[.*] ددغو کسانو او نورو خدمتګارانو له پاره هر ډول خــوراک او څښــاک او خــواړه چمتــو وو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې ورځې پر یوولسو بجو لوړ اعلیحضرت د پله خواته ورغــی- دغــه پُــل د لــوړ اعلیحضرت تر راتګه کولپ [قفل*] و او چې لوړ اعلیحضــرت تشــریف وروړ ملکــي ایشیک آقاسي [د تشریفاتو رییس*] د کولپ کونجي په درنښت او درنــاوي مبــارک حضور ته وړاندې کړه- لوړ اعلیحضرت د کولپ کونجي پر مبارک لاس نیولې دا ټکي یې وفرمایل- هر انسان چې کومه ودانې په ذهن کې انځور کړي[،*] نو د خپل تصور د پلي کېدو هڅه کوي[.*] کتونکي لا په شک کې وي چې دا ودانۍ به څه پایله او ګټــه ولري او هرڅوک په خپل ذهن کې یو تصور لري تر هغــو چــې دغــه ودانــۍ بشــپړه شي[،*] وروسته چې لیدونکي یې په کتلو ګټه او نېکه پایله ووینې نو د هر یــوه زړه ولګېږی- هسې چې مو لومړی دې ځای ته تشریف راوړی او د وګړو کړاو مو لیــدلی و اړینه وبلل شوه او د یوه نوي پله د ودانولو فکر را پیدا شو او د هغه د چمتــو کولــو او جوړولو په فکر کې وم- ځینې زموږ له تکله بې خبره وو- نن چې الحمد لله زمــوږ دا لارښوونه پلې شوې او دا پُل جوړ شوی نــو ښــکاره شــوه چــې د نیــل آب پــر پلــه تېرېدونکو او اوښتونکو ته څومره هوسایي پېښه شوې ده[.*] یو څوک چې ددې پله تر ودانۍ دمخه پر دې سین پورې وتی وي[،*] په خپل حالت کې د هوسایۍ په راتګ پوهېدلی شي- سره له دې چې ددې پله د ودانولو په څېر زموږ په اعلیحضرت فکــر کې زرګونه خیالونه ټوکېدلي چې دا ودانۍ یې له زرو یوه هم نــه شــي کېــدلی[.*] د عالمیانو څښتن ته هیله ده څرنګه چې زموږ خیالونه د وګړو د سوکالۍ او د افغانستان د هوسایي له پاره دي[،*] ځنډ به په کې نه راځي او ټول به پلــي شــي او لــه کــریم څښتنه غواړم چې د دولت ټول ولس او خدمتګاران زما له هوډونو سره همغږي او هم ژبې شي او د حضرت سید المرسلین پر مبین دین ټینګ ودریږي- مستوفي الممالک چې د مبارک حضور لــه خــوا د شــمالي د خلکــو خــان او مشــر دی د کوهــدامن او کوهستان له خانانو سره په یوه ژبه د مبارک وجود د سلامتۍ په غوښــتلو د شــاهانه پېرزوینو شکرانه په خورا ښه بڼه ترسره کړه او لوړ اعلیحضرت د پله د دروازې کولپ پرانسته- موجودې باجه خانې او ددغې سیمې نورو دود سازونو په ګــډې خوښــۍ او خوړو غږونو چې تل دې وي زموږ ټولواک د سلامۍ ادا ترسره کړه- خورا لوړ سپېڅلي ذات تر نورو دمخه پر هغه مبارکه پښــه کېښــوده او د حضــور لــه خــدمتګارانو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهستان له خانانو او ملکانو سره پر دغه پله تېر شول ورپسې نور عادي وګړي پر پله واوښتل د شاهانه پېرزوګانو شکرانه يې پر ځای کړه وروسته شهرياري اعليحضرت د موټر په سپرلۍ تشريف وفرمايه او پر پله تېر شو- د افغانستان د خدای ورکړي دولت چارواکي مسټر هاليډی ته د هغه د تېرو کارونو له امله چې له څو کلو يې په افغانستان کې چوپړ کړی او دغه راز پر دې خدمت چې په دې پله کې يې ښودلی[،*] د پېرزو او مهربانۍ او خوښۍ څرګندونه وشوه- او هغه ټکي او وينا چې اعليحضرت د پرانستنې پر مهال واورول ډېر اغېزناک او هڅوونکي او د اورېدو وړ وو همدومره[.*] (علي احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

و من الماءٍ کل شیً حی

[او هر شی په اوبو ژوندی دی*]

««د کابل اوبه»»

په لوړه افغان پلازمېنه کې سره له دې چې ډېرې جاري اوبه شته[،*] آن د (کابل سین) چې تل بهاندې اوبه لري چې لکه د اوبو د ټکي په څېر چې د نامه په جوړښت کې یې نغښتی دی[،*] تل د ښار په منځ کې بهېږي. خو دا اوبه په کروندو او کرنه کې د لگولو او له هغه نه د ډېرو ویالو د بېلولو له امله چې کله ښار ته راورسېږي هم ډېرې لږېږي او هم د څښاک له پاره ډېرې گټورې او سمې نه وي. یو شمېر چینې او څاه گانې چې شته هم د وگړو د اړتیاوو له پاره بس نه بلل کېږي. حال دا چې اوبه د انسان له خورا اړینو اړتیاوو څخه دي چې د ځمکو او آسمانو یواځیني هستوونکي د انسانانو د ژوندانه بنسټ پر هغه درولی دی.

طب جوته کړې چې د هغو ښارونو د وگړو مړینه چې د څښاک اوبه یې بې خونده او کاږېدلې او له میکروپو [میکروبو*] ډکې وي د هغو ښارونو پرتله چې خوندورې او پاکې او رڼې اوبه لري[،*] خورا لوړه وي.

پر دې بنسټ په کابل کې د اوبو د نشتوالي مسالې زموږ د گران زړونو ته راتېر ټولواک ځیر پام چې د مهربانیو ډک پرمختگپال شاهانه افکار یې تل د هېواد ودانۍ او د وگړو او مخلوقاتو هوسایۍ ته اوښتي وي[،*] ځانته ورواړاوه او کابل ته یې د (پغمان) د خورا خوږو او رڼو اوبو د راوستلو همایوني هوډ او فرمان د صادرېدو ویاړ وموند.

(پغمان) له کابله د نهو کروهو یعنې شپاړلسو میلو په واټن شمال لوېدیځ پلو د پغمان د غرونو په لمن کې چې د (هندوکوه) د غرونو له لړۍ څخه چې په هندوکش اوڅار شوی[،*] پر یوه لوړه او خورا سړه او د خوندورې هوا درلودونکې سیمه پروت دی چې تودې ورځې یې اعلیحضرت شاهانه ذات په (سهیل) مانۍ کې چې د سراجي پرمختگپال پېر له ماڼیو څخه ده. تېروي. لنډه دا چې پغمان د لوړې پلازمېنې کابل دولتي پارک دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان اوبه د خورا جگو ځايونو له هغو چينو څخه چې د غرنيو څوکو له واورو راوځي[،*] په خورا ړنوالي او پاکۍ او سړوالي او خوند رابهېږي.
نو ځکه زموږ زړه سواند او مهربان ټولواک داسې طرحه جوړه کړه چې دغه اوبه په يوه پاخه او ټينګ بند په يوه سيمه کې ايسارې او ټولې او په اوسپنيزو نلونو کې ښار ته راورسول شي او د ښار پر مشهورو ځايونو او معروفو برخو وويشل شي.
په دې اړه تېر کال چې کله يې پغمان ته په شاهانه تشريف ويـاړ وربښلى و[،*] لـه ښاغلي مېلر اسکاټ لنډي [سکاټلنډي*] سره چې د ټوکر اوبدلو د فابريکې په برخه کې د افغانستان په خداى ورکړي دولت کې کار کوي[،*] خبرې وکړې او د لګښت او د اوسپنيزو نلونو د راوړلو له پاره يې دغه ښاغلي ته د يو لک او پنځوسو زرو کلـدارو روپيو د ورکولو هوډ وکړ.
د هغه باوري خبر له مخې چې تر لاسه کړى مو دى[،*] دغه اوسپنيز نلونه پلازمېنې کابل ته رسېدلي او پر دغه خورا نېک کار به په دې نژدې راتلونکې کې پيل وشي.
په حقه چې زموږ د خيرسنجوونکي او عدالت خوښوونکي ټولواک (اعليحضرت سراج الملة والدين) دا مهرباني او پېرزو زموږ د ښاري وګړو ترې زړونه خړوبوي. نو ځکه (سراج الاخبار) له خپلو ټولو همښاري ورونو سره په ګډه د خپل ستر ټولواک د پېرزوګر وجود د روغتيا او سلامتيا د دوام دوعا د ورځو او شپو د څښتن لوړ دربار ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منني وړاندې کول

سبحان الله! موږ د افغانستان ولس څومره نېکمرغه او بختــور یــو چــې پــاک خــورا سپېڅلي الهي ذات موږ ته د اسلام د مبین دین ویاړ رابښلی او موږ ټول یې یو ملت او یو مذهب ګرځولي او د داسې یــوه هوښــیار خیرغوښــتونکي او پرمختګپــال مینــه خپروونکي ټولواک په رعیتی او غاړه ایښودنه ویاړلي یو چې پېرزوګر افکار یې شپه او ورځ د هېواد د ودانۍ او د وګړو د هوسایۍ لور ته دي.

که چېرې خپل تېر حالت ته لږ د عبرت په نظر وګورو او خپل اوســنی حــال ورســره پرتله کړو نو څومره لوی توپیرونه په کې وینو؟

له نور خبرو تېر: یوازې د همدې نیلاب سین پخوانی حالت راسره انځور کړو:

دا سین هغه اوبه دي چې زموږ د ګران هېواد ستر ښېرازه او د خوندورې هوا څښــتن (کوهستان) او (کوهدامن) ولایت یې په خپلې چټکې بهیدنې دوه ځایه کاوه[او*] تګ راتګ ته یې د مجرا د څرنګوالي له امله چې مخ پر ځوړ درومي [او*] اوبــه یــې هــم ډېرې او چټکې او د تېرېدو راتېرو وړ نه دي[،*] یو لوی خنډ جوړاوه.

همدغه ځای ته څېرمه چې اوس پــرې د (ســراج) دا پــرتمین او بّرَمّــوال پُــل جــوړ شوی[،*] د لرګیو او څانګو مانګو یو پُل درېدلی و. سره له دې چې پلي پرې په ډېره وېره او ترهه تېرېدلی شوای[،*] خو بار او څاروي پرې د اوښتو نه وو او آن دغه پُــل هم هرکال سیلابونو ړنګاوه او د ورځو ورځو له پاره د خــدای د بنــدګانو تــګ راتــګ بندېده.

تصور وکړئ: یوه ببوزلې له پښو لوېدلې کونډه ده چې د پېښو تر اغېز لانــدې یــې د سین د پورې غاړې له ځمکو سره اړیکي شکولي او غواړي چې دې خــوا راواوړي[.*] خپل خوار کنډول او لبمځی او غوټه او چپن یې پر یوه خره بار کړي او دوه درې یتیم کوچنیان یې ورسره له لاسه نیولي سترې ستوړې د سین غاړې ته رارســېږي. دلتــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوري چې د نيلاب شـنېدونکي بهانـدې څپـې لار نـه ورکـوي. خـوراکی حیرانـه پاتېږي [:*] نه مخ ته د تلو لار نه شاته د ستنېدو پار!!

خوراکی څه وکړي؟ د لرګیو او خزلو پر پله اوښتلی شي!

آه، څومره دهشتناک حالت! د پله خزلې او څانګې د بېـوزلې مېـرمن د خـره د بـار درندوالي ته ټینګښدلی نه شي [او*] خر له باره سره سین ته لوېږي، ښځه او کوچنیان بغارې وهي، څه چې یې لرل یا نه لرل له منځه ځي!.....

دلته دی چې زموږ د زړه سواند وګړپال مهربان پلار پېرزوګانو دا ناخوالې ونه زغملـې [او*] دا ټینګ اوسپنیز پُل یې د نیلاب پر سین جوړ کړ، او په خپلې دې پېرزو یې یو مفّصل یعنې د خپل شاهانه هېواد یو غړی چې جلا پاتې شوی و[،*] [لـه نـورو غــړو سره*] وتاړه. او د پغمان د جنت وزمه اوبو پـه راوسـتلو سـره یـې د خپلـې لـوړې پلازمېنې ژوند خړوب کړ. (تل دې وي زموږ ټولواک).

د ورځو شپو د هستوونکي له دربار نه د خپل نېـک عملـه ټولـواک د عمـر او بخـت اوږدېدل او د برم او پرتم ډېرېدل غواړو چې تر پرمختګپـال سـیوري لانـدې یـې د شاهانه هېواد او ملت د ودانی او پرمختګ دا ډول خورا ډېرې نښـې رامنځتـه شـي.

آمین [محمود طرزي*] لاسلیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

((نصیحـــت))

ای ګرانو همښاریانو

زموږ سترحق حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم (الدین النصــیحه) فرمــایلي دي. یعنې (دین نصیحت دی)[.*] له یواځینې څښتن سره شریک مه نیسه، پر پرښـــتو او کتابونو او پیغمبرانو او قیامت ایمان راوړه[،*] لمونځ کوه[،*] روژه نیسه، او نور ټـول دیني حکمونه هر یو[،*] یو نصیحت دی چې ددغـو نصـیحتونو منونکـواو لارویـانو ژغورنه او سلامتي وګټله، او پر بله تلونکو او سرغړوونکو ته یې تلپـاتې کوزګـوري او مختوري په برخه شوه[.*]

(نصیحت) کول یوازې د ځینو ځانګړو کسانو له پاره نه وي بلکې هـر مسـلمان ورور خپل بل مسلمان ورور ته د نصیحت حـق لـري[،*] نیمګړ تیـا یـوازې د بېسـاري او یواځیني څښتن په پاک ذات کې نه شته نور نو د بشري ټولنې هـر غـړی پـه خـورا نیمګړ تیاوو ککړ دی. هغه ملتونه او ټولنې چې پرمخ تللي او د (مدني) وګړو نـوم یـې ګټلی د خپلو ځینو ځینو نیمګړ تیاوو له لیدلو او د ځینو ځینو له پر ېښودلو پرتـه یـې نور څه نه دي کړي.

داسې هم نه ده چې (نصیحت) کول دې یوازې بې نیمګړ تیاوو خلکو ته ځـانګړی وي! ځکه هېڅوک هم له نیمګړ تیاوو خلاص نه دی. خو خپله تشه هر څوک لیدلی نه شي او د بل عیب ژر ویني[.*] که څه هم د نیمګړ تیاوو پټول یو لوی اخلاقي صفت دی خو ځینې داسې څیزونه شته چې که یاد نه شي زیان ترې راوځي.

نو ځکه یې یادوو ایسته نو (ستا زړه چې له خبرو مې پند اخلې که خواشیني)[.*]

ای ګرانو همښاریانو! راځئ ټول په ګډه لـه ځـورونې ډک دې عـادت نـه چـې د عـامو لارو او سړکونو او له ګنې ګونې ډکو بازارونو په منځ کې دربړو او لکه په خپل کور کې چـې یـو سـره خبرې او مرکې کوو لاس واخلو. د سر په سترګو وینو چې الحمدلله زموږ د پرمختګپال ټولواک تر پېرزوګر سیوري لاندې زموږ د ښې هوا او خوندورې فضا خاوند ښار ورځ تر بلې وده کوي او ودانېږي[.*] سړکونه[،*] بازارونـه[،*] پلونـه او ودانـۍ جـوړ ېږي، ګـاډي[،*] موټرونـه[،*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایسکلونه په کې ځغلي. نو که موږ د لارې په منځ کې د درېدو همدا عــادت پســې اوږد کــړو ځومره خطرونه او څومره زیانونه به پخپله موږ او نورو ورونو ته پېښ شي؟

لږ انصاف ښه دی! لاره عامه لاره ده ټول ترې برابره ګټه اخیستلی شي. کــه چېــرې مــوږ درې څلور تنه په لار کې ودرېږو او په بنډار کېوځو نو آیا د دېرو نــورو ورونــو حــق بــه مــو نــه وي خوړلی؟ په تېره بیا چې زموږ ځینې کلیوال ورونه چې شالونه او څادرونه، او کله کلــه پنډونــه هم ورسره وي هغه هم خپلو پښو ته پر سړک ږدي او ګرم بنډار جوړوي.

نو که دغه مهال یوه ګاډی یا بایسکل یا یو موټر راشي[،*] او که په لاره کې کړلېچ هــم وي نــو تر هغو چې درېږي او که چلوونکی یې ځان هم وساتي یوه مصادمه - یعنې لګېدنــه [ټکــر*]- رامنځته کېږي چې خدای مه کړه له دې ډول پېښو څومره انسانان له خطر سره مخامخېږي! د سر پر زیان سربېره ډېر مال هم له منځه ځي. یوه ګاډی لــه اس او انجــامې[؟*] ســره لــه زرو [تر*] پنځو زرو روپیو بیه لري[.*] یو بایسکل یا موټربایسکل هم همدغه شان پــه تېــره بیــا موټر! چې نژدې زموږ د یوه لوی ځمکوال د ټولې ځمکوالۍ د بیې هومره بیه لري!!!

اوس راځئ لږ ځیر شو: د ساري په ډول یوه ګاډی چې یو چټک ځغلېــدونکی اس یــې چټکــه ځکوي. همدا چې غواړي له پیچومي واوړي د بنډار له یوې ډلې (د ســړک لــه مجلــس) ســره مخامخېږي. تر هغو چې بنډاریان غواړي شالونه او څادرونه او غوټې موټې سره ټــولې کــړي او څنګ ته شي[،*] او تر هغو چې ګاډیوال خپله ګاډی ګوښه کوي[،*] یا ټکر پېښــېږي چــې د سر زیان ورسره ملګری دی او یا د ګاډیوال ګاډی ماتېږي چې دا هم د مال ضایع کېدل دي.

نو ځکه ګرانو همښاریانو! راځئ ټول په ګډه د لارې په منځ کې د درېدو او غږېدو دا له ځورونې ډک عادت پرېږدو والسلام (محمود طرزي) [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بسپنه)

(((ـــــ يعنې چنده ـــــ)))

په دې اړه چې انسان (په ختېه مدني) [مدني بالطبع*] دی ټولو مخکنيو او اوسنيو پوهانو او حکيمانو د ډېرو کتابونو په ليکلو ښکاره او جوته کړې چې انساني ژوند به شونی نه وي مګر په ټولنه او يووالي او خپلمنځي لاسنيوي سره چې په (ختېه مدني والی) همدا دی.

او په دې تړاو ډېر معقول او منقول دليلونه راوړل شوي دی چې په دې ډله کې د انسانانو د ضروري اړتياوو د پوره کولو په اړه د ټولې بشري ټولنې د ګډو هڅو او زيار خورا ښېلګې او دليلونه راغلي دي. د ساري په ډول له نورو ټولو اړتياوو تېر: د اورلګيت د يوه ډبلي له پاره چې له ډېرې بې ارزښتۍ مو نظر ته نه راځي، او د پېر له پاره پيسې يې په شمېر کې هم نه راولو[،*] ميليونو وګړو هڅه او هاند کړی چې رامنځته يې کړي.

آيا له کان نه د اومه ګوګړ ايستل او د هغه پاکول او له لرې واټنو ښارو او فابريکو ته رسول او د هغه د خميرې جوړول او له ځنګله يې د لرګيو پرې کول او له هغو نه د دړو [تختو*] ايستل او بيا يې دومره نرې نرې غوځول د څومره انسانانو په يووالي او ګډ زيار او هاند شوني شوي دی؟

که يوازې يې له ځنګله نه د لرګيو پر لېږد لږ غور او فکر وکړو نو د حيرانتيا په بوربوړکۍ به کېوځو او د هغو لاسونو پوله او شمېر به رانه ورک شي چې په دې کې تناکې شوې دي. که نور هېڅ نه وي په همدا لومړي سر کې يوې ارې او تېشې ته اړ يو چې لرګي پرې غوځ کړو. آيا پوهېږئ چې له کان نه ددې ارې او تېشې د اوسپنې پر ايستلو او د لويو ښارونو فابريکو ته يې پر رسولو او ويلي کولو، او اوبه ورکولو او فولادولو او غاښونو جوړولو زموږ څومره ميليونو هم نوعو زيار ايستلی دی؟

له نورو چارو يې تېر: له کان نه تر ښاره د ارې او تېشې د اوسپنې د لېږد له پاره لږ تر لږه يوې ګاډۍ ته اړتيا پيدا کېږي چې د هغې ګاډۍ د جوړولو له پاره د ګنو څيزونو د جوړولو اړتيا پر بوځي[.*] د ساري په ډول د انجامې[؟*] او پټۍ او جوټ[؟*] او کړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مېخ او پېچ او سګک او څرخ او نورو له پاره زرګونه لاســونه او ســلګونه پېشــې او صنعتونه په کار بوختېږي چې ببرته د هر يوه دغه څيز له پاره هم په کروړونو انساني وګړي ګډ هڅه او زيار باسي او همداسې نور درواخله!

دا بسپنه او لاسنيوی له يو بل سره د ټولو انسانانو عامه ځانګړتيا ده چې ددې بسپنې او لاسنيوي محرک او هڅوونکی هماغه اړتياوې او ضرورتونه دي چې انسان ورتــه د ژوندانه له پاره اړ دی.

پر دې عامې بسپنې سربېره يوه بله ځانګړې بسپنه هم په انســاني نــړۍ کــې دود او رايجه ده چې هغې ته زموږ د ګران هېواد په فارسي اصطلاح کې چنــده وايــي. ددې چندې خوځوونکی او محرک يو تر بله د انســانانو د وجــداني مهربــانۍ او زړه ســوي احساس دی.

د ساري په ډول په يوه هېواد کې قحطي راځي، يا سېلاب راوځي او يا زلزله، يا اور يــا کوم بل ډول آفت پېښېږي او د هغه هېواد وګړي په خورا يوه بدمرغه حالت کېــوځي. ددغو بدمرغو د نورو همېنو [هم نوعــانو*] د وجــداني زړه ســوي او مهربــانۍ حــس راپارېږي او ايشېږي او د خپل همېنې د خواخوږۍ او لاسنيوي له پاره نغد او جنس او غَلې نه سپموي چې تر ټولو غوره انساني ځانګړتيا هم همدا خورا لوړ حس دی چې د انسان غوره والی او بشپړتيا پرې ښکاره او جوتېږي.

يو بل ډول بسپنه يعنې چنده هم شته چې يو څه ځانګړې او محدوده ده. د ساري په ډول هر هېواد ډېرو داسې څيزونو ته اړ وي چې تر څو يې وګړي لاسونه ســره ورنــه کړي، او د يو بل د لاسنيوي هڅه و نه کړي، يوازې شخصي شتمني او وســمني يــې د پوره کولو پېټی نه شواى پورته کولی[.*] د اسلام مبين دين د انســان د لاســنيوي او بسپنې له پاره د سيد خيرالانام د شريفې شرعې د حکمونو له مخې د (زکات) خــورا غوره عمل لکه يوه سيده روښانه لار ټاکلې چې که د يوه هېواد ټول وګړي يې په ګډه له مشروطو قاعدو سره سم ولاړ شي[،*] د يوه هېواد د اړتياوو ډېرې بنــې بــه پــرې ورکې او له منځه ولاړې شي.

د ساري په ډول تر ناروغيو او رنځونو بد ناوړه حالت د انسانانو له پاره تصور کېدلی نه شي. په تېره بيا چې ناروغ کس بېوزلی او پردېس هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور کړئ: یوه غملړلې کوډله چې له پوزکي پرته بل فرش او په اړینو وسایلو کې لــه یوې ماتې ختینې کوزې او یوې شوندماتې کاسې او د خامتا له یــوه زاړه او شــکېدلي خِټ پرته بل هېڅ ونه لري. آن هوا او رڼا هم چې ژوندبښونکې ګڼه یې ټولو تــه وړیــا رسېږي[،*] دا کوډله د روزان د نشتوالي له امله له پاکې هوا او تودوخې راوســتونکې رڼا نه بې برخې کړې ده! ددې کوډلې په یوه ګوټ کې پر یوه بوین بستر چــې لــه زړو ټوټو او وچو وښو جوړ دی[،*] یو بېوزلی او بې کور او اوره سړی د کمزورۍ او غمجنۍ او ناروغۍ په حالت کې په زګېروېو او زګېرویو او نارو او نارو پروت وینو. نه یې یار شته او نه ملګری[*؛] نه یې رنځمل شته او نه رنځورپال!

دلته دی چې ددې ډول بېوزلو وګړو له پاره، د دوی نور شتمن او مالدار او د وجــداني زړه سوي او مهربانۍ ښښتن همښاریان له غیرته راخوځېږي او هر څوک له خپل حال سره سم او د خپل مال په انډول پیسې سره راټولوي، او پر دغو راټولو شویو پیسو یو (روغتون) رامنځته کوي[،*] هم په خورا ثواب کې ورګډېږي او هــم د وګــړو دا ډول اړتیا د خپلمنځي لاسنیوي په زور له هېواده پورته کوي او له منځه وړي.

او لنډه داچې ددې ډول بسپنو او (چندو) پر مټ ګنې دا ډول چارې ترســره کېــدلی شي چې نه په کې د هېواد د وګړو شتمنۍ ته زیان اوړي او نه د هېواد په مالي وس کې لړوالی راځي.

د ساري په ډول یو هېواد چې د شپېته اویا لکو وګړو درلودونکی وي، که چېرې یې هر کس یوه یوه روپۍ یوه صندوق ته واچوي نو شپیته اویا لکه روپۍ تــولېږي چــې پــر دومره پیسو د ټولنې بېوزلو رنځورانو ته روغتونونه، او د هېواد بې سرپرسته یتیمــانو ته (پالنځي) او د وطن بچیانو ته د پوهې او پوهنې د ښودلو له پاره ښــوونځي او نــور جوړېدلی او ټوکېدلی شي او هغه پیسې چې پر دې لاره لګېــږي پــر وګــړو هــم نــه درنېږي[.*] همدومره محمود طرزي [لاسلیک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

«» د پلي کېدو يوه بېلګه «»

ملکي روغتون

زمونږ په ګران هېواد کې لومړنی بنسټ چې د خيرات او ثواب له پاره له بسپنې يعنې (چندې) رامنځته شوی همدا د پلازمېنې کابل (ملکي روغتون) دی چې ددې بنسټګر هم پخپله زمونږ زړونو ته د راتېر ستر زړه سواند پاچا اعليحضرت ذات دی چې لا يې په شهزاده توب کې سلطنت ته د شاهانه چمتووالي په پېر کې ددې لوړ انسانپالي فکر پر لور ګام پورته کړی او اقدام کړی و.
په خپله دې ګڼه کې يوازې د خبرتيا د هغه ليک متن چې د اعليحضرت شهرياري او د دوی د درانده ورور لوړ نائب السلطنه صاحب په لاسليک خپور او اعلان شوی و[،*] د خپلې ادعا د شاهد په توګه خپروو او که څښتن غوښتل په راتلونکو ګڼو کې به د هغه چمتووالي او ګټورو پرمختياوو په اړه چې له هغه مهاله تر اوسه پـه کـې راغلـي دي[،*] يو په يو معلومات وړاندې کوو.
,,,,,,
د ملکي روغتون د جوړولو او بنسټ ايښودلو په اړه د خبرپاڼې متن
نېټه: د ۱۳۱۶ کال د ذيقعدې د مياشتې (۱۶)
,,,,,,,,,,,,,,,,,,
د پلازمېنې کابل د ټولو مسلمانو وګړو له دينپالو ضميرونو دې پټه او پوښلې پاتې نـه شي- څرنګه چې هر انسان کله روغ رمټ وي او کله ناروغ او رنځور وي او يو وجـود هم له روغتيا او ناروغتيا خلاصون نه لري[،*] خو هغوی چې خپل خپلوان او کوډله او کور او درمل لري که چېرې پر بستر ناروغه پرېوځي نو پالنه او درملنه يې په ښه ډول کېږي او درمل او خواړه يې سم وررسېږي، خو هغوی چې پردېس او بېکسه او بېوزلي او بې وسه او ورځنۍ مړۍ او درملو او خوړو او کوډلې او د اوسېدو ځای تـه اړ دي[،*] نه ځای لري چې شپه په کې هوسا سبا کړي او نه پالندوی چې د رنځورۍ پر مهال يې غم وخوري[،*] نه کور نه کورشريک[،*] نه يې درمل او نه پرهېزانه ملګرې[،*] آه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرى يې ساه ايستونكى درد[،*] په څه نهيلــۍ بــه يــې شــپه ســبا او ورځ بېګــا كېږي[.*] هر څوک چې د مسلمانانو په ډله كې وي بويه چې ددغو بېوزلو پر حال يې د زړه له تله رحم راشي او ددغسې رنځورانو پالنې ته ورودانګي چې د (الشفقة علــى خلق الله) [د څښتن پر مخلوق زړه سوي*] كلمې له ويلو ګټه ورورسېږي.

«««ـــــــ هر انسان د بل انسان دى لكه غړى ـــــــ»»»

«««ـــــــ ختې يوه ده، مشترک د وصل پړى ـــــــ»»»

ځكه نو د څښتن د بندګانو له مهربانيو ډک تكل ددې غوښتنه وكړه چې خاص د الهي جناب د رضا او د حضرت رسالت پناه د سپېڅلي روح د خوشحالۍ له پاره يو روغتون جوړ او د طبيب او درمل وركوونكي او درمل او خوړو او د روغتون د نورو اړتياوو غــم وخورو چې د بېوزلو او پردېسو او بې وسو درملنه په ښه بڼه او ډول ترسره شــي[.*] يوولس زره كابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار حبيب الله خان او اته زره پخې كابلۍ روپۍ د صمدي دربار محتاج سردار نصرالله خان د روغتون د جوړولو له پاره او دغه راز د كال هر يو [په وار سره*] پنځه زره او څلور زره روپۍ چــې ټــولې نهــه زره روپۍ شي د خوړو او درملو او د روغتون د وسايلو، او د طبيب، او درمل وركــوونكي او كاركوونكو د تنخواه له پاره له خپلو شخصي حسابو څخه وركوو او غوښتنه لرو چــې تاسې مسلمان وګړي چې زموږ ديني ورونه ياست هم له دې ثوابه بې ګټې او بې برخې پاتې نه شئ[،*] هر څوک دې د خپل وس هــومره او پــه خپلــه غوښــتنه او رضــا د روغتون د ودانۍ د لګښت له پاره چې سږكال يې د درملو او خوړو د لګښت له پاره [او بيا يې*] كال په كال نغد يا جنس ډېر يا لږ د خپلې وسې هومره او په خپله خوښــه او غوښتنه په دې كتاب كې خپل نوم او هغه نغد يا جنس چې د ودانۍ د لګښت او درملو او خوړو او نورو له پاره وركوي[،*] وليكي او مُهر كړي [چې*] كه خــداى غوښــتل د څښتن په خاطر او د رسول په خاطر به ولګېږي او ضايع به نه شــي[.*] هغــوى چــې تنخواه لري په كتاب كې دې په خپله خوښه او رضا لاسليک وكــړي چــې ســږكال د روغتون د ودانۍ له پاره دومره پيسې وركوو او وروسته بيا هركال له خپلې تنخواه نه د تشخيص دفتر او يا د نظام دفتر ته د دومره پيسو ليک وركوو چې د درملو او خوړو او نورو د لګښت له پاره يې ورسوي او هغوى چې تنخواه نه لري پــه دې كتــاب كــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسليک او مُهر کوي چې کال پر کال تــرې واخيســتل شــي او رســيد ورکــړ شــي همدومره[.*] که څوک څه نه ورکوي هم خپله خوښه يــې ده هــېڅ کــړاو ورتــه نــه شته[.*] دا څو کرښې يوازې ستاسې دينې ورونو د خبرتيا له پاره وليکل شــوې کــه ځان په دې ثواب کې راوستل غواړئ هم مو خپله خوښه ده او که نه يې غواړئ هم مو زړه خپل دی[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحــت

««ـ ای ګرانو همښاریانوـ»»

که ټول عمر د خپل عظیم الشان څښتن د شکر په سجدې ولګــوو لا بــه مــو د هغــه سبحانه تعالی د شکر یو بخرکی هــم پــر ځــای کــړی نــه وي. لیــدونکې ســترګې، اور ېدونکي غوږونه، وسمن وجود، روڼ وجدان، ټینــګ عقــل یــې را پېــرزو کــړی او رالورولی دی. په تېره بیا چې یې موږ د ایمان په نعمت سرلوړي کــړي، او د حضــرت خاتم الانبیا محمد مصطفی صلی الله علیه واله وسلم په مبین دین ممتاز کړي یو چې د مهربان څښتن له خورا سترو نعمتونو څخه دی.

د هغه مبین او د ېر کلک او متین دین ټول سپېڅلي حکمونه چې موږ یې پرې ټینــګ درولي یو[*] په خپله بنه کې یو حکمت دی. او ددغو حکمونو په پلــي کېــدو کــې د دونیا او آخرت ثوابونه او خیرونه نغښتي دي. د محمدیه غراِ شریعت په هر حکم کــې زرګونه حکمتونه او سلګونه ګټې پټې دي. او هر امر او نهې یې د بشر وګړو ته د پېرزو او خوندیتوب لارښود.

ای ګرانو همښاریانو! زموږ د حق پیغمبر صلی الله علیه وسلم په سترو صفتونو کې یو (عظیم خُلق) دی چې خورا سپېڅلي الهي ذات په خپل قدیم کلام کې هغوی په (وَإِنَکَ لَعَلَیٰ خُلُقٍ عَظیمٍ) صفت تر نورو بر کړي دي. حسنه اخلاق یعنې د ښو او منلو خویونــو او عادتونو درلودل، او له قبیحو او ناوړه چارو نه د ډه کول موږ محمدي ناجي اُمت ته له اړینو دیني لوازمو څخه بلل کېږي. د شرم او حیا په آدابو ځان پسولل او له بې ادبۍ او بې حیایۍ نه لرې والي لوی څښتن ته زموږ د منلي حضرت رسول په پله د روانېدو او غاړې ایښودو تر ټولو غوره وسیله ده. د حضرت کبریا د پاک ذات په مخلوقاتو کې تر ټولو دروند او حیاناک د رسولانو لارښود حضرت محمد مصطفی علیه افضــل التحایــا دی چې په دې شریف حدیث یې چې (اَدّبَنی رَبِی فَاَحّسَنَ تادَیَبیّ) د سپېڅلو ادابــو د پاکوالي پوړۍ تر څه ځایه جوتېدلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ادب زده کړه له هغه ګرانه ادیبه»

«چې زده کړی یې ادب دی له ښښتنه»

ای ګرانو همښاریانو، او ای د تمیز ښښتنو وروڼو! ستاسې ددې عــاجز موخــه لــه دې دومره سریزې او بیانونو چې وړاندې شول یوه یادونه ده چې اوس یې راوړم. مخکــې مې ویلي و چې د محمدي مبین دین حکمونه له یوې مخې حکمــت، او ګــرد ډک لــه ګټې او منفعت دي. وګورئ یوه بېلګه درته وړاندې کوم:

د بېساري او یواځیني ښښتن عبادت فرض شوی دی. عبادت پر اوداسه یعنې پاکوالي ولاړ دی. که یې په ساده او راڼه ډول ووایم نو داسې به ووایم چې لمونځ فرض دی او د لمانځه ادا کول په استنجا او اوداسه کولو پورې اړه لري. هغه ارزښتناک حکمت چــې په استنجا کې شته په هېڅ ډول ترې سترګې نه شي پټېدای. ځکه کــه د میتیــازو د راوتلو ځای په وچه خاوره لومړی ښه وچ شي او وروسته په اوبو پرېول شي نو ښــه او غوره اودس یعنې پاکوالی به شوی وي. نو ځکه اړینه او ضروري ده چې لومړی پر لوټه استنجا وشي، او وروسته په اوبو پرېول شي او اودس وشي.

خو زرځله افسوس موږ ښاریان په دې نېک کار کــې هــم پــه یــو ډېــر نــاوړه او زړه بدوونکي کار روږدي شوي یو چې له یوې مخې د انساني ادابو مخالف او زموږ د اُمت د لارښود د آدابو له پلي کېدو سرغړونه ده .

ای همښاریانو، ای وروڼو! انصاف وکړئ! نو تر دې به ډېر ناوړه او زړه بدوونکي څه وي چې په لارو او سړکونو او کوڅو کې له داسې یوه چا سره مخامخ شئ چــې پرانســتې پرتوګانې یې په ښی لاس نیولی او کیڼ لاس یې دننه په پرتاګه کې له هغه غړي سره چې قلم یې د نامه له اخیستلو شرمېږي په لوبو بوخت وي؟... سمه ده چې د اســتنجا وچول اړین دي، خو نه په دې ډول! بلکې هماغلته چې خپل حاجت پوره کــوي ځــان ښه وچ کړي او څو ځله خپله کیڼه پښه پر ښۍ او ښۍ پښه پر کیڼه کېکاږي، او خپل پرتوګانې وتړي او بیا روان شي.

په خورا خواشینۍ چې ډېرئ ښاریان وینو چې په لار او کوڅو او د وګړو د تېرېدو پــه ځایونو کې په همدغه حال او بڼه چې بیان شول پر لاره ځي، او هېڅ باک او پروا هم نه کوي، او آن له یو بل سره بنډار او خبرې هم کوي. او تر ټولو عجیبه خو یې لا دا چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له چا سره د ستړي مشئ اړتيا پېښه شي: د «معذور يم» په ويلو عذر هم وړانـدې کوي چې په خپلې دې خبرې اقرار کوي او دا ثابتوي چې زه په داسې ناوړه يـوه کـار بوخت يم چې د سلام سنت پر ځای کولی نه شم.
افسوس افسوس! د انسانيت له ادابو څومره لــرې ده چـې پــر عامـه لاره چـې زاړه، ځوانان، واړه، او په تېره بيا مخپټې مسلمانې مېرمنې تېر بـېږي راتېر بـېږي ســړی پــر داسې يوه ناوړه چلند چې په ويلو يې انسان ته شرم درېږي[،*] بوخت وي!
ای ګرانو همښاريانو! زما دا خبرې خپل پاک وجدان او راتله زړه ته حواله کــړئ. خپــل عقل قاضي کړئ [او*] په انصاف او بې غرضی حُکم وکړئ چې دا ښه کار دی که بــد؟ که بد دی نو راځئ ټول په ګډه له دې شرمووونکي عادت نه لاس واخلو[.*] والسلام
محمود طرزي [لاسليک*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالنځی (دارالیتاما*)

سبحان الله! داسې څیزونه اورو چې غوږونه مو په یوه خواږه سلطاني ترنم نري نــري خوځوي او زړونه مو له خوښی مستی او خوشحالی سره غاړه باسي.
پالنځی [دارلیتاما*] یعنې (یتیم تون) دا څه ډول عجیب او ناویات ټکی دی؟
د چا په خیال او خاطر کې به تېره شوې وای چــې پــه افغانســتان کــې روغتونونــه، پالنځي، ښوونځي، ماشینونه، ټېلېفونونه، برېښنایان [برقی هــا؟*]، رامنځتــه شــي؟ پخې لارې، اوسپنیز پلونه جوړ شي؟ ګاډی، بای سیکلونه، موټرونه پرې روان شي؟
افغانستان یادوم، نه بل ځای! که لس کاله دمخه چا داسې خبرې کــړې وای چــې پــه افغانستان کې داسې کارونه راروان دي[،*] په عقل پورې به یې ورخندل. خو څرنګه چې د حضرت خالق لم یزلي ازلي اراده په کار کې وي له کایناتي ځواکونو څخــه یــو ځواک یې هم مخه نیولی نه شي.
هو! زموږ ښېرازي حضرت ښتن غوښتل چې زموږ د سپېڅلي هېــواد (افغانســتان) خاوره په رڼا وځلېږي، نو ځکه یې د ۱۳۱۹ هجري کال د جمادی الثــاني میاشــتې پــر پنځلسمه یو ستوری [سراج*] راوخېژاوه، دین، ملت، وطن یې ورسره رڼا کړ!
هو! د اعلیحضرت (سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان) له نېکمرغی ډک پېر چې څښتن دې یې دولت اوږد لري د هېواد د پرمختګ پېر، د تمدن پېر، د عدالت پېــر، د خواخوږی پېر، د پوهې پېر، د کمال پېر، د ودانی پېر، او د خوښی او خوشــحالی پېــر دی.
د خیرات او مبرات له هغو نښو چې په دې سراجي پېر کې راڅرګندې شوې یوه هم د هېواد له بچیانو نه د بې پلاری، او بېکسی او بې اسری لرې کول او له منځه وړل دي.
زموږ ستر هوښیار ټولواک له پوهنې یو ډېر خبر او د کمالونو څښتن ټولــواک دی. لــه ډېرئ پوهو او هنرونو خبر دی. آن په ډېرئ ښکلو هنرونو کې د بشپړو معلوماتو خاوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. له هغې ډلې یې د فوتوگرافی، یعنې عکاسۍ هنر د بشپړتابه خورا لـوړې لـوړې پوړۍ ته رسولی دی. آن که ووایم چې دا لوړ فن چې د اوسني پېر تر ټولو ارزښتناک ښکلی هنر بلل کېږي[،*] په افغانستان کې تر نورو دمخه زمـوږ سـتر اعلیحضـرت ټولواک ذات په خپل نفیس شاهانه نفس رامنځته کړی او بیا ژوندی کړی دی[،*] نـو هېڅ مبالغه به مو نه وي کړې. هغه انځورونه چـې لـه سـپېڅلي پاچـايي (سـتودور) [ستوډیو؟*] نه راوځي په حقه چې د اوسني مهال په خورا ښکلو عکاسیو کې شمېرل کېږي.

له همدې امله و چې څو میاشتې دمخه د مبارک ارگ په بڼ کې یـو ننـدارتون جـوړ شوی و چې زرگونه نوي او ښایسته چوکاټ شوي او بې چوکاټه عکسونه[،*] زرگونـه ډوله نوي او ښایسته عجیب او غریب عکسونه ننداري ته وړاندې شوي وو. د ښار ټول مخور او خانان دغه ډېر ښکلي او ښایسته ننداررتون ته وربلل شـوي وو. اعلیحضـرت شاهانه ذات په هغه ننداررتون کې د عکاسۍ هنر، او ددې ننداررتون له جوړولو څخه د خیررسوونکي شاهانه مقصد په تړاو یوه ډېره اوچته اغېزناکه وینـا واورولـه [او بیـا یې*] ننداررتون پرانست.

د پاچایي وینا پایله دا وه هغه پیسې چې ددې عسکونو له پلورلـو تـر لاسـه شـي د ټولنې د بېوزلو او خوارانو د یتیمو کوچنیانو په پالنه او روزنه لگول کېږي او یو سمبال (دارالیتاما) یعنې پالنځی پرې جوړېږي چې ددغو کوچنیانو تـولې مـادي او معنـوي اړتیاوې راونغاړي. نو په دې راټولو شویو کسانو کې چې هر یو په خپله خوښه ددغـو عکسونو د پېرلو لېوالتیا وښیي هم به د ښکلو او نویو عکسونو خاوند شي او هم بـه د انسانپالو کارونو په ثوابونو کې راشي.

دې خیر سنجوونکي پاچایي وینا د راټولو شویو پر زړونو ژور اغېز وکړ او هـر چـا لـه خپل حال او د شتمنۍ له اندازې سره سم په دې نېک او خیر کار کې برخه واخیسته.

له دې پلوه راټولې شوې پیسې چې لا هم راروانې دي[،*] په یوه ځانگړي صندوق کې راټولېږي او د (پالنځي) له نېکیو پر ډکه چاره لگول کېږي.

په رېښتیا چې دا ارزښتناک اعلیحضرت شاهانه خیریه بنسټ له هغو خیر رسـوونکو دینپالو پلرنیو بنسټونو څخه دی چـې د دوی د شـاهانه هېـواد او ولـس لـه پـاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغۍ او مدنيت يو غوره فال ګڼل کېږي. په متمدنو هېوادو کې دا ډول انســانپالې چارې چې د ولس د بېوزلو بچيانو له پاره ترسره کېږي پوله او شمېر نه لري. خو او په خواشينۍ سره چې زمونږ د وطن وګړي سره له دې چې په طبيعي ډول يې خيراتونــه خوښېږي، خو پر غورو او ګټورو چارو يې د هغو د لګولو لارې لا نه دي زده کړې.
نو ځکه زمونږ خيرسنجوونکي او زړه سواند پاچا په دې تړاو د (يتيمانو د پالنځي) پــه جوړلو سره د مرحمت يو ور، او د مدنيت يو واټ پرانست. له احديت دربار نه د دوی د شاهانه عمر او بخت د اوږدېدو غوښتونکي يو چې له دې ډول ډېرو ډېرو نېکو شاهانه چارو څخه يې وطن او ملت ته ناپايه ګټې ورسېږي[.*] امين همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصیحت

ای ګرانو همښاریانو

د سپېڅلي څښتن ډول ډول نعمتونه مونږ له غفلتونو ډکو بندګانو ته د شمېر له کچې پورته دي. زمونږ تر ټولو سپېڅلي پالونکي پاک بې ساري ذات په خپل قدیم واجب التعظیم کلام کې فرمایلي چې«وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ» [په ورځپاڼه کې: فَانْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ فَلَا تُحْصُوهَا ۗ راغلی دی*] یعنې که وغواړئ چې د څښتن نعمتونه وشمېرئ هېڅکله به يې ونه شئ شمېرلای. په حقه چې زمونږ د یواځیني علیم څښتن دا کلام د غفلت له خوبه زمونږ د ویښولو له پاره د شوق او غیرت یوه متروکه بلل کېږي چې د هغه سبحانه تعالی بې شمېره ستر نعمتونه یو یو د خپل عبرت نظر ته راولو[،*] په طاعت او عبادت، او د انساني کمالونو په لاسته راوړو کې هڅه او غیرت وکړو، او د (انسان) د لوړ نامه وړ وګرځو.

(انسان) څومره یو نوښتي جوهر دی چې نه په شکل او صورت، او نه په بڼه او خوځښت، او نه د ژوندانه په ډول، او نه د فضیلت په ګټلو کې نورو مخلوقاتو ته هېڅ ورته والی نه لري. هو سره له دې چې په خوړلو، او څښلو، او بېدېدلو، او ځغستلو او غوسه او شهوت او توالد او تناسل یعنې توکم او نسل جوړولو کې له نورو څلوربولو ځارویو سره نژدې والی او ګډوالی لرو خو خوراک مو او څښاک مو او ویدېدل مو او نسل او توکم مو د ډېرو سمبال قاعدو او قوانینو دننه ترسره کېږي چې له نورو ځارویو سره هېڅ ورته والی نه لري.

له نورو تېر یوازې په یوه (توالد او تناسل) یعنې بچي راوړلو او نسل جوړولو کې ځیر کېږو:

نور ځاروي په دې برخه کې د هغه طبیعي حس له مخې چې الهي ذات يې په فطرت کې راوستي چلند کوي[،*] د خپلو بچو د ډېرولو، او د خپل جنس د توکم د اوږدولو کومه اندېښنه، او کوم هنر او بڼه نه لري[،*] حال دا چې انساني توالد او تناسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رباني حکمونو، او انساني قاعدو او دندو له مخې سمبال او په يوه منظم چـاردود او اصولو ترسره کېږي.
څاروي تر هغه وروسته چې بچي يــې د شــيدو لــه عمــره واوښــتل[،*] هــېڅ ډول پېژندګلوي او حقونه يې ترمنځ نه پاتېږي هر يو په خپله مخه ځي. حال داچې انسان دا ډول نه دی: بلکې انسان چې کوم توکم جوړوي په هغه کې ډېر څه ســنجوي، او د خپل هېواد د راتلونکي هيلې ورپورې تړي.
ای ګرانو همښاريانو! غواړم لږ څه پر خپلو بچو يعنې د خپل ژوندانه پر ميوو يــو څــه خبرې وکړم او وغږېږم:
اولاد، د (هېوادني) چمنښ تنکي او زرغون نيالګي دي چې که ښه وروزل شي، او ښه پالنه يې وشي، وطن ته ډېرې خوږې ميوې کوي. او که د روزنې او خړوبولو دنده کــې يې پام او غور ونه شي[،*] له وچ لرګي پرته ترې بله ګټه نه ترلاسه کېــږي چــې پــر داسې مهال يې يوازې وبال پر مور [نه راځي*] چې د مضرت له پايلو يې دولت، ولس او هېواد ته زيان اوړي. بچيانو ته مو د پوهې رسول، د هنر او صــنعت زده کــړه[،*] د اخلاقو روزنه، د ادب ښودنه د هغوی د کاليو، او خوړو تر چمتو کولو مور ته ډېر اړين او ارزښتناک ګڼل کېږي. ځکه چې که پوهه او هنر زده کړي، او اخلاق او اداب يې بشپړ شي[،*] سربېره پر دې چې خپلې او د خپلې کورنۍ او د مور او پلار اړينــې اړتيــاوې پوره کولی شي[،*] د پوهې هنر له ثمره يې دولت، ملت، وطن هم ګټه پورتــه کــولی شي. او که مور د مال او زرو او دينارو ټولول د خپلو بچيانو د استقبال يعنې راتلونکې له پاره د نعمت او راحت بنسټ وبولو نو تېروتي يو. ځکه چې د نعمت او وسمنۍ اصلي تومنه کمال دی نه مال! مال د پوهې او ادب په نشتوالي، او د هنر او صنعت په فقدان کې په لږه موده کې له منځه ځي. حال داچې پوهه او هنر هغسې يوه پانګــه ده چــې هېڅ خلاصېدل نه لري.
ای ګرانو همښاريانو! بويه چې د خپلو بچو د ښوونې او روزنې دنده تر هر څــه دمخــه وبولو: زمور زړونو ته د رانژدې نياومن خير رسوونکي ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) تر رحمتونو ډک پوهنپال سيوري لاندې الحمدلله زمور د ښارو په هره محلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کوچنیانو لومړني ښوونځي پرانستل شوي، نو بویه چې تر وسه وسه خپلو بچیانو ته لومړنی لیک لوست وښیو.

ای گرانو همښاریانو! که څه هم زموږ گران هېـواد د پـوهې او هنـر سـرچینو یعنـې لومړنیو او نورو ښوونځیو ته تر حده ډېره اړتیا لري، او زموږ سپېڅلی متبوع دولت یې په ډېرولو کې خپلې هڅې کوي خو دا هم بویه هېره نه کړو چـې پـه دې برخـه کـې یوازې د دولت هڅې بس نه دي. بلکې موږ د ولس وگړي هم که په دې برخه کې هڅه او زیار وکړو، او د خپل خورا مهربان او زړه سواند غمخور پلار د هوډونو او تکلونو پـر لاره ولاړ شو[،*] د یووالي لاسونه سره ورکړو او د همت ملاوې وتړو او یوازې هماغـه پیسې چې شریفې شرعې مو د مال د زکات له پاره پر موږ غوڅې ایښـې، او د زکـات ورکړه یې د صلاه [لمانځه*] د ادایني هومره راباندې فرض کړې یو ځای راټولې کړو او په رانه زړه او نړه هوډ یې په غوره لار د وطن د بچیانو پر ښوونه او روزنه ولگوو[،*] د نوي ډول گڼ ښوونځي به پرې جوړ او ودان کړی شو[.*] خو زر ځله افسوس چې موږ لا تر اوسه د پوهې او پوهنې قدر او د هنر او صنعت ارزښت نه پېژنو!

ای گرانو همښاریانو! کله چې پر لاره ځئ په کومه کوڅه یا میدان کې د کوچنیانو لـه کومې ډلې سره چې غوزان [جوزبازي*] کوي مخامخ شوي یاست که نه[؟*] « البتـه چې مخامخ شوي یاست[،*] ځکه داسې کومه پیڅکه او گوټ نه شته چې د غوزانو له پاره دې د هلکانو یوه ډله نه وي راټوله شوې. اوس راځئ لږ غوږ کېږدو، او لږ تم شو او وگورو چې څه کوي او څه وایي!....

نه نه! غوره به دا وي چې تېر شو او وانه ورو! سبحان الله! څومره له رذالته ډک ټکـي، څومره ناموس ویجاړوونکې کنځاوې، څومره کرکجنې خبرې چې سړی یې له اورېدو په ربړېدېدا راځي!

بېوزلې مورا! په زرو کړاوو کالي ورپر بوي، د کالیو خیري ځایونه او سوري ورگنډي، پلار د تندي په زرگونو څوَلو دا کالي چمتو کوي[،*] زر افسوسه چې هلک د ناپوهی او بې هنری له امله د غوزانو په یوه لوبه چې که ربښتیا شي د جوارگری یوه بڼه ده[،*] دغه کالي په خاورو او ختو لړي، او له نورو هم بڼو سره په کنځلمارې لاس اچونې کې کالي څیري څیري کوي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

خومره له افسوسه ډک یو حال!!...

ای ګرانو همښاریانو! که نور هېڅ نه وي راځئ ددې کنځلمارو ټکو د ورکولو او له منځه وړلو له پاره چې زموږ بچیان یې یو بل ته کاروي[،*] یو څه وسنجوو. زه وایـم راځـئ چې په ګډه خپلې ژبې له داسې سپکو کنځلمارو رذیلو کرکجنو ټکو وساتو چې بچیان مو زموږ پېښې ونه کړي!....

««««««««««««»»»»»»»»»»»»»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني وينا متن

[د امطلب د نورو ګڼو خلاف د دوو پر ځای په يوه ستن [ستون] کې راغلی دی*]

د (افغانستان) تر واک لاندې شاهانه هېواد د ټولو اوسېدونکو د هرې ډلې او پاټکي د ټولو مخورو او اشرافو، او ربښتين صفته وګړو له دينپالو ضميرونو څخه دې پټه نه وي. هر انسان چې په دې فاني نړۍ کې اوسېدنه او ژوند لري په خپلو ټولو چارو او اعمالو کې دوه موخې په پام کې نيسي: يوه مادي يعنې جسماني، دويمه معنوي يعنې روحاني[.*] انسان په دواړو حالاتو کې د خپلې هرې چارې له پاره په ګڼو کارونو بوخت، او د ګڼو چارو سرته رسولو ته ګومارلی دی چې د هغه بروالي او لوړوالي د غوښتنې له مخې چې د حضرت (احسن الخالقين) جل وعلا تر ټولو سپېڅلي ذات پر انسان پېرزو کړي ددغو دندو په بشپړولو او ددغو چارو په کولو سره هم د خپلو جسماني اړتياوو او غوښتنو پر لرې کولو بريالی کېږي، او هم له خپلو اُخروي روحاني ثوابونو برخمنېږي.

لکه هغسې چې د معبود رب طاعت او عبادت انسان د لوړو روحاني درجو په ترلاسه کولو سرلوړی کوي[،*] دغسې له خپلو هم بنو سره د انسانانو لاسنيوی هغوی د خپلو ګډو ستونزو پر لرې کولو اوچتوي.

دلته يو دوې ببلګې راوړو: که يو ښار فرض کړو چې درې لکه وګړي لري، او پاکې او رڼې اوبه چې د څښاک، او کارونې له پاره اړينې دي په کې نه وي خو شېږ کروه وړاندې ترې ډېرې رڼې او خوږې اوبه وي چې روغتيا ته يې سمې او ګټورې وي[،*] البته چې ددغه ښار وګړي اړوځي چې خپل منګي راواخلي شپږ کروه لاره ووهي، او خپل منګي له دغو اوبو ډک کړي او راوړي. پر دې مهال دوه زيانونه پېښېږي چې يو په کې د بدن کړاو او خواري دي او بل د (وخت) بې ځايه ضايع کېدل[.*] حال دا چې د وخت په ضايع کېدو سره د انسانانو د ډېرو اړينو اړتياوو پوره کېدل هم ځنډېږي، ځکه بنيادم د ژوندانه له پاره يوازې د اوبو څښاک ته نه چې ګڼو نورو شيزونو ته هم اړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو که انسان د ورځې څلور پنځه ساعته یوازې د خپلو اوبو په چمتو کولو لګوي نو د نورو اړینو اړتیاوو د پوره کولو له پاره به څه وخت ومومي؟

نو پر دې بنسټ که ددغه ښار وګړي خپله (طبیعي مدني) دنده ترسره کړي او په ګډه سره لاسونه ورکړي [او*] هر وګړی دوه دوه روپۍ سره واچوي شپږ لکه روپۍ ټولېږي چې ښار ته ددغو اوبو په رسولو، او د څړوبیو، او ویالو په بهولو کې پـه ډېـره آسـانۍ بریالي او موفق کېږي. حال دا چې په دا ډول مالي مرسته بې له دې چې ددغـه ښـار وګړو ته کوم تکلیف او کړاو واوړي له یوه لوی احتیاجه هم ځان ژغوري. د ساري پـه ډول ددغه ښار ډېرئ وګړي د کال اووه اته روپۍ په میوې خوړلو لګوي چې که یوازې دا میوه خوړل لږ را ټیټ کړي [او*] د کال د پنځو روپو مېـوه خـوړل بـس وبـولي او راټولې شوې پیسې د خپلو ګډو اړتیاوو په لېږې کولو ولګوي[،*] ګڼې ګټورې او غوره چارې به ترسره شي.

بله بېلګه دا چې انسانان د وچې او اوبو د خالق په ازلي اراده له یوې مور او یوه پـلاره پیدا شوي، او په بېلو بڼو او ټبرونو ویشل شوي دي چې په ټوله کې یـو وجـود ګڼـل کېږي. په ټبره بیا چې د ورته والي او مذهبي یووالي تړاو هم په کې وي. نـو پرداسـې مهال ددغه جنس او مذهب له وګړو څخه هر وګړی د یوه وجود په غړو کې یو غـړی بلل کېږي چې د یوه غړي په خواشینۍ او غم نور ټـول غـړي خواشـیني او نـاکراره کېږي. د ساري په ډول که د بنیادم له پنځګونو حواسو څخه په یوه حس کې خّـوَږ او غم پیدا شي نور څلور غړي ټول غمجن او اغېزمنېږي. سترګې کـه خّـوَږ وي [نـو*] غوږو ته خوږې نغمې لکه د اغزیو څوکې برېښې چې د غوږ پردو کې ننوځي، پـوزه د ګلونو د خوږو وږمو په راتلو کړېږي، په څکلو کې خوږ خوند تریخ ایسـې، پـر خّـوَږ شوي غړي د پنبې او ورېښمو لګېدل [ته وا*] د غم سوهان چلوي. یوازې په پنځګونو حواسو کې نه چې د بدن په ټولو برخو کې همدا چاره روانه وي.

ای دینپالیه رېښتینې ولسه، او دنېکو عقیدو افغان ملته! له دې دومره سریزې څخـه زموږ شاهانه موخه داده چې تاسې ته د یوه ډېر نېک او لـه خیـر او ګټـې ډک عمـل یادونه وکړم او یوه ډېر سم او انساني‌پال کار ته مو وهڅوم چې له معنوي او مادي پلـوه په کې تاسې ته د دونیا او آخرت خیر وي. پخپله د ښبنتن د پېرزو او مهربانۍ شـکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې تر اوسه مې تل د خپل ربښتوني او دينپال ملت لـه روحـاني او جسـماني ښېګڼو او نېکيو پرته بل فکر نه دی کړی او نه به يې وکړم.

ای ملته! خبر شئ چې دا مهال لوړ عثماني دولت چې زموږ هم جنسه او هم مذهبـه دی له يوه ناڅاپي ناحق او ناروا يرغل سره مخامخ شوی دی چې فلاکت او دهشت غم او خپګان يې موږ هم خواشينې او غمجن کړي يو. ددغو دينـي ورونـو لاسـنيوی او مرسته له ديني او انساني پلوه پر موږ واجب او اړين دي. د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته راباندې لازمه شوې ده. څرنګه چې تاسې تر اوسه هغه خوند چې ددې ډول مرستو او خواخوږيو له ګټو تر لاسه کېږي نه دی څکلی[،*] نو ځکه دا لـومړی ځـل دی چــې تاسې ته مخامخ پخپله ددې ډول نېک او ګټور کار د کولو سپارښتنه او لارښوونه کوم او د (بسپنې) يعنې چندې دفتر يې په خپل همايوني لاس پرانيزم. او لومړی ورته لـه خپل شخصي شاهانه صندوق [عين المال*] نه (شل زره) کابلۍ روپۍ اچوم او ثبتوم. او ستاسې ربښتوني شاهانه ولس له ديني غيرت او ملي ځوانۍ نه مې تمه داده چــې هېڅوک دې هم د خپل حال او احوال او د مال او منال د وس هومره د خير په دې کار کې ناغېړي نه کوي.

په دې برخه کې پر تاسې امر او جبر نه شته. ځکه چې دا داسې يو کـار دی چــې پـر وجدان او انسانيت اړه مومي. د وجدان هر خاوند او د ايمان هر څښتن هر څومره چې د خپلې کورنۍ او بچيو له نفقې پورته اضافي مال څخه دې برخــې تــه ورکــوي[او*] خپل نوم په دې دفتر کې ثبتوي دوه کارونه به يې کړي وي: يو دا چې د څښتن تعالی په لاره کې به يې په خپل مال باندې هڅه او زيار کړی وي چې د الهي امر پر ځای کول او له هغه نه د روحاني خوندونو اخيستل دي. دويم دا چې د خپلـو همېنـو همـدينو لاسنيوی به يې کړی وي چې د انساني عادت ترسره کول او له دې لارې د ملي غيرت او درنښت پر ځای کول دي.

ای ربښتونی ولسه! ددې کتابچې نوم: (د لوېديځ طرابلس د شـهيدانو لـه يتيمـانو او تپيانو سره د بسپنې کتابچه) ده. د غيرت جېبونه مو پرانيزئ، زړونه مو د وروروګلويزې مهربانۍ په اوبو خړوب کړئ، د خپلو همدينو مغدورو [له خيانت سره مخامخ شويو*]

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهیدانو له یتیمو بچو او سقیمو [رنځورو*] کونډو سره چې د خپـل هېـواد او ملـي درنښت د ساتلو لار کې یې سرونه ښندلي د وس تر کچې یوه مرسته وکړئ. د ټپیانو د ټپونو له پاره یې یوه پټۍ چمتو کړئ. په ډېر او لږ پسې یې مه گرځئ[،*] په هر هغه څه چې په لاس درځي هڅه وکړئ او نوم مو په دې دفتر کې ثبت کړئ. څـوک چـې لیکل کولی شي خپل نوم او هغه اندازه پیسې چې په وجداني خوښه او ایماني مینـه یې ورکوي او خپله دنده او منصب او د اوسېدو ځای دې روښانه او مُفَسِره [رڼه*] پـه خپل لیک ولیکي، او په خپل لاس دې یې لاسلیک کړي. او چاته چې لیک نه وي زده بل دې یې ورته ولیکي، او که لاسلیک یې کولای شو لاسلیک دې یې کړي، او که نـه یې شوای کولی مُهر دې یې کړي، او که مُهر یې نه درلود خپله گوته دې په رنګ کړي د مُهر پر ځای دې یې تر دغې لیکنې لاندې ولګوي. نور نو په هره چاره کـې ځـان او تاسې او ټولو همدینو او آن گردو انسانانو ته ښېگنې او نېکې چارې او خیر او صـلاح غواړم[.*] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنۍ جګړه

د روس او جاپان تر جګړې وروسته زموږ غوږونو بیا د توپ او توپک غږ نه و اورېدلی. بشریت په چوپتیا او هوسایۍ کې ژوند کاوه. ناڅاپه د (لوېدیځ طرابلس) لــه لــوري د جګړې او تګۍ هنګامه راپورته شوه. خو څنګه یوه جګړه! داسې جګړه چې د انسانانو د وحشت د پېر له لرغونو نکلو پرته د تمدن او پرمختګ په دې پړاو کې یې په اړه چا نه و اورېدلي.

نو دا څه ډول جګړه ده؟ یو سړی دې پاځي او بل ته دې ووایي چې کور مې وړوکی دی او زما وګړي، او مالونه او شته په کې نه ځایېږي، زه دې کور درنه په زور اخلم چــې د وګړو او مالونو له پاره مې ځای پیدا شي. او چې وپوښتي: ولې؟ ووایي ځکه چې تر تــا زورور یم!

هوا! سره له دې چې (زور) یې پر (حق) لوړ بللی خو په خواشینۍ سره چې دا حکم هم زورورو کړی، حال دا چې د ایټالیا دولت د هغو متورو زورورو په ډله کې هم نه دی چې پخپله یې ځانته تمه پیدا شوې وه. څومره ناسمه دعوه! څومره اوّم خیال!

د ایټالیا دا ناوړه کړنه د تمدن نړیوال حقوق خورا سپک کــړل. آن لا دا چــې د یــوې ډېرې ارزښتناکې پوهې (حقوقو) پر لړمون یې چې د نړۍ د ټولو عدلي ادارو بنسټ او چورلیز بلل کېږي[،*] یو خورا ویجاړوونکی ګوزار وکړ. د اروپا په څېر په یــوه بســیا لویه وچه کې، او د حقوقو په یوه پېژندونکي متمدن ولس لکه یوروپینانو [اروپاییانو*] کې دداسې یوه حق نه پېژندونکي او خپلسري ملت لکه ایټالویانو شتوالی په حقه چې یوه کرغېړنه رَټه [داغ*] بلل کېږي.

ایټالیا په خپل دې ناوړه او وحشي حرکت سره د درې سوه میلیونــو مســلمانو وګــړو کرکه او لعنت چې د ځمکې پر کُرِې مېشت دي[،*] وګاټه. لا که یې مسالې ته دیني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي رنګ نه وای ورکړی[،*] هر څه چې و[،*] و به. خو د خپلو جنګي ببرېو پر بازوګانو د ښاغلي پاپ د تسپو [تسبيحو*] راځړولو، او مسلمانانو ته د وحشي او نامتمدنه خطاب کولو، او پر اسلامي کلاوو د صليبي بيرغونو پر څړېدو د قيسانو او پاپاسانو [د ختيځ مسيحي راهبانو*] له خوا يو بل ته د مبارکيو ويلو او د مسلمانو ښځو او سړيو او کوچنيو د يومخيزې وژنې روا بللو[،*] اوسنی جګړې ته يو ديني رنګ ورکړی دی چې د اوسني تمدن په دې شلمه پېړۍ کې يې په دې جاهلانه کړنې سره د مخکنيو پېړيو د صليبي جنګونو خاطرې بيا را په زړه کړې.
له همدې امله و چې پر ټولو مسلمانانو يوه لويه وېره راخپره شوه. زموږ مصري، او يمني، او هندي او ايراني ورونو چيغې او فريادونه او نارې وکړې. البته چې افغاني ورونو يې هم چوپ پاتېدل روا ونه بلل. د هغې ډېرې اغېزناکې او اوچتې وينا له امله چې د سراج الاخبار د (۵) ګڼې لومړي مخونه پرې وپسولل شول[،*] ګرد زړور او ستر افغان ملت په يوه ژبه او يوه زړه د خپل سپېڅلي او درانده پاچا، او د دينپالي افغان ملت د ټولو وسله والو ځواکونو د اعلی سرقوماندان پر پله له روانېدو سره سم ټولو خپل ځانونه يو لوی پوځ او بری وباله او په خورا ولولو او ايشېدو په عملي ډول د خپلو عثماني ورونو مرستې ته چمتو شول. او که چېرې د ملي روح، ولسي هستی، د هېواد د زړه يعنې زموږ د سپېڅلي متبوع (اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) له فيوضاتو ډک کلام چې ويې فرمايل: « د واټن ډېروالي موږ د هغوی له مخامخ او عملي مرستې څخه بې برخې کړي يو خو په پيسو له هغوی سره مرسته رابانـدې لازمه شوې ده.» عمومي ولولې سړې کړې نه وای او د لارې د نشتوالي څرنګوالی يې په ډاګه کړی نه وای. د دوی يو کروړ ريښتونی شاهانه ملت د خپل سپېڅلي ستر زړونو ته راتېر قوماندان په يوه قومانده د خپل ديني پت د ساتنې له پاره هرډول سرښندنې ته چمتو او سترګې پر لاره وو. افغانان ټول پېژني چې يو وطنپال، ټولواک پلوی او پر دين ډېر ټينګ ولس دی. پاچا خپله ساه او ځانونه جسم بولي. پر اولوالامری ټينګ پاتېدل د پتمن افغان ولس هومره بل هېڅوک نه لري. له همدې امله وه چې د لوېديځ طرابلس د شهيدانو يتيمانو او ټپيانو ته د بسپنې په اړه همايوني وينا د ولس پر زړه ژور اغېز وکړاود مالونو په ښندلو د خپلو ديني ورونو لاسنيوي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړاندې شول. او د همايوني وينا تر پايه يوازې په هماغه غونډه کې اتيـا زره کـابلۍ روپۍ راټولې شوې او لاهم راټولېږي.

د مسلمانانو ددې ټولو هيجانو، او ايشېدنې، او ولولو پړه پر ايټالويانو راځي. د تمدن په دې روښانه پېر کې د هغوی خرافات پالنې د ختيځ او لوېديځ ټلواله وربېردولـه. ټولـو سترو مدنيت پالو دولتو په تېره بيا د بريتانيا ستر دولت ته چې موږ ټول يې پـه حــق پېژندنه او نياومنۍ او د نورو پر حقونو په نه تيري مشهور بولو[،*] په کـار وه چــې د ايټاليا خپلسری ماشوم چې د مدنيت د حقوقي قوانينو دښــوونځي پــر خــلاف روان دی[،*] له لاسه ونيسي او د تاديب يوه کړنگېدلې څپېړه پر مــخ وروهــي، او د حــق ماتونې له تېريو يې راستون کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټُرکي ورځپاڼو څخه

د هغه لیک ژباړه او متن دی چې د (سید امیر علي) په لاسلیک

په تایمس ورځپاڼه کې خپور شوی دی

صاحبانو!

که د عمومي سولې او صلاح له پلوه وي، او که د هغو جنایتکارو کړنــو لــه املــه چــې ایټالیا په ختیځو هېوادو کې ځانته غوره کړي دي[ــ*] په دې دواړو دلیلونو بویه چې برتانیا په هېڅ ډول پر دې جګړې خوشحاله او منندویه نه شي. ځکه برتانیا ته هــېڅ ډول مادي او معنوي ګټه او فایده نه لري. لا دا چې روښانه ده چــې د ګڼــو ضــرورونو سبب ګرځي. په دې مساله کې دوه مهم ټکي شته چې په رېښتیا ســره د څېړنــې او یادونې وړ دي:

لومړی: ددې جګړې له امله ټول مسلمانان ایشېدلي او پاڅېدلي او قهرېدلي او غوسه شوي دي [او*] په ډاګه او ښکاره ایټالیا ته د جنایتکار او لاس وهــونکي پــه ســترګه ګوري چې په دې برخه کې ټول مسلمانان ښکاره حق هم لري. ځکه سره له دې چــې د ایټالیا حکومت د نړیوالو حقونو ټولې قاعدې، او ټول وضع شوي مــدني قــوانین تــر پښو لاندې کړي [نو*] خورا تعجب دی چې اروپایي دولتونــو د حــق او حقیقــت پــه التزامي کولو کې بې قیدي او بې غوري غوره کړې ده.

ټولو مسلمانانو چې په بمبئي، لاهور، کلکته، لکنهو، او د هندوستان په ټوله لویه وچه، او مصر او نورو اسلامي هېوادو کې اوسېږي[،*] د ایټالویانو پر دې بېځایه کړنو په ډاګه خپله کرکه او ترهه څرګنده کړې ده چې دا هم زما د مدعا د اثبات له پاره چې برتانیا ته په کې د ګټې د نشتوالي په اړه ده[،*] بس دي. په همدغو ځایو کې چې یادونه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه لويې غونډې او ټولنې جوړې شوې [او*] په ډېرو اورنيو نطقونو او ويناوو يـې د خپلو زړونو احساسات بيان کړي او په يوه اغېزناکه او له ټګيو پاکه ژبه يې د برتانيا له دولت غوښتنه او هيله کړې چې ايټاليا له خپل دې ناحقه او بې لارې کړنې راوګرځوي.

دويم: دا ده چې ايټاليا د خپل دې ناحقه او ناوړه کړنې له امله دا جګړه يوې بلې بڼې او شکل ته اړولې [او ورسره يې*] اسلامي احساسات راخوځولي او ولوله ييز کړي دي چې له هغې سره يې دا جګړه (د اسلاميت او نصرانيت) جګړې په بڼـه راځلـولې ده، حال د اچې د وېرې او اندېښنې اصلي ځای هم همدا ټکی دی.

په تېره بيا د ايټاليا د جنګي بېړيو پر بازوګانو د راځړولو له پاره د پاپ له خوا د خپلـو تسپو [تسبيحو*] استول په رښتيا چې د هېښېدنې او ترهېدنې سبب بلـل کېـږي. هغه پادريان چې د پاپ استازيتوب کوي د طرابلس کلا پـر دېوالونـو يـې د صـليبي بيرغونو د ټومبل کېدو مبارکي پاپ ته ويلې ده. په دې هم بسنه نه ده شوې [،*] څه موده وړاندې په لندن کې د ايټاليا په سفارت کې يو جشن جـوړ شـوی [او*] ډېـرې ايشېدلې خبرې يې په کې کړې دي چې په دې ډله کې د (اروپـا) لـه لـويې وچـې د تُرکانو شړل او د يهودانو په څېر د ځمکې کُرِې نورو برخه ته خپاره واره کول په کـې ياد شوي او څېړل شوي دي چې دا خبرې له چټياتو او لېونتوب پرته بل څه نه دي.

له هغو کسانو چې د برتانيا ګټې سپېځلې بولي، او د هغوی دفاع او ساتنه د ځـان لـه پاره يوه پاکه دنده بولي ددې ټکي په پوښتلو اړ کېږم چې: «آيـا ددې حالـت پـای او پايله د برتانيا له پاره ښه او نېک بولئ او که نه؟»!

په داسې حال چې د برتانيا دولت ځان د يوه خپلواکې پلوي دولت او ولس پـه توګـه ټولو ختيځو هېوادو ته پېژندلی دی، او ځان يې هر مهال په حق او حقانيـت مشـهور کړی دی نو څنګه کېدای شي چې پر دې ناحق او رذيل حالت غلی پاتې شي؟ او کـه پوښتنه وشي چې «که چوپتيا يې غوره کړه نو څه به وشي؟» په ځواب کې يـې وايـم چې د برتانيا چوپتيا ناشونې ده ځکه د برتانيا دولت د نـړۍ د (۴۰۰) ميليونـو وګـړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن او آمر دی چې څلورمه برخه یې مسلمانان دي. او دې مسلمانانو له اوږدو کلونو د ختیځ او لوېدیځ ترمنځ د یوه ټینګ تړاو له پاره هلې ځلــې کــړې دي، او ددې دوو خواوو د مینې او محبت د ډېروالي له پاره یې هڅې او غیرت کړی دی. نو که د برتانیا دولت چې د ټولو مسلمانانو له نظره تر ټولو دولتونو خورا اوچت او ډېر حقپــال ګڼــل کېږي[،*] د ایټالیا ددې خیانت په وړاندې څه ونه وایي نو ځان به یې پخپله تر پښــو لاندې کړی وي. نو ځکه ددغو ښکاره دلیلونو له مخې چې وړاندې شول بویــه چــې د برتانیا دولت له خپلو جنګي ببرېو سره په مېړانه راوړاندې شــي او دا کــار پــای تــه ورسوي. او په دې ډول روښانه کړي چې نصارایان حق او حقیقت ته ارزښت ورکوي او د کمزورو د لاندې کولو خیال نه لري. د وجدان، انصاف، انسانیت غوښتنه هــم همــدا ده.

[دا مطلب چې د پېښو [خبرونو] په برخه کې راغلی اصلاً مقاله ده او ځکه یې یوه کاپي هغه ځای ته هم ولېږدول شوه]

»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»»

ډاګ [پوسته]

یو روښان او ځلاند ټکی چې د اوسني مهال پر هسک وړانګې ښندي[،*] د ډاګ ټکی دی. ډاګ او ډاګخونې اوس مهال د مدنیت په غوړولو کې خورا ډېره ونډه لري.

دا څو جوتې او ښکاره ګټې یې بیانولی شو چې ووایو که ډاګ نه وای[،*] او که وای خو سمه قاعده او سمبالښت یې نه درلودای[،*] دولتــي پولیتیــک یعنــې سیاســتونه د بېخبرې په ډنډ کې ایساربدل [او*] دوستانه مکالمې، سیاسي مخابرې[،*] اقتصادې مذاکرې او نور له یوې مخې ګډوډېدل.

د سوداګری نړۍ پر داسې یوه ناوړه حالت کېوته چــې د ســوداګرو د دیــوالي کېــدو [افلاس] اعلان به لکه د کوچنیانو د نانځکو په څېر وای. هــو! ځکــه کــه ســوداګریز شریکان د ډاګ په مټ د سوداګریزونو مالونو او څیزونو د څرنګوالي، او د بیې د ختلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا لوېدلو او نورو خبر ورنه کړي، او په ړنـدو سـترګو پېـر او پلـور، او لېـږد رالېـږد وکړي[،*] له زیان پرته به بل څه په لاس ورنه شي.

او لنډه داچې ډاګ د یوه هېواد د هوساینې، او شتمنی، او نېکمرغی پـه وسـیلو کـې راځي. د ډاګ په ګټو کې به یو وړوکی شاعرانه ټکی هم ورګډ کړم وبه وایم: که ډاګ نه وای نو د یوه بېلتون وهلي[،*] غملړلی له یار بېل شوي مین د بېلتانه لیک به د صـبا کوم باد او د کومې کوترې وزره تر غمشریک یاره رساوه؟......

که څه هم ټلګراف په چټکتیا او ژر رسونې کې تـر ډاګ پـه ځلونـو ګټـور دی، خـو ټلګرافي مخابره د ډاګ تر مخابرې تنګه ده چې ډېر څه په کې نه ځایېږي. څرنګه چې دلته مو د بحث موضوع ټلګراف نه او ډاګ دی[،*] نو ځکه به تر دې وروسته بیـا پـر ټلګراف خبرې وکړو، او تر هغه وروسته به پر لېږدوونکو وسایلو یعنې چټـک تلونکـو شیانو لکه اورګاډي، او موټر او ګاډی چې د ډاګ د لیک رسونې د آسـانولو یـواځینی وسیله ده[،*] خبرې وکړو. اوس یو څه د خپل ګران هېواد د ډاګ پر مخینې او اړوندو مسالو تېر ېږو او وایو چې زموږ په هېواد کې زمـوږ زړونوتـه د رانـژدې نېـک خویـه شهریار اعلیحضرت تر نېکمرغې تخت کېناستنې دمخه د ډاګ چارو ځانګړی نظم نه درلود. آن یو سم ټکټ یې هم نه درلود. که څه هم پوستي ټکټ لومړی ځل د خـدای بښلي امیر (شېر علي خان) د حکومت پر مهال رامنځته شوی، او د زړور خدای بښلي ټولواک (ضیاءالملة والدین امیر عبدالرحمن خان) په پرتمین سلطنت کې په یوه بله بڼه اصلاح شوی او خپور شوی دی[،*] خو کومه ښکلا او نظم چې پوستي ټکټونو تـه زموږ د پرمختګپال ترقي غوښتونکي هوښیار اعلیحضرت ټولواک په دې پېر کې پـه برخه شوی[،*] زموږ د لوړ متبوع دولت په یوه مخکني ټکټ کې هـم نـه دی لیـدل شوی[.*] هغه رنګارنګ او له هنره ډک ټکټونه چې په همایوني نېکمرغـه پېـر کـې رامنځته شوي[،*] نه په انځورونو او نه په لیک او نه د جوړښت په بڼه او نه په ظاهري ښکلا کې د متمدنې نړۍ له نورو ټکټونو هېڅ لږوالی نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سملاسي د افغانستان د لوړ سلطنت په ډاګ خونو کې اووه ډوله ټکټونه کار ېږي: یو مروج ټکټونه دي چې په کوچنۍ کچه په دریو بڼو جوړ شوي[:]، یو یې د یو مثقالي ټکټونو له پاره چې یوه عباسۍ بیه لري او بڼه یې لاجوردي ده. دویم یې د عادي دوه مثقاله لیکونو له پاره دي چې بیه یې دوه عباسۍ او رنګ یې زرغون دی. دریيم د درې مثقاله عادي لیکونو له پاره دي چې یوه روپۍ بیه او قهوه یي رنګ لري.

د ټکټونو دویم ډول د پارسل یعنې امانتونو له پاره دی چې تر هغوی لږ څه په لویه کچه په دریو رنګونو جوړ شوي دي.[:] یو د هغو پارسلونو له پاره چې یو خورد وزن لري[،*] بیه یې یو قران [نیمکه] او رنګ یې زیره یي دی. دویم یې د هغو امانتو له پاره دي چې له یوه خورد پورته تر نیم پاوه وزن ولري. د هغو بیه یوه روپۍ او رنګ یې طلایي وزمه دی. دریيم د هغو امانتو له پاره دي چې یو پاو وزن لري. بیه یې دوه روپۍ او رنګ یې سور دی. سربېره پر دوی یو بل ډول ټکټ هم رامنځته شوی چې یوازې د دولتي اړوندو چارو لیکونو ته ځانګړی شوی دی.

د ډاګ یو قانون هم د همایوني اعلیحضرت په لوړه اراده چاپ او خپور شوی چې د ډاګ او ډاګ خونو چارې یې تر یوه ډېر سمبال نظم لاندې راوستې دي. نو ځکه ویل کېږي چې د افغانستان په خدای ورکړي دولت کې هماغسې چې زموږ زړونو ته د رانژدې اعلیحضرت ټولواک په نېکمنرغه پېر کې د پرمختګ او تمدن خورا ډېرې نښې را ښکاره شوې[،*] د افغانستان د لوړ دولت د ډاګ چارو سمبالښت هم ددې (سراجیه پېر) د پرمختګونو له خورا ګټورو ښېګڼو څخه ګڼل کېږي چې پخوا نه و.

په دې برخه کې کوم خدمتونه چې عزتمند (حسن حلمي افندي) طرابزوني د ټکټونو په طرحه او د ډاګ د قانون او نورو اړتیاوو په چمتو کولو کې د همایوني فرمان له مخې ترسره کړي[،*] په حقه چې د ستاینې او پېرزو وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ پرمختګپال او عدالت خپروونکي اعلیحضرت پاچا دا مهال د روپیو د سکې او د خپل لوړ شاهانه دولت د نورو مروجو وسیلو د سمولو هوډ هــم کــړی او فرمــان یــې ورکړی او دغه افندي یې د وسایلو پر چمتو کولو ګومارلی دی.

حضرت منان ښتن موږ د افغانستان خلکو ته دداسې یوه پوه او پرمختګپال پاچا تر سیوري لاندې د راحت او نېکمرغۍ هوسایي را په برخــه کــړې چــې د پرمختګونــو شاهانه عصر ته یې د افغانستان د تېرو پېرونــو رخــه [حســد] راځــي[.*] د دوی د شاهانه تخت کېناستنې له بریالۍ ورځې راهیسې کال په کال، میاشــت پــه میاشــت [او*] ورځ په ورځ د یوه نوي پرمختګ نښه او د نوي مــدنیت ښېلګــه د دوی تــر لاس لاندې شاهانه مملکتو کې راڅلېږي چې (سراج الاخبار) به انشاءالله تل خپل لومړني مخونه د هغوی د یادونې او ذکر په ګاڼه پسولي او درنښت او ویاړ به تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټېلېفون او موټر

یو دوه لنډ ټکي! چې یو یې له څلورو او بل یې له پنځو {پښتو کې له اوو} او بل یې له څلورو تورو جوړ دی، خو د مدني نړۍ په دغو دوو نویو ټکو کې څومره ګټې نغښتې دي! د مدني اختراعاتو په دغو دوو اغېزناکو آثارو کې د واټن لېرې والی یې د واټ د وهلو په زور له عالمه لېرې کړی او د انسان غږ یې دومره لوړ کړی چې له لېرې واټنو او لارو څخه د یوه غږ بل ته اوروي.

له هغو ګټو چې ټلګراف یې رسوي، سترګې نشي پټېدای. د ټلګـراف سـیمانو لکـه د غنې جال د ځمکې مخ نیولی دی. آن د چاپېرو سمندرونو تل یې هم د یوه اوســپنیز جال په بڼه اړولی که چېرې هغه توري چې د نړۍ ټلګرافونه یې هره ورځ له ختیځ نـه لوېدیځ او له شمال نه جنوب ته استوي- راستوي، و شمېرو نود حساب علم به یــې د شمېر وس ونه مومي او ددغه شمېر لپاره به نوم او عدد ونشي موندلای. خو په ټلګراف او ټېلېفون کې توپیر دادی چې ټلګراف دمخابرې او ټېلېفون د مکالمې وسیله ده. که مکالمه(خبرې) له مخابرې (لیکتورو له استولو) څخه ارزښتمند نه وای، نو به ېویلچې "المکتوب نصف الملاقات (لیک نیم لیدن دی) یا دا چې "المخابره نصــف المشــاهده" (لیکتوري استول نیم لیدل دي).

بر ېښنا د دوو تنو د افادې د حرکاتوځرنګوالی او ټکي او خبر د لید شېبو په چټکتیا د لیک او کتابت په بڼه رسوي چې د بر ېښنا دا صنعت پ ټلګراف کې رابر ېښــي. او پــه عجیبې چټکۍ سره له لېرې واټنو څخه د یوه تن له خولې نه راوتلې خبرې په همدغه بڼه او ټکي په ټکي دبل د غوږ پردو ته په مقناطیسي ټېلېفون کې راڅرګند ېږي.

ځکه نو په ټېلېفون کې د بر ېښنایي صنعت مهــارت ډېــر کار بــدلی دی، ځکــه چــې ټېلېفون له د لیک له منځګړیتوب پرته او د یونکي د خبرو د بنې له اړولــو پرتــه پــه هماغه بڼه او ټکي په ټکي د اور ېدونکي د غوږ پردو ته رسوي او په خپلې دې چټکــۍ سره یې له ټلګراف نه میدان ګټلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو رېل (اورګاډي) او موټر ته: په اورګاډي او موټر کې هم چې ددې مدني پېر لـه نويو اختراعګانو څخه دي، يوه ځانګړې او يوه عامه ځانګړنه رابرېښي.
د اوسپنې پټليو د نړۍ د مخ ډېرې وچې د اوسپنې په يوه جـال کـې رانغښـتې دي. اورګاډي چې کومې ګټې مدني نړۍ ته رسولي، د يادولو اړتيا نه لري. د اورګاډي ډېـې (واګونونه) ډېر وګړي او مالونه په ښه چټکتيا سره له يوه ځايه بل ته لېږدوي چې پـه دې ډول سره يې له عامو ګټو څخه سترګې نښې پټېدای.
خو راځئ اوس داسې وبولو چې په يوه ښېرازه او زرغونه دره کې چې بهاندې اوبه لري او يا په يوه هواره او زرغونه ښېديا کې يو پوخ سړک غزېدلی او پر دغه سړک شپږ يـا اووه موټرې چې د يوه خصوصي اورګاډي د ډېو هومره کېږي، پـه بېسـارې چټکتيـا روانې دي. په هر موټر کې پنځه شپږ تنه ناست او د زړه خواله کوي او هم د برېښنا په چټکتيا واټونونه رالنډوي او د شاوخوا ښکلو منظرو له ليدلو خوند اخلي.
که څه هم د اورګاډي د لومړۍ درجې ډبې کې د "فيتن" يا "ليندوی" موروونو پرتلـه د هوسايۍ آسانتياوې بشپړې او ډېـرې دي، خـو زرځلـه افسـوس دی چـې د دغـې هوساخونې واک د هغو څلورو پنځو تنو په لاس کې نه دی چې ددغې خونې څښتنان بلل کېږي. په داسې حال کې چې د ليدنې او ګرځېدنې واک پخپله د سپرليو په لاسو کې دی. نو که څېرې د اورګاډي پر عمومي ارزښتونو سترګې نښي پټېدای، موټر هـم ځينې داسې ځانګړي کمالونه لري چې د هېرولو نه دي.
ددې مدني پېر دا دوه اثره يعنې ټېلېفون او موټر هم د اعليحضرت اميـر حبيـب الله خان سراج الملة والدين د واکمنۍ پر مهال د افغانستان په لوړ دولت کې د پرمختګ د نورو نښو په څېر د ګټې او خير رسونې ډګر ته راوتلې دي.
لومړی ځل مبارک ارګ او د پلازمېنې حکومتي اداري د ټېلېفون پـر مـزو ونښـلول شوې چې چارې يې چټکې او آسانې کړې. تر دې تجربې وروسته د ټولواک پرمختګ غوښتونکی نظر دغې ګټورې وسيلې ته ورواوښت او په درې څلورو کلـو کـې يـې د جلال آباد لوی ولايت، د لغمان {لمقان} "سراج کلا"، د کوهستان ولايت جبل السراج او د پغمان {پمقان} ښايسته کلی له مبارک ارګ سره دټېلېفون پـه مـزو ونښـلول شول. او هيله ده چې زموږ د لوی او ترقي غوښتونکي ټولواک له برکته، دده د شاهانه هېواد نور ولايتونه هم په دغو حياتي مزو ونښلېږي او د هېوادو تـولې سـيمې د يـوه مينه ناک محفل ښه غوره کړي، {داسې} چې د شاهانه هېواد د لېرو سيمو وګـړي د يوه مينه ناک محفل په څېر يوه له بل سره د زړه خواله وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چټکو موټرو راتګ هم د سراجي پېر له پرمختګونو څخه دي چې زمـوږ سـپېڅلي هېواد ته د پرمختګ د خپرېدو په دې پېر کې را رسېدلي چې تفصيل به يې که خدای کول د سراج الاخبار په راتلونکو ګڼو کې د نظر د خاوندانو پام ته وړاندې شي.

زموږ ستر او ګران ټولواک په خپل شاهانه هېواد کې د ټېلېفون د مزو په غزولو سره د پرمختګ او تمدن يو لوی واټ پرانستی چې لويې ګټې او بېشـمېره ښـېګڼې يـې د مدني نړۍ له قدر پېژندونکو څخه پټې نشي پاتېدای. پـر هغـو ګټـو سـربېره چـې ټېلېفون يې سوداګرۍ او سياست ته رسوي، په هېود کـې يـې داسـې يـو روحـاني نژدېوالی هم راوستی چې د جسم لېرې والي يې له منځه وړی دی. ددغې وسيلې پـه مرسته د جلال آباد ښار چې له کابل څخه نژدې پنځوس کروه واټن لري، يـو لـه بـل سره غږېږي او خبرې کوي. چټکې موټرې هم د پېښور او کابل ترمنځ د دولسو ورځو واټن چې نژدې سل کروه کېږي، په اتو يا لسو ساعتو کې وهي. او سره له دې چـې د مدنيت دا دوه وسيلې لا هم د ځينو لپاره ځانګړې دي او ټول يې نشي کارولی، خـو د ښار په زړه کې د ټېلېفوني مرکزونو په جوړېدو سره چې د اورېدو له مخې يې کارونه د پيل په درشل کې دي او د "موټري شرکت" د ګاډو په رارسېدو سره چې دغه شرکت د ټولواک په لاسنيوي جوړ شوی او تفصيل يې وروسته راتلونکی دی، که خدای کول دا دوه ګټورې وسيلې به په شاهانه هېواد کې د خبـرو او مخـابرې او تـګ راتـګ او سوداګرۍ په برخه کې عامو وګړو ته ستر چوپړ وکړي.
پر موږ ده چې د خپل سپېڅلي او ګران ټولواک د اوږده عمر او روغتيا دوعـا د ايکـې يوه ځښتن دربار ته وکړو او غوښتنه وکړو چې پاچا په خپل پاچايي همـت اوغيـرت سره د خپل شاهانه هېواد او ملت د پرمختګ او رېښتوني مدني ترقۍ لپاره پېرزوينې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل

هغوی ته چې د افغانستان پر جغرافيايي موقعيت تر څه ځايه پوهېږي، پټه نده چې زموږ د ګران افغانستان سپېڅلي خاوره د منځنۍ آسيا يوه لويه ټوټه جوړوي او د خپل آزاد سلطنت، يو والي او مذهبي ګډوالي، پرتم او ودې له پلوه په مرکزي آسيا کې يوه لوړه مادي او معنوي درجه لري او د ځکمني موقعيت له پلوه هم ډېر پورته او لوړ پروت دی.

ددې سپېڅلې خاورې ځرنګوالی لکه د يوه لوړ بام دی چې د مرکزي آسيا په لوېديځه خوا کې پرته ده. دا بام له شمال ختيځې خوا څخه د هندوکوه يا په بل نامه د "هندوکش" او له لوېديځ پلوه د "بابا غره" له لړيو او د غور له غرونو سره چې لوېديځ پر لور غزېدلي پراته دي، تړلی دی. په ختيځيه خوا کې ورو ورو ټيټ شوی، له "سليمان غره" سره چې له شمال څخه د جنوب پر لور غزېدلی دی، تړاو مومي.

له دې لوړ او ستر بام څخه دوه کړې سطحې جوړې شوې چې د افغانستان ټولې اوبه له همدې کړو سطحو څخه بهېږي. له دې کړو (مايلو) سطحو څخه يوه د جنوب او جنوب لوېديځ پر لور را کوزه شوې چې ټولې هغه اوبه چې د هېواد له ختيځ او شمال څخه را بهېږي، دې کړې سطحې ته راکوزېږي او د "زرې" يا "سيستان" ډنډ {جهيل} ته تويېږي. په هغو سترو سيندونو کې چې دا جنوب لوېديځه حوزه يې جوړه کړې او د "زرې" ډنډ ته تويېږي، د "هلمند سيند" راځي.

بله کړه سيمه د کابل حوزه ده چې ختيځ پلو د "هندوکش" او "سپين غره" تر راغلې ده. هغه ډول ډول او چټک بهېدونکي رودونه چې د "هندوکش" د غرونو له لړۍ څخه د ډاروونکو او بوړنوونکو درو له منځه رابهېږي د "پنجشېر" ، "غوربند" او نورې اوبه له ځانه سره رانغاړي او د "دوآب" په نامه سيمه کې، د کابل له اصلي رود سره ګډېږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو لوی سيند ترې جوړېږي چې د "ننګنهار" {ننګرهار} په نامه د "مشرقي" لــه لــوی ولايت څخه تېرېږي او پېښور ته نږدې له اټک سره ګډېږي او د سند په حــوزه کــې سمندر ته لوېږي.
د ابل دې لوری سيند د "ننګنهار" ستر ولايت په منځ دوه کړی، چې د "جــلال آبــاد" لوی حکومت {لويه ولسوالي} يې پر يوه خــوا د "لمقــان" {لغمــان} د ســيمې لــوی حکومت يې پر بله خوا پرېښی دی. ددغو دوو ولايتو ترمنځ له سين څخه د خلکــو او څارويو تېرېدل په جالو او بېړيو کې شونی کېږي. که څه هم کله کله په ځينــو ځــايو کې سين پر خپل سر د تېرېدو لار ورکوي، خو دغه ګودرونه له خطر او وېــرې څخــه تش نه دي. د جالو او بېړيو د تېرېدو سيمه هم معمولا" په درونټه کې وي چې له جلال آباد ښار څخه نږدې يو نيم ساعت واټن لري.
د درونټې دا سيمه د خلقت له عجايبو څخه يو ځای دی چې د طبيعت فرهاد په خپلې پياوړې ترخځې {تېشې} سره له ترو ډکې دوه غرنی توټې په يوه شيرين {خواږه} او زړه راښکونکي ډول دوه ځايه کړي او د کابل د لوی سين اوبو ته يې د هغو له منځه د تېرېدو لار ورکړې ده.
له همدې کبله وه چې زموږ سپېڅلي واکمن (سراج الملــة والــدين) او زمــوږ پــوه او دينپالي ټولواک د درونټې په همدې سيمه کې يو پرتمين بې ستنو اوسپنيز پل جــوړ کړی چې ساری به يې د هېڅ نړيوال ګرځندوی سترګو په منځنۍ آســيا کــې نــه وي ليدلی.
داسې دوه غرونه په نظر درولئ چې د دوو ډېرينو ديوالو په بڼه د طبيعت معمار له دوو خواوو هسک درولي وي. ددغو دوو حيرانوونکو ديوالونو په منځ کې يو لوی او ژور رود په خورا کرارۍ سره ته وا چې ډنډ دی، بهېږي. دغه تنګی چې که "آبنا" هم وبلل شي پر ځای ده، نږدې نيم ميل اوږد شوی چې که يو څوک ددې دوو حيرانوونکو طبيعــي ديوالونو په منځ کې ددې تنګي په خوله کې بېړۍ ورګډه کړي، نو ځان به ورته په يوه بله دنيا کې وبرېښي د خلقت د رنګارنګو چارو دې کوډګريو ته به يې ګوته پر غــاښ شي او د حيرانتيا په دې نړۍ کې به يې بې اختياره د "هــوو" يــوه چيغــه لــه خــولې راووځي چې ددغه "هوو" انګازه به ددغې زړه وړونکې درې په ترو کې زرګونه نــورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چیغې راوزېږوي او سړي ته ددغه حالت په لیدو او ددغو انګازو په اورېدو د خوښۍ او سرمستۍ یو حالت پیدا کېږي.

په زړه مې دي چې د ۱۳۲۴ کال په لومړیو کې له بختور سلطنتي پوځ سره یو ځای په همدغه سیمه کې چې اوس پرې د "درونټې" ستر پل درول شوی، له جلال آباد نــه د "لمقان" پر خوا اوښتو. خو څه اوښتل! یو لوی پاچایي پوځ و چې پلي او سپاره عسکر، توپخانه او ورسره مله پلي او سپاره پوځیان پکې راتلل او شمېر یې نژدې پنځه - شپږ زرو سړیو، او شپږ - اووه زره دواب (؟) او څارویو ته رسېده. د اوښتو لپاره لــه جــالې پرته بل هېڅ نه و. جاله له شنازو (ډکو شــویو مشــکونو) څخــه جــوړه وي او پنځــه ویشت- دېرش شنازونه یې په لرګیو او تختو سره یو له بل سره نښلولي او پر مخ یې د تختو یوه سطحه (ماسدیر؟) جوړه کړې وي چې سړی له اوبو پورې باسي.

اوس نو تصور وکړئ داسې یو څپاند سیند او دومره ګڼ او لوی پوځ او د اوښتو دومره عجیب او غریب وسایل!

دغه ډول راته په زړه دي چې زموږ سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک پر یوه لویه ډبره چې اوس پرې د درونټې د پرتمین پله بنسټ ایښودل شوی، ناست و او د خپل ســلطنتي پوځ د اوښتو ننداره یې کوله. د پوځ تر اوښتو وروسته چې د سر له زیان پرته تر سره شول، زموږ زړور او سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک دغه ځای ته بیا د مهربانۍ یــو نظــر ورستون کړ او د خپل لوړ نوراني حضور حاضرینو ته یې وویل:

"د ښښتن په غوښتنه به مې په کلک هوډ، د تېرېدو په دې ګران ګــودر کــې د خپــل رېښتوني ولس د اوښتو - راوښتو د لارې خنډونه له لږ مهال وروسیته لېرې شي."

هغه مهال ددغه نېکمرغه پاچا د تخت ناستې څلورم بختور کال و. پروســږکال چــې کله په موټر کې له ټولواک سره پر پله د ګډې تېرېدنې نېکمرغي را په برخه شوه، نــو هغه ځای ته مې ور وکتل او درې کاله دمخه له هغــه څخــه وېروونکــې او خطرناکــه تېرېدنه مې هماغه شېبه را په زړه شوه او بې اختیاره مې ددې خبرې پر رېښــتینولۍ اعتراف وکړ چې "د ټوالواکانو خبرې د خبرو ټولواکانې دي" (کــلا م الملــوک الکلام). او د خپل سپېڅلي ټولواک له حکمته ډکې هغه خبرې را په زړه شوې، دده د سپېڅلو شاهانه ټکو ستروالی او پرتم مې په یوه بې ریا دوعا کې یاد کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درونتې پل د درونتې په نامه درې په بهرنۍ خوله کې په ځلـورو پــولادي منــارونو باندې په اتو رسيو کې پر هوا ځوړند ساتل شوی دی. دوه ډېرې پیاوړې ستنې (پايې) چې له سمنټو او ډبرو او لويو اوسپنيزو ميخونو څخه جوړې دي، يوه د سيند پر دې او بله پر بله غاړه درول شوې دي او پر دغو ډېرو پياوړو ســتنو دوه ډېــر لــوړ ښــکلي مشبک {په تزييني ليکو ښکلي شوي) پولادي منارونه د سيند پر دې خوا او کټ مټ همداسې دوه نور پر هابلې خوا جوړ شوي چې دا ټول پل له دې ټول اوسپنيز ستروالي سره همدې دوو ستنو او او ځلورو منارونو په اتو پولادي رسيو کې نغښتی او پــر هــوا پورته کړيدی. ددې پله اوږدوالی چې د Suspension Bridge (د ځوړند پلــه) لــه ډول څخه دی، ۳۰۶ فوټه { ۹۳متره} او د پله پر مخ د سړک پسور ۱۰ فوټه {درې متــره} دی. ددې گټور پله انجنير ښاغلی هاليډی انگريز و چې په حقه يې د مسلک له مخې د صنعت ټول مهارتونه پکې کارولي دي.

پر کابل سيند ددې پله د ترنې په اړه د ټولواک پېرزوينه سربېره پر دې چې زرگونــه سياسي، سوداگريزې او پوځي گټې لري، د رېښتيني ولس د وگړو لپاره يې د تېرېدو-راتېرېدو زرگونه آسانتياوې هم چمتو کړي چې زړونو ته د نژدې او مهربان ټولواک په حق کې د کايناتو د هستوونکي خالق درگاه ته زرگونه زره گرځنده وگــړي بــې ريــا دعاوې کوي. سراج الاخبار هم د زړه له کومې او د روح له رېښتينولۍ، له لوی ښښتن څخه د خپل دې ترقي غوښتونکي سپېڅلي پاچــا د اوږده ژوندانــه او روغــې ســتې غوښتنه کوي چې ډېر کلونه خپلې پانې د دوی د شاهانه مدنيت غزونې او ودانپــالنې په يادولو سره ښايسته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي مصاحبه

د هند چاپ «ایډیوکېټ» ورځپاڼې چې په انګرېزي راوځي او خپرېږي، د سراج الاخبار په اړه یوه اوږده مقاله لیکلې، چې موږ یې پر ځینو فقرو یــو څــه تفصــیل او شــرحه وړاندې کوو:

«اټکل دی چې د کابل نوې ورځپاڼه به د هند د مطبوعاتو په څېر آزادي تر لاسه نشي کړای- یعنې هغه آزادي چې د اعلیحضرت امیر صاحب قدرت ګډ وډ کړی شي.»

ددغې ورځپاڼې دا فقــره ددې خبــرې ښــکارندویه ده چــې د ورځپــاڼې خبریــال د افغانستان د ستر اعلیحضرت ټولــواک د قــدرت پــر څرنګــوالي او زمــوږ افغانــانو د دینپالنې پر رېښتینولۍ او اخلاقو سم نه پوهېږي او خبر نه دی. نو ځکه مو وړ وبللــه چې ددې حالت او حقیقت په اړ یو لنډ معلومات وړانــدې کــړو: د اعلیحضــرت امیــر صاحب قدرت داسې شی نه دی چې د کوم خبریال د قلم څوکه یا د کومې خپرونــې پاڼې یې مخه ونیسي یا یې ګډه وډه کړي. ځکه چې پخپله ټولواک ذات اعلیحضــرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان د اسلام یو پاچا دی او د افغانستان خاوره لــه اوږدو زمانو راهیسې یو اسلامي هېواد دی. د افغانستان د ولس ډېرئ مســلمانان دي. تر هغو چې د اسلامیت دا ستر درنښت په دې دریوړ ټکو کې پاتې وي- چې انشــاالله تر پایه به پاتې وي- د افغانستان د اعلیحضرت ټولواک ذات واک او قدرت تــه هــېڅ څیز او هېڅ ځواک زیان نه شي اړولی. ځکه چې د اسلام بنسټ د څښتــتن، د هغــه د استازي او ټوالک پر اطاعت ولاړ دی. د هېڅ مسلمان قلم او د هېڅ مومن زړه او ژبه د خپل دین او مذهب بنسټ ته د زیان اړولو پر لور نه کږېږي او نه راضي کېږي، مګر دا چې د ایمان څښتن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې فقرې وروسته ليکي: «شونې ده چې دا ورځپاڼه تر يو څه مهال وروسته آزادي تر لاسه کړي (لکه په ايران کې چې له مشروطه حکومت نه وروسته وشــول)، خــو د آزادۍ د مخنيوي له پاره د کابل قوانين د هند تر قوانينو کلک او اغېزناک دي».
د ايډيوکېټ ددې فقرې په ځواب کې وايو: د څښتن زرځله ستاينه چې سراج الاخبار يوه آزاده ورځپاڼه ده چې د يوه ډېر آزاد ټولواک تر معارفپال سيوري لاندې يوه خورا آزاد ملت ته په يوه خورا آزاد هېواد کې د پوهې او پوهنې ځلاوې خپروي. که آزادي د الهي حقونو او نواميسو خوندي کول، د محمدی صلی الله عليه وسلم د غرا شــريعت، دولتي او ملي خپلواکۍ ټينګوال او د پرديو حکومتو له مرييتوب نه ځان ســاتل وي- چې له آزادۍ نه د مسلمانانو اصلي اخيستنه همدا ده- نو لله الحمد افغانستان يې په خورا بشپړه بڼه درلودونکی دی. خو که د آزادۍ موخه د انسانانو په «لائل والــي» [؟] کې وي او د هېواد څپ ځپانده کولو او خوځولو او د ولسي افکارو ګډوډولو تــه آزادي ووايو، نو له دغسې يوې آزادۍ نه د رېښتونې ساتندوی او مرتسندوی څښتن لور تــه پناه وړو. په ايران کې بې بنسټه ګډوډي او مشروطه حکومت د افغانستان له پاره نــه يوازې يوه بېلګه نه ده چې د عبرت درس دی. نژدې څلور کاله کېږي چې له ويجاړۍ او څپ ځپاندۍ پرته ددغې آزادۍ بله ګټه چا ونه ليده. خوندي لارې يې نا امنه شوې؛ هوسايي او سوکالي يې ګډه وډه شوه؛ په هېواد کې يې د پرمختګ او تمدن يوه نښــه هم رامنځته نه شوه؛ او په پای کې يې نتيجه داشوه چې پردي حکومتونه پرې يرغــل وروړي. په داسې حال کې چې د ايران وګړي د افغانانو پــر تلــه زغــم لرونکــي، بــې خوځښته او پاسته دي او د لوستو کسانو شمېر هم په کې تر څه ځايه ډېر دی. لاسَمَحَ اللهَ اَعُوذُ بالله! که دا ډول واهي او بې بنسټه افکار افغانستان ته رامات شول، د کايناتو له مخ نه د افغانستان له ورکولو پرته به بله نتيجه ونه لري. ځکه د افغانــانو غــاړه نــه ايښودنه، تند خوی او اورپکی مزاج به د هغوی له ناپوهۍ او بې خبرۍ ســره لاس يــو کړي او تر هغو چې خبر بږي، ځان او وطن به يې په سين لاهو کړی وي. هغه قلم چــې ددې ډول فتنې او فساد په برخه کې خوځېږي، او ليکنې کوي، د خپل ملت او هېــواد غليم به وي، چې الحمدلله هغه قلم چې سراج الاخبار راباسي، د وطن مــين، د ملــت خواخوږی، ټولواک ته صادق او داسې يو قلم دی چې يواځينی مسلک يې ملت تــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ټولواک د ګرانښت او زړه سوي ښکاره کول، د ولس په زړه کې د وطن او پاچـا د مينې ځايول او د وطنوالو ويښول او تر شونې کچې د هغوی په خبرولو کـې هڅـه او هاند دی.

د ايډيوکېټ خپرونه، وړاندې وايي: «پر هنـد د کمپنـۍ د واکمنـۍ پـر مهـال چـې مطبوعاتو پر حکوکت نيوه کې کولې او د کمپنۍ حکومت نيوه کـې ځـان تـه زيـان رسوونکې بللې، نو اعتراض کوونکي تل زندانو ته استول کېدل. په داسې حال کې چې په افغانستان کې سزاوې تر دې هم سختې دي.»

په دې فقره کې، سره له دې چې زموږ ملګرې [خپرونه] ځان په ښکاره زموږ سپېڅلي متبوع حکومت ته خير غوښتونکې او لارښوونکې بر ښوي، خو ورسره ورسره اشـاره دې ته ده چې حکومت پر سراج الاخبار بدګومانه کړي او له منځه يې يوسي او په دې وينا کې يې د ښکاره او پټ نيت (د اسم او مسمِی) ترمنځ توپير بر ښښي.

هر څه چې دي، له دې به تېر شو او دا به واورو چې وايي: «که څه هم دا نوې خپرونه د لومړنيو زده کړو له پلوه ګټوره بر ښوزي او د افغان ولس د فکري ودې له پاره چې نـيم وحشيان (!) دي، په زړه پورې بلل کېدلی شي، خو موږ دا خپرونه د افغانستان لومړنۍ خپرونه نه شو بللی».

اوس نو که افغان ولس نيم وحشي بولئ نو ايټالويانو ته څه واياست؟ البته چې هغـوی خو متمدن بلل کېږي! ځکه چې د اروپا په سترو ځواکونو کې راځي او په اروپا کې بـه له بشپړ تمدن پرته بل څه وي؟

افغان ولس هېڅکله هم، نه په کورنيو شخړو او نه له پرديو سره په جګړو کې انسانان ژوندي په اور نه دي سوځولي؛ د ښځو تيونه، لاسونه او پښې يې پرې کړي او پـه دې دول يې هغوی وژلي نه دي؛ نا بالغه کوچنيان يې نه دي وژلي؛ ناحقـه يـې پـر پـردو ملکونو تېری نه دی کړی؛ که بل تېری کړی يوازې يې د ځانونو دفاع ته وردانګلي دي؛ عجيب وحشت! غريب مدنيت!!

تر هغو چې د طرابلس پر مسلمانانو د ايټالويانو له خوا راغلی وحشت د يادونو له پاڼو پاک شوی نه وي، شرم دی چې څوک د مدنيت او انسانيت نومونه اخلي. [داسې چـې ده] ټول بشريت يا بشپړ وحشي بلل کېږي او يا نيم وحشي والِسلام!

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ایډیوکېټ» چې سراج الاخبار د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه نه بــولي، دلیــل یــې دا راوړي چې ګواکې پنځلس کاله د مخــه د خــدای بښــلي او جنــت تــه تللــي پاچــا اعلیحضرت ضیاءالملة والدین [امیر عبدالرحمان خان] پــر مهــال لــومړنۍ خپرونــه راوتلې وه او بیا دا هم وایي چې د هغې خپرونې عمر یوازې څو ورځې و او د بندېــدو دلیل یې همداسې تت [ګونګ] بیانوي او د خپلو جملو په پای کــې د پــنځلس کالــه مخکنۍ خپرونې د بندېدو پر دلیل داسې لیکي: «وایي چې افغان ملایانو د ورځپــاڼې راوتل د پیرنګیانو دود باله او کرکه یې ترې کوله او داسې یې ګڼله چــې د ورځپــاڼې خپرېدل به پر افغانانو د هغوی اغېز له منځه یوسي».
لومړی به دا ووایو چې پنځلس کاله دمخه د کومې خپرونې په اړه مو معلومات ترلاسه نشوای کړی. له هغو کسانو څخه مو چې په پلازمېنه کابل کې د مطبعې د جوړېدو لــه لومړۍ ورځې همدلته و، وپوښتل، هېڅا په دې اړه معلومات نه درلــودل او ددې ډول خپرونې شتوالی یې رداوه. که په پام کې هم وه چې راووځي، پر هغه مهال د خپرېدو ډګر ته نه ده راوتلې. او[له بلې خوا] زموږ د ګران هېواد درانه عالمان هېڅکله هــم د خپل متبوع دولت د سیاسي افکارو خنډ شوي نه دي او نه کېږي.
د افغانستان درنو عالمانو هېڅکله هم د ورځپاڼو راوتل د پیرنګیانو کار نــه دی بللــی. هغه خپرونې چې له پیرنګي هېوادو څخه راځي هغوی ته پیرنګي او هغه چې له مصر او سوریې نه په عربي ژبه خپرېږي، هغوی ته عربي او د ترکیې او فارس خپرونــو تــه ترکي او فارسي وایي او سراج الاخبار ته چې نوم یې د برکت له مخې زموږ د سپېڅلي پاچا له نامي نامه (سراج الملة والدین) څخه د اخیستنې ویاړ ګټلی دی، ډېرۍ ښه پام لري او په ښه سترګه ورته ګوري، داسې چې له سترو استادانو څخه ځینو په لیکلــې ښه او ځینو په خولې ستاینې هم ورته ویلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشت او مدنيت

د «وکيل» ورځپاڼې د وحشت او مدنيت پر تولې (توازن) يو په زړه پورې بحث کړی او د اسلامي نړۍ د پخوانيو زمانو د وحشت مقابله يې د اوسني مهال د متمدنو هېوادو له تمدن سره په ښه ډول روښانه کړې او وايي چې د اروپاييانو په ادبيـاتو، تـاريخونو او روايتونو کې د مسلمانانو د وحشت په اړه له مبالغې ډکې افسانې راغلي چې د خپلـو متمدنو اروپايي ملګرو د ډاډ له پاره دا منو چې مونږ مسـلمانان پـه تېـرو زمـانو کـې ظالمان، تېري کوونکي او حشيان وو او د هغوی د تمدن او تهذيب لارويان، خو غواړم د مسلمانانو وحشت او د اروپاييانو مدنيت په لږ تفصيل سره پرتله کړم.
په ۱۳ کال کې حضرت ابوبکر صديق رضیَ اللهُ عنهُ چې هغه مهال د خلافت پر ګـدۍ ناست و، په شام کې د رومي واکمنو له ناوړه ظالمانه کړنو څخه پـه تنـګ شـو او يـو کوچنی پوځ يې اسلام ته د بلنې په موخه شام ته واستاوه. کله چې پـوځ وخوځېـد، پخپله داحضرت د لښکر له مشر سره چې پر آس سـپور و، يـو ميـل پلـی ولاړ او ورته نصيحتونه يې ورته وکړل. کله چې لښکرمشر حالت دا ډول وليد، نو لاس ترلـی يـې داسې عرض وکړ چې ای اميرالمومنين رضیَ اللهُ عنهُ: نور دا حالت زغملی نه شم چې ته به پلی روان يې او زه به پر آس سپور يم. اميرالمومنين رضیَ اللهُ عنهُ و فرمايل چې مه ته کښته کېږه او نه زه سپر ېږم او په رښتيا چې زه داسې بولم چې د ښـتن لـه پاره پلی خوځېږم. او وروسته يې دا لاندې نصيحتونه واورول:
۱ـ هېڅکله به له چا سره غدارِي نه کوئ،
۲ـ د غليم له پوځ نه چې ښوک وژل کېږي، د بـدن د غـړو د پـرې کولـو پـه ښـر د هغوی له مړو سره به ناوړه چلند نه کوئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زاړه کسان به سره له دې که پخپله یا یې خپلوان په جګړه کې درسره مخامخ وي، نه وژنې،

۴ـ پر ښځو به برید نه کوې،

۵ـ د شیدو بچیانو او کوچنیانو ته به لاس نه وروړې،

۶ـ څاروي به نه څوروې او د وزو او پسونو پښې به نه پرې کوې،

۷ـ اوښان به نه څوروې او که چېرې مو غوښې ته محاله اړتیا پیدا شوه، نو بویه چې په روا ډول ترې یو حلال کړې،*

۸- هېڅکله هم د کجورو (خرما) ځنګل ونه سوځوې او نه زرغونه ونه پرې کړې او نه اور ورواچوې،

۹- آباد ځایونه ویجاړ نه کړې،

۱۰- له غلا او د چا پر مال له تېري ځان وساتې او په یوه خبره کې هم ډار او نامردي له ځانه څرګنده نه کړې.

* [د ورځپاڼې په اصلي متن کې ددې نصیحتونو پرله پسې شمېره له اوومې وروسته مخامخ نهمې ته اوښتې او اتمه غورځېدلې ده. په دې ډول هلته ټوله شمېره یوولسو ته رسېدلې ده.]

دادي هغه قاعدې چې د اسلام ستر خلیفه جګړې ته تر روانېدو دمخه خپل پوځ ته د لارښوونې په ډول اورولې وې او مسلمانانو هم ټولې په هغه جګړه کې ټینګې په پام کې نیولې وې. د خدای د هغه بندګانو حال ګورې چې که چا به غشی درلود د ایښودو چانټه به یې نه وه؛ که چا به نیزه درلوده، توره به یې نه وه؛ که توره به وه ډال به نه و؛ د ونو څانګې به یې رانیولې او غشي به یې ترې جوړول او نه یې زغرې اغوستلې او نه جوشن- ساده او څیرې کالي به یې وو، زېرمه به یې کجورې وې او هر چا به خپله برخه پورته کوله او جګړې ته به روانېده. هر کلي او ښار ته چې به رسېدل، نو دا ټکی به یې ویل چې: «راځئ ای خلکو چې له یوه څښتن پرته د بل چا عبادت و نه کړو او شریک ورسره ونه نیسو». که به مشرکانو دې الهي بلنې ته په نیزه ځواب ووایه، نو زړورو مسلمانانو به هم تورې له تېکو وایستلې او پرې ور وبه ځغستل او تر جګړې وروسته به سملاسي دا نتیجه برسېره شوه چې د «اللهُ اکَبرّ» د غږ له ستروالي او درندوالي به د کفر او الحاد نښې نسکورې شوې او له څه وخت وروسته به ټول مشرکان د باطلو معبودانو له ننګې واوښتل او د لوی څښتن د خوندیتابه تر سیوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې به چې د ځمکو او آسمانونو خاوند دی، راغلل او د اسلامي جنډې له هســکېدو سره سم به د ښار وګړو خپلواکي تر لاسه کړه او اسلامي بريمنو بــه خپــل بروالــي او واکمنی ته په پام سره، د نیول شوي ښار وګړو ته هېڅ نه ویل او آن دا چې د هغوی په ساتنه کې به يې خواري کوله او جزیه به يې ترې اخیستله. که به د بل ديــن کســانو غوښتل چې د اسلامي عبادتځايونو تر څنګ خپل معبودونه جوړ کــړي، نــو اســلامي بريمنو به په خوښی لاره ورکړه. سربېره پردې مسلمانانو به د بېوزلو لاسنيوی کاوه او د کونډو او یتیمیانو په پالنه کې به يې هڅې کولې او د سپينږيرو او کمزورو د مرستې له پاره به يې د خيرات خونې جوړولې، بچيانو ته به يې زده کړې ورکولې او کلیساګانو او بتخانو ته به يې ځمکې وربښلې.

تېرې زمانې به پر برېږدو، همدې اوسنی جګړې تــه بــه چــې د عثمانيــانو او ايټالويانو ترمنځ پېښه شوې، نظر واچوو: د لوېديځ طرابلس په دې جګړو کې اد ايټاليا اووه زره اسیران د مسلمانانو پــه لښــکرکوټ کــې بنــدیان دي. ددغــوړ اســیرانو د هوسايني او ښېګنې له پاره، د عثماني لښکرمشر نشأت بېګ په لارښوونه په توقیف ځای کې روغتونونه ودان شوي او ايټالوي ټپیان په منظم ډول درملل کېږي. ســربېره پردې د کليساوو پر ځای څلور کېږدی درول شوي او لــه تــونس نــه ورتــه پادريــان راغوښتل شوي او ټول ايټالوي اسیران پر يکشنبه پر ښودل کېږي چې خپل مذهبي دودونه او فرضونه پر ځای کړي. په داسې حال کې چې اروپايي دولتونه لــه دې ســره سره هم پر مسلمانانو د وحشت تور لګوي. اوس راځئ چې د لوېديځ پر تمدن يو ځیر نظر واچوو: ښاغلی فرانسېس میکلاګ چې د امريکــا يــو نوميــالی قلمــوال دی، پــه نيويارک ورکيډ[؟] ورځپاڼه کې لیکي چې د ايټاليا پوځ د وسله والو لاروهونکــو يــوه غدی ده. د مسلمانانو نژدې څلورسوه ښــځې او او کوچنيــان او څلــور زره مســلمان زلمیان يې په لوی لاس په نښه کړي او ویشــتلي دي او ام دغــه ویروونکــي صــحنې پخپله لیدلي او عکسونه مې يې اخیستي دي. د ايټاليا وينې تويونکي عسکر د عربــو پر کورونو له يوه لوري نه بل ته ورختلي او هر عرب نر، ښځه يا د غېږې کــوچنی يــې چې لیدلی، ډزې يې پرې کړې دي. د ايټالوی افيرانو حالــت تــر عســکرو لا بــد و- د ايټالوي پوځ اخلاق له منځه تللي او د طرابلس د جګړو حالت د ارمېنيــا تــر خونړيــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښتو ډېر خراب دی. جنرال کانیوا حکم کړی وچې موږ له ترکلنو سره په جګړه یو او څرنګه چې عربان د عسکرو په رسمي کالیو کې د پوځ پــه څېــر لــه مــوږ ســره نــه جنګېږي، نو په کار ده هغه ټول عرب چې رسمي کالي ونه لري خو وسلوال وي، ووژل شي، آن که د سپینه جنډه هم پورته کړي. څو عرب مې ولیدل چې د یوه کور په انګړ کې ایسار پاتې وو او بشپړ دولس ساعته یې له خپل سیال سره نښته وکړه. کله چــې یې مهمات خلاص شول، ایټالویانو ونیول او یو ځای یې حلال کړل. د شرارت تر ټولــو یوه ناوړه بڼه یې چې ما لیدلې دا وه چې د عربو د ټولوژنې پرمهال چې یو بېګناه هلک او یوه نجلۍ او دوې سپین سرې مېرمنې د ایټالوي روغتون وره ته څېرمه د مــړو تــر ډېرۍ لاندې د ځنکدن پر حالت وو او کمزورې غږ به ترې راپورته شو. کله چې مې دا غمجن حال ولید نو بېصبره شوم او یوه پوځـي ډاکټر ته مې چې دغه روغتون ته نژدې ولاړ و او په ښکاره داسې برېښېده چې د ټولوژنې د ډاروونکو صحنو عکسونه اخلــي، له دغوبېوزلو سره د مرستې له پاره زارۍ وکړې، خو ډاکټرانو هېڅ غوږ پرې ونه ګراوه. بل ځل مې د سره صلیب له یوه کارکوونکي نه د مرستې غوښتنه وکړه چې لــه دغــو غمځپلو سره مرسته وکړي، خو هغه په سخت زړه ځواب راکړ او ویې ویل: هېڅ پروا نه کوي، چې مري ودې مري. یوازې دا نه و، هغو ایټالوي پوځیانو چې ددغــو غمځپلــو د خارنې له پاره ګومارل شوي وو، څوک پر ښښودل چې هغوی تــه یــو څــاڅکی اوبــه ورکړي. دغه مهال دغو مظلومانو د بېوزلۍ په یوه یوه بوږنوونکي حالت کې ساه ورکړه. سربېره پردې، ایټالوي پوځیانو د بېشرمۍ او بې ایمانۍ کړنې هم ترسره کــړې دي او ددې ټولو تېریو پړه د جنرال کانیوا پرغاړه ده. دغه جنرال په یوه کلا کې بند دی چې څلور خواوې یې په«بم پروف» سره خوندي دي (یعنې له داسې مسالو او موادو جوړې دي چې هېڅ بم پرې اغېز نه کوي). جنرال کانیوا له خپلې کلا نه بیخي بهر نه راوځي او په مخامخ جګړو کې ګډون نه کوي، نو ځکه د جنرال په نشتوالي کې د ایټالوي پوځ حالت خورا بد دی او ما په خپلو سترګو لیدلي چې ایټالوي پوځیان د ټولــو کلیــو پــه شاوخوا کې وو او چې عرب به یې لیده، ویشته به یې. ډېرځله یې خپل ملګري چې له لیرې ورته عرب برېښېدل، په تېروتنه ویشتلي دي. دا وګړي د ډېرو وینو لــه څښــلو مست او نشه و او خبرې او کړو وړو یې د مستۍ نښې برېښېدې. مــا ولیــدل چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایټالوي پوځ نژدې پنځوس عسکر لګسا وو د لس- دولسو جنګي بندیانو پښو ته یې ځنځیرونه اچول او ترخپلې ځارنې لاندې یې بېول. دغه ټول عسکر له خپلو افسرانو سره په نشه کې ډوب وو او چې یو خونې ته ورسېدل ودرېدل، مظلوم عرب یې پر لیکه ودرول او ډزې یې پرې وکړې.

اروپایي دولتونه خپلو دې ډول کړنو ته تهذیب او تمدن وایي او مسلمانان وحشیان بولي. نو د وحشت او مدنیت ددې معیار له مخې ویلی شو چې توپیر له کومه دی تر کومه. همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج

د اعلیحضرت سراج الملة والدین ددې نېکمرغه پېر چې څښتن دې یې واکمني اوږده لري، د سترو او ګټورو آثارو یوه بېلګه د اوبو هغه لویې ویالې دي چې د هېواد په هر ګوټ لکه په بدن کې ساه داسې بهېږي. په دوی کې یوه هم د جلال آباد همدا نهر سراج دی.
له چا نه پټه نه ده چې اوبه د ژوند یواځینی بنسټ ګڼل کېږي. لوی څښتن جَلَّ و علی په خپل ستر لرغوني کتاب کې د ټولو شیزونو د ژوندانه له اوبو څخه بللې ده. اوبه زموږ د مهربان څښتن یو لوی جوهر او یو ستر نعمت دی چې تر مرګ وروسته یې ځمکه پر همدې جوهر له سره ژوندی کړې ده. د ځمکې پر مخ بوټي د همدې پر مټ زرغونیږي؛ د ونو میوې د همدې له برکته خوند مومي؛ الوتونکي، څر بېدونکی او خوځېدونکي ټول له همدې نه ژوند تر لاسه کوي؛ انسان، څاروي او آن جامد شیزونه له هغه ژوند او ښېرازي تر لاسه کوي.
که هغه ستر نهرونه نه وای چې د ځمکې پرمخ غرونه، تړې، بېدیاوې او دښتې د مطلق حکیم ذات جَلَّ و علی د بالغ قدرت له مخې خیروي او بهېږي، له نړی نه کر کیله ورکېده او انسان له هوساینې او ژوندانه نه بې برخې کېده. او بیا که چېرې د انساني متو او انساني کمالونو یووالی نه وای ن چا به له دې لوی نهرونو څخه ویالې او کانالونه را ایستل. ورسره به د انسانانو له خوا کر کیله چې په غلو دانو او ځمکنیو محصولاتو ژوند کوي، له پراخېدو وتلې وای. له دې امله به نو د انسانانو د ژوندانه کړی ډېره تنګه شوې او ددغو سیندونو او نهرونو تر څنګه به د دوی په راټولېدو پورې محدوده شوې وای چې د ډېرو بدمرغیو سبب ګرځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې سيندونه هم شته چې زرګونه ميله د ځمکې مخ څېري او تر سمندرونو رسېږي. خو له دې سره سره هم تر هغو انسان به خپل کمال سره له دغو سنيونو څخه وياڵې نه دي ايستلې، تر هغو ترې بشپړه ګټه نه ده اخيستل شوې.
د کابل نهر چې د ننګهار [ننګرهار] خلک يې په پښتو ژبه «سين» بولي، سره له دې چې پرخې ځمکې ورسره اوبېږي، خو تر اوسه داسې يوه وياله چې زرګونه جريبه شړه ځمکه ورسره اوبه شي، په پېړيو پېړيو له دغه سينده نه ده را ايستل شوې. د سپېڅلي نهر سراج په ايستل کېدو سره جلال آباد د يوې پرمختللې راتلونکې او هوسا ژوندانه ور وګرځېد.
کله چې الهي سپېڅلی ذات وغواړي چې يو هېواد او ولس ښېرازه کړي، نو واګې يې د خپل سپېڅلي رباني ذات په غوښتنه يوه خيرغوښتونکي نياومن واکمن ته سپاري. همداسې وه چې افغانستان يې د امير حبيب الله خان په څېر د يوه عدالتپال، دين خوښوونکي او ترقی غوښتونکي اعليحضرت ټولواک په شتوالی سپېڅلی او وياړلی کړ.
زمونږ دې ستر او سپېڅلي ټولواک د خپلې همايوني تخت کېناستنې له هماغه پيله ورځ تر بلې او کال تر بله د رغونې او مدنيت نوې نوې بېلګې په خپل پاچايي هېواد کې رامنځته کړې دي. په دې ډله کې، پروسږکال يې په جلال آباد کې د خپلې بختورې همايونې اوسېدنې پر مهال، د نهر سراج د کار پيل په پوره پرتم او ښاديو سره کړی و. پر هاغې برياڵی ورځ، ټول لويان، مخور ديني عالمان، دراندە سپين روبي او د ختيځو شتمنی زېږوونکو ولايتونو له ګوټ ګوټ نه د قبيلو مشران، ملکان او مخور او د رېښتينو شاهي اتباعو يوه لويه ډله پر همدغه ځای چې [اوس] پرې د نهر سراج لومړنی پيلېدونکی سربند جوړ شوی، را ټول شوي وو.د همايوني [ټولواک] کېږدی او د اوسېدو او دربار خيمې همدلته درول شوې وې. مېوې، خواږه او خواړه پر ټولو وويشل شول. پوځي موزيک غږېدهد ځانګړي ګارډ سرتېري پر ليکه د ردناوي له پاره ولاړ وو. ټول پوځي او عسکري افسران په خپلو نيمه پوځي کاليو کې حاضر وو. تر هغه وروسته چې اعليحضرت شاهانه ذات ددغې وياڵې د ګټو او نېکو پايلو په اړه يوه اغېزناکه وينا واوروله، بيا يې له سپينو زرو جوړ يو يوم [بېل] چې ځانګړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدې ورځې له پاره جوړ شوی و، په خپل مبارک لاس کې واخیست او د نهرسراج په کیندلو یې پیل وکړ.

د جلال آباد د نهر سراج پیل ټکی د درونټې له پله نه نژدې دوه سوه ګامه کښته پروت دی. ویالې ته د اوبو د ورماتېدو خوله د نوې معمارۍ له اصولو سره سم په پاخه آو ټینګ ډول جوړه شوې ده. دا ویاله نژدې خوارلس میله اوږده ده چې په دې حساب ورسره نژدې پنځوس جریبه شاړه، بې اوبو او بې کرکیلې ځمکه چې له ژوندانه بې برخې بلل کېده، اوبېږي او ژوند مومي. تر مجرا لاندې د ویالې پسور پنځلس فوټه او د سطحې پسور یې پنځه ویشت فوټه دی. د اوبو ژوروالی یې پنځو فوټو ته رسېږي چې له دې نه یې د اوبو د ډېروالي کچه تر څه ځایه جوتېدلی شي.

د کیندنو پر مهال د ځینو لرغونو آثارو لکه پخوانیو سکو او ځینو نورو نښو برسېره کېدو، او د درونټې پله د جوړېدو په ترخ کې د یوې پخوانۍ ویالې د پیل په ټکي کې د پخو جوړښتونو موندنې اعلیحضرت شهریاري ذات د هغې پوهې او سلیم عقل له مخې چې لوی ځښتن دغه شاهانه ذات ته وربښلی، دې اټکل ته راړست چې ښايي پخوا به هم دلته کومه ویاله جوړه شوې وه. لا رښوونه یې وکړه چې ددغو لرغونو سکو [راز] چې پر سانسکرېټ لیک وې، وسپړل شي. له دغو سکو جوته شوه چې له نن څخه یو زر او څو سوه کاله لرغونتوب لري.

خو د جلا ل آباد نهر سراج نه د پیل په ټکي او نه د خپل ګټورتوب له پلوه له پخوانۍ ویالې سره چې ځینې نښې یې شتوالی ښیي، ورته والی لري. دا ویاله به له کرنیزو ګټو پرته چې تمه یې کېږي، د جلال آباد د هوا په اړولو او د ګرمۍ په کمولو کې لوی لاس وکړي. ځکه چې ددې ویالې پیلېدونکې برخه د ښار د شاوخوا پر وچو او شګلنو سیمو اوړیچې دا وچې او بې اوبو ځمکې له یو څه واټن وروسته کرنیطو ځمکو، بڼونو او بڼګیو ته ځلا او لندوالی وربښي او ځکه به ورسره د ښار هوا ښه شي.

ددې ویالې په کیندلو کې زمونږ د ګران او زړونو ته نژدې ستر ټولواک د نیاومنۍ او رعیت پالنې مهربانۍ د هغه رېښتونو شاهانه اتباعو ته ډېرې آسانتیاوې او ګټې برسېره کړې دي. ځکه که وګړي پخپله مخامخ په دې چاره کې ونډه واخلي، نو شاړه ځمکه به پرې وویشل شي او د کورونو د آبادولو او د ځمکو د ښېرازه کولو له پاره به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نغدو پیسو پورونه هم ورکړل شي او چې کله یې ځمکه په حاصل راغله نو به بـه ورو ورو دا پورونه او د ځمکو مالیه پرې کوي. له دې سره سـره، د ویـالې د خـولې پـوخ سربند اتو یا په هر ځای کې چې پله یا مجرا یا تونل ته اړتیا وي چې د ولس وس پرې نه رسېږي، دا ټول دولت [پخپله] تر سره کوي. نو اوس چې ورته سـړی د... پـه نظـر وګوري، نو د یوې بدني هڅې په بدل کې چې د بشر د سپېڅلې بنې له طبیعي اړتیاوو څخه دي، پاچایي رعیت ته مالي، ځاني او روحاني ګټې رسول کېږي.

نو په دې توګه پر موږ ټول ولس واجب ده چې د الهي سپېڅلي ذات ددې ستر نعمـت منندویي وکړو چې موږ یې دداسې یوه ودانپالي او د ویجاړیو د یوه غلیم او نیاومن او مهربان پاچا تر لاس لاندې کړی یو او دغه راز زړه ته د رانژدې او ګـران او سـپېڅلي ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو دعا پر خپلو ژبو جاري کړو چې د شـاهانه مهربـان لاس د پالنې او روزنې تر سیوري لاندې یې زموږ هېواد او پخپله مـوږ پـه ټینګـو او متینو ګامونو سره د پرمختګ او تمدن پر واټ مخې خواته د تلو په حال کې یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي سړكونه

زموږ د ستر ټولواک د پرمختيايي پېر د خير رسوونکو آثارو يوه نښه سـړكونه يعنـې كلك پاخه سړكونه دي چې د ژوندانه د رګونو په دود د دوی په شـاهانه هېـواد كـې غزېدلي دي.
كه څوک ووايي چې ويجاړې لارې تر روغو ښې دي، دا به داسې وي لكه چـې وويـل شي: د پلي تګ هوسايي په ګاډي او موټر كې تر تګ ډېره ده. هغه وختونه چې د لارو تړل او بندول په كار و، تېر شول، ځكه چې يوازې د ځمكې پر كرِې نه چې په هوا كې هم د تګ راتګ نبغ سړكونه پرانستل شوي چې د هغوی تړل شوني دي خو يـوازې د زورورو هوايي جهازونو [الوتكو] په مرسته!....
د نړی په ټولو دينو كې به يوه هم د اسلام د سپېڅلي دين هومره خپلو لارويانو تـه د خيرات او صالحه باقياتو د مبرات لارښوونه نه وي كړي. «رفع اذای سبيل» يعنـې لـه لارې نه د ضرر او آزار لرې كول او «اماطُة الاذاعَن الطريق» پـه ټينګـار سـره شـوې لارښوونې دي چې د اسلامي نړی عقيـده پـرې ولاړه ده. كـه چېـرې د اسـلام هـر اعتقادي، اخلاقي يا ادبي اثر ته نظر وشي، پرانستې، هوارې، پاكې او خوندي لارې په كې د عدالت له ارزښتنكاو اړتياوو څخه بلل شوي دي. د پلونو پر نشتوالي او پـه لارو كې د ځنښتن د مخلوق د كړېدو له امله په شريفه شـرعه كـې واكمـن مسـوول او د پوښتنې وړ بلل شوي دي. ځينو لويو مفسرينو «باقيات الّصالحات» د آبادی پر نښـو، لكه پلونو، لارو، ويالو، سلسبيل ها (؟) او جوماتونو، خيراتځايونو، ښـوونځيو او نـورو تفسير كړي چې تر دې به نو بله غوره ښېګڼه څه وي؟ د دواړو نړيو د ښاغلي سـردار عليه اكمل التحايا په سپېڅلو احاديثو كې «صَدَقه جاريَه» راغلې چې مانا يې تلپاتې او روان خيرات دی چې دغه جاريه صدقه له دغه ډول آثارو پرته چې ګټه يې ټـوليزه او ښېګڼه يې د انام(؟) د هوسايی او سوكالی سبب ګرځي، بل څه كېدلی شي؟ پر همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټ ده چې مسلمان ټولواکان پرله پسې د دا ډول جاري صدقو په برخه کې هڅې او هاند کوي چې نښې يې مور ته ښکاري.

لږ انصاف په کار دی: د تګ راتګ يوه عامه لاره فرض کړئ چې له يوه ښار نه بل ته او يا له يوه کلي بل ته غزېدلې وي او جوړوونکی يې هم د پليو ګامونه او د آسونو د پښو خاپونه وي او د پښو دا خاپونه هم کاږه واږه په غرونو او بيدياوو کې د مزو [تارونو؟] په دود غزېدلي وي او تيږې، کاڼي، شګې، ګلان، اغزي، ماران او ضرورونه له دغو ليکو سره نښتي تړلي وي او د انساني لاس د هنر يوم او تسکوره او د ماهر مهندس نقاله په کې بيخي کارېدلې نه وي!

اوس نو دغه کړې وړې او اوښتې راوښتې لارې چې شاعرانو له خپل زړه چاودي فرياد سره تشبيه کړي، له هغه پاخه او په ډېرو پوښلې، پرانستي، هوار او پراخ سړک سره [پرتله کړئ] چې غرونه يې څيرلي او له خوړونو او سيندونو نه د څوړندو اوسپنيزو پلونو په مرسته تېر شوی او د جوړوونکي د هندسې نقالې د هندسي اصولو پر بنسټ په غرونو او درو کې ځغلولی، نو که شاعران يې د محبوبو د زلفو له تاو او پېچ سره تشبيه کړي، حق لري. که [دا دوه ډوله سړکونه] خوا پر خو کېږدو او په يوه ځغلنده نظر ورته وګورو نو د وجدان، عقل او نقل له مخې به کوم يو د عدالت پر منطق سم ومومو؟

تر دې ځايه مو له معنوي اړخه پر لارو يو څه خبرې وکړې، اوس به يې له مادي او جسمي پلوه ګتو ته کتنه وکړو:

نن که په مور څوک يوه اروپايي [پېرنګي] هېواد ته ولاړ شي، نو خارق العاده لارو ته به يې ګوته په غاښ پاتې شي. ددغو ملکونو ټول سيندونه به د بېړۍ د چلونې وړ ومومي. يعنې هغسې چې په ګاډيو او موټرو کې پر سړکونو تګ راتګ کېږي، په سيندونو کې هم په وړو انجني جالو، دواپورها [؟]، بخاري بېړيو، کښتيو او نورو کې له يوه ښار نه بل ته او له يوه کلي نه بل ته تګ راتګ کېدلی شي. د پليو له پاره زرګونه لارې چارچاپېر لکه د يوې پخې ډېرې په څېر په ښارونو او کليو کې تېر شوي دي. د تګ راتګ زرګونه زره وسيلې لکه ګاډۍ، ميني بسونه، برېښنايي ترامواى او ډلو ډول موټرونه پر دغو سړکونو تېرېږي را تېرېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويې وچې او سيمې له خپلو غرونو، بېدياوو او ځنګلونو سره د لارو په مرسته- خو څه ډول لارې! - په اوسپنيزو لارو له يوه بل سره تړلې ليدل کېږي. لوی ښارونه يې وينئ چې يوازې پر ځمکنيو لارو بسنه نه کوي، د خپلو ښارونو تر ځمکې لاندې د تونلو له لارې او د ښارو پر ځمکه د ډېرو لوړو اوسپنيزو پلونو په مرسته يې د خورا عجيبو او چټکو ځغلېدونکو و سيلو د تګ راتګ لارې کارولې دي. او دا هم لا ورته نه بس نه دي بر ېښېدلي او اوس اوس يې د هوا له ستر، پراخ او ناپايه ډګر نه هم کار اخيستی دی او «اوروپلانونه» [الوتکې] يعنې التونکي ماشينونه او بالونونه يې جوړ کړي دي چې سر له همدا اوسه د هوا له لارې د ګرځندويې شرکتونه په جوړېدو دي.
اوس به دا وګورو چې دې دومره لارو دغو هېوادو ته څه ګټې ورکړې دي. لومړی يې ترې د «وخت» ګټه اخيستې چې «سره زر» دي، يعنې که يو سفر چې مياشت يې غوښته اوس په يوه ورځ کې کېږي. د يوې ورځې کار په يوه ساعت ، د يوه ساعت کار ی په يوه دقيقه کې کېږي او په دې ډول شتمني او هوسايي تر لاسه کوي. دويم دا چې له دغو هېوادو څخه د قحطی او ګرانی بلا له يوې مخې ورکه شوې ده. همدا چې په يوه ېاود کې قحطي او ګراني راشي، نو د سترګو په رپ کې غلې او خواړه له هرې خوا ورمات شي. او که دا حال د خپل سپېڅلي هېواد د ترکستان له ښېرازو بېدياوو او د ځينو غرنيو سيمو له کمو غلو دانو سره پرتله کړو، نو د لارو ارزښت او ګټه به راته تر څه ځايه روښانه شي.
دريم دا چې ددغو ملکو سوداګری او صنعت ته يې ستري ګټې رسولې، اومه او ارزان مواد له ډېرو ليرې سيمو او اوږدو واټنو څخه په چټکۍ او آسانۍ سره رارسوي او دبېلابېل صنعت په خپلو فابريکو کې يې په ډول ډول ښو راباسي او بېرته يې په چټکۍ سره دغو ليرې سيمو ته رسوي او په دې ډول د نورو ملکونو نغد سره زر خپلو جيبونو ته راټولوي او په دې ډول نور بېوزلي او اړمن او ځانونه لاس نيوونکي او شتمن ګرځوي. څلورم ټکی چې ډېر مهم هم دی، پوځې ګټه ده: په اوسنيو جګړو کې له بري سره تر ټولو ډېره مرسته دا څو څيزونه کوي چې دلته يې راوړو: په هماغه لومړنی شونې شېبه کې تر غليم ډېر ځواکونه په چټک ډول تر خپلې پولې ورسوي؛ او تر غليم دمخه ارزښتناکې سيمې تر ګوتو کړي؛ او د غليم پر کوچنيو ټولګيو په لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواک سره ګوزار وکړي او لار ترې ورکه کړي؛ په دې ډول نو چې څومره لوی پوځي ځواک په چټکۍ سره واستول شي، هومره بری هم چټک تر لاسه کېږي. له روسیې سره په جګړه کې د ترکیې د ماتې یواځینی دلیل او له جاپان سره په جګړه کې د روسیې د بربادۍ لوی لامل له دې پرته بل څه نه و چې ترکیې سمې لارې نه درلودې چې خپل ځواکونه په چټکۍ تر پولو ورسوي؛ دغه د منچوریا د اوسپنې پټلۍ ددې له پاره بس نه وه چې د روسیې ستر پوځونه پر وړ مهال د جګړې تر ډګره ولېږدوي. که یو هېواد زرګونه توپونه هم ولري، خو چې ښه سمبال پاخه سړکونه چې دغه توپونه پرې ولاړ شي، ونه لري نو له دغو توپونو هېڅ ګټه نه شته.

نو پر همدې بنسټ و چې زموږ ستر، سپېڅلي، هوښیار او پوه ټولواک پر تخت له بختورې ناستې له ورځې څخه یې ددې ټکو پر څېړلو پام کاوه او د سمو او پخو سړکونو په مرسته یې د خپل سلطنتي هېواد د خپلمنځي نښلېدو په برخه کې شاهانه هڅې او هلې ځلې پیل کړې وې.

په لومړي سر کې یې په یوه زړه پورې بڼه د خپلې پلازمېنې او د هغې د شاوخوا سیمو د سړکونو په سمولو او جوړولو تکل وکړ او په لنډ وخت کې زموږ د ګران ښار د شاوخوا مانۍ او هوساځایونه په پخوا زړه راښکونکو او کلکو موټري سړکونو پخپله له پلازمېنې سره ونښلېدل.

د اسلامي پلازمېنې کابل سړکونه داسې سړکونه نه دي چې په هر هر ځای کې یې څوک بېلګې وموندلی شي. له هغې خدای ورکړې ښکلا سره چې د طبیعت هنرمند خورا ډېره او وړیا پر دې سپېڅلې خاوره پېرزو کړې، د مهندس بوخته نقاله هم غاړه غړۍ شوې او داسې ښکلي سړکونه ترې جوړ شوي چې پر دواړو غاړو یې د ولې او چنار ونې او ویالې په یوه ځانګړې ښکلا تر اوړدو واټنو په زړه راښکونکي ډول همداسې غزېدلې دي. په تېره بیا که ځینې سړکونه یې چمتو ښایسته باغچې وبولو، نو هم به سمه خبره وي. د ساري په توګه هغه سړک چې د سپېڅلي ارګ له وره [دروازې] نه تر لوی جامع جومات (عیدګاه) پورې تللی او بیا له هغه ځایه د لاهوري دروازې تر څلور لارې اوږد شوی، داسې یو ښکلی واټ دی چې زړه راښکونکی انځور یې زړه په خوښیو او ښادیو کېباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پاخه او منظم سړکونه چې «چاردهي» سيمه کې د «چهلستون» تر ماڼۍ او «ځنګل باغ» او «مهتاب باغه» او نورو ځايو کې جوړ شوي، داسې سړکونه دي چې ساعتونه په کې سړی د باغونو او ډول ډول مېوه والو ونود ځنګلونو او ځړوبيو (آبشارونو) او شوخو ګلبڼونو له منځه تېر ېږي.

د پغمان د «سهيل» او «ستاره» بې عيبه ماڼيو او «بيک توت» او نورو سيمو پاخه موټري سړکونه هم دا ډول ښايسته، زړه راښکونکي او خوشحالوونکي سړکونه دي چې سړی په ګاډۍ کې د څو ساعتو او په موټر کې د نږدې يوه ساعت په مزله په اوړي کې له تودې هوا نه د لوړو غونډيو خوندورې خورا سړې هوا ته رسوي.

اوس به راشو هغو سړکونو ته چې زموږ د سني سلطنت پلازمېنه د شاهانه هېواد له ولايتونو سره نښلوي:

په دوی کې تر ټولو مهم هماغه د جلال آباد سړک دی چې د کابل له لاهوری دروازې نه پيلېږي او پر بګراميو، بُتخاک، خاک جبار، باريک آب، جګدلک، سرخ پُل، نمله او باولی جلال آباد ته رسېږي. دا ځايونه چې نومونه يې ياد شول، هر يو يې يو منزل بلل کېږي چې کاروانونه په کې اړوي. په ټوليز ډول د منزلونو تر منځ واټن شپږ «کّرُوهّ» دی چې له يوه پاچايي «منزل» سره سمون خوري او په هر «منزل» کې د همايوني ټولواک د تمبدو له پاره منظمې ودانۍ جوړې شوې دي چې له ټولواک سره د ملګرو کسانو د استوګنې ټولې اړتياوې په ښه ډول پوره کولی شي. د اعليضرت د تمبدو را «منزلونه» په رېښتيا هم ښايسته ودانۍ شمېرل کېږي چې په هسې يوه هندسي ترتيب چې پخپله همايوني اعليحضرت يې سپارښتنه کړې، جوړې شوې دي. اصلي ودانۍ د ډوډۍ خوړلو له يوه سالون او د ناستې له يوه سالون او د خوب له ګڼو خونو او تشنابونو څخه جوړه وي. د ودانۍ يوه څنګ ته په خورا منظم ډول د چوپړيانو د اوسېدو خونې دي چې له اعليحضرت سره د راغلو ځانګړو کسانو له پاره په پام کې نيول شوې دي. ددې شاهي «منزلونو» يوه بله ښکلا داده چې ډېرئ ودانۍ په هماغه يوه ډول او بڼې جوړې شوي دي چې سړي يې په ډېرو کې تېروځي.

دا ودانۍ چې يادونه يې وشوه د همايوني اعليحضرت د تمبدنې له پاره ځانګړې دي. سربېره پر دې په هر «منزل» کې رباطونه جوړ شوي چې د کلا بڼه لري او کاروانونه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له یوه وره ورننه وځي. ددې رباط چارچاپېر کوټې دي چې د مسـاپرو او لارویـو او د هوسایۍ له پاره دي او جومات، اوبه، چایخانه او غله او خـواړه پـه کـې د مسـاپرو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره شته چې مساپران یې د ورځې په بیه پېرلی شـي. خـو د اوسېدو خونې مساپرو ته وړیا ورکول کېږي.

دا سړک چې د هوساینې او آسانتیاوو یوه برخه یې بیان شوه، یو کلک او پوخ موټري سړک دی چې په خورا سمو هندسي اصولو جوړ شوی دی او ډېرې شـېلې او درې او غرونه او ژورې او لوړې غوڅوي او له ځینو خوړونو څخه پر کلکو پلونو اوړي او د جلال آباد ښار له پلازمېن کابل سره نښلوي. په جلال آباد کې بیا دا سړک دوه ځایه کېږي: یوه برخه یې د درونټـې پـر سـتر اوسـپنیز پلـه اوړي او د لمقـان [لغمـان] ایالـت قلعةالسراج [سراج کلا] له جلال آباد سره تړي او بله څانګه یـې تـر «ډکـې» پـورې غزېږي چې له پېښور سره راشه درشه خوندی کوي چې کـه د خـدای رضـا وه پـه راتلونکو ګڼو کې به دا او نور سړکونه درته بیان کړو.

په حقه چې د خپل شاهانه هېواد نښلووونکو لارو ته زموږ د ستر، سپېڅلي، او زړونـو ته رانژدې ټولواک پاملرنه، یوه لویه پرمختګ پالنه بلل کېږي چـې دد وی د شـاهانه هېواد د مدنیت، کرنې سوداګرۍ، صنعت او امنیت د پرمختیا یواځینۍ لار بلل کېږي.

په تېره بیا که د منظمو او پخو سړکونو ګټه او چوپړد خپل سپېڅلي هېواد د شـرف او ناموس د ساتنې له مخې په ځیر سره وګورو، نو ځان به راته پر دې مکلـف وبربښـي چې له واړه تر زاړه د خپل ستر هېوادپال او نیاو پلنوونکي، زړه تـه رانـژدې ټولـواک ددې خیر رسوونکې موخې له پاره چې یوه شبېه هم د خپل شاهانه هېواد او ولـس د پرمختګ او هوساینې له فکر نه وزګار نه دی، په سر، مال، تن او ځان سره د ټولو هغو سرښندنو هڅه وکړو چې اړتیا یې وي او د هغه د عمر د اوږدوالي او د دولت د لا پرتم له پاره د بې نیازه څښتن دربار ته د دوعا لاسونه پورته کړو او ویې غواړو. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، لسمه ګڼه ۴-۶ مخونه

د فکرونو سمول

(په افغانستان کې د مخالفو ډلو د شتوالي په اړه د «پایونیر» ورځپاڼې د [تبصرې] ردول)

پایونیر ورځپاڼې زموږ د ګران هېواد افغانستان د کورني حالت په اړه یوه څــه لیکلــې چې د عجیبوالي له امله یې اړ شو چې ددغې تبصرې ځینې برخې وڅېړو او وارزوو او له حقیقت نه یې لرې والی خپلو ټولو درنو لوستونکو ته وښیو او په دې ډول تــر څــه ځایه د عامه افکارو په سمولو کې ونډه واخلو:

ددغې ورځپاڼې ژباړه داسې راځي:

«اوس مهال په افغانستان کې د افغانانو یوه داسې ډله په قدرتي ډول پیدا شوې چې د کابل د امیر صاحب له خوا د خپلو وګړو د ښېګڼې او هوساینې له پاره د پیــل شــویو تکلونو مخالفت کوي.»

دا پاس لیکلې ټوټه له شورماشوره او له اوږدو خبرو پرته له همدې پیلــه ردوو. ځکــه چې په افغانستان کې د ډلو او ډلبازیو او د فتنو او فساد اچولو هېڅ نښه او خبــره نــه شته. او هغه هوډونه چې زموږ په زړونو کې ګران ستر ټولواک د خپلو صادقو وګــړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښبګڼې له پاره پلي کوي، ټول ملت ورته په مننه او ناپایه خوښنه ګوري او هېڅوک یې هم پر خلاف نه خوځېږي. خبریال تر دې وروسته لیکی:

«دغه ډله چې له محافظه کارو سردارانو او پوځي افسرانو جوړه ده، د موټر او ټېلېفون او د لوېدیځ تمدن د نورو نښو په راتګ اندېښمن شوي او یوازې د وسلو او پوځي تجهیزاتو جوړول چې خدای بښلي امیر عبدالرحمان خان خوښول، ښه بولي».

څومره عجیبه! که څېرې د ښاغلي خبریال د قلم څوکې د «ړُونتَن ګَن» (؟) د وړانګې ځانګړتیا هم درلودای، بیا یې له دې زرګونو میله واټن څخه زموږ د هېواد د سردارانو او پوځي افسرانو د زړونو دننه راز نه شوای موندی! نو آیا ښاغلی خبریال د زړونو د دنننې رازدا سپړنه د کوم لامل او دلیل له مخې توجیه کولی شي؟ نو آیا دا څه ډول خبریالي ده چې له دومره ډېرو سردارانو او افسرانو سره شپه او ورځ په یوه خونه کې اوسېدلې او پر یوه دسترخوان ناست دی او بیا د زړونو رازونه ترې را ایستلي دي؟ هو، هېڅ شک نه شته چې له دغو وګړو سره د کتنې اندېښنه یوه داسې مساله ده چې په ما فی الضمیر پورې اړه مومي. ځکه کوم څه چې موږ افغان ولس یې په غوږونو اورو او په سترګو وینو دادی چې ټول سرداران او پوځي افسران او درانده مخور او د خپل متبوع او سپېڅلی هېواد او دولت اشراف، په هغه غونډه کې چې پروسږکال د «افغان موټر شرکت»په اړه د اعلیحضرت ټولواک په مشرۍ جوړه شوې وه، ټولو په یوه زړه او یوه خوله او د وجدان په ښه شوق او ذوق په دغه ګټور شرکت کې ګډون وکړ او خوښې او خوشحالي یې څرګندده کړه او خپل ټولواک ته یې مبارکۍ او منڼې وړاندې کړې. خو د پایونیر ورځپاڼې د خبریال دا خبره ردولی نه شو چې د افغانستان ولس له وسلې او جنګي تجهیزاتو شره مینه لري، ځکه چې له شاه نه تر ګدا پورې هر افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وسلې او پوځي تجهيزاتو لکه مين داسې دي. ځکه چې خپل هېواد پرې ګران دی او د هېواد ساتنه له وسلې پرته شونې نه ده.

بيا ليکي: «او دغه ډله سربېره پر دې دا وېره لري چې هسې په افغانستان کې د اوسپنې پټلۍ وغزېږي او د انګرېزي انجنيرانو لا نور بوختېدل د هېواد د خپلواکۍ له منځه تلل له ځانه سره راوړي.»

خومره اوم [خام] خيال! د افغانستان د اوسپنې د پټليو اوسپنه لا په کانو کې، انګرېز انجنيران لا په انګلستان کې! نو دا څه ډول وېره ده چې په دې بېوزلو افغانانو پورې تړل کېږي؟ هو، په افغانستان کې د اوسپنې د پټلۍ تېرېدل شونې دي، خو سم بايد ډاډه شو چې دا اوسپنسزه پټلۍ د افغانستان له خپلو کانو څخه ده او د اورګاډۍ انجنيران پردي نه چې د افغانستان له خپلو بچو څخه دي.د افغانستان ټول ولس پر خپل ټولواک ديني اعتقاد او ايماني باور لري او سم د شاهانه ذات په افکارو پوهېږي چې دا شاهانه ذات يو خورا پرمختګ پلوی، هېواد پالی، متدين، او زړور ستر پاچا دی.نو ځکه له دې پلوه يې زړونه ډاډه دي چې د خپل هېواد له بچيانو څخه د کاني انجنيرانو او د اورګاډي د انجنيرانو تر چمتو کولو پورې چې که خدای کول دغه وخت هم لرې نه دی، هېڅکله به هم د اورګاډي په جوړولو کې نور هېوادونه را ښکېل نه شي.

تر دې وروسته خبريال ليکي: «متعصب ديني عالمان او ملايان هم له دې [مخالفو] فکرونو سره ملګري شوي او عادي وګړي د نوي والي او تمدن پر خلاف هڅوي.»

د سراج الاخبار افغانيه خبريال د پايونير د خبريال دا خبره په ډاګه ردوي. د افغانستان درانده علما هومره چې د پايونېر خبريال ګومان کړی، له نړۍ نه بې خبره نه دي. پوهېږي چې د اوسنۍ زمانې اړتياوې او وښتنې پر څه ښې تړلې دي. نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅکله هم د خپل ټولواک فعالو هڅو ته د رد یا نه مننې په سترگه نه گوري. د افغانستان عالمان د تمدن هڅونه کوي، نه دا چې مخالفت يې وکړي.

دغه خبریال د افغانستان د مخالفو ډلو د بېلولو په تړاو لیکي: «[...] او ویل شوي چې ایشیک آقاسي [د دربار رییس] عبدالقدوس خان چې په تېر یې خورا ډېر واک درلود، او د پوځ پخوانی مشر ایرمحمد خان او مستوفي محمد حسین خان او نور مخور کسان د لومړۍ ډلې پلویان دي.»

دا هم په هغو بې نوم و بې نښانه او خارق العاده خیالي کشفونو کې راځي چې یوازې د پایونیر د خبریال په «انتریکه» لیکونکي (؟) قلم پورې اړه مومي. لومړی به دا ووایو چې دا یاد شوي شخصیتونه په هغو کسانو کې راځي چې د اورږدو له مخې یې د افغان سني سلطنت د چوپړ او ټینگښت او له هغه سره د نه مخالفت لوړه هم د خدای بښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] د پاچایۍ په کلونو او هم واک ته د همایوني ټولواک د رسېدو پر مهال کړې وه او دوی دینپالي او هوښیار کسان دي او هېڅ گومان نه کېږي چې خپل سپېڅلي دین ته به له سلطنتي مقام سره په مخالفت او د لوړې په ماتولو سره زیان واړوي. له بلې خوا دا هماغه کسان دي چې د همدې ستر پاچا په سیوري کې دومره لوړو څو کیو ته رسېدلي دی، داسې چې ایشیک آقاسي عبدالقدوس خان ته د «اعتمادالدوله» او نایب سالار امیر محمد خان ته د «سپه سالار» [د پوځ مشر یا لوی درستیز] او میرزا محمد حسین خان ته د «مستوفی الممالک» منصبونه [ورکړ شوي دي] نو ځکه به یې له خپل پاچا او پالونکي سره مخالفت هېڅکله هم پر وجدان سم رانه شي.

تر دې وروسته د دویمې ډلې نکل راخلي او لیکي: «[د هغوی] خلاف دا بله ډله ده چې د امیر صاحب په پلولۍ زیار باسي او اورېدل شوي چې د کابل والي لوی ناب او د کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنسیه قوماندان [کوتوال] او ایشیک آقاسي علي احمد خان او ایشیک آقاسي محمد سلیمان خان ددې دویمې ډلې په مهمو غړو کې راځي.»

او ښاغلی پایونېره!

هغه څوک چې یو څه پوه وي په دې ښار

نو خبر دی چې راځې له کومې لار

که څه هم د مراکش له مسالې دوه ردې کاله تېر شوي او دا خبره چې یوه مو د مولا حفیظ او بل مو د مولا عبدالعزیز ملاتړ کاوه یو څه له خلکو هېره شوې ده، خو نن راته «ایران» پروت دی. ټوله نړۍ خبره شوه او وپوهېده چې یوه درکې د پاچا خوا ونیوله او بل مو د شوراییانو د پلوۍ په جامه کې راغی او شوراییان یې یې ولمسول او هغه دواړه لوري مو په ټګۍ ونه پوهېدل. او ومو کړل هغه څه چې کولی مو شول. سم پوهېږم او په خورا آزادۍ مو خبره ردوم او وایم چې خپل نازولی خاطر مو جمع لرئ. په افغانستان کې یو د بل مخالفې ډلې نه شته. پاچا د ملت خواخوږی دی؛ او ملت د پاچا ملاتړی؛ او دواړه د وطن ساتنې ته هوښیا دي او دا ستاسې په خیالونو کط راټوکېدلې ډلې دي او بس.

او بیا د دویمې ډلې په ستاینه او پالنه کې خپله ژبه اوږدوی او داسندره وایي: «دغه ډله له ځینو نورو پوځي افسرانو سره د مرحوم امیر صاحب [عبدالرحمان خان] پر مهال په هندوستان کې فراري وه او اوسني امیر چې پرتم دې یې تل وي، د افغانستان پلاز ته تر پورته کېدو وروسته، د رحم او زړه سوي له لارې ټول فراریان پرېښودل چې خپل هېواد ته ستانه شي. دا ډله د افغن ښارونو د سردارانو پر تله ډېر تعلیم کړي او متمدن دي او غواړي چې د افغانستان هرې سیمې ته پاخه سړکونه وغزول شي او موټرې پرې روانې شي او د ټلګراف مزي هم تېر شي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم هسې يوه ستاينه ده لکه وژنه. ځکه په هغو کسانو کې چې د پايونېر خبريال ياد کړي يو هم ښاغلی لوی نـاب صـاحب دی چـې د افغـان دولـت لـه پخوانيـو درنـو شخصيتونو څخه دی چې د خدای ښښلي امير شېر عليخان له مهاله هم د دولـت پـه مخورو څېرو کې راته او کله چې هندوستالن ته ولاړ نو مبارک عمر يې د ښوونځی له تګ او د علم له تحصيل نه تېر شوی و. ښاغلی امين العسس صاحب يعنـې کوتـوال [امنيه قوماندان] هم د هندوستان يوه ښوونځي ته هم د زده کړوله پاره نه دی تللی. نو اوس چې دا خبره رڼه شوه نو په کارده بوه شو چې بوهه دوه ډوله ده: يوه «موهبي» [ورکړ شوې] او بله «تحصيلی» [تر لاسه شوې]. موږ د افغانستان ولس پر دې ټينـګ باور لرو چې «موهبي» پوهه حق ده. زموږ سپېڅلی او زړونو تـه را نـژدې ټولـواک د موهبی پوهې يو ښکاره ازلي عالم دی. د پرمختګ دا ټولې نښې چې ليدل کېږي، دده د شاهانه ذات د خپلو ټينګو هڅو له برکته دي چې زموږ به ګران هېواد کې رامنځتـه شوې دي. او ټول سرداران او پوځي افسران، علما او مخور، او ان دا چې ټـول افغـان ملت دا پاچايي اقدامات د دولت و ملت و وطن له پاره ګټور بولي او د خپل ټولواک پر پله پل ږدي او تر اوسه دا کومه مخالفه ډله چې د شاهانه هوډ او نظـر پـر خـلاف دې تللې وي، نه ليدل شوې او نه چا اورېدلې. دغه جلا وطني يوازې د شاهانه زړه شوی له مخې راغوښتل شوي او نه د هېواد د پرمختګ له پاره.

اوس به د خپل هممهالي ملګري له دغو ټګو او ټوکمارو [انتريکه رېزو] خبرو تېر شـو او په وروستي پاراګراف کې به يې پر رېښتياوو اعتراف ته راشو چې وايي:

«په حقيقت کې د افغانستان اوسنی حالت ډېر په زړه پورې دی. او دا د امير صـاحب نېکمرغي ده چې په ګاونډيو هېوادو کې يې شخړې، فتنې او شر له منځه تللي دي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د د ترکيې په خبر د يووالي او پرمختګ هېڅ داسې کومه جرګه ګۍ نـه شــته چــې د امير صاحب زورواکي حکومت ته ګواښ پېښ کړي.»

آفرين پر تا ای خبرياله! ستاسې دا خبره رد نه، چې تاييدوو. يوازې دومره وايو چې دا د افغانستان نېکمرغي ده چې د نړۍ لوی ځښتن د اعليحضرت امير حبيب الله خــان په څېر يو دينپالی او ښېګڼوال پوه ټولواک پرور پېرزو کړی دی.

د پايونېر ورځپاڼې وروستی پاراګراف وايي:

«[...] او که امير صاحب ملايان په خپله ولکه کې خوندي کړل نــو «هيــز ميجســتي» يعنې اعليحضرت به د پرمختګ او سمون له پاره خپلو هيلو ته بــه رســېدو بريــالی شي.»

ددې فقرې په ځواب کې يــوازې دومــره ويلــی شــو چــې «هيــز ميجســتي» يعنــې اعليحضرت د پايوتېر د خبريال دې لارښــوونې او سپارښــتنې تــه اړتيــا نــه لــري. همدومره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن یوه نښه

ځینې څیزونه شته چې په ښکاره کوچني او بې ارزښته بريښي، خو چې رښتیا شي د تمدن يوه نړۍ، د صنعتونو او حکمتونو يوعالَم په کې نغښتی وي. د ساري په توګه د «ساعت يو برج»! په هغو څيزونو کې چې د نړۍ د لويو ښارونو ښکلا او ځلا يې ډېره کړې، ځينې يې هغه څوکې او منارونه وي چې کله په کې يو لوی ساعت هم ځای پر ځای کېږي چې هم د ښار پرتم او ځلا دوه ځله ډېروي او هم يې شاوخوا کورونه او کوڅې د خواږه زنګ په خوندور او څپه ييز غږ له وخت او د خپل کار او عمل له مهاله خبر ېږي.
زموږ ګران او مشهور ښار د ساعت په هغه برج سره چې د «دل کشا» د بې عيبه لوړې ماڼۍ مخامخ جوړ شوی، يوه ښکلې او ارزښتناکه ځلا او زړه راښکونکی سينګار تر لاسه کړی دی. د اعليضرت د مدنيت پالنې فيض د مدنيت ددې وياړمنې او پرتمينې نوې منظرې په ليدو زموږ سترګې روښانه کړي او غوږونه مو هم د هغه له موسيقۍ ډک پاسته غږ په انګازو په شکر او ثنا راغلي دي.
موږ د لمانځه او عبادت له وختونو خبروي، د کارونو او عملونو وخت راته راښيي، د جوړښت پرتمينه بڼه يې زموږ د ښار ښکلا ډېروي، خوږ غږ يې زموږ زړونه په خوښۍ کېباسي، د ګريال (؟) له درانده غږه مو خلاصوي، بې ساعته وګړي چې ډېرئ دي، د ساعت له اړتيا ژغوري؛ دا ټولې ګټې د ساعت يو برج چمتو کوي. نه، نه، دا زموږ زړونو ته د نژدې سپېڅلې ټولواک د مدنيت پالنې ګټه ده چې رارسېږي.
د هغو معلوماتو له مخې چې له مستر [ښاغلي] ميلر څخه مو چې دا ساعت يې راغوښتی او لګولی دی، تر لاسه کړي دي، د ساعت دا برج د ځمکې له مخ نه د پوښښ تر کچې، سل فوټه او د ساعت د عقرب د تنې تر منځنۍ ليکې پورې اتيا فوټه لوړ دی؛ د برج دننني پسور [عرض] دولس فوټه په دولسو کې دی. په دې برج کې لګيدلی ساعت، له خورا لوړو ساعتونو څخه دی. د لندن د جويس شرکت جوړ کړی دی. شاوخوا د نهه زره او ۵۰۰ کلدارو روپو په بيه پېرل شوی، د ساعت مخ له يوې رڼې مينا (؟) څخه جوړ دی چې شاته يې د شپې له خوا يو څراغ لګېږي او د ساعت او دقيقو شمېرې روښانوي. ددغه ساعت د زنګ وزن نژدې دوه خرواره دی چې له دې څخه د هغه د ښکلي غږ هيبت جوتېدلی شي. له لوړوالي سره سره يې غږ پر غوږونو بد نه لګېږي او بلکه د پيانو له غږ سره ورته والی لري. د ښار د ډېرئ سيمو وګړي د شپې او ورځې خپل وختونه د هغه له مخې جوتولی شي. او د وګړو د ورو او زړو د دوعاګانو خواږه غږونه له شهنازي ترانو سره مخالف رښتيني آوازونه د هغه له غوږ پالونکو غږونو سره غبرګېږي، د ورځو او شپو د ايکې يواځينی څښتن دربار ته پورته کېږي [رفع بارګاه... ميګردد؟] همدومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوال سیاست لنډیز

کله چې د نویړالو پېښنو پاڼو ته نظر واچوو، نو نړۍ راته له الو ګولو ډک یو کړکېچ کې وبرېښي، چې له هرې خوا د سیاست د ځپاند سیند ویروونکي سیلابونه په کې په غړمبا را بهېدلي او د ځمکې په زړه کې د بړاسونو او غازونو او ویلي شویو او اوبه شویو موادو په دود یې د نړۍ پر هره خوا لړزې او زلزلې راوستې دي. او هغه لویه سیمه چې دا له شورماشوره ډکه زلزله په کې په ویجاړیو کېوتې ده، د عثماني [ترکيې] او ایران اسلامي دولتونه دي او که لږ ور هاخوا سترګې وغړوو، نو د چین پراخې سیمې هم د کړکېچ په یوه بېساري ګرداب کې نښتې مومو. او چې کله بیا د نژدې لوېدیځ لور ته ځیر شو نو هغه ځای هم د زلزلو له اغېزه وزګار نه وینو.

عثماني دولت په دوو ډاروونکو او پېچلو کړکېچونو کې ښکېل دی چې یو یې بهرنی فتنې او بل یې د بېلابېلو کورنیو ډلو اختلافونه دي. په رېښتیا سره چې دا دویم کړکېچ تر لومړني دا ډېر وېروونکی دی او د اسلامي یووالي ټول پلویان یې اندېښمن کړي دي. په اوسني وخت کې هغه ټاکلې ډلې چې یو بل یې سره له ستوني او ګرېوانه نیولی، د «یووالي او پرمختګ» او «حریت او ایتلاف» ډلې دي او پر دې سربېره یوه بله ډله هم شته چې «خپلواکه ډله» یې بولي. د ډلو ترمنځ دا توپیرونه د یوه مشروطه عثماني حکومت د ټینګېدو او پر یوه وړ محور د دولتی ادارې د راڅرخېدو په مخ کې یوه لویه ستونزه ده.

بهرنۍ غائلې چې د مشروطیت تر اعلان را وروسته یو په بل پسې پر دغه دولت راغلې، د هغو ځواک ماتوونکو غایلو په ډله کې نه دي چې هر متور او زړور یې مخې ته د درېدو وس ولري. د ارتجاع مساله، د بوسنیا هرسک [هېرڅو ګووینیا] جلا کېدنه، د بلغاریا د خپلواکی اعلان، د ګرېد (؟) پېچلې لانجه، د ارنادو (؟) بغاوت او د یمن پاخون بس نه وو چې د اروپا یوه لوی دولت چې د درې ګوني اتحاد له امله درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولته بلل کېږي، ناڅاپه او ناحقه يو بې رحمه يرغل وکړ او د هېواد يوه برخه يې يعنې د بدن يوه ټوټه غوښه يې ترې يوړه.

تر عثماني وروسته ايران په يوه لوی اړودوړ او کړکېچ کې وينو چې د روس او انګليس سياسي ډايناميټو په يوې لړزوونکې تبې د مرګ تر پولې رسولی دی. که عثماني ملت د مشروطيت دعوه کړې او د اساسي قانون پلي کېدو غوښتنه يې کړې چې له اوږدو کلونو اجرا وروسته په کې په ځينو دليلونو ځنډ راغلی و، نو د ايران ملت خو مخکې تر دې چې يو اساسي قانون ومومي او د خپلو ښوونځيو او پوهانو او هوښيارانو شمېر د عثماني دولت تر کچې ورسوي او ځان پر مشروطيت يو څه وپوهوي، د مغنم پېژندنې جَر د سياسي ميکروبونو پر چلونو او ټګيو تېروت [به انتريکه و نيرنګ های ميکروبهای سياسی جَر مغنم شناسی فريب خورده...] او پاڅونونه يې پيل کړل او چيغې او نارې يې سرکړې. او بيا نو ددغو ميکروبونو اغېز ددغه کياني لرغوني دولت پر ښايسته بدن ډول ډول ناروغۍ ورخپرې کړې او د مرګ پر پوله يې ودراوه.

د نژدې لوېديځ حالت چې يو خپلواک اسلامي هويت و، د جرمني او فرانسوي مېس ميريزمي (؟) له خوا په داسې يوه کوډګره بنه حل شو چې پخپله هغه پنځلس شپاړلس ميليونه وګړي ونه پوهېدل چې څه و او څه وشول. او تر هغو چې پوهېږي چې څه کېږي، د يوه مچ په څېر به د غنو په نښلوونکو جالونو کې له سره تر پښو بند شوي وي. سبحان الله! خبرې د خپلواکۍ کوي خو هره شېبه د ملتونو په اسيرولو پسې دي!...

د چين حالت هم که د لرليد په سترګو وګورو، نو دغه لويه برستن د ځينو ګټو له پاره چې که د يوې سپږې هومره هم وي، د ځينو خپلچارو په اوربلوونکو لمبو کې مومو، لکه د روس له خوا د منغوليا (منګوليا] د لاندې کولو تکلونه!...

دا ده د نړۍ د سياسي حالاتو د لنډيز يوه برخه چې په لنډ ډول مو خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه. همدومره.

(پورتنۍ ليکنه چې د بهرنيو پېښو تر سرليک لاندې راغلې، د نړۍ پر حالاتو د يوې تحليلي مقالې بڼه لري چې دغه راز يې د مقالو برخې ته هم يوه نسخه لېږدوو)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک تولواک منندویي

پوهه او پوهنه د مهال او مکان د هستوونکي له هغو ځلاندو وړانګو څخه دي چې کله یې رڼوونکې ځلا پر یوه هېواد او ولس او یا قام او ټولنې د ګټې رسولو لـه پـاره وړیـا خپره شي، نو د ناپوهو او بې لارو زړونو تیاره تل کې تور تورتم او د شقاوت او بې لارۍ جهالت ته ورته دهشت له هغه هېواد او ملت او قام او ټولنې نه د تـل لـه پـاره کـډه وکړي، د مدنیت او نېکمرغۍ، ښېګڼو او هوسایۍ او پېرزوینو وړانګې د هغې ټولنې او ولس ټولې خواوې راونغاړي.
پوهه او پوهنه د حضرت سبحان دومره بېعیدیله (؟) ښکلې پېرزو ده چې که یـې ښېرازوونکې او ژوندبښونکې وړمه د یوه هېواد پر ترې او له اغزو ډکه کرونده ولګېږي او د حکمت او معرفت ګټور څاڅکې یې دانه دانه پرې راتوی کړي، ددغه هېواد د ټولو هیلو کروندې د ښېرازۍ په ازهارو (؟) اود هوسایۍ په نازکو اثمارو (؟) زرغونې اړوي.
پوهه او پوهنه د منان ځښتن داسې یو قیمتي نعمت دی چې کـه د ټولـو مخلوقـاتو مطلق روزي رسوونکی د انسانانو پر شریفې بنې له دغـې خونـدورې ژوندبښـونکې مادې څخه د خوړو او انفاق (؟) پېرزو وکړي، انسان تلپاتې ژوندانه او د نېکمرغـۍ او خوندیتوب اصلي مقصد ته رسوي.
له عُجم (؟) څارویو نه انسان پر څه بېلېږي؟ پرعقل او منطق! د عقل او منطق هنداري صیقل څه دی؟ پوهه او پوهنه [علم او معرفت]! د پوهې او پوهنې سرچینه څـه ده او له کومه راوځي؟ له ښوونځیو او مدرسو! له بدویت او وحشـت نـه انسـان څـه شـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژغوري؟ مدنيت! د مدنيت ښېګڼه په څه جوتېږي؟ د حکمت او پوهنې [معرفت] پــه ډېر بېدو! د حکمت او معرفت د ډېرولو چاره د چا ده؟ د هوښيار روزونکي او د هېواد او ولس د ټينګ ساتونکي!

د ايکي يواځيني او بېساري ځښتن زرګونه زره شکر او ستاينه ده چې د افغانســتان هېواد او ولس يې د اعليحضرت سراج الملة والدين په څېر د برم او پرتم خاوند او پــه کمال او پوهې سبمال شهرياري ټولواک په سپېڅلي وجود وياړلی او ســرلوړی کــړی چې دده د همايوني فيضونو تر سيوري لاندې هماغسې چې د پرمختــګ او ســرلوړۍ ډېرې نښې را څرګندې شوې، د پوهې او پوهنې د وړانګو د خپرولو له پاره هم هېــواد او ولس ته يو خورا لوی واټ پرانستل شوی دی.

د دوی د همايوني بختورې تخت کيناستنې راهيسې چې په هېواد کې د نېکمرغۍ او هوسايۍ پيل دی، په نويو اصولو د ښوونځيو او مدرســو د پرانســتنې پــه اړه شــاهي حُکمونو او فرمانونو د راوتلو وياړ موندلی، لومړنی ښوونځی چې پــه مســلکي بڼــه د افغانستان د سُني سلطنت په پلازمېنه يعنې زموږ په ګران ښار کابل کې جوړ شــو، د «حبيبيې سپېڅلی ښوونځی» دی چې د دوی په وياړلي ټولواک نامه يې د نومېدو وياړ ګټلی دی.

دا ښوونځی سره له دې چې په لومړي سر کې د ېلګې په ډول کوچنی جوړ شو، خــو ورو ورو د پوهنې د خپل ستر پالونکي د مهربانې پاملرنې تر سيوري لانــدې پــراخ او عام شو او د «بيت العلوم مبارکه حبيبيه» وياړلی نوم يې وګاټه او د ښــار پــه [نــورو] سيمو کې يې د لومړنيو صبيانيه (؟) ښوونځيو ډېرې څانګې وغزولــې چــې هېــواد او ولس ته د لومړنيو صبيانيه ښوونځيو د ډېرېدو ګټې هغه څه نه دي چې سترګې پــرې پټې شي، ځکه چې لومړني ښوونځي د يوه هېواد د نېکمرغۍ ماڼې تــه د [ختــونکې] زينې لومړنی پاټکی دی.

تر دې وروسته يو ډېر لوړ عسکري ښوونځی د «مکتب فنــون حربيــه ســراجيه» [«د حربي علومو سراجي ښوونځي»] په نامه د لوړو پوړيو او سلطنتي کورنۍ د بچيانو لــه پاره زموږ د سپېڅلي او معارف پېژندلي اعليحضرت ټولواک تر مخامخ پــالنې لانــدې جوړ شو. په «حضوري چمن» کې د هېواد لويانو او مخورو ته د همايوني اعليحضرت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیاوړي او اغېزناکې وینا وروسته د هېواد ټولو لویانو او مخورو د خپل ستر او زړه تــه نژدې ټولواک له سپېڅلتیا ډک پیغام هیلو ته د رسېدو له پاره یو ستر فوز او نجاح (؟) وباله او د پاچایي لارښوونې د پلي کېدو په لړ کې یې دغه لوړ ښــوونځي تــه د خپلــو بچیانو په اچولو کې له یو بل نه د مخکې کېدو سیالي پیل کړه. ستر شــاهزادګان هــم ددغه ښوونځي د زده کوونکوپه ډله کې راغلل. آن پخپله شهریاري اعلیحضرت هم د ښوونځي د پرانستنې پر ورځ، خپل ښېګڼوال وجود د ښــوونځي د زده کوونکــو پــه دریشۍ پسوللی او ددغه لوړ ښوونځي په درنښت او پــرتم کــې یــې نــور ډېروالــی راوستی و.

«د حربي علومو سراجي ښوونځي» د پرانستنې پر مهــال د [ورځپــاڼې] ددې خــوار محرر [مسوول مدیر] له نیمګړې طبعې یو ټوټه نظم راوتلی او څرنګه چې په دغه نظم کې د ښوونځي د جوړېدو نېټه د هغه د سپېڅلي پالونکي له ستاینې سره راغلې، کټ مټ دلته راوړل کېږي:

قطعه

پوهنه چې پالي زموږ پاچا سراج الملة والدین
د «ملت ژوندی کوونکی» یې نامه شوه په تاریخ کې د افغان
د انسان ژوندون تړلی په کمال دی، په علم او په عرفان
چې یې علم او پوهه نه وي، بوله یې کاڼي د سارا د بیابان
د «ملت ژوندی کوونکی» یې بولم پر دې چې یې له مینې
د هنر او پوهې ور پرانست هر وګړي ته د افغان
د «حربي ښوونځي» بنسټ یې کېښود په کابل کې
ورته ټول کړئ له هرې خوا او ډلې شاګردان
پر هجرت تېر وو زر و درې سوه هم اووه ویشت کاله
چې جوړ شو دا ښوونځی په لاس د پاچا چې غواړي عرفان
۱۳۲۷

زموږ سپېڅلي او له رېښتیاوو خبر پرتمین پاچا د پوهې مبارک مسلک ته یــو زورور پام لري او پوهې او پوهانو ته خورا په درنده سترګه ګوري او درناوی یې کوي. په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمېنه کابل او په پاچايي ولايتونو کې يې ګڼ او ښــه ودان او ســمبال ښــوونځي شته. زموږ د ګران وطن درانده علما تر ډېره د دولت په لوړو ادارو کې له تنخواه سره په بېلابېلو منصبونو او ماموريتونو لګېدلي دي. پــه ســفر او حضــر کــې د ټولــواک د همايوني نوراني حضور غونډې هېڅکله هم د يوه يا دوو تنو علماوو له شتوالي تشې نه وي. د مجيد کلام د حافظانو په هڅونه او پالنه کې هم چې زموږ ستر دينپالي ټولواک کومې هڅې کړي، په رښتيا چې د شکر او وياړ وړتيا لري. د حافظانو لــه پــاره يــوه ځانکړې اداره جوړه شوې او د وحيد هستوونکي د مجيد کلام د حفظولو په برخه کې لا نورې هڅې کېږي. د ستر قرآن حافظانو ته تر ازمويني وروسته يوه ټــاکلې انــدازه تنخواه ورکول کېږي او له دې لارې ورځ تر بلې يې په شاهانه هېوادو کې د پاک قرآن د حافظانو شمېر ډېرېږي.

په هغو ارزښتناکو علمي تاسيساتو کې چې په وياړلي سراجي پېر کې رامنځته شوي، [يوه هم] په خپله سُني سلطنتي پلازمېنه کې د ورځپاڼو د چاپ او خپرېدو اجازه ده.

سراج الاخبار افغانيه

يو داسې لوړ خير رسوونکی ښوونځی دی چې د هيوادنيو ورونو زرګونه يې د پوهې او خبرېدو په ښوونځي کې د ګټورو معلوماتو لوست وايــي او پــر بېلابېلــو مقــالو ځــان خبروي. زوړ او ځوان، ملا او عامي، کبير او صغير، ښځې او نارينه[-] هر ډول وګړي د پوهنې په دې ښوونځي کې د بېلابېلو نړيــو پــه ننــداره بريــالي کېــږي. ددې خيــر رسوونکي ښوونځي پراختيا د ټول افغانستان د پراختيا هومره ده، نه،نــه ددې ګټــور ښوونځي د قلم رغ د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسېږي. بېشکه چې زموږ د ستر زړونــو تــه نژدې خورا مهربان او رحيم پاچا دا پوهنپالنه چې خپلو رښتينو او وفادارو وګړو تــه يې د ورځپاڼې د خپرېدو اجازه ورکړې ده، په هغو احسانمنو او پرمختګپالو پېرزوينــو کې راځي چې په ولس او هېواد کې يې د شکر د ايستلو وس نه شته.

زموږ سپڅلي ټولواک د پوهنې د خپرولو او د نړي له حالت نه د خپلو صادقو وګــړو د خبرولو له پاره ورځپاڼه خورا مهمه وسيله بولي چې د خپرولو اجازه يې پر دې خوار او له خاورو سره برابر بنده (محمود طرزي) پېرزو کړه چې تر همايوني عــدل ښــوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلیل (؟) سیوري لاندې يې په خپلې دې دولسمې ګڼې سره يوه شپږ مياشتنۍ دوره بشپړه کړه او له يو څه

پرمختللي نوي والي

سره د مطبوعاتو په ډګر کې د ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو پام ته وړاندې شوه. د سراج الاخبار افغانيه په پرمختللي نوي والي کې دا څو شيان راځي:

لومړی- سر له همدې ګڼې يې د خپلې ورځپاڼې مخونه څلور ډېر کړي او خپلې دولس پاڼې يې اوس شپاړلسو [ته رسېدلې] اعلانـوي او پـه دول يـې د خپلـو مطـالبو پـه رنګارنګۍ او خوند کې ډېروالی راوستی او له دې وروسته به يې يوه ګڼه هم لـه هغـو پرله پسې مقالو څخه چې پاتې يې بيا راځي، تشه نه وي.

دويم- له دې ګڼې سره د «پوهې او اسلاميت» په نامه يوه ډېره ګټوره رساله هم ګرانو لوستونکو او درنو ګډونوالو ته د ډالۍ په توګه وړاندې کېږي. دا ګټور اثر د دوو دليلونو له مخې ليکل شوی دی: يو خو دا چې د هغو مخالفينو نظر په کـې رد شـوی چـې د اسلام سپېڅلی دين د پوهې او هنر غليم انځوروي. بل دا چې ټولو ته روښانه شي چې د اسلام سپڅلی دين د هغې پوهې او هنرونو چې په اوسمهال کې يې غليمان پر موږ برلاسي کړي، مخه نه نيسي، بلکې د دين او وطن د چوپړ په خالص نيت ددغو علومو او فنونو لوستل اوزده کول واجب او اړين ګڼل کېږي. او دا هم په دې دليل چې که لـه دې وروسته له حَکَمي او طبيعي علومو او فنونو څخه کوم څه د سراج الاخبار په پاڼو کې راشي چې دا اثر يې د سپينولو او استدلال وسيله وي.

د پرمختګ دا نوی والی چې سراج الاخبار افغانيه يوازې د خپلو ګرانو لوستونکو د پام اړونې او خوښونې له پاره د شپږو مياشتو په ترخ کې را پيل کړی، هيله لرو چې ګران هېوادوال به يې د بيې د لوړېدو له فکره اړولي وي او سراج الاخبار افغانيه لـه خپلـو ګرانو ګډونوالو سره دا ژمنه هم کوي چې که خدای کول په الهـي فضـل او کـرم او د اعليحضرت ټولواک په پېرزوينو به په هرو شپږو مياشتو کې د پرمختـګ دا دول يـو نوی والی راولي او د ګرانو لوستونکو د پام راړونې او ګټې اخيستنې له پاره لا نور چوپړ کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څه زموږ د ستر او سپېڅلي، له رېښتياوو خبر، پوهنپـــال، دينملګـــري او نيـــاو خپروونکي ټولواک له پام او پېرزو پرته بل څه نه دي چې دې سپېڅلې ورځپاڼې ته د مهربانۍ يو ځانګړی شاهانه نظر لري. نو ځکه د خپل ســـپېڅلي، زړونـــو تـــه نـــژدې او پرمختلونکي ټولواک د برم او پرتم د لا ډېرېدا او د روغتيا او بخت د بقا له پاره په بې ريا دوعا سره دا مقاله بشپړوو او د نړۍ ساتونکي ټولواک له پاره صمداني (؟) بريا او د خپل عبيدانه ځان په حق کې يې د پاملرنې زارۍ او هيله کوو چې په دې عاجز قلـــم سره د خپل هېواد د ګټې او خبرولو په له پاره يو څه چوپړ وکړی شو. ومن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د نړیوالو سیاسي پېښنو لنډیز

کله چې د نړۍ سیاسي اُفق ته وکتل شي، د آسیا لویه وچه په تیارو او تورتم لړو [غبار] کې پوښلې بر ښني چې د تیارو د توپاني وریځو تېټو د هغې هر لوری پوښلی، د یوې توپاني بوړبوړکی نښې یې برسېره کړي، هغه بلا زېږوونکی سیلاب چې له څو پېړیو راهیسې د شمال له لیرې پرتو سیمو نه د هند د پراخې ورشو د ډکولو [نیولو] له پاره راخوځېدلی او د تاتار او ققفاز سیمو او ماوراءالنهر او ترکمان او نورو پراخو بیدیاوو ژورې کندې یې ډکې کړي او په پای کې یې د نړۍ د بام- د پامیر د غرونو لوړې څوکې د خپل ډاروونکي بهیر په وړاندې بېلوونکی خنډ وموند. څرنګه چې د سیلاب طبیعي عادت دی چې که له خنډ سره مخامخ شي نو شاته ګرځي او شاوخوا نورې سیمې او کندې ډکوي. له همدې امله یې چې کله د پامیر او چترال د تېرېدو ګودرونه د بهیدا په لار کې د خپل سیال په مهارت د جوړو شویو خنډو په وړاندې تړلي وموندل، نو عجیب وپړسېد او د سایبریا له لارې د منچوریا پر حوزه توی شو او غوښتل یې چې له آرام سمندر سره ګډ او له دې لارې خپلې موخې ته ورسېږي. بیا یې هڅاند او ماهر سیال د جاپان ټینګ اوسپنیز زغره وال خنډ د پرمختګ د موخې او نښې مخې ته ور ودراوه. په دې سره له هغه ځایه هم نهیلی شو او ناڅاپه یې د اسلامي نړۍ پر ښېرازه، آباده او له هار او ګلزار نه پر ډکه حوزه (ایران) یرغل وروړ. خو څه یرغل! له غدارۍ او بېرحمۍ ډک وینې تویونکی یرغل.....

خو فکر ونه شي چې ددې سیلاب اوبه به رنې، ځلېدونکې او خوږې وي. نه، نه، دا سیلاب له هغو ناولو، بوینو او ساه نیوونکو اوبو جوړ دی چې د دین او ناموس له ویجاړوونکو او د خپلواکۍ له پاره د هېوادونو او ملتونو د حق له ځپونکو سوړو څخه راوځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دا مهال په بربادی کېوتی، روس په تبریز او رشت او استرآباد او مازندران او مشهد کې تر لسو پنځلسو زرو عسکر راټول کړي دي. په تبریز کې روسي حکومت درول شوی دی. نو دې ته څه نوم ورکړو؟ د برتانیا دولت که څه هم د روس دې تړون ماتونې ته په سړه سینه او صبر سره ګوري، خو دې سړې سینې او زغم ته څه مانا ورکول کېدلی شي؟ آیا دې دولت د ایران د خپلواکی او شتوالي په اړه د ایتلاف یو تړون نه و کړی؟ هغه ایتلاف څه شو؟ ښکاره ده چې دا ډول تړونونه او ایتلافونه د توپکو د برچې د قلم پر څوکه او د توپونو د لوګي په رنګ د جګړې د ډګر پر کاغذونو باید ولیکل شي!

د چین اړودوړ او انقلابونه او جمهوریت ته د شهنشاهي نظام اوښتو سملاسي همدا پایله را ایستلې چې د یاد شوي بلامـآب (؟) سیلاب له پاره د منګولیا او چیني ترکستان له لارې، د همالایا په ډاروونکو دَرِو کې شلاَله های عظیمه مهمه (؟) جوړ شي چې د خپلې خوښې بستر ته یې وغوروځوي. خو له دې خبر نه دي چې تر هغو دوی خوځېږي، د هغه زیارکښ او ماهر سیال (دالای لاما) یې ورته په تبِت کې چمتو کړی او بیا یې د هغه د هیلو غشی په ختو کې ونښلاوه.

راغلو ایټالیا ته: د روم په تاریخ کې مو لوستي و چې په تېرو زمانو کې په روم کې یوډول تیاترې ننداري ترسره کېدې چې «د وینو تیاترونه» یې بلل او هغه داسې وو چې یو وږی زمری یا لېوه یا پړانګ به یې په یوه انګړ کې چې ځانګړی د تیاتر له پاره جوړ شوی و، خوشی کړ. وروسته به یې یو مظلوم، مغدور (؟) محکوم د زندان له خونې راوست او ورته وبه یې ویل چې دې مفترس (؟) ځناور ته په زړورتیا ورغاړې وځه، که بریالی شوی له وژلو خلاصېږې. بېوزلي محکوم به چې د ځان خلاصون په دې کې لیده، تر وروستی بشري کچې هڅه کوله او ننداره‌چیانو به یې په پوره خوند او شوق د بدن د ټوټې ټوټې کېدو او د وینو د بهېدو ننداره کوله. ددغه ډول تیاترونو کنډوالې لاتر اوسه د روم ښار له ارزښتناکو لرغونو آثاروڅخه دي چې هره ورځ ایټالویان د ننداري له پاره ورځي. له همدې ځایه ده چې په دې شلمه پېړی کې د ایټالویانو مدنیت یو ځل بیا ددغو تیاترونو د دیرکتوری [ډایرکټېری] دنده د وحشت په خپلو ماهرو لاسو او له وړتیا ډکو ورغویو کې اخیستې، په سره سمندرګي او سپین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندرګي کې يې خپل داړونکي عقور شوي (؟) سينګړاوان [ســګماهيان] د يمــن او حجاز له لوري د عاجزانه مدافعې له پاره پر سمندري ښنډو ګومارلي دي. د وينو ددې تياتر ننداراچيان په خورا بې پروايۍ سره به ننداره بوخت دي. تر ټولو عجيبه دا چې دا داړونکي سينګړاوان له ډېرې عقورۍ (؟) کله کله پر ننداراچيانو هم بريدونــه کــوي- لکه هغسې چې يې د فرانسې او انګرېز پر ببرړيو بريدونه وکړل- ننداراچيان بيا هــم د هغه پوره خوند له امله چې له دې ننداري يې اخلــی، د وينــې تويېــدنې ددې ډرام د پايته رسولو ملاوې نه تړي.
دا و د نړۍ د سياسي پېښو لنډيز چې د خپل نيمګړي فکر له مخې مو يې لنډه بڼه په پورته ډول انځور او خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا]

د افغانستان د خدای ورکړي له برمه ډک دولت په اړوندو تودو، ښېراز، له اوبو ډکو او زرغونوسیمو کې یوه هم د لمقان حکمراني ده. د لمقان ځمکنی جوړښت یوه زرغون او ښېرازه مستطیل ته ورته دی چې له یوې مخې له ختیځ نه د لوېدیځ پر لور غزېدلی دی. ددې ښېرازې وادۍ شاوخوا لوړو او ټیټو غرونو او غونډیو چاپېر کړې چې په ټولیز ډول خورا یو ښایسته زرغون انځور جوړوي. ددې وادۍ محصولات تر ډېره په شولو (وریجو) پورې محدود دي، سره له دې چې نورې غلې لکه غنم، جوار او اوربشې هم په کې کرل کېږي. خو د لمقان غوره محصول وریجې دي.
د لمقان ښېرازه او پسته (نرمه) وادي دوه ځلاند او راڼه سیندونه اوبوي چې یو یې د «آلنګار» [الینګار] او بل د «الیشنګ» سیندونه دي. د الینګار اوبه د لمقان له شمال ختیځ لوري ددغې سیمې له لیرې پرتو غرنیو سرچینو نه راوځي او د لوېدیځ پر لور بهیږي چې د«قرغه یي» کلي شاوخوا له الیشنګ سیند سره چې ددغې سیمې له شمال لوېدیځو درو څخه راوځي، ګډېږي او یوه لوی سیند ته چې «د کابل نهر» یې بولي، ورتوییږي.
ددې وادۍ په پراخه برخه کې، د الیشنګ او الینګار د دوو سیندو ترمنځ، پر یوه پاکه اوهواره ځمکه، د دواړو درو په خوله کې «قلعة السراج لمقان» [د لغمان سراج کلا] جوړه شوې ده. دا خورا یوه ارزښتناکه ودانۍ ده چې زموږ ستر سپېڅلي ټولواک ذات اعلیحضرت سراج الملة والدین یې د ډېر ګټورتوب له امله د جوړولو فرمان ورکړی دی.
لومړی د سیمې د موقعیت له پلوه چې د لمقان ایالت یې لري، ددې ډول یوې پیاوړې عسکري کلا شتوالی اړین و. ددې کلا له لارې ښلابښلې عجیبې دړې چې تر نورستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پخوا «کافرستان» بلل کېده، آن تر چتراله همداسې غزېدلې تللې دي، تر امنیتي [سپر] لاندې راځي او دغه راز د جلال آباد لوی ولایت چې یو حاکم یې په سر کې دی، له شمالي پلوه پیاوړی کېږي.
دویم، پر کابل سیند چې د جلال آباد او لمقان ولایتونه یې سره ویشلي، د درونټې د لوی پله تر تړل کېدو وروسته، په طبیعي ډول دغه دوه ولایتونه سره وتړل شول او اړیکي یې پیدا کړل. او څرنګه چې اعلیحضرت شاهانه ذات هر کال ژمی په جلال آباد کې تېروي، او دا چې په جلال آباد کې د شاهانه استوګنې پر مهال د لمقان ولایت او د هغه عجیبې زړه راښکونکې درې هم په طبیعي ډول د اعلیحضرت د سیل او ګرځېدو په کړی کې راځي، نو ځکه د حکم چلونې یو مرکز او یو شاهانه مَطّرَح (؟) په دې سیمه کې خورا اړین او ارزښتناک بلل کېده. نو پر همدې بنسټ اعلیحضرت شاهانه ذات دوه کاله وړاندېددې ډېرې بدیع [نوې؟] ودانۍ «قلعة السراج لمقان] د جوړېدو لارښوونه وکړه چې اوس بشپړه شوې ده.
ددې لوړې [عالي] ودانۍ د جوړونې نقشه هم د همایوني پېر د نورو ودانیو په څېر پخپله اعلیحضرت شاهانه ذات تر خپل همایوني خار لاندې ایستلې او یوه پیاوړې او زړه راښکونکې ودانۍ یې چې د رزم او بزم [جګړې او هوساینې] ټولې ښېګنې په کې دي، رامنځته کړې ده.
اوس دا پر تمینه ودانۍ هومره چې تېر کال د اعلیحضرت د شاهانه ملګرتیا پر مهال مې لیدلې او په حافظه کې پاتې شوې، خپلو ګرانو لوستونکو ته وړپېژنم او انځوروم:
[این قلعه مرکب از دو سور یک بر دیگر محاط شده میباشد؟] دا کلا له دوو یو پر بل چاپېرو سورونو (؟) څخه جوړه ده چې یویې بهرنی او بل یې دننني سور دی. د توپ له یوه ستر وره [دروازې] نه چې د کلا پر شمالي لوري پرانستل کېږي، کلا ته ورننه وځو. د کلا ددې دیوال او د دنننی کلا د دېوالو په منځ کې یو روڼ، هوار او ښکلی ډګر هرې خواته پلن دی چې پوځي ښوونې او روزنې ته ښه جوړ دی. د کلا دیوال ښه پلن او پیاوړی دی چې پر یوه خورا ژور بنسټ له ډېرې او چونې راجګ شوی او وروسته پکې خښتې [کاربدلې دي]. پر دغه ډګر بیا له یوې بلې دروازې دننني کلا ته ننه وځو. دا دننني کلا د قلعة السراج په ارګ کې ولاړه ده او ددې دنننی کلا دېوال هم د بهرنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلا د دېوال په څېر دی. کله چې سړی پر وره ننه وځي، لومړی څيز چې يې پام ور اړوي، هغه ښکلې لوړه [عالي] او بې عيبه مانۍ ده چې د کلا وره ته مخامخ، يعنې د کلا د جنوبي برخې په وروستۍ څنډه کې ولاړه ده. په مهارت جوړه شوې دا سينګار ودانۍ يولوړ دوه پوړيز تعمير دی چې د نويو اروپايي ودانيو په بڼه[سبک] جوړه شوې چې خورا ګڼ اپارتمانونه [دايرې] لري، چې په هره دايره کې يې د کار خونه، د ناستې خونه، د خوب کوټه، توالت [تشناب] او د ځان مينځلو ځايونه شته. ددې ودانۍ پراخ ښايسته دالانونه او ورسره موازي زړه راښکونکي اوږده دهليزونه په رېښتيا چې ډېر د خوښېدو وړ دي. لومړی له يوې کفشکن ډوله راوتلې بَرَنډې نه چې له دريو خواوو درې څلور پاټکی زينې لري، يوه اوږده دالان ته ننه وځو چې ددې دهليز له ښۍ او کينې خوا نه ورته د هغو آپارتمانو دروازې راخلاصېږي چې وړاندې يې يادونه وشوه. د دهليز له دواړو خواوو نه دوه خورا اوچتې زينې چې ختل پرې آسان کېدلی شي، د ودانۍ پاسني پوړ ته پورته شوې دي. پاسنی پوړ هم د کوزني په څېر پر همدومره آپارتمانو او دالانو او دهليزو ويشل شوی دی چې په ټوله کې دې زړه راښکونکې ښايسته ودانۍ په حق سره چې ډېر ظرافت او خوږوالی موندلی دی.
په تېره بيا چې کله يو متفکر کس له بَرَنډو نه ووځي پر شاوخوا سيمو يو ځير نظر وځغلوي، د طبيعت داسې شاعرانه لوحې (؟) به ووينې چې له حاله ووځي. له ختيځ لوري د الينګار زرغونه او لطيفه وادي له ټولو ښايسته منظرو او له شولو او نورو کروندو سره، له دوو خواوو د لوړو او ټيټو غونډيو په منځ کې تر واورينو اوځنګلي غرونو پورې چې له ډېر واټنه برېښي، غزېدلې پرتې دي. له جنوبي پلوه تر قرغه يې کلي پورې، يو ښکلی هوار ډګر تر سترګو کېږي چې د جلال آباد د موټرو پوخ سړک لکه د يوې نېغې ليکې چې پر زرغون کاغذ کښل شوې وي، پر دغه ډګر غزېدلی او پر يوه ډېر لوی پاخه او منظم پله د الينګار سيند پر سر اوړي او د قرغه يي د غرنيو ترو خنګ څنګ ته د همدغه سيند په خوا خوا کې درومي او هلته ښه وړاندې له سترګو پټېږي. له لوېديځې خوا څخه يوه ښايسته غونډۍ چې «بي بي غونډۍ» يې بولي او په لمنو کې يې پراته بڼونه او کروندې تر سترګو کېږي او له شمال لوري د اليشنګ اوږده او ښېرازه او له اوبو ډکه درِه نظرونه ځانته ورماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ددې کلا نورو فرعي برخو ته ورستنېږو:

د کلا په لوېديځه خوا کې له دوو جلا آپارتمانو څخه پرته چې د ګرانو شــهزادګانو لــه پاره جوړ شوي، د مزدورانو د استوګنې له پاره ګڼې نورې خونې هم شته او په منځ کې يې لږ څه د کلا شمالي لورته يو ښايسته جومات جوړ دی او د کلا شمالي خــوا هــم د مزدورانو د استوګنې خونو نيولې ده. ددغو مزدورخونو له پاره يــو ښايســته او لــوی حمام هم جوړ شوی دی. د کلا جنوبي خوا له برِمه ډک همايوني حرمسرا(ی) [د پاچــا او کورنۍ د اوسېدو کور] چې په خورا ښايست او سينګار جــوړ شــوی، نيــولې ده. دا حرمسرا(ی) هم ګڼ اپارتمانونه، مزدورخونې، دالانونه او حمامونه لري چې په يوه پراخ او هواناک انګړ کې راټول شوي دي.

دا و د «قلعة السراج لمقان» د حال لنډيز [که بدرجات باقيــات نقــش ضــمير تصــوير توانستيم؟] له الهی درګاه نه غواړو چې ددې سپېڅلي او همايون بخت پاچا د بختورو قدمونو په برکت دا او دې ته ورته لوړې [عالي] ودانۍ بېشماره کلونه په پوره پــرتم او برم او سلامتۍ [همداسې] آبادې اوښېرازه وســاتي چــې د نــړۍ د لويــو ښــارونو او ښارګوټو حسد پرې راشي. آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

اسلامي يووالی

په نړۍ کې هغه کلمه چې د «حاصل تحصیل» په بشپړه مانا رانغاړي، همدا د «اسلامي یووالي» ټکي دي. یعنې د اسلام پیوستون اصلاً او اساساً پر درېو ځیزونــو تړلــی دی، چې هغه د «لااله الاالله محمد رسول الله» پاکه او جامعه کلمه او حبل المتــین «مبــین قرآن» او د «سپېڅلې او ستري کعبې» جامعیت دی. د مسلمانانو هر وګړی چې که په ختیځ کې وی یا لوېدیځ کې، د دین او مذهب پر دې معنوي لارو داسې ټینــګ او یــو موټی دي چې بېلتون او جدا والی یې په هېڅ زور او ځواک سره نه شونی کېږی، مګر دا چې پر دغو درېو وسیلواړه ونه لري او چې پر دغو درېو وسیلو اړه ونه لري اسلام نه بلل کېږي چې په دغه حالت کې د «اسلامي یووالي» بلنه هم د هغه له پاره نه ده. حال دا چې له دې درېو بنسټيزو اصولو پرته چې بیان شول، نور ډېر اصلونه چې بیا دا هــر یو خپلې نورې ځانګې لري، اسلامي نړۍ سره یو کوی او نه بېلېدونکې یې ګرځــوي او دا تړاوونه هېڅ زور شکولی نه شي.

نو که چېرې د «اسلامي یووالي» بحث موخه همدا معنوی ځیزونه وی چې بیان شــول، دا له دیارلسو پېړیو له مسلمانانو سره شته او هغوی ته روښانه دي او ډاګیزه کېــدو او تر لاسه کېدو ته یې اړتیا نه شته. خو که د «اسلامي یووالي» موخه د هغــې مــادي او فعلي اړخونه وي، نو دا هم دوې بڼې لري چې یوه یې قولي او بله یې فعلــي ده. قــولي هغه دي چې پېښلیکونو یې په ډول ډول معقولو او منقولو دلایلو سره بیــان کــړی او کوي او د اسلامي نړۍ مطبوعاتو یې په اړه ګڼ کتابونه او رسالې په بېلابېلو ژبو خپاره کړی او لا خپروي. که څه هم ددې بحثونو او نظریو پر ګټو سترګې نه شي پټېدای، خو په خورا خواشینی لیدل کېږي چې مونږ یې [په خولې] وایو او نور یې عملاً پلي کــوي. همدا چې له یو بل سره د غړېدو تکل وکړو، سیالان مو په خپلمنځي یووالي هغه دوه ځلي، درې ځلي او څلور ځلي عملاً تر سره کوي؛ همدا چې له یو بل سره پر همدردی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لاسنیوي د غړېدو تکل وکړو، په سیالانو کې مو هم سیالي او نفاق عملاً په یووالي او اتفاق اوړي او پر موږ د ډول ډول بلاوو د راوستلو ډاروونکې کړنې پیلوي.
نو نا چاره بربېښي دا چې لکه هماغسې چې په ډېرو څیزونو کې وروسته پاتې یو، نو د عملي او فعلي یووالي په برخه کې هم خورا ډېر وروسته پاتې یو. لکه هماغسې چې موږ لا تر اوسه د شوسې [موټري لارو- د.ج.] څښتنان شوي نه یو، خو هغوی پر هوا الوزي، [نو] د یووالي د رېښتوني مانا په پوهېدو کې هم همداسې پر ځمکه پاتې یو.
آیا دا څه ډول نوم سباتي (؟) و چې له پېړیو پر موږ لاسبرې ده او موږ یې نه یو پربېښي چې خپلې سترګې د ځان لور ته پرانیزو؟ آیا دا څه غفلت او لنډپاري وه چې له آسیا تر اروپا مو سترګې غړولې او نه مو لیدل چې هلته زموږ د ورکولو او پو پناه کولو له پاره کوم چلونه او کومې کوډې کارېږي؟ آیا دا څه لویي او استغنا وه چې د اروپا له لوري مو د عقلونو د تتوونکو وړانګو تر لیدلو او یا اورېدلو وروسته د هغو د لاسته راوړو له پاره په ځان کې یو ټیټوالی او تواضع ونه لیده. او لا تر اوسه یې نه وینو؟ یو مهال و چې له اروپا نه به د پوهې او فن سلګونه زده کوونکي د اندلس، مصر، استانبول او بغداد مدرسو او پوهنتونو ته راتلل او د هغو ځایو په مدرسو او پوهنتونوکې به یې حکمي او فني علوم زده کول او بېرته به خپلو هېوادو ته ستنېدل او په عملی کولو به یې بوختېدل. هو، هېڅ شک نه شته چې حکمي او فني او ادبي او نور علوم له همدې اسلامي پوهنتونو څخه اروپا ته رسېدلي دی. خو زر ځله افسوس دی چې هغوی دغه علوم او فنون چې له موږه زده کړي، ورځ په ورځ او شېبه په شېبه یې د عملي او نظري پیاوړتیا زیار ایستلی او زموږ د ښخ ایستلو له پاره یې ویجاړوونکې وسلې تر لاسه کړې دي. او د دوی پر عکس یې موږ هم ورځ په ورځ او شېبه په شېبه، نه یوازې په عملي کېدو پسې نه ګرځو چې نظري بڼه یې هم رانه لګیا ده هېرېږي.
یوازې حکمی او فلسفي علوم او فنون نه بلکې خپل اخلاقي او حیاتي او ټولنیز علوم مو د غفلتونو او نفس پالنې له امله بایللي او اوس راته د غلیمانو په لاسو کې زموږ د قتل وسیلې ګرځېدلي چې په ډله کې یې یوه همدا د وروګلوۍ او یووالي مساله راځي.
سبحان الله! په داسې حال کې چې موږ یو د بل مرستې، له یو بل سره مینې، له یو بل سره یووالي، له یو بل سره ښې راشې درشې او چلند ته د خدای او رسول او لارښوونکو په وینا د دین له خوا ګومارل شوي او مکلف شوي یو، نور وینو چې لګیا دي زموږ دا مکلفیتونه پلي کوي. د پیرنګ ټول ملتونه د یوې مینه ناکې ډلې په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو چې د بال [نڅا- د.ج.] په یوه پرتمین او ځلاند مجلس کې د ختیځو هېوادونــو د خوندورو خوړو د تېرولو پر دسترخوان ناست دي او چې هرڅوک یې یــوه ټوټــه لــه ستوني تېره کړي، نور یې په روغتیا د خوښۍ یوه پیاله پر سر واړوي او له ټولــو ملــي توپیرونو، ماهوي جلاوالي او مذهبي بېلتون سره سره، همدا چې د ختیځ یوه مســاله رامنځ ته شي، هماغه ګړۍ دغه ټول سیاسي، ماهوي او مذهبي توپیرونه یوې خواته کړي او ټول سره په دې تړاو یو وجود او یو فکر شي او دغه مساله د خپلــو ګټــو پــر بنسټ په خپل منځ کې سره غوڅه کړي.
په داسې حال کې چې اوس یې چاړه هډوکي ته تېره کړې او خبره یې د مســلمانانود دین او ایمان د سپېڅلو عبادتځایونو ویجاړولو ته رسولې ده. اوس نو دلته یوه پوښتنه راپورته کېږي چې که وحشي غدار او ناکار ایټالویان پر معظمه مکه او منوره مدینه د بمونود غورځولو دا ګواښ پلی کړي

نو مسلمانان به څه وکړي؟

هر څوک یو فکر لري او یو اټکل او قیاس وړاندې کوي. که وی او که نه وي خو بیا یــې هم له بیانولو ځان نه شي ساتلی. نو ځکه دا بېوزلی محرر [د ورځپاڼې مدیر- د.ج.] د خپل نیمګړي فکر د بیان په وړاندې کولو کې کوم خنډ نهویني.
لومړی خو دا ووایم چې د ایټالویانو دا ګواښ او وېرول یوه بېځایه او تشه خبره ده چې له څواک نه یې عمل ته اوښتل په سلو کې نوي بیخي ناشوني دي. ځکه چې الوتکې او بالونونه یې د پرمختګ دې پوړۍ ته نه دي رسېدلي چې له روم یا طرابلس او یا مُصَوَّع [په اریتېریا کې د سره سمندرګي پر څنډه پروت ښار- د.ج.] نه راوالــوزي او تــر دې سپېڅلو ځایونو پورې را ورسېږي او بمونه وغورځوي. داسې به وګڼو چې دا خیالولی او له شیطانۍ ډک کمال یې هم موندلی، یقین ته نژدې ګومان دادی چــې نــور اروپــایي دولتونه به دا عقل بایللی لېونی سپی د خورا خطرناکو پایلو دې کار ته پرېنږدي ځکه چې د هغوی په اوږدمهال سیاسي فکر کې د ختیځو هېوادونو د غوړې او پستې مړۍ ورو ورو تېرول راځي، نه یو ځلي! ځکه ښه پوهېږي چې هضمولی یې نه شي او په نس خوږی به یې اخته او مړه کړي. په تېره بیا چې ځینې مړۍ یې چړو تــه ورتــه اغــزي [لَشَکې- د.ج.] هم لري چې تېرول یې د بنیادم ستونی او ځیګر څېروي!... فرض کړو چې دولتونه هم لکه هغسې چې یې ددغه ناکار غدار پر ډېرو وحشــیانه حــق مــاتونو سترګې پټې کړي، دلته هم همداسې وکړي، هله به نو د نړۍ د مخ ټولو مسلمانانو تــه لکه د روښانه ورځې جوته شي چې له ختیځ سره د لوېدیځ جګړه اعــلان شــوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې چوپتیا یې لکه رضا بللې ده. نو ځکه داسې انګېرنه ده چې مسلمانان به خپله لاره واړوی او یوې ویجاړوونکې افراطي «انارشیستۍ» ته به مخه کړي او لکه چې تر دا اوسه یې د هغوی د مهارتونو او مدني هنرونو د تقلید هڅه کړې، له دې وروسته به د ژمن ماتونې، حق ځپنې، وین تویونې، اورلګونې او ټولوژنې په تقلید او ترویج په تېره بیا په معبد ورانونې لاس پورې کړي چې په یوه دین او یوه قانون کې هم روایت او جواز نه لري او د آنارشیستۍ تګلاره به د هغې له ټولو مفاهیمو او محتویاتو سره پلې کړي او دغه راز اټکل او قیاس دی چې که (خدای مه کړه) ایټالویان دا وحشي او بېباک جرات او زړورتوب په عملي ډول له ځانه وښیي، چې انشاءالله هېڅکله به هم داسې ونه شي- نو دلته به پخپله په هغوی کې په بمونو د معبدونو ویشتل ونښلي. ګومان دی چې د عثماني هېوادو مسلمانان به په سوریه، اناتول او روم ایلی [هغه اروپایي ځمکې چې عثماني ترکانو په جګړو کې لاندې کړې وې- د.ج.] یوه کلیسا، یا معبد او مناستر [عیسوي معبد- د.ج.] هم پرېنږدی او ټول به پر هوا کړي.

نو بیا به د معبد جنګی په دې کړکېچ کې بریالی څوک وي؟ هېڅ شک نه شته چې عثمانیان! ځکه څومره چې د هغوی ښېرازې، آبادې او بشپړې کلیساوې، مناسترې او معبدونه په عثماني هېوادو کې شته، دومره د هغوی په هېوادو کې د مسلمانانو جوماتونه نه شته. دا دي عاجزانه قیاسونه او اټکلونه چې وړاندې شول، پاتې نو له الهي دربار نه د «اَلَمْ تَرَكَیْفَ... الآیه»د کریم آیت د معجزې د راڅرګندېدو غوښتنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

له طبيعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني يووالي اړتيا

ګران لوستونکي چې کله دا سرليکه وګوري له ځانه سره به وايي چې دا څه د لېونو خبرې او چټيات دي؟ يووالی چېرته! انسان چېرته! په داسې حال کې چې په انسانانو کې دوه تنه نه په بڼه او عادتونو او نه په طبيعت او ځانګړنو کې يو ډول نه مونـدل کېږي. او د بڼې او طبيعت د همدې جلاوالي پر بنسټ يې فکرونه او تصورونه او خيالونه هم له يو بله جلا او بېل مومو نو بيا څه ډول شونې ده چې دا ميليونونه ميليونه انساني وګړي چې په زرګونو ډلو او ملتونو ويشل شوي او بېل شوي دي، او [که] يو ملت هم نه په رنګ او طبيعت او نه په عنصر او جنسيت، او نه په فکر او عادت او نه په دين او مذهب کې ها بل ته هېڅ ورته والی او نژدېوالی ونه لري نو ټول اتفاق او يووالي ته رابلل په حقه چې بېخي ناشونې خبره برېښي.

رېښتيا هم چې په لومړي نظر همداسې برېښي چې دا يوه محاله او ناشونې غوښتنه ده. انسان د پيدايښت له مهاله له ګڼو کورنيو او بهرنيو غليمانو سره ګډ پيدا شوی راروان دی چې کورني غليمان يې حرص، تمه، شهوت، غضب، بغاوت، کينه، لويي، رخه او دا ډول نور بد او ناپاک اخلاق دي چې تل له بنيادم سره ملګري او پرله پسې يې په غليمی او ببخ ايستنې بوخت دي. بهرني غليمان يې ډارونکی طبيعي ځواک دی چې هره شېبه او هره ګړۍ يې ژوند زېښي او ګواښي لکه لوږه، بربنـوالی، بې کوري، سمندري توپانونه، اورلګېدنې، زلزلې او نور. بهرني غليمان پر بنيـادم داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برلاسي او غاوره شوي چې لاسونه او پښې او سترګې يې ورتړلي او فکري ځواک يې ورمحدود او کوچنی کړی چې له خپلو بهرنيو غليمانو سره د خپلمنځي يووالي مهلت نه ورکوي!

انسان ته «ذاتي مدني» ويل شوی له «ذاتي مدني» ته يې «په ګډه او يووالي د اوسېدو» مانا ورکړې ده. او په دې اړه له پخوانيو زمانو څخه تر ننه پورې په ميليونو کرښې ليکل شوې او په خرواروښو رنګونه لګېدلي دي. او دليلونه او برهانونه راوړل شوي دي. او د انسان د ګډې اوسېدنې مساله يې ثابته کړې چې موږ يې دلته د بيا راوړلو او يادولو اړتيا نه وينو. خو دومره وايو چې انسان لا دغې بشپړتيايي (؟) پورې ته نه دی رسېدلی چې په ګډه د اوسېدو او د خپل اتفاق، يووالي او پوهاوي وړ ګرځېدلی وي.

کورنيو غليمانو بنيادم پر داسې کږو وږو او ناپايو لارو سم کړی [چې] د «ذاتي متمدن» له ربښتونې موخې زرګونه فرسخه لېرې وتی دی. داسې بربښې چې ددې ذاتي مدني احکام يعنې په ګډه او يووالي اوسېدل د پيدايښت په لومړيو کې چې بنيادم له خپلو ټولو لومړنيو اړتياوو بې برخې و جاري او پر ځای وو[،] ورو ورو منسوخ شوي او په اوس مهال کې په ټوليز ډول له منځه تللي دي.

څه پېچلې معما! ښاغلی مدير بيا څه وايې؟ آيا د مدني نړۍ دا ځلاندې ويناوې نه ويني [اوري] چې بشريت له ذاتي مدني والي بې برخې بولي؟ که نه يې ويني د يوې جوړې پر ځای دې دوه جوړه سترګې [عينکې] ولګوه!...

آه څه ووايم! اصلي بلا په همدې کې ده چې د نظر له کمزورۍ سره سره ښه ليدل کولی شم. خو څه ډول ليدل کوم؟ سراب، د اوبو د سر ځګ، بې بنسټه تر حُباب!!... زر ځله افسوس! ميليون ځله افسوس چې پر طبيعي ځواکونو تر څه ځايه د بشر له دې جوتو بريو سره سره، او د عقلونو له هغو حيرانوونکو اختراعګانو او کشفونو سره سره چې ددغو بريو په پايله کې يې رامنځته کړي دي، دا ټول يې کورني غليمان په زور او جبر له لاسه اخلي او پر دوی يې د ويجاړوونکو وسلو په بڼه کاروي!

آه ای خواره بشريته! څومره کمزورۍ او رټل شوی مخلوق يې چې يو کورنی غليم دې چې نوم يې ښاغلی «پهلوان تمه خان دی» تر ټولو غوره او ګټور اختراعات چې د ذاتي مدنيوالي له پاره جوړ شوي له لاسه اخلي اوستا د قتل او ورکولو له پاره يې کاروي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا تر بر ښېښنا روښانه، تر ښېړۍ لامبوزنه، تر اورګاډي چټکه، تر هــوايي الوتکــو لــوړه الوتونکي خارقه به په بشري نړۍ کې بله کومه تصور شي. خو افسوس او حسرت چې د ځان دغه غليم يعنې د «تمې» په نامه اتل چې له دې دريو تورو «ت، م، ه» [په اصل کې طمع = ط، م، ع] نه جوړ دی اود درې واړو تورو منځونه يې داسې تش دي چې پر هېڅ ډکېدلی نه شي دا نوې او ګټورې [اختراعګانې] د خپلو تشو نسونو د ډکولــو لــه پاره د تېرو وختونو د ضحاک د خرافاتي مارانو په دود ستاسې د ککريو د خپلمنځــي خوړلو له پاره کاروي!

کله چې د طبيعي ځواکونو د لاندې کولو له پاره غيرتناکو بشري هلو ځلو ته نظر وشي د بشر ذاتي مدني والی له ټولو ماناوو سره سترګو ته نېغ ودرېږي. آيا هغه لويه بشري کتله ولې ذاتي مدني ونه بولو چې اوسپنه، سکاره او زرګونه ډوله نور کانونه د طبيعت په زړه کې له ډکو خزانو او ګنجونو راباسي او د براس [بُخار] پــه نامــه د طبيعــت يــو عجيبه توکی په خپلو منګولو او ولکه کې راولي او نــړۍ پــرې رېــږدوي، بهېــدونکې خوځېدونکې، نوم ورکې او ناپېژانده، له سترګو پټه خو په هر څه کې ځلانده بر ښېښــنا پرته له دې چې لا يې هم د هغې رښتونې ځانګړتيا پېژندلې وي د ځان د خبرولو لــه پاره د سترګو په يوه رپ کې له لوېديځه تر ختيځه کــاروي. خپــل کورونــه، ودانــۍ، منارونه د هغې په مرسته د تندر په نامه له ډارووونکې آسماني بلا نه خوندي کوي؛ او لا نور څومره څيزونه!...

هو هو! هېڅ شک نه شته چې دا ټول له ذاتي مدني راوتلي. که ګډه اوسېدنه او يووالی نه وای دا ټول نوي توکي او دا عجيبه اختراعات کله رامنځته کېدلی شول! مدير نــور څه ويل لري؟

هېڅ ويل نه لري. زر آفرينه پر دې ذاتي مدني (!؟) د سمندرونو لويې څپې يې د زغره والو جنګي بېړيو د ماشينو تر ځرخونو لاندې چې هره يوه يې لکه د يوې اورشــيندې اوسپنيزې کلا په دود ده کوچنۍ کړې په هومره چټکتيا او زور يې د خپل ځان يعنې بشريت د سوځولو، او وَرّکولو او پوپناه کولو له پاره چې جوړوونکی يې دی د «بغض او کينې» په نامه د دوو سختو ګوزاريزو کورنيو غليمانو تر قوماندې لاندې په سمندرونو کې لاهو کړې چې بنيادم دغه ذاتي مدني ته ګوته پر غاښ پاتېږي!....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټک او ځغستونکي اورګاډي پراخې بېدياوې، لوړ غرونه، ستر سيندونه د «حسد او حرص» په نامه د دوو اورژبو ښامارانو تر قوماندې لاندې په دومره چټکتيا او زور د سوداګرۍ د ورکولو او يا د انساني ملکونو د لاندې کولو په موخه له غوځولو، څېرولو او تېرېدلو سره [مخامخ دي] چې انسان د (ذاتي مدني) ددې نوې چټکې ځغستونکې وسيلې په وړاندې د حيرت د بېديا په يوه پوونده اړوي!...

په داسې حال کې چې بنيادم د يوې ثانيې هومره پر هوا در بېدلی نه شي ښاغلي ذاتي مدني د خپلې الوتنې له پاره داسې بشپړې الوتکې جوړې کړې چې اوږده واټنونه د هوا په زړه کې وهي. خو خبر ياست چې د ذاتي بشري مدني دا خورا عجيبه اختراع شوې توکی يې د «غضب او جنايت» په نامه دوو کورنيو غليمانو په زور او جبر له لاسه اخيستي او پر ده يې دومره سخت کارولي چې د بمونو د چاودلو ډارونکي غړونو يې انسان اړ کړی چې د آخرزمان ذاتي مدني په جادوګريو باور وکړي!...

تر ټولو غوره دا چې د (اديسن) په نامه د برېښنايي عجايبو جوړوونکي حکيم د ذاتي مدني (!) په دې ټولو اختراعګانو چې تر دې دمه يې کړې دي بسنه ونه کړه د ورځپاڼو د ليکنو له مخې له څو کلو د يوازيتوب په خپله ذاتي مدني هوجره کې ناست د يوې خارق العاده برېښنايي وسيلې په اختراع کولو لګيا دی چې د جګړو پر مهال د زرګونو توپونو او توپکو کار د سترګو په رپ کې پر دغه وسيله ترسره شي!

واه واه ذاتي مدني! ځار ځار ذاتي مدني!... قه، قه، قه، قه، قه !!!...

مه خاندئ. ځکه: «د زړکې يوه خندا د باز دوه سوه شوکارې دي» بشريت د ځان په ورکولو او پوپناه کولو کې ستاسې د خنداوو پروا نه لري. د هغه ډېر غـاور او غښتلي کورني غليمان دده ټولې جلا جلا پوهې او هنرونه او ټولې نوې اختراعګانې او صنعتونه چې د نړۍ هستوونکي دده د خپل نوغي د سمون له پاره پيدا کړې او لګولې د ډاروونکو وسلو په توګه پخپله پر ده کاروي. د کيميا او حکمت پوهنه وده مومي. نتيجه يې دا راوځي چې ډول ډول ډايناميټونه، رنګارنګ بمونه، رقم رقم باروتونه، بېلابېلې اجزاوې او مسالې او نور څيزونه د بشريت د پوپناه کولو له پاره رامنځته کړي! ميخانيکي او انجنيري علوم پر مخ ځي وروستۍ ثمره يې دا راخېژي چې اوربلوونکي توپونه، کلا ويجاړوونکي توپونه، لرواټني چټک ډزي توپکونه او نور ډولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د بشریت د وژنې او اعدام نور څیزونه رامنځته کړي. یوازې علـوم نـه چـې دغـه کورنی غلیم مو د ادبي لیکوالۍ ځواک هم ستاسې د خپلې ښکلې ساه ایستلو ته اړم کوي. د یو دوه بشری ضد ډلو د ورځپاڼو مقالې ولولئ وګورئ چـې دغـه سـپېڅلی او شریف قلم څه ډول د انساني ستې په ایستلو اخته شوی دی!.

آه بېوزلی بشریته! دا څه وژونکی فلاکت دی چې پر تا راغلی! د کون او مکـان سـتر هستوونکي د ځمکې کُرِه تر سمون وروسته له ټولې شتمنۍ او طبیعي وسایلو سره پر بنیادم ولوروله. خو ګټه یې څه شوه چې دومره کورګډي غلیمان یې هم ورته د وجود پر ملک زرغون کړل، خو بیا یې هم له هغې مهربانۍ نه چې پر ده یې درلـوده ددغـو غلیمانو ترڅنګ ورسره ډېر کورني دوستان او لارښوونکي او خواخوږي هـم ملګـري کړل. (ستر وجدان) یې پرې واکمن وټاکه. د حرص او تمې په وړاندې یـې ښـه اداره ټینګار او قناعت، د کینې او غضب په وړاندې یې د دوستۍ او یـووالي او ښـېګڼې او پوستوالي حس وټاکه. د بغض په وړاندې یې مینه، د رخې [حسـد] پـه وړانـدې یـې سرښندنه او لنډه دا چې د هر غلیم په وړاندې یې ورته دوه درې دوستان وټاکل.

افسوس، افسوس! بېوزلي بشریت دا ټول ملګري او لارښوونکي په خپل لاس د خپـل ځان او وجدان دغلیمانو ترقهر او ولکې لاندې کړل له خپل «رېښتوني ذاتـي مـدني» صفت نه فرسخونه لېرې شو!

د بشریت غلیمانو د لوېدیځ یوه ستره ټولنیزه ډلـه لـه یـوې هیبتنـاکې ډاروونکـې ختیځې ډلې سره داسې اچولې چې د بشریت دوستان او لارښوونکي ورته لاس تړلي ګوري او هېڅ یې له لاسه پوره نه دي.

لوېدیځ پر اوس مهال له ټولو صنعتونو، اختراعګانو او علومو او فنونو سره د حـرص او تمې د اورژبې ښامار تر قوماندې لاندې پر ختیځ پرله پسې نس پالونکي بریدونه کوي. ورسره جوخت یې د رخې [حسد] کینه پال اتل تر خپل منځـه سـیالۍ او غلیمـۍ او کینې او لویۍ راپاروي. یو چې یوه جنګي ببرۍ جوړه کړي هغه بل یې له دې حرصـه چې هسې نه کومه اضافي غوړه مړۍ رانه وتښتوي هماغه شېبه د یو درجن اوبتلونو د جوړلو سپارښتنه کوي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

آه بېوزليه ختيځه! تا د خپلو دوستانو او لارښوونکو خبرې ته په غوږ نيولو د کورنيو غليمانو ماتولو ته پام واړاوه خو خبر نه وې چې دغه کورني غليمان دې درنه تښتېدلي ستا د خپلې لوېديځې بنې له کورنيو غليمانو سره يې ملګرتيا جوړه کړې او پر تا يې کلک يرغل راوړی دی!

ای بشري ډلو! آيا د ځمکې دا کره او د اوسېدو دا ښايسته ځای بېساري هستوونکي ذات ددې له پاره پر تاسې لورولې چې خاوره يې په خپلو وينو ولړئ؟ آيا که ټول په يوه اتفاق له خپلو کورنيو غليمانو سره د مبارزې ملاوې وتړئ او د بشر لويې لوېديځې، او ختيځې، او شمالي، او جنوبي کتلې ټول لاسونه سره ورکړئ او د خپلو کورنيو غليمانو په ماتولو سره د خپلو مېنو په جوړلو بوخت شئ او لاسونه سره يو کړئ او له خپلو بهرنيو غليمانو سره لاس ګرېوان شئ کوم بري، کومې سوبې، کومې نېکمرغی، کومې کامرانۍ به وي چې په لاس در نه شي؟

له دې چې ډېر په ځان کېوتي ياست د خپلې مېنې يعنې د ځمکنۍ کُرِې پر حال لاس بري شوي نه ياست. د خپلې مېنې جنوبي او شمالي خواوې مو لا هېڅ ليدلې نه دي، او هېڅ خبر نه ياست چې څه دي او کومې خزانې او ګنجونه په کې نغښتې دي! ځکه بهرني غليمان مو چې د طبيعت ډاروونکی ځواک ناوړه هوا او لوی کنګلونه دي [،] د لارې خنډ دي. که ځانونه په رېښتيا د نړۍ د ودانۍ اتلان او د عالم د سمون له پاره ګومارلي کسان بولئ د عالم ناکشف شوې ځمکۍ ومومئ او ودانې يې کړئ؟ پر داسې مهال چې پخپله په لوېديځ کې ميليونونه مربع کيلومتره ځمکه شاړه وي، د ختيځ ښېرازو ځمکو ته ولې سترګې نيسئ؟ که موخه د ځمکې آبادي وي د نړۍ شاړې او له وګړو تشې ځمکې لږې نه دي. لومړی هغه ښېرازې او له وګړو ډکې کړئ! کورني ملګري او لارښوونکي مو له علم او فن او اختراعګانو نه همدا هيله لري. خو زرځله افسوس چې کورني غليمان مو د خپلو هم جنسو د مېشتو او ښېرازو ځمکو د نيونې ټېټوالي ته ګوماري.

ای بشري ټولنې! يو ځل وګورئ چې څومره بهرنۍ ډاروونکې بلاوې مو ژوند ګواښي او زور پرې راوړي: وباګانې، طاعونونه، زلزلې، تندرونه، سمندري توپانونه، اورلګېدنې او نور څه شيان! هېڅ شک نه شته که بشريت د خپلو کورنيو ملګرو په خوله ولاړ شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړي او له خپلمنځي جګـړو او نښـتو لاس واخلـي او لـه دې بهرنیـو غلیمانو سره د متقابلو ګټو د خالصانه هوډ له مخې په نښته کېوځي زرګونه ډوله بري او کامیابۍ به وګټي. که یوازې هغه اوسپنه چې پر زغره والو ببرېیو او توپونو او توپکو او نورو ډول ډول وسلو یې لګوي د اوسپنې پټلۍ غزولـو تـه بېلـه کـړي نـو د کنګـل سمندرونو پر سر به واوري تر قطبي نا پېژندلو ځمکو به ورسېږي!...

ماشاءالله مدیر صاحب! لا مو هم قلم سترې شوی نه دی؟ که مهرباني وکړئ او تر هغو کنګلونو ولاړ نه شئ نو ښه به وي! هسې نه چې رنګ مو د قلم پر څوکه کنګـل شـي چې بیا به لیکل نه شئ کولای! تاسې خپل شریف خـاطر تـول وسـاتئ. کـه دا ډول زرګونه سندرې وواياست کورني غلیمان پر بشري عالم داسې پاخه واکمن شـوي نـه دي چې دا ډول بې ګټې خبرې دې پرې اغېز وکړي شي.

ای ختیځه! د لوېديځ له تېرې کوونکو بریدونو عبرت واخلئ! د ځان د خوندیتوب پـه فکر کې شئ. که مو ولیدل چې د کورنیو ملګرو له لاسه څه نه راځي تاسـې هـم لـه کورنیو غلیمانو سره روغه وکړئ هماغه بهیر ته غاړه کېږدئ. د خپل ملکیت د شتوالي د خوندیتوب له پاره قهر، غضب، کینه، عداوت، خپل مخکښ وټاکئ [او] ګوزار کـوئ چې د بشریت نښه هم پاتې نه شي، پاتې نه شي، پاتې نه شي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه]

ستر حضرت هستوونکي انساني شریف نوغی [نوع] لوڅ او بربنډ، او له هر ډول وسایلو او آلاتو پرته هست او رامنځته کړی[،] د ځمکې کُرِه یې له ټولو شتمنیو او طبیعي وسایلو سره پر هغه پېرزو کړې او لورولې ده. روغ عقل، نېغ حواس، وسمند [توانا] وجود[،] پوهې لټوونکي [معرفت پرا یا پیرا؟] دوه لاسونه یې د هغه سرلاري او لاربښودونکي ټاکلي او پر وچې او لندې، غره او ځنګله یې لاس بری او واکمن کړی دی.
انسان له پیدایښت سره سم ډېرو څیزونو ته اړ او بې چاره هست شوی دی، او روغ عقل له یوه بل سره د یووالي او اتحاد لور ته څکولی، او ځینې یې د کانونو په ایستلو او نور د ټوکرانو په اوبدلو، ځینې یې د ډول ډول تخمونو په کرلو او رېبلو او نور د بېلابېلو صنعتونو او حرفو په چلولو بوخت شوي، د خپل ژوندانه ټولې اړتیاوې یې چمتو کړې دي. او د وخت په اوښتو مدنیت ته رسېدلي او د اختراعاتو د رنګارنګۍ له امله، د بشر اړتیاوو هم رنګارنګ بڼه غوره کړې [،] صنایع او حرفې اوس مهال دومره پراخې شوې چې عقلونه د حیرانۍ ګرداب ته ورپورې وهي.
د بشر صنعتونو سیندونه لکه بېدیاوې د خپل مزله تر پښو لاندې راوستي، هوا یې لکه د سمندرونو د خپلې لامبو ډګر ګرځولی، له طبیعت سره یې منګولې خښې کړي[،] د شتمنۍ زرګونه ډول جواهر یې د حریص ټټر له خزانو ترې را ایستلي، د بخار ځواک په څېر یو لوی نابغه یې د ځان چوپړ ته ګومارلی، پر دې هم لا قانع شوی نه دی چټک تلونکي بریښنا یې رویبارۍ ته نیولې ده.
په هر هېواد کې چې صنعت وده کړې شتمني او وزلیتوب، ښکلا او سینګار یې هم په همدې انډول ډېرشوی دی. د اروپا ټول هېوادونه اوس مهال د ځمکې کُرِې د یوې لویې صنعتي سیمې [ماشین خانې] په څېر بلل کېږي چې ددغې لویې وچې نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلوبښت کروړه وګړي ددغې سترې ماشين خانې کارګران او صنعتګران ګڼل کېږي.
ټوله نړۍ په اوسني وخت کې ددغې سترې ماشين خانې صنعتونو ته اړتيا څرګندوي. تر اروپا وروسته د امريکا لويه وچه د نړۍ لويه صنعتي سيمه بلل کېږي. که آسيا تــه وکتل شي نو د جاپان هېواد به يو بشپړ صنعت تون ومومو. خو که منځنۍ آسيا يعنــې ايران او خېوه او بخارا او افغانستان په ځير سره وګــورو نــو پــه دې ټولــو کــې بــه د پلازمېنې کابل سپېڅلې ماشين خانه لويه ومومو.

زموږ زړونو ته نژدې ستر نېک خويه اعليحضرت شهريار ذات د ســلطنت د شــهزاده توب د مهال له شاهانه چمتووالي نه تر دې مهاله خپل کيميا وزمــه همــايوني پــام د صنايعو پرمختګ ته اړولی[.] په اوسني مهال کې ترې بشپړ ګټور او نفيس صــنعتونه تر لاسه کېږي. پر همدې بنسټ سراج الاخبار افغانيه چې دا هم ددغې ماشين خانې د صنايعو له محصولاتو څخه ده[،] د هغو صنايعو په اړه خپلو ګرانو لوستونکو ته چــې د خپل هوښيار او ستر ترقي غوښتونکي اعليحضرت ټولواک ذات په پاملرنې ســره پــه مبارکه ماشين خانه کې لګېدلي[،] غږېدل او بيانول اړين وبلل.

پوځي وسلې

تر ټولو ارزښتناک صنعتي محصولات چې له سپېڅلې ماشين خانې نه راوځي درندې وسلې لکه توپونه او سپکې وسلې لکه توپکې او ځيرونکې وسلې لکه کريچونه او وړې نيزې دي. په خپل ذات کې ددې مبارکې ماشين خانې د جوړېدو اصلي موخه د جنګي وسلو چمتو کول دي. اعليحضرت خدای بښلي جنت مېشتي خاقان ذات (ضــياءالملة والدين) [امير عبدالرحمان خان] د خپل سلطنت په لومړيو کې دغــه ماشــين خانــه يوازې د جنګي وسلو د چمتو کولو له پاره جوړه کړې وه. د خدای بښلي خاقان [لــوی ټولواک - د.ج.] پر نېکمرغه همايوني مهال ماشين خــانې تــل زمــوږ د همــدې ســتر سپېڅلي ټولواک تر اداري لاندې چې هغه مهال د افغانستان د لــوړ ســلطنت مشــر شهزاده و[،] فعاليت کاوه اوله هغه مهاله تر اوسه يوه ګړۍ هم له کاره نه ده درېدلې او ورځ تر بلې يې وده کړې ده.

د پلازمېنې کابل ماشين خانې د جنګي وسلو له ډلې دا ځيزونه توليد کړي او توليدوي يې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورنی [ناریه] وسله

۱-مخکښ شاډکي [دنباله پُر] سارايي توپونه
۲- د کچرو شاډکي غرني توپونه
۳- د استحکام او کلا لوی توپونه
۴- چټک ډزي غرابين توپونه [يعنې مشينگنې- سراج الاخبار] دوه درې ډوله
۵- د هينري مارتين [ډوله] توپک[،] د پليو او سپرو ډولونه
۶- ۳۰۳ بور ډوله توپک[،] د پليو او سپرو ډولونه.
۷- څنگ ډکي [بغل پُر] ډوله توپک.
۸- دولس ډزي توپک.
۹- پنځه ډزي ججوروال [جاغوردار] توپک، د رسالې ډولونه.
۱۰- دوه ميله ښکاري توپک.

ځيرونکې [جارحه] وسله

۱-افسري کريچونه [تورې] د ژړ تېکو [غلاف] ډول، د سروزرو گلت او سپينو زرو [؟] تېکو ډول، او د اوسپنيزو تېکو ډول.
۲- د رسالې- يعنې سپرو عسکرو کريچونه.
۳- د توپکو له پاره برچې
۴- ډول ډول ډېرې غوره حربې [وړې نيزې] پناه لرونکې او بې پناه [؟] د پليو او سپرو، او توپچي له پاره، او د عسکرو له پاره خنجرونه او چړې خورا غوره چاقوگان

وسله تون [جبه خانه]

د وسله تون په برخه کې چې کوم څه د اعليحضرت په نېکمرغه شاهانه پېر کې په پوره بري د کابل په ماشين خانه کې په فعال ډول ترسره شوي يو د «فيوز» آزمايل دي چې د شاهانه هڅونو او له مکافاتو ډکې پاملرنې سره يې د هېواد خپلو کاريگرو بچو په بشپړو تجربو سره جوړ او توليد کړل. بل يې بې لوگي (کاريډ) [ډوله] باروت دي چې دا هم د شاهانه مهربانيو له برکته د درانده انجنير(محمد رضا بېگ خان) په لارښوونه د هغو له لسو اړينو جوړوونکو توکو څخه اووه ارزښتناک او بنسټيز توکي په سمو داشونو کې چې د کابل په ماشين خانه کې ورته جوړ شوي[،] د افغانستان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو کورنیو محصولاتو څخه چمتو شوي او دوه درې نور توکي يې څرنګه چې مبذول [؟] او وړيا دي او تل موندل کېږي[،] د جوړېدو خنډ يې نه شي ګرځېدلی. د تـوپ او توپک تور باروت هم د دولت په باروت جوړوونکې فابريکه کې توليـدېږي؛ د توپونـو رنګارنګ ګولی؛ د ژړو يو ډزي خولونه چې له هر خول سره سلګونه ډزې کېدلی شي؛ د پناپُر [؟] توپکو نري او پنډ ډوله خولونه؛ د ۳۰۳ بور ډوله توپک کـارتوس؛ د څنـګ ډکي توپک کارتوس؛ د ښکاري چره ييز توپک کارتوس او نور.

د شرپنل ډوله پولادي او چودني او نورو توپونو ګولی[،] د هرډول يادو شـويو توپکـو ګولی.

پټاکی جوړونه چې د يادو شويو توپونو او توپکو د ګوليو باروت جوړوي او پټاکی ترې ډکوي.

د ژړو اوولس ثانيه يي فيوزونه او نور د رنګارنګ توپونو د ګوليو له پـاره. د توپونـو او هغو خول ډکو [دهن پُر] توپونو د ګوليو لرګين فيوزونه چې په مخکنيو کلو کې دولت توليد کړي وو.

باروت جوړونه چې کارديد ډوله او عادي باروت په کې جوړېږي.

ډول ډول صنعتونه

هر ډول پوځي کالي د افسرانو او سرتېرو له پاره؛ بيرغونه، مبارک عَلَمونه [عقـاب يـا سپېڅلي جنډې- د.ج.] اود سپرو او پليو او توپچيانو له پـاره پـوځي جنـډې؛ تنـی جوړونه چې هر ډول محراب او منبر لرونکې تنی د پوځي دريشيو له پاره جوړوي.

د افسرانو او نورو پوځيانو له پـاره ډول ډول کېـږدی او پاچـايي کېـږدی [بارګـاه] د سيوري له پاره کېږدی [شاميانه] او چتری او لمـر نيـوونکې چتـری [سـايه بـان] او تجيرونه [پرده يي کېږدی] او نور.

رنګارنګ بوټونه د لويو او کوچنيو پښو له پاره او د پوځي بوټونـو لـه پـاره ځـانګړی ماشين شته.

بيرمتي[؟] موزې او لاسکښې او ځادر او نور

د موزيک د ډلې [باجه خانې] وسايل لکه جنګي تُرُم او پشتن او ډول [دُهل] او تنبور او جانج [؟] او نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوځي جمناستیک وسایل او د تمرین او قاعدو او نښې ویشتنې او نورو وسایل
هر ډول افسري او پوځي خولۍ
د اندازه کولو لرلیدون [دوربینونه]
چې ډېرئ دا چارې پر هغو ماشینو ترسره کېږي چې بړاس [بخار] یې چلوي.
په هېواد کې جاري صنعتونه دوه ډوله دي.
لومړی هغه صنایع چې په ماشین او بړاس چلېږي [دا بړاس] د انجنونو له لویو نغریو [آتش خانه ها] نه تر لاسه کېږي چې ماشینونه تاووي او هغه صنعتونه چې په کار دي تر لاسه کېږي.
د ټټاری [آهنگری] صنعت چې په بړاس چلېږي اود دودان [؟] د څټکي [چکش] وزن به چې په بړاس تاوېږي [،] نژدې پنځه خرواره وي. هغه وسایل چې حدادان [؟] یې په اور اړوي د جرثقیلو په مرسته را ایستل کېږي او وسایل ترې جوړېږي. له دې سره سره په فابریکه کې په لاس هم د حدادۍ صنعت جاري دی.
د ترکاڼۍ صنعت چې د بړاس په مرسته د تاوېدونکو لویو ارو په کارولو لرګي اره کوي او په ماشیني رندو یې پاکوي او بیا ترې شیان جوړوي. د ماشین تر څنګ لاسي ترکاڼي هم روانه ده.
د زین جوړونې صنعت [سراجي].
د حلبي جوړونې صنعت.
د ژړو صنعت.
د زرګرۍ صنعت.
د مسګرۍ صنعت.
د ګاډیو او موټرو او نورو د رنګولو صنعت.
د انځورګرۍ صنعت.
د علاقه بندۍ [؟] صنعت.
د [فلزي] پیسو د چاپولو [ضربولو] او ویلي کولو صنعت.
د سیم جوړلو صنعت له سپینو او سرو زرو.
د سیم ګنډنې صنعت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلیت [؟] کولو صنعت په سرو او سپینو زرو او مسو او نېکلو کلیت [کول].
د صندوق جوړونې صنعت چې اوسپنیز صندوقونه او بکسونه جوړوي.
د بیت [؟] اوبدنې او چغ [؟] جوړونې صنعت.
د ګل جوړونې صنعت چې مصنوعي ګلان جوړوي.
د ډېرین چاپ او سرپي [فلزي] تورو صنعت.
د زینګوګرافی [عکس چاپونې] صنعت.
د حکاکۍ صنعت د افغانستان د کانونو پر لعلو او یاقوتو او لاجوردو.
پر سکو د انځور ایستنې صنعت.
د میز او څوکیو او ګاډۍ جوړولو د ترکاڼۍ صنعت.
د جوراب اوبدنې او لاسکښ اوبدنې صنعت.
د ټغر اوبدنې صنعت.
د غالۍ اوبدنې صنعت.
د کاشي جوړونې صنعت.
د غاښ جوړونې صنعت.
د ودانیو او ماشینو او توپو نو او توپکو د نقشه ایستنې صنعت.
د افغانستان پر کاني ډبرو د حجارۍ صنعت چې میزونه او لوښي او د ودانیو زینې او آن د تسپو [تسبیح] دانې [په کې راځي].
د چودن ویلونې صنعت چې د براس په اور په لویو بټیو کې چودن ویلې کوي او په جرثقیلونو یې په قالبو کې تویوي او د ماشینو او نورو چودني وسایل ترې جوړوي.
د څرمګرۍ صنعت چې د براس او ماشین په کارولو د غواوو او وزو او پسونو او مېښو پوستکي پخوي.
د رنګ جوړونې [سپېده سازۍ] صنعت د ودانیو د رنګمالۍ له پاره
د هیندار جوړونې صنعت.
د سپرېټ [الکول] ایستنې صنعت د رنګمالۍ او څراغونو له پاره او د پټاکیو باروت او مسالې د ماشین په مرسته ترې د سپرېت زوښه [عرق] باسي.
د سوهان [سوان] چینۍ صنعت چې د دولت اړین سوهانونه تېره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګلابتون جوړونې صنعت.

د وړې اوبدنې فابریکه چې ټول وسایل یې رارسېدلي او ماشینونه یې تړل شوي او لا یې کار نه دی پیل کړی.

په دې ډول تر دې ځایه د ماشین خانې او د هغو صنعتي [محصولاتو] په اړه چې په کې تولیدېږي پر همدومره معلوماتو بسنه کوو د خپل ستر او زړونو ته رانژدې ترقي غوښتونکی اعلیحضرت ټولواک تر سیوري لاندې د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ترقۍ او بخت او ورځ تر بلې زیاتېدونکي پرتم او برم له پاره د ورځو او شپو خالق ته له ریا پرته په عاجزۍ دوعا کوو.

د پلازمېنې کابل د ماشین خانو لوی افسر او مسوول ښاغلی برګډ [برید جنرال] محمد سرور خان دی چې د لوړ اعلیحضرت د شهزاده توب له مهاله تر اوسه د همایوني اعلیحضرت له خوښې سره سم په صداقت او ویښتابه په ورسپارل شوې دنده کې خواري او هڅه کوي. او د افغانستان د لوړ دولت د ټولو ماشین خانو سر دفتر [؟] میر محمد هاشم خان دی چې له درنو سیدانو څخه او یو نېک سړی دی.

له الهي درګاه نه د خپل سپېڅلي متبوع دولت د ټولو چارواکو له پاره ښه وس او رښتینولي او میړانه غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

د سياسي حالاتو لنډيز

کله چې د اروپا سياسي افق ته نظر واچوو[،] له رازونو ډکو داسې عجيبو [پېښو] سره مخامخېږو چې انسان ته هېښتيا او ورسره ورسره ډار وراچوي. اروپا د خپلـې راشـه درشه بنسټ پر زور او قوت او يرغلونو درولی دی. نو پر دې اساس يوازې هغه چاته د چاپلوسۍ درناوی کوي چې زور او ځواک او پرتم لري[.] نو هر څوک چې له دوی سره د دوستۍ او درناوي راشه درشه وغواړي، او يا يې لـه شـر او ضـرر نـه خونـديتوب غواړي[،] نو ورته بويه چې تر ټولو دمخه پياوړې او ډېرې بشپړې او سمبال لښـکرې چمتو کړي. که سمندر لري زرغره والې جنګي بېړۍ په کـې لاهـو کـړي. پـه خپلـو اوبتلونو سره سمندرونه وڅيري، د هوا نس د خپلو الوتکو ډګر وګرځوي، چې سلام ته يې څوک عليک ووايي، او سر يې په امان کې پاتې شي. که څوک له دې ګڼـې ډلـې سره د ټرون هوډ لري، او يا ترې د ټرون او هوکړې، او يووالي او ملګرتابه د پلي کېدنې هيله لري[،] ورته بويه چې خپلې تورې له کلکو او تېرو پولادو ورغوي، خپل توپونه تر هسې کچې چمتو کړي چې د دوستانو غم وخوړلی شي، خپلې توپکې داسې سـمبال کړي چې د هرکلي دنده له لېرې واټنه ترسره کړی شي، او لنډه داچې له ځانه داسې يو ډايناميټ جوړ کړي چې که چا پرې وار وکړ وچوي او نور هم له ځانه سره وچوي.

که د روس پردولت د جاپان ويجاړوونکی سوک نه وای راغلی[،] د ملګرتابه ټړونونه او د وفاوالۍ ټلوالې يې نه کولې. ايران غريب چې دا څيزونه نه درلـودل[،] نـه يـې چـا کياني تاج او تخت ته پام وکړ، او نه يې چا د پخوانيو ټړونو او دوستيو پـروا وسـاتله. روسانو خپل عسکر مشهد ته ننه ايستل، د زيارتونو سپېڅلې سيمي يې په توپونو ور وويشتلې او وژنې او جنايتونه يې وکړل[،] چا ونه ويل چې ولې؟ ځکه دغـه پوښـتنه بايد پخپله ايران کړې وای. او ددې پوښتنې زړه يې هله کولی شوای چې زور او ځواک او پرتم په کې وای. زر ځله افسوس دی چې زموږ دغه ګران ګاونډي د هغوی په ټړونو او ژمن ليکونو تېروت او ډېر ګران وخت يې بې ځايه او بې ګټې له لاسه و ايست. کـه څه هم ډېر يې وژړل، خو زر ځله افسوس چې خپل تېر او راتلونکي حال ته يې نظـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړ. عثماني [ترکيه]، ايران او افغان پر يوه نښتي ليکه سره پراته دي چــې يــوې وچې (د اوبو په منځ کې ټاپو) ته ورته والی مومي. ځکه ددې ټاپو شاوخوا د اروپا يــې مدنيت (!) د سيلاب اوبو لاندې کړې[،] داسې چې که د آسيا د لويې وچې نقشې تــه پام وشي[،] تر يوې لنډې کټنې وروسته زموږ ددې تشبيه رېښتينوالی جوتېږي. ددې ټاپو سر- يا يې وجود- عثماني دولت دی چې د څو زورورو دولتو په اوسپنيزو منګولو کې نښتی دی او که له خپلو دوستانو (!) سره يو سوال ځواب[،] يا څنګه او ولې کولی شي د پوهې زور او د پوهنې مټ يې دی. ځکه دايوه پېړی کېږي چې د ذکاوت او عقل ډېر څښتنان يې نژدې د اروپا تر کچې رسولې دي، او اوس مهال د اتو نهو لکو شاوخوا ښه سمبال او روزل شوي جنګيالي د توپونو او توپکو درلودونکي عسکر چمتو کــولی شي، له څو سمندري زره غره والو او يو دوو هوايي الوتکو سره.

راغلو ايران ته چې د ټاپو په منځ کې پروت دی: دا دولت چې تل خپلواک او ودان و[،] له يوې پېړی را دېخوا له هغه پريمان نزاکت او روزنې او ادب پرته چې په خپل ځــان پالونکي ژوندانه کې يې تر لاسه کړي[،] بل يې يو کار هم سم کــړی نــه دی. مــوږ دا خبرې د نيوکو په موخه نه کوو[،] چې له زړه سوي او افسوسه يې يــادوو. ځکــه کــه ايران دا يوه پېړی د تمدن او پرمختګ لټون کړی وای[،] د پرمختګ اغېز به يــې پــر افغانستان هم راغلی وای. خو زر ځله افسوس چې له ځينو اغېزو پرته چې هغه هم د ښو او ناوړو شېبو په بخت پورې تړلي پاتې دي او د لټی او تنبلی له پــاره تــرې يــوه وسيله جوړه شوې[،] بل اغېز يې چا نه دی ليدلی. که پوهې او پوهنې په ايــران کــې چې زموږ همژبی او ګاونډی دی پرمختګ کړی وای[،] ټوليز اغېز به مو يې پر ځان هم ليدلی وای.

د افغانستان متبوع دولت چې د جوړېدو له مهاله يې لا تر وسه يوه پېړی نه تېرېږي او ډېر وخت يې په کورنيو جګړو او نښتو کې تېر کړی[،] بيا يې هم پــه خپلــې فطــري مېړانې او پياوړی ديانت او زورورې هېواد پالنې چې په کې شته[،] دوه ځله ځان ديوه زوررور دولت [او د] پياوړو پرديو عســکرو لــه منګولــو ژغــورلی [او] د ملګرتابــه او دوستی يو تړون يې [ورسره] کړی دی. او سره له دې چې داســې يــوه کړکــی او يــا دروازه چې بهر ته پرانستل شي او له دغې کړکی او دروازې نه بهر په غړېدلو سترګو ووينې[،] چې موخه ترې سمندري بندرونه دي، او يا له بهــر نــه ورتــه څــوک نظــر راواچوي[،] نه لري بيا هم ددې ستر سپېڅلي ټولواک د تخت کېناستنې لــه بريــالی ورځې راهيسې افغانستان د پرمختګ او تمدن پر واټ چټک پرمخ درومــي. او پرلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې د خپل هېواد د کورني سمون زيار باسي. اوس مهال هاغه (سهارنۍ مرۍ) نه ده چې هر څوک يې آسانه تر ستوني تېره کړي. ځکه د پردي دين د عسکرو په وړاندې ټول ولس د افغانستان عسکر دي. ځوان زوړ، ښځه نر هر څوک چې وسله پورته کولی شي[،] عسکر دی. بې وسلې يا له وسلې ناخبره سړی په افغانستان کې يوه لويه نيمګړتيا بلل کېږي. له لس ميليونه وګړو نه چې لري يې[،] لږ تر لږه يو ميليون جنګي[،] زړور[،] غيرتي[،] هېوادپال سړي چمتو کولی شي. يو ميليون هېواد پال مسلمان سړي د غليم له دوو ميليونو عسکرو سره چې ناحقه او يوازې يې د خاورې د لاندې کولو او د دين او ايمان د ويجاړولو او د بچيو او کورنيو د مريانولو په حرص او تمه پر هېواد تېری وکړي[،] جنګېدلی شي، او بشپړ باور يې هم دا وي چې د څښتن په غوښتنه [باذن الله] بريالي به هم شي.

نو ځکه زموږ ځينو ملګرو چې له ملګرتيا او زړه سوي - نه له بُغض او کينې - افغانستان د روس د سباناري مرۍ ګڼلې، دا يې سمه اخيستنه نه ده. افغانستان ته ننوتل آسان دي، خو پښې په کې ټينګول او يا روغ بېرته وتل ترې خورا ګرانه چاره ده[،]هماغسې چې تاريخي بېلګې يې راښيي[،] خو هغه څه چې د غلملړلي حسرت او افسوس سبب ګرځي دادي چې دا درې اسلامي دولتونه چې موږ په خپل منځ کې نښتي ټاپو ته ورته بللي[،] د هغو سوريو له امله چې [که] د روس ويجاړونکی سيلاب يې په مشهد او کرمانشاه کې جوړ کړي[،] د نښلېدو مزي يې شکېږي چې په رښتيا سره له غمه ډک خوږ [درد] بلل کېږي. ويجاړوونکي سيلاب د سوري جوړولو له پاره يو څه پسته [نرمه] ځمکه غوره کړې، ځکه په پياوړو او زورور ډبرينو ترو کې يې دومره غوڅه نه شوای کولی. خو که وويل شي: «تر هغو چې سره نښتي وو څه يې وکړل چې تر لېرې کېدو وروسته به يې وکړي؟» دا هم سمه پوښتنه ده چې له حسرت او پښېمانۍ پرته بل ځواب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال اوولسمه ګڼه

موعظه

د خپل شاهي نېک نيت په اړه پاچايي لنډيز
او د رعيت پر کړنو د پاچا د شخصي
اعمالو د اغېز بيان

ځرنګه چې په حکمت او فلسفه کې ثابته ده چې د ټولو اختياري انساني چارو سټه او سرچينه د انسان له هوډ او قصد او تکل پر ته بل څه نه دي او دا ادعا هم د بيان اړتيا نه لري چې د بشر ځينې وګړی د خلقت او هستېدو له پيله نېک بنسټه او نېک پايه پيدا شوي. او ځينې نور بد بنسټه او بد پايه- چې د نېک بنسټه او نېک فطرته له باطنه په اختياري چارو کې د خير هوډ او غوره قصد او د سمون تکل راوځي او د بد بنسټه او فساد اخښلي له باطنه د شر هوډ او د بدو قصد او رټل شوې او رد شوې چارې راوځي- نو ځکه زموږ په محمدي شريعت عليه الصلواه والتسليمات کې د مکلف وګړي نيت او هوډ د مسلمانانو د کړو د ثواب بنسټ ټاکل شوی دی. هغسې چې په پاک حديث کې چې د پرله پسېوالي له پولې اوښتی او آن دا چې د سپېڅلي حديث دوه سوه پنځوسو[،] بلکې درې سوو[،] بلکې اوو سوو فنپوهانو راوړی چې هغه حضرت صلی الله عليه وسلم فرمايلي «اِنَمَالّاَعّمالُ بالنِيات وَ اِنَمَالّامّر مانوى فَمَنّ كانَتّ هجّرَتُهُ اَلَى الله وَ رَسُوله وَ مَنّ كانَتّ هجّرَتُهُ الى دُنيا يُصّيبُهَا اَ واّمـرَ اهٍ يَتزَوَجُهَا فَهجّرَتُهُ الى مَاهَاجَرَ الَيّه[»]- يعنې پرته له دې بل څه نه دي چې د حق تعالى پر درګاه د کړنو ثواب او منښت ددغو کړنو له نيتونو پرته نه دی- نو څوک چې له وطن نه وتل يې د خدای او د هغه د رسول پر لور او نيت يې د خدای او د هغه د رسول خوښي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د امر منل وي[،] نو هجرت يې د خدای او د رسول پر لور دی- يعنې منل شوی دی- او ثواب يې په برخه دی او هغوی چې هجرت يې د دونيا د ګټې پر لور دی او يـا يې هجرت د يوې ښځې پر لور دی چې نکاح يې کړي[،] نــه د خــدای او د رســول د خوښې له پاره[،] نو هجرت يې د هغه څيز له پاره دی چې ورپســې لــه کــوره وتلــی دی[،] بې له شکه په حنفي مدني مذهب کې يوه قاعده ټاکل شوې چــې لاثــواب اِلـا بالنيَة يعنې په يوه چاره کې هم ثواب نه شته مګر دا چې له نيت سره تړلی وي.

او دغه راز د مبارکو حديثونو په روايت کې دا هم راغلي چې نيِة المُؤمنّ خيّرٌ من عَمَله يعنې د ايمان د څښتن نيت د هغه تر کړنې او عمل غوره دی او دا حديث که څه هم د حديثپوهانو په خبره يې رښتيا والی نه دی ښودل شوی[،] خو ناسم هم نه دی بلـل شوی- او پخوانيو علماوو د هغه د منځپانګې د سموالي په تړاو لومړی ويلي چــې لــه عمل پرته نيت کول هم پخپله د عبادت په څېر دی- او اجر او ثواب ورته ټاکل شوی- د فزيکي کړنې خلاف چې عبادت والی او د ثواب وړوالی يې په نيت پورې تړل شوی- او په پاک حديث کې راغلي چې د نېکۍ له هوډ او نيت سره سم يې په عملپاڼــه کــې بشپړ حسنه ليکل کېږي او بيا هم په پاک حديث کې راغلي چې هرڅــوک ويــدېږي هوډ يې دا وي چې ويښ شو د تهجدو لمونځ به کوي[،] هغه ته د تهجــدو ثــواب پــه عملپاڼه کې ليکل کېږي[،] که څه هم چې د خوب له درندوالی تر سهاره ويښ نه شي او تهجد ترې ولاړ شي.

بيـــــت

دوه مهاله د سجدې ثواب در رسي که پر نيمه شپه ونشو نو سهار له خوبه پاځه

دويم دا چې د نيت ځای په زړه کې دی او زړه د الهي پېژندنې ځای دی نو ښکه هغه څه چې د پېژندنې په ځای کې وزېږي او له دغه کانه راووځي[،] تر هغه څه چې د بدن له نوروغړو تر لاسه کېږي[،] غوره او پاک دي- دريېم دا چې نيت تر کړنې غــوره دی او دليل يې دادی چې نيت پاتې کېږی او پايښت لري او عمل بــې پايښــته وي او لــه منځه ځي- او جنت ته د جنتيانو او دوزخ ته د دوزخيانو ننه وتل او پاتې کېدل د نيت له مخې وي- چې دايمي دی او که د عمل له مخې وای نو هومره به يې دوام درلود چې څومره يې د عمل او ژوندانه دوام و- څلورم دا چې په عمل کې ريا ګډېږي او لــه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله زیانمنېدلی او خوسا کېدلی شي[،] ددې پر خلاف نېک نیت ته چې پټ دی ریا نه شي ور ننه وتلی او په روایتونو کې راغلي پرښتې چې د بندګانو اعمال آسمان ته وړي نو حق تعالی یې ځینو ته فرمایي اَلّق تلّکَ الصَحیّفَةَ اَلّق تلّکَ الصَحیفَةَ یعنې دا لیــک وغورځوه او هغه لیک وغورځوه[،] هغه پرښته ورته وایي ای څښتنه ستا بنده نېکــه خبره کړې او د خیر کار یې کړی او مور او رېدلی او د هغه د ښېګڼو په کتاب کــې مــو لیکلی دی نو څنګه یې وغورځوو[؟] خطاب ورته وشي چې- لَمّ یُردّبه وَجّهــیّ یعنــې هغه بنده پر دغه کار زما رضا نه ده غوښتې- او ځینو نورو پرښتو ته له کبریایي درګاه نه آواز وشي چې اکتُبّ لفُلانٍ کذا و کذا یعنې د پلاني بنده په عملپاڼــه کــې دا نېــک عمل ولیکه- پرښته ورته وایي چې ای څښتنه دې بنده دغه کار نه دی کړی نو څنګه یې د هغه په پاڼه کې ولیکم- خطاب ورته وشي چې هغه د خیر نیت کــړی او د هغــه تکل یې کړی- پنځم دا چې د خیر کړنې پوله او پای نه لري او د ټولو پوره کــول یــې مسلمان ته ګران او ستونزمن دي- او څرنګه چې د مسلمان نیــت پــر دې ټولــو اړه مومي ګرد ثواب ورته رسېږي[.] لنډه دا چې په غرِا شریعت کې د نېک تکل ارزښت او درنښت ناپایه دی په تېره بیا د ټولواکانو او پاچاهانو خوندي تکل چې د ځمکې پر مخ د اوسېدونکو له خوا غوره شوي- او د نــړۍ ســاتونکي او خونــدي کــوونکي دي- د بنیادمانو شپانه او د عالَم ساتونکي دي- د هغوی په نېک نیــت کــې د جهــان خیــر نغښتی دی- او هوډ او تکل یې د هېواد او وګړو له سوکالۍ ســره تړلــی- د آســماني روزیو برکت د هغوی د مهربانو نظریــو زېږنــده ده- او د ګټــو او ځمکنیــو حاصــلاتو خوځښت او وده د نړۍ ددې غوره کسانو د نېکو خیالونو ثمره- د بزګر له زوی سره د نوشیروان مشهوره کیسه او د دوو انار دانو کېکاږل ددې بیان شاهدي وایي- او خپلو ځایناستو ته د عادلو او عاقلو ټولواکانو وصیت هم له نړیوالو سره د همدې ښه نیت په تړاو دی- شیخ مصلح الدین شیرازي په بوستان کتاب کې راوړي[:]

اوریدلي مې چې شیرویه ته ټولواک ووی　　　هغه دم چې یې سترګې له لیدو شوې پټې
هڅه کړه چې هر څه نیت کړې　　　پام سمون ته د رعیت کړې

او څرنګه چې زمونږ اسلام پناه او دینپالي مسلمان ټوالواک امیر بن الامیر بــن الامیــر اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیــب الله خــان- خلــدالله ملکــه و سلطانه و افاض علی العلمین بَرَهُ و احسانَهُ د نېک هوډ له شرعي او عقلــي ښــېګڼو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالونو خبر دی[،] نو پر چارشنبه د ۱۳۲۹ قدسي هجري کال د ذی القعده الحرام په سلخ [؟] کې شوکمار لاروهونکي د ویښ خاطر او کلک هوډ له برکته د ملکـي زړورو عسکرو په ګومارلو د پلازمېنې له غرنیو لمنو څخه راکوز او ونیول[،] د شرعي حـد د پلي کېدو له پاره چې د اکبر امام حق دی[،] په اوسپنیزو ځنځیرونـو او جغونـو کـې عادل حضور ته راوستل شول- تر شرعي ثبتونو او عقلي دلیلونو وروسته یې مشر له خپلو څلورو ملګرو سره له ربښتیاوو ددې ډک آیـت د مضـمون لـه مخـې چـې [« انماجزا الذین یحاربون الله و رسوله و یسعون فی الارض فساداً ان یقتلوآا ویصلبوآ او تقطع ایدیهم و ارجلهم من خلاف او ینفو من الارض[»] یعنې له دې پرته به بل څه نه وی هغوی چې د خدای او د هغه د استازي له دوستانو سره جګړه کوي او پر ځمکـه د فساد او تباهی هڅه کوي[،] سزا به یې له دې پرته بل څه نه وي چې کـه یـې څـوک وژلي وي او مال یې نه وي وړی نو وژل کېږي- یا که یې قتل کړی او مال وړی وي- [،] نو وژل کېږي او پر دار ځړول کېږي- یا که یې مال وړی او څوک نه وي وژلی نو لاس او پښې یې په سرچپه ډول پرې کېږي- یعنې ښی لاس او کینه پښه او که یـې قتـل او لوټمار نه وي کړی خو لارویان یې ترهولي او ډارولي وي- ایستل کېږي او لـه سـیمې شړل کېږي- او حضرت امام اعظم رحمة الله علیه شړل او ایستل تر بندي کولو غوره بللي [فرود آورده؟]- چې نور یې په ښار کې چاته ضرر ونه رسېږي همدمره[.] لنډه دا چې پر دار یې ددغو کسانو د ځړولو او پانسي کولو حکم وکړ- او ددغو غلـو نیـونکي سرتېري یې د غوره ډالیو او نغدو مرستو په ورکړه وپالل- تر دې وروسته ټولواک پـه خپلو سلطنتي خبرو کې چې په ځینو کې یې ددې ټکو دې ببوزلی لیکـونکي هـم د ناستې ویاړ درلود[،] له حکمتونو ډکې پاچایي وینـا لـړی دې لـوړې مـوعظې تـه را ورسېده چې [: «] تاسې د افغانستان وګړی زما له توپونو مه وېربږئ- او زما له توپکه مه وېربږئ- او زما له تورې ترهه مه کوئ- خو له نیته مې ووېربږئ چـې زمـا نیـت ستاسې د ټولو په خیر دی او نه یې پر خلاف.»]- تر دې وروسته یې د سلطنت مقامې وینا لړی دې ځای ته را ورسېده چې ویې فرمایل- په افغانستان کې به یو وایي چې زه عاقل یم او بل به وایي چې په حساب پوهېږم او هنر لرم- بل به وایي چې زه پوهه لرم- ددې خیالونو په دفعه کولو کې د غیب عالم او لوړ عالم امر ته تسلیمیدل غـوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وتلي دي چې په دې ډول په فکرونو کې پر غيبي حکم او لاريبـــي امــر د اعتــراض فاسد خطر را نه وټوکېږي:

زما د هغه فضول پر رندۍ او مينې عيب دی چې اعتراض يې پر اسرارو د عالم غيب دی

د ايمن وادۍ شپون به هله مراد ته رسي که يو څو کاله ناست خدمت ته د شعيب دی

اوس نو دا بېوزلی او نيمګړی د اسلام پالي روڼ ضميره او دين تخميــره دې پاچــا يــو دليل چې پخپله مې ليدلی او په غوږونو اورېدلی او په خپل کمزوري خاطر کــې مــې پرې غور کړی[،] خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کوم- دويم هغه دلايــل چــې ددې اسلام پناه ټولواک د نېک نيتۍ په اړه د خاصو او عامو غوږونو ته رسېدلي[،] په قلــم سپړم او پر ژبه اوروم.

خو هغه دليل مې چې پخپله ليدلی او اورېدلی په مخکنيو کلونو پــورې [،اړه مــومي- د.ج.] چې لا د جنت مېشتي ټولواک خدای بښلي حضرت ضيأ الملة والــدين [اميــر عبدالرحمان خان- د.ج.] د تخت کيناستنې لومړنی پېر و او په دوبي کــې بــه يــې د مرحوم بابرشاه په بڼ کې د اوسېدو پرتم خپراوه او له برمه ډک دربار پــر ورځــو بــه سرداران او خانان په هماغه بڼ کې پاچايي سلام ته ورتلل او د اوســني اعليحضــرت ټولواک د اوسېدو ځانګړی ځای په هغه بڼ کــې و چــې اوس د چهلســتون پــه نامــه يادېږي- او د چهلستون مانۍ پر جوړېدو لاهغه مهال لاس نه و پــورې شــوی- او زه فقير خبر نه يم چې حضرت اسلام پناه ټولواک به هغه مهال د تکليف منګ [بلــوغ- د.ج.] ته رسېدلی و او که نه- په هر حال دا بېوزلی او کمزوری ليکــوال يــوه ورځ پــه همدغه بڼ کې د اوس مهال د دينپالي حضرت پاچا سلام ته ورغلم- کله چې د سلام ويار را په برخه شو[،] ځــای راتــه خــورا ښايســته لــه ورېمــو ډک او خوشــحالونکی وبرېښېد[،] عرض مې وکړ چې دا بڼ او دا ځای ثومره خوښونکی او پر تمين دی- پــه ځواب کې يې وفرمايل چې هو زما ځانګړی استوګنځی ښه دی- خو د خدمتګارانو او مزدورانو او عَمَلي کېږدۍ پر لمر دي- وروسته يې د بوســتان کتــاب دا درې بيتــه د تمثيل په بڼه وفرمايل:

اورېدل مې چې د مرګ پر پوله هان و هرمز ته داسې ووی نوشيروان

چې ملنګ شه پام کوه پر هر وګړي نه د خپل نس په رسۍ باندې تړلي

پر هېواد به يو کس هم هوسا نه وي که دې پام يوازې پر خپله هوسايه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې فقير چې کله له حکمته دا ډک بيتونه د سلطان وزمه له خــولې واور يــدل[،] لــه خلوص نه په ډک زړه کې راته يو نېک فال او هيلــه منــدي پيــدا شــوه چــې کلــه د افغانستان د هېواد د چارو واګې ددې بختور او بريالي شاهزوی وړو لاسو ته ورشي[،] ښايي د څښتن د مخلوق او د وګړو او عسکرو هوسايي ددې کورنۍ د تېرو مهــالونو د ټولواکانو پرتله ډېره شي.

او له شمېر او قياس پورته بېشمېره زرګونه ځله شکر د ملکونو د مالــک چــې کومــه هيله مندي مې هغه مهال له اخلاصه په خپل ډک زړه کې موندلې وه[،] په خورا ښــه بڼه وځلېده- او هغه نېک فال مې چې له رېښتينولۍ په خپل ډک فکر کې پېژنــدلی و[،] په خورا بشپړه او ښکلې بڼه جهان ښکلوونکي ته راڅرګند شو- او [کله چــې] د اوسمهال اسلام پناه حضرت ټولواک د سلطنت او پرتم پلاز ته پورته شو[،] په نېکــه بڼه او مبارکه پايله د عادي وګړو او مخلوقاتو په پرمختګ او سوکالۍ کــې هڅانــد او خوځاند دی- اما هغه دليلونه چې ددې عادل پاچا د نېک تکلۍ په اړه د خاصو او عامو غوړونو ته رسېدلي دي(۱) دا چې له خپلې سپېڅلې پلازکېناستنې سره جوخت يې د تېرو کلونو د پاتو ماليو پيسې چې د خدای ښښلي خاقان [اميــر عبــدالرحمان خــان- د.ج.] له مهاله د درې مليان [ميليونو] کابليو روپيو (۳۰،۰۰۰،۰۰۰) په اندازه چې له يــو مليان (۱،۰۰۰،۰۰۰) انګرېزي سروزرو سره برابرېږي او لروډېرې پر وګړو پاتې وې[،] دا دومره ډېرې پيسې يې ټولو وګړو او انساني مخلوق ته شاهانه وښښلې او د افغانســتان ټول وګړي او مخلوق يې له دې درانده کړاو او له وس پورته دې ســتونزې لــه ګــاللو هوسا کړل (۲) د پوځيانو پر مياشتنۍ تنخواه يې هره مياشت هر افسر او عسکر ته د تنخواه پنځمه يا څلورمه برخه ورزياته کړه چې د تېرو کلونو پرتله دې دولت ته (چې ای ربه تل يې ددې مهربان بختور ځوان پاچا تر سيوري لاندې ډېر کــړې) عســکري مينه او هيله مندي ډېره شوې [څو يې- د.ج.] په تنخوا کــې يــوه مرســته وي (۳) د افغانستان هغه وګړي [ــ] مخور او نامخور[،] نوميالي او بې نومه[ــ] چــې پــه پرديــو هېوادو کې فراريان وو[،] ټول يې له يوې مخې راستنېدو ته پرېښودل او تر رارسېدو او د سلطنتي پلاز تر ښکلولو وروسته يې پر هر يوه د تنخواوو او پيسو پېرزو وکــړه- آن دا چې د لارې د لګښت د يوې برخې ورکړه يې هم ورپېرزو کړه (۴) له عالمــانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخانو سره یې دومره د مهربانۍ او خوشحالۍ لاره غوره کړه چې ددې دوو سپېڅلو ډلو هره ډله دا دینپالی دولت خپل بولي- او ځان په دولت کې شریک ګڼي (۵) د ښاري وګړو د هوسایني او زړه خپلونې له پاره یې[،] څرنګه چې په مخکنیو افغان سلطنتونو کې د ښاري وګړو د شپني خوځښت او تګ راتګ قاعده او رسم دا و چې په شپه کې تر ټاکلي مهال وروسته د عسکري ساز په غرېدو یا د توپ په ډز او یا د ډول په وهلو پسې پولیسو او شپې مشرانو هېڅوک د ښار او بازار کوڅو ته وتلو ته نه پرېښودل او له دې پلوه د شپني تګ راتګ پر مهال د ښار اوسېدونکي له سخت کړاو سره مخامخ وو- ناڅاپي ناروغ ډاکټر او درملنې ته نه شوای رسول کېدای- او د اوږدو ناستو مېلمنو نه شوای کولی خوب په خپلو کورونو کې وکړي- اوسني بختور اعلیحضرت پاچا په ښار کې د شپې تګ راتګ ته داسې قاعده وټاکله چې له هر چاسره په لاس کې بله ډیوه وي[،] پولیس او شپې مشر دې تر سهاره د هغه مخه نه نیسي چې بې له شکه په دې ځلاندې قاعدې سره د ناروغانو او ښاري مېلمنو او د شپې نورو تلونکو راتلونکو هوسایي تر پخوا زمانو لا ډېره شوه.

(۶) څرنګه چې له الهي تقدیر نه [د حبیب الله خان- د.ج.] د پاچایۍ پر لومړي کال ددې شرعي سلطنت د ویښولو او تنبیه کولو له پاره د هیضې وبا ګډه شوه- او دغه راز څرنګه چې د افغانستان خواړه او ځواک ددې هېواد له کرنیزو حاصلاتو او کرنې څخه راوځي- او حضرت مطلق روزي رسوونکی او حق هستوونکی پرله پسې او تل ددوی په کروندو کې دومره حاصلات زرغونوي چې دهېواد ژوندیو وګړو ته بس شي او له بهر نه د غلې راوړلو ته اړ نه شي- او په دې ډول ددې ترقي غوښتونکي نېک کاري او ښه نیتي اوسني اعلیحضرت ټولواک په څېر په پخوانیو پاچایانو کې [چا] دا وخت ونه موند چې یا کرنپوهنې ته وده ورکړي او یا د پخواني افغاني قانون له مخې د کر کیلې چارې پراخې کړي چې ددې وطن د ځواکمنی حاصلات د هېواد د ګړو له اړتیا ډېر او بهرنیو هېوادو ته صادر شي- او دا نېک کار هم د اوس مهال اعلیحضرت ټولواک د وخت له لړوالي سره سره[،] سنجولی لویې ویالې یې د هېواد په څنډو او سیمو کې ایستلې چې د تفصیل راوړل یې سراج الاخبار ته پرېښودل کېږي- لنډه دا چې پر هغه نېکمرغه کال قحطي نه وه خو د غلې دانې لړوالی و- او طبیبانو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټرانو ددغې عامې ناروغۍ په برخه کې د هوا د بدلولو غوښته لارښوونه وکړه، د اوسمهال همایون بختي اعلیحضرت ټولواک د طبیبانو غوښه لارښوونه باطله کړه او ټول هماغه کال یې په ارګ کې تېر کړ- او دا ددې نېک هوډ له امله چې هسې نه محتکرین او غَلَه پلورونکي غلې دانې وساتي او بېوزلي او مسکینان د ماښام له پاره څه ونه مومي.

(۷) څرنګه چې د غلو دانو بیه په دې کلونو کې د پخوانیو کلونو پر تله ختلې او ژمی په پلازمېنه کې د واورې له امله د ژمي په ځینو شپو ورځو کې ښار ته د غَلِو دانو راوړونکو قافلو د لارو د بندېدو یا یې د لارو د ګرانېدو وېره شته- او احتکاروونکي له خپل عادته اوښتونکي نه دي- که یو شمېر یې پر دار هم وځړول شي- نو ځکه اعلیحضرت سراج الملة والدین لارښوونه وکړه چې له حکومتي غلو دانو نه دې هره ورځ د اویا اوښانو د بار غنم اوړه کېږي او د اوړو پلورنکو بازارو ته ایستل کېږي او تر هغې بیې دې یې ارزانه چې غَلَه پلورونکي یې د ښار پر وګړو پلوري[،] وپلوري چې کونډې او یتیمان چې د یوې روپۍ نیمې روپۍ خاوندان دي[،] د محتکرانو له شره د ماښام له خوړو بې برخې پاتې نه شي.

بیت

بنسټ د حق پیاوړی دی په دای چې بېوزلی لاس قوی دی پر خپل ځای

(۸) دې دینپالي ټولواک د مخلوقاتو د شفاعت کوونکي حضرت صلی الله علیه وسلم د دین له لارښوونو سره سم د وګړو د پاکلمنۍ د ساتنې او د ناموس د خوندي کېدنې په برخه کې دومره ځیر تیا او پام کارولی چې پلار یې له زوی سره تر دې پورته نه شي کولای- داسې چې په مخکنیو افغان سلطنتو کې د پلازمېنې کابل د ښځو برقعې پسولل شوې چین لرونکې او له سپین سان نه ګنډل شوې وې چې په کوڅه او بازار کې یې د تېرېدو پر مهال د سپین سترګو ځوانانو او بېباکو زلموټو ناولې سترګې ور اوښتې- اوسني همایون بختي او دینپالي ټولواک په شاهانه هوښیارۍ او ملوکانه ځیرکۍ دې ټکي ته پام شو [او] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو غوښ حکم یې وکړ [چې] د مسلمانو ښځو بېحاصله باطل شوی سینګار د دې دینپالونکي ټولواک تر حکم لاندې په خوندیتوب سره تېرېږي - او په کندهاد ښار کې د جنت مېشتي ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر دوست محمد خان د ورور پر تموال سردار کهندل خان د حکومت پر مهال د متقي او دین پالونکي قاضي ملا غلام کندهاري په فتوا چې ددې ټکو د فقیر لیکونکي مورنی نیکه دی[،] په نیلي رنګ د ښځینه برقعو د اړولو لارښوونه د هغه سلطان وزمه سردار له حضوره شوې [او] دغه حکم تر اوس مهاله جاري او پلی دی.

دادي هغه اته ګوني دلیلونه چې د افغانستان د دولت ټول وګړي ترې خبر دي- او که وغواړو چې ددې پاچا د ټولو ځانګړو ښېګڼو په تفصیل پسې ووځو[،] د سراج الاخبار له حکمته ډکو پاڼو د اوږدېدو سبب ګرځي.

بیــــت

که سعدي کاندي دا جمله انشا نو به بل کتاب ترې شي املا

که سرې شته دی پر کور، نو دا یو ټکی یې ټکور.اوس ددې دینپالي ټولواک د شخصي کړنو د اغېز رېښتونې کیسه د ګرانو لوستونکو له پاره لیکل کېږي او وړاندې کېـږي- چې د سم روایت له مخې اورېدل شوي چې په کندهار ښار کې یـوه بېـوزلې کونـډه ښځه شته په قوم کاکړه [؟] چې د عبادتونو او روژې او لمونځونـو پـر وخـت دومـره ټینګه او کلکه ده چې د خپل تېر ځلوېښت کلن عمر لمونځونه یې قضایي کړي دي- سره له دې چې د بلوغ له پیله یې هېڅکله هم فرضي لمونځ نه دی پرېښـی- غالـب ګومان دادی چې د ښځو د ځانګړي عذر په اړه یې چې د روژې او لمانځه مخه نیسي د وخت له ملایانو پوښتلي[،] خپل کړي لمونځونه یې د ښځو له پاره د لمانځه د جواز پر مهال نه دي بللي او کول یې ورته بـې موقـع برېښـېدلي[،] د ځلوېښـتو کلـو ټـول لمونځونه یې له سره رانیولي او ادا کړي دي- په هر حال څښتن تعالی دې هغـې تـه ورته د افغانستان په ښځو او نارینه وو کې ډېر کړي- له هغه مهاله چې د احمدشاهي اشرف البلاد د بنسټ خښته ایښودل شوې[،] دا ډول کیسه چا نه ده اورېدلې او دا پر لمانځه او روژې او نورو عبادتونو ددې اسلام پناه او دینپالي ټولواک د ټینګـوالي لـه اغېز پرته بل څه نه دي چې ددې رېښتونې مقولې له مضمون سره سم چـې (اَلنِـاسُ عَلی دَیّن مُلُوّ کهمّ) په وګړو کې یې ورو ورو اغېز کړی او کوي یې او په وګړو کې هر یو د خپلې باطني وړتیا له مخې همدغه اغېز منلی او مني یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څښتن تعالی دې د چا له منت پر ته زموږ دې اسلام پناه او دينپالي ټولواک ته د وګړو او خلق الله د روزنې او پالنې زياتېدونکی وس ورپه برخه کـړي چـې پـه افغانسـتان هېواد کې د ديني او دنيوي کمـالونو خاونـدان ډېـر او ببشـمېره شـي- او د دولـت نېکمرغه څوان حضرت ټولواک تل د دين او دولت پر غليمانو برلاسی او د دوستانو د روزنې له پاره د نورو د ګټو راوړونکی اوسي. دې دوعا ته دې زما او د ټولې دونيـا لـه خوا رب العباد ته آمين وي. د ليکلو نېټه سه شنبه[،] د ۱۳۳۰ کال د ربيع الاول ۲۹
[د فقير مخلص ښوونکي عبدالروف لاسليک]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

دا خبره له هېچا پټه نه ده چې د (ستر پیتر) د وصیت لیک یو بند چې خپلو ځایناستو ته یې پرېښی دادی چې «د روس دولت دې تل هڅه کوي چې د نړۍ زېرمه او خزانه چې هماغه د (هندوستان) وچه ده[،] تر لاسه کړي او له دې لارې پر ټوله نړۍ واکمن شي»[.]

د همدې وصیت له مخې د پیتر ځایناستو یوه شېبه هم له دغه پرمختګه لاس نــه دی اخیستی، خو څرنګه چې ددغې خزانې څښتن د خپل سیال له دې تکله خبر و[،] لــه پنځوس شپېتو کلو راهیسې یې د ایران او افغانستان خورا پیاوړې کلاوې پرله پســې پخې کړي، او د هغوی د خپلواکۍ او واکمنۍ او شتوالي په پیاوړتیا او ټینګښت کې یې د زړه هڅه کړې ده. خو دا مهال برېښي چې د روس سیاست او پولیټیک لګیــا دی د بریتانیا پر سیاست غښتلی او برلاسی کېږي. ځکه د لښکر له استولو پرته او بــې لــه دې چې له سیال سره لاس ګرېوان شي[،] د خپل عملي حکمت په سیاست سره یــې بې له دې چې افغانستان ته لاس هم وروړي- له شمال نه د جنوب پــر لــور د خپلــو سیلابي اوبو د خوشې کولو له پاره دوه لوېې ویالې پرانستې دي. چې یوه له ققفاز نــه تر فارس خلیجه خپله اوسپنیزه لاره غزوي. او بل د مشهد له لارې پــر سیســتان او بلوچستان د خپلې اوسپنیزې پټلۍ پر اوسپنیزو ویالو د هندوستان له سروزرو او غَلِو ډکو زېرمو پر خوا ځکېږي. تر ټولو بده یې لا دا چې له اورونو ډک یوه بل سیند یعنــې (جرمن) هم چې له ډېرې مودې د شتمنیو دغې زېرمې ته تر شونډو لاندې موســکی موسکی کېده[،] خپل اوږژبی ښامار د بغداد او بصرې له لارې راخوځولی دی. نو آیا د سیلاب او ښامار ملګرتیا به ددغې بېسارې خزانې د لاندې کولو له پاره بس نه وي؟ دا لا څرګنده نه ده خو څه چې جوت دی هغه د برتانیا پــر سیاســت د روس د تګــلارو برلاسي ده[.] د نړۍ یو شمېر سیاستپوهان وایي هغه مرســته او لاس نیــوی چــې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانیا دولت د ۱۹۰۴ میلادي کال په جګړه کې له جاپان سره کړی و او پر آرام سمندر یې د سیلاب د اوښتو مخه ډب کړې وه[،] په کار وه چې د هغه کار بېلګې یې په ایران او افغانستان کې هم ترسره کړې وای. ځکه په آرام سمندر کې یې لار پرانستنه لـه دې امله چې له سترو سمندري ځواکونو څخه ګڼل کېږي، په خپلو اوسپنې ځیرو ونکو اورژبو نهنګانو ډب کولای شوه. په داسې حال کې چې پر وچه د نړۍ د هېوادونـو زور ټولو ته ښکاره دی چې څه دی؟ نو اړینه وه چې د ایران دولت په خپلواکۍ او پیاوړتیا کې یې خورا ډېر زیار کړی وای.

په هر حال، تېر په هېر راتلونکې ته ځیر شو[.] دا خو ټولو ته ښکاره او جوته ده چــې افغانستان به تر هغو چې ساه په کې غړېږي چا ته پر خپله خاوره د تېرېدو هېڅ اجازه ورنه کړي او که د چا په ذهن او ګومان کې دغسې یو خیال ورځي چې د افغانستان د خپلواک دولت زور او پیاوړتیا او ویښېدل او پاڅېدل تر روس ډېر هندوستان ته زیان اړوي- دا بیا هم یو خیال او وهم ته ورته والــی لــري. افغانســتان تــه خپلــه بشــپړه خپلواکي او خپل پوره زور او ځواک د سیلاب په وړاندې د درېــدو وړتیــا او پیاوړتیــا ورکولی شي او هېڅ پردی دولت یې په خپل مټ او عسکر او اورګاډي د خپلې دفــاع سپر نه شي ګرځولی[.] دا هم پخه ده چې که د شمالي ایږ او ختیځ زمري، او [یا] زموږ په خپل تعبیر [که] له بلاګانو ډک شمالي سیلاب او اورژبي ختیځ نهنګ پــولې ســره شریکې شي او ګاونډیان شي او د افغانستان په څېر یو خپلواک دولت چې پر له پسې یې په ښه نیت د خپولاکۍ په ټینګښت او پرمختګ کې د زیار ایستنې اړتیا شــته- د جلا کوونکي ونډه ونه لري[،] ګومان دی چې د سمندرونو رانغښتونکی اورژبی نهنګ به ددې کورګډي سیلاب له مخې ژوندی ونه وځي. سیلاب[،] نهنګ د ایران د ویښتابه [او] د پرمختګ د وړتیا له زیانونو ډارولی او خپل سیال یې تېر ایستی دی. او پرهغــه ځای یې ورسره خپله پوله نښلولې ده. څوک پوهېږي چې یو مهال بــه د جــرمن لــه اورني سمندر سره لاس نه یو کوي او یوازې په ایران کې به په ګاونــډیتوب نــه پــاتې کېږي بلکې د خپل پلار وصیت به هم نه پر ځای کوي؟

والله اعلم بالصواب [الله پوهېږي چې سم څه دي- د.ج.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حبل المتین ګرانې ورځپاڼې چې یوه ارزښتناکه او لویه سیاسي او ادبي ورځپاڼه ده[،] په خوږه فارسي ژبه د (حق) په نامه د استانبول چاپ ورځپاڼې څخه د تخت تر نامه لاندې یوه مقاله په خپله ګرانه ورځپانه کې راخیستې[،] څرنګه چې دغه مقاله د عبرت یو لوست و کټ مټ یې راخلو:

له استانبول چاپ حق مجلې څخه د لوی ادیب سلیمان بېک د مقالې ژباړه له ایران نه عثماني هېوادو ته

غږ نه دی د شپېلۍ لمبه ده دا د اور

له دې اوره یې پرته غواړم سکور

ایران یو لښکر مشران لري. که ددې مشرانو نومونو او لقبونو او درجو ته پام وشي[،] نو ځان به په رښتیا د یوه بشپړ پیاوړي دولت په وړاندې ووینو. که د پلازمېنې (تهران) یوه بڼ ته ننه وځو نو هلته به له صمصام السلطنو، احتشام الدولو، منبع الممالکو، شیرالدولو، امیر بهادرجنګو، ارفع الممالکو، اتابک اعظمو، خزان الولو، نظام الملکو، علاء الملکو، سپه سالارو، افخمو، او بې شمېره عسکري آمرانو او له حساب وتلو ډیپلمانانو [ډیپلماتانو] پرته بل څه ونه وینو، داسې نه بولم چې د انګرېز باچا په ننني حکم کې چې د بشریت درېیمه برخه یې تر واکمنۍ لاندې ده[،] دا دومره شمېر وزیران چې د دومره لقبونو وړ وي، راشي، ایران د کاغذ پر مخ تر ټولو دولتونو ځان پورته ښیي. په کوم دولت کې یوازې د ایران له پاره نه بلکه د ټولو هېوادو له پاره پوځي مشران شته[؟]؛ کوم ملت صمصام او په سم تعبیر سره صمصامه لري[.] عجمستان [منظور ایران؟- د.ج.] دا ټول تر خپل انحصار لاندې راوستي دي.

خو له دې ټولو سره سره د روسیې عسکر او د کازاخانو [روسي ملېشو- د.ج.] ډلې له خنډ پرته مازندران او ګیلان او آذربایجان ته ننه وځي. نه پوهېږم دا ټول سپه سالاران او افخمان او صمصام السلطنه ګان او امیر بهادرجنګان ولې دا روسي جنرالان او لښکرې په یوه اشاره له منځه نه وړي او نه یې ورکوي؟ احتشام الدوله ګان دا حالت څه ډول د دولت له پرتم سره تالیفولی [ګډولی] شي؟ روسي چارواکي ته وا د خپل خارقوف [خارکوف] یا نوووغورد [نوفګورد] ولایتونو والیان دي چې په تبریز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قزوین کې پوځي حکومتونه اعلانوي او پر اشرارو عدالت پلی کوي او اعداموي يې. آیا نظام الممالکان به دې بې نظامیو ته څه ووايي؟

لنډه خبره دا چې د دارا او کیخسرو او جمشېد او نوشېروان سلطنت او د ساسانیانو او کیان پاچايي د روسيې د سترواليي او پرتم په وړاندې نه یوازې خپلواکي او کـورواکي بلکې پېژندګلوي او شتوالی له لاسه ورکوي، که ښاغلی چارقوف (موسـیو چـارقوف) عاصم بېګ ته هرڅومره ډاډ ورکړي[،] او (موسیو سازانوف) بل سرادور [؟] تـه د زړه په خوښه هرڅه ووايي: له دې نه داسې بر ېښـي چـې تـر اوسـه د ایـران بېـوزلې شهنشاهي د خپل تاریخ په دې وروستي پړاو کې د کلمو او تشريفاتو او یونیفورمو او د شیر خورشید [زمري او لمر - د.ج.] د نښانو سترواليي ته له خورا ډېر پام پرته دې ته په هېڅ ډول پام نه دی کړی چې لښکر نه شته، سرتېري نه شـته، قـانون نـه شـته، محکمې نه شته، اداره نه شته،... ته وا ایران په خپل ذات کې له ټبرونو جوړه یوه ټولنه ده او اعلیحضرت پاچا هم ددغو ټبرونو د مشرانو مشر دی. په ایران هېـواد کـې هـر وزیر او هر والي د خپل نفس په هوا کې دی او هر مجتهد په خپـل فکـر کـې[.] ددې پرځای چې کورني توپيرونه او اخلاقي کړکېچونه او د ویجاړ ایران ناپوهي ورو ورو لـه منځه یوسي او په اوسني حالت کې ددې ټکو له سترواليي پرته په ایران کې نور څه نه دي پاته او داچـې روس دولـت غـواړي د ختیځـو خـوړو نهیلـي د بزرجمهرانـو او فردوسیانو او سعدیانو له سپېڅلي هېوادو وباسي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېښور افغان ورځپاڼه

یکشنبه د ۱۹۱۲ کال د مې ۵ چې د ۱۳۳۰ کال د جمادی الاول ۷ کېږي

د پنجاب د ایدیوکېټ ورځپاڼې نا سم بیان-

پنجاب ایدوکېټ:- څرنگه چې د وگړو ژوند له خطر سره مخامخ دی نو سرحدي صوبه دې له پنجاب صوبې سره گډه کړی شي-

افغان:- ښځي ناسم- د صوبه سرحد وگړي په پوره آرامۍ ژوند تېروي او ښځي نه غواړي چې سرحدي صوبه دې له پنجاب سره گده کړای شي- خبرې او سزا په کومه صوبه کې نه شته؟

پنجاب ایدوکېټ:ــ افغان ورځپاڼې لمسونه کړې چې د سرحدي صوبې مسلمانان دې د یو ځای کېدو د پر بکړې خلاف غونډې جوړې کړي او په یوه غږ دې مخالفت ورسره وکړي- دا لمسون د ډېره اسماعیل خان ولسوالۍ د پخواني ناظم سید لعل پادشاه له خوا شوی دی-

افغان:ــ له پنجاب سره د سرحدي صوبې د یوځای کېدو مساله د صوبه سرحد د ۲۲ لکو مسلمانانو د مرگ او ژوند مساله ده- نو ځکه بویه چې غونډې جوړې شي او په یوه غږ یې مخالفت وشي او د لمسوونکي لیک په تړاو [،] دروغ رښتیا به یې لالا ایدیوکېټ ته هغه مهال جوت شي چې ځواب یې له دغه سید لعل شاه نه وپوښتي- ایدیوکېټ څه ثبوت لري چې دا لیک د سید لعل شاه په قلم کښل شوی دی.

پنجاب ایدوکېټ:ــ سرحدي مسلمانان سرحد خطرناک گڼي او په لوړ غږ وایي چې خپل ملکیتونه به وپلوري او پنجاب صوبې ته به د استوگنې له پاره ولېږدي چې په دوی کې یو د مردان خان هموتی او بل معاذ خان نمبردار[؟] دی[.]

افغان:ــ ښځي دروغ دي- د سرحد مسلمانان دا سرحدي سیمه د ځان له پاره تر الهي رحمت لږه نه بولي او یو یې هم دا نه غواړي چې سرحد پرېږدي په پنجاب کې استوگنه غوره کړي- او که فرض کړو چې دوه درې تنه صوبه سرحد پرېږدي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب کې اوسېدل غوره وبولي[،] شونې نه ده چــې د دوه درې نفــرو خوښــه د دوه ویشتو لکو وګړو خوښه وبلل شي- آیا پنجابي ورځپاڼو د لالا لاجپــت رای او اجیــت سېنګ پر ایستلو لیکلي و چې ټول پنجاب په خطر کې دی او یا د پنجاب وګــړي لــه پنجاب نه زړه توري شوي دي[؟].

پنجاب ایدوکېټ:ــ د هر یپور تحصیلدار [د مالیې مامور، ولسوال؟- د.ج.] محمد حیات خان هندوان سخت په تنګ کړي او هره ورځ نوي شرارتونه کوي- خو شکر دی چــې شرارت خوښونکی بل ځای ته تبدیل شو-

افغان:ــ دا ټولې پلمې او تورونه دي- چې رېښتیا شي د پنجاب د ایدوکېټ ورځپــاڼې مدیر د هغې سزا یاد (چې په دېره اسماعیل خان کې ددغه خان صاحب له خوا ورکــړ شوې وه) د غچ له پاره ناکراره کړی دی او ددغې سزا یاد دا مدیر اړ کړی چې ددغــه تحصیلدار نوم بد کړي- بل دلیل یې د هري پور د هندوانو خپل شــرارت دی چــې د مسلمان تحصیلدار تر لاس لاندې کېدل یې ښه نه ایسي- او رېښتیا خبره داده چــې نه یوازې د هري پور هندوان چې د ټول هندوستان هندوان د یوه خپلواک دولت هیله لري او بس-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـــرغ

تر ټولو هغه ارزښتناک څیز چې د عسکرۍ درانده مسلک ته تل خپله سپېڅلې دنده وریادوي، او د هغوی ملي ویاړ او پت لوړوي[،] هماغه بیرغ دی چې لــه اعلیحضــرت پاچایي اشرف لوري څخه عسکري غونډونو او کنډکونو ته ښښل شوی او پېرزو شــوی دی.

بیرغ داسې یو سپېڅلی او دروند امانت دی چې ترې را تاوو کسانو ته شتوالی ښښي[.] بیرغ د دین او دولت په اجزاوو کې یو جز دی[.]

بیرغ د یوه ملت ښکارندویه نښه ده. بیرغ د وطن ستر ویاړ دی[.] نــو ځکــه بیــرغ د عسکري شتوالي او هستی یوه سپېڅلې او زړه ته نژدې نښه ده. هر عسکري تــولګی چې د خپل لوی بیرغ پت ونه شي ساتلی، او د جګړې پر ډګر یې د غلیم تښتولو تــه [پرېږدي،] هغه عسکري ټولګی داسې دی چې ګواکې پوپناه شوی او له منځه تللــی وي. نو ځکه د جګړې پر مهال تر هغو چې یو مټ [پوځي تــولګی- د.ج.] پــاتې وي[،] خپله جنډه پرېښږدو چې ولوېږي، او یا لا سمح الله [خدای مه کړه- د.ج.] د غلیم لاس ته ورشي. هغه تاریخي بېلګې چې سرښندنکو عسکرو د ناکاره غلــیم لــه منګولــو د خپل بیرغ د ژغورلو له پاره کړي[،] د جګړې د تاریخ د پاڼو تر ټولو غوره سینګار بلل کېږي.

بیرغ د عسکر د قهر او هیت [هیبت] د نېکمرغۍ جنډه ده چې لیدل یــې عســکر را ایشوي او خوځوي او د وطن ساتنې او د ملي پت ټینګونې ته یې پرله پسې پــر مــخ هڅوي. کله چې یو مورچل یا یوه کلا ونیول شــي[،] نــو لــومړی پــرې خپلــه جنــډه هسکوي چې د محاربې د کتاب تر ټولو غوره پاڼه د همدغې جنډې رپا جوړوي.

د دولتونو بېلوونکې نښه د هغوی بیرغ دی[.] د دولتونو ببــرۍ پــه خپلــو پــه جنــډو پېژندل کېږي. سفارتونه، کونسلګرۍ، حکومتي اداري په خپلو بیرغونو بېلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د اسلام تاریخ د کتابونو پاڼو ته وکتل شي[،] د بیرغ لومړی کار ېدنه د کایناتو د حضرت ویاړ علیه افضل الصلواه و التسلیمات په ویاړلو غزاګانو کې تر سترګو کېږي.
د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم په بختورو ځواکونو کې دوه درې څلور ډوله بیرغونه وو چې د (عَلَمّ) او (لوا) او (رایت) په نومونو یادېدل. آن د هغه حضرت صلی الله علیه وسلم یو بیرغ (عقاب) [باز- د.ج.] بلل شوی و.
تر هغه وروسته په ټولو اسلامي دولتو کې بیرغ د پوځ یوه ارزښتناکه برخه بلل شوې همداسې را روان دی. د نړی نورو دولتونو هم تل په خپلو پوځونو کې بیرغونه کارولي، خپل بیرغونه یې درانده او سپېڅلي ګڼلي دي.
زموږ په سپېڅلي متبوع دولت (افغانستان) کې سره له دې چې تر ۱۳۰۶ هجري کال د مخه په عسکري تولګیو کې جنډې وې، آن د افغان حکومت په لومړیو کې هر سردار خپله جنډه او ډول [طبل] درلودل چې په هماغه سردار پورې یې اړه مونده، خو بیرغ په افغانستان کې نه یو نظم درلود، او نه کوم ځانګړی رنګ، او نه داسې یوه بېلوونکې نښه چې په دغې نښې سره وپېژندل شي او جلا شي، او نه یو داسې نوم چې سړی په هغه نامه وپوهېږي. هر رنګ چې به د کوم سردار خوښ شو او هر ډول چې به یې زړه غوښتل هغسې یې خپل بیرغ جوړاوه. آن د عسکري ځواکونو په تولګیو کې د بیرغونو له پاره کومه سمبال قاعده نه وه. په هر کنډک او هر مټ او هر غونډ کې په بېلابېلو رنګونو او نښانونو ډول ډول بیرغونه لیدل کېدل. ځانګړي نومونه یې هم نه درلودل. د ساري په توګه که به یوه سپینه جنډه چې په سره رنګ چلیپا [به یې درلوده- د.ج.] او یا ژړ بیرغ چې په زرغون رنګ به یې کوم انځور درلود[،] چا وپوښتل چې دا څه جنډه ده؟ ځواب به ورکړ شو چې دا د (منځني کنډک) [منزني کندک] او یا د (ښي مټ) [شی مت] بیرغ دی. حکومتي ادارې او موسسې هم د بیرغ له پرتمینو نښو بې برخې وې.
زموږ زړونو ته رانژدې ستر اعلیحضرت ټولواک ذات دا خورا ارزښتناکه مساله تر خپل پرمختګپالي همایوني نظر لاندې راوسته[،] تر دې پنځه کاله د مخه یې په خپل نفیس شاهانه نفس د بیرغونو د سمبالښت [چاره] سمبال او یوه کوټلې او وړ لار یې ورته وټاکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال زموږ په سپېڅلي متبوع دولت کې لاندې بيرغونه زموږ د مهربـان خويـه پرمختګ لوريه اعليحضرت ټولواک تر سيوري لاندې په پوره وياړ او پرتم رپاند دي:
لومړی- (ځانګړی پاچايي بيرغ) دی چې ددغه نېکمرغه توغ رنګ سور او د محراب و منبر نښان يې سپين رنګه دی او يوازې په سره رنګ لـه دولتـي بيرغـه بېلېـږي[،] اعليحضرت شاهانه ذات چې هر ځای تشريف ولري[،] پر هماغه ځای هسک وي.
دويم- (دولتي بيرغ دی) چې د جنډې رنګ يې تور او دولتي نښان چې له محـراب و منبره جوړ دی[،] سپين پرې انځور شوی دی. دا د دولت رسمي بيـرغ دی. پـر ټولـو حکومتي دفترونو او دولتي ادارو له سهاره تر ماښـامه رپانـد وي او ماښـام راکښـته کېږي.
دريم- سپېڅلی لوی عسکري بيرغ دی چې د (عَلَمّ) په نامه پېژندل کېږي. هر غونډ ته د اعليحضرت ټولواک له وياړلي لوري يو علم ښښل شوی دی. تر ټولو سـتر پـوځي بيرغ همدا سپېڅلی (علم) دی[.] د بريو ننبه (علم) پخپله د وربښمين سپېنـسـي لـه ټوکر څخه وي چې دننه په افغانستان کې جوړېږي. ليکنې او نښانونه يې پـر سـپينو وربښمو د پاولي ګنډنې په دود جوړ شوي دي. د مبارک علم د جنـډې يـوه خـوا د (محراب و منبر) يو دولتي نښان او يوه د غونډ خپله ننبه لري. پر پاسنۍ خـوا يـې د (لااله الاالله محمد رسول الله) پاکه کلمه او پر کوزنۍ خوا يـې (د افغانسـتان خـدای ورکړی لوړ دولت) ټکي، او په منځ کې يې د (الله اکبر) پرتمينه کلمه، او د نښان پر سر يې چې د غونډ بېلوونکې ننبه ده د (وَ يَوّ مئذٍ يَفّرَحُ المومنُوّنَ بنَصّرالله) مباک آيت او د محراب و منبر تر دولتي نښان لاندې د (يايهَاَالَذّينَ امَنُواانّ تَنّصُرُالله يَنّصُرّكُمّ وَيّثَبتُ اَقّدَامَكُمّ) مبارک آيت او د شريف علم پر څلورو ګوټونو دا بيت چې: به صدق ابـوبکر وعدل عمر به آزرم عثمان و علم علی [د ابوبکر پر صـدق او د عمـر پـر عـدل د عثمان په حيا او د علی پر علم- د.ج.] خپور ليکل شوی دی.
د درانده علم د جنډې پر دا بله خوا بيا يو دولتي نښان او د غونډ يو نښان شته[،] پـر پاسنۍ خوا يې (بسم الله الرحمن الرحيم) او پر کوزنۍ خوا يې د (اعليحضرت سـراج الملة والدين امير حبيب الله خان) نوميالی نوم، او پر منځ يې بيا د (الله اکبر) ويـاړلې کلمه او د دولتي نښان پر سر د (اِنَهُمّ لَهمُ الّمَنّوُروُنَ وانِ جُنّدَناَ لَهُمُ الّغَالبُوّنَ) مبـارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت او د غوند د نښان پر سر د (نَصّرُمنَ الله و فَتّحٌ قَریّبٌ وبَشرِالّمؤّمنیّنَ) مبارک آیت او تر دولتي نښان لاندې د (انَ اللهَ یُحبُ الَذینَ یُقَاتلُوّنَ فیّ سَبیّله) مبارک آیــت او د غونډ تر نښان لاندې د (صفًا کَانَهُمّ بُنّیَانٌ مَرُصوّصٌ) مبارک آیت او پر څلــورو گوټونــو یې د څلورو نژدې پرښتو (جبرائیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل) مبارک نومونه کښل شوي دي. دا ټولې لیکنې او نښانونه د پاولي ګنډنې په دود پر سپینو وربښمو کښــل شوې دي.

د عَلَمّ د څوکې سپوږمۍ له اوسپنې جوړه ده. د سپوږمۍ په منځ کې د محراب و منبر دولتي نښان له سرو سره پر ګډو شویو ژړو د شبکه کارۍ په دود انځور شوی دی او د سپوږمۍ پر دواړو خواوو د (وَ مَنّ یَتَولی اللهَ وَ رَسُوّلَهُ وَالَذیّنَ امَنُوّا فَانَ حــزّبَ الله هُــمُ الّغَالبُوّنَ) مبارک آیت حک لیکل شوی دی. دا ټولې لیکنې په عربي نسخ ډول خــورا ښایسته کښل شوې دي. د مبارک عَلَمّ لاستی له بانس لرګي [جوړ] او اوږدوالی یې له اوسپنیزې برچې د سپوږمۍ تر سره یوولس فوټه کېږي.

څلورم:- د (عقاب) سپېڅلی بیرغ دی چې تر عَلَمّ وروسته تر ټولو ستر عسکري بیرغ بلل کېږي. او هغسې چې عَلَمّ د یوه (غونډ) له پاره ټاکل شوی[،] (عقاب) د یوه (مټ) له پاره غوره شوی دی[.] د عقاب جنډه هم له تور وربښمین سپښــي څخــه ده[،] د محراب و منبر دولتي نښان یې له سپین کتان څخه دی. پر یوه خوا یې (طیبه کلمــه) او د (د افغانستان خدای ورکړي لوړ دولت) ټکي او پر بله لــوري یــې لــوړ (بســم الله الرحمن الرحیم) او کوز د (اعلیحضرت سراج الملة والــدین امیــر حبیــب الله خــان) نومیالی نوم او پر څلورو څنډو یې د (الله اکبر) پرتمینه کلمه کښل شوې ده[.]

دې دوو مبارکو بیرغو ته د توپونو سلامي هم نیول کېږي[،] د ساري په ډول که عَلَمّ او عقاب له خپلو اړوندو عسکري ځواکونو سره له یوه ښاره بل ته ورسېږي[،] د اردلــي غونډ یعنې ځانګړو عسکرو عَلَم ته د توپ په (۱۱) ډزو، او ددغه غونډ عقاب ته د توپ په (۹) ډزو سلام کېږي.

پنځم- (رایت) د عسکري مبارک بیرغ نوم دی [،] لکه هغسې چې د هر غونډ له پاره عَلَمّ او د هر مټ له پاره عقاب ټاکل شوی[،]هر غونډ او هر مټ ته (رایت) هــم ټاکــل شوی دی. د هر غونډ او هر مټ عَلَمّ او عقاب او رایت په رنګونو او نښانو لــه یــو بلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښلېږي. پر دې سربېره د (کنډکونو) او (ټوليو) له پاره د (بيرغ) او (علامې) په نامه هم کوچنۍ جنډې شته چې که خدای کول جزييات او تفصيلات بــه يــې د افغانســتان د خدای ورکړي لوړ دولت د پوځي ځواکونو په برخه کې وړاندې کــړو. او اوس د خپــل سپېڅلي ستر هوښيار او پر دين پوه ټولواک اعليحضرت (سراج الملة والدين) په بــې ريا دوعا دا وينا پای ته رسوو. او د خپل سپېڅلي متبوع دولت بريمن بيرغونه تل تــر تله په پرتم او بري سره رپاند غواړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ پېښې

سیاسي لنډیز

د نړۍ د پېښو پر پاڼو دا شپې ورځې د اروپا د سترو دولتونو د مهمو خوځښتونو او ډاروونکو تشبثونو عجیبه نکلونه او حکایتونه تر سترګو کېږي. او چې ددغو نکلونو منځ په ځیر نظر وکتل شي[،] همدا یوه نتیجه ترې رابرسېره کېږي چې ټول لوېدیځ دولتونه د ختیځو هېوادو د غوړو او خوږو مړیو د تېرولو له پاره په هڅو او پلانولو بوخت شوي دي. که څه هم په ښکاره د مثلث او مربع او مثنا[؟] ترونونه او پیوستون وینو[،] خو که رښتیاوو ته پام وشي[،] ټول د منځنیو پېړیودهماغو صلیبیانو تر جنډې لاندې یو موټی او پېیلي وینو چې ټولو یې که لوی دي که واړه په یوه خوله د ختیځو اسلامي هېوادو پر وېش سلا یوه کړې ده. خو له دې یووالي سره سره[،] ددې مړۍ خوند او خوږوالي ددې سبب شوی چې په خوړلو کې یې له یو بل سره رخه او سیالي وکړي او په یوه دسترخوان راټول نه شي.

ایټالویانو چې له لوږې په جوع الکلب ناروغۍ [چې خوري او نه مړېږي- د.ج.] اخته شوي وو. ددې خوندورې مړۍ په وړاندې صبر او حوصله بایللې[،] د نس پالنې په عجیبو خاپوړو یې پر دې مړۍ وردانګلي دي. خو مړۍ یې داسې دوه لاسي او وارخطا خولې ته کړې چې اوس یې په ستوني کې نښتې او ساه یې وربنده کړې [او] لاس او پښې غورځوي[.] د طرابلس زړور غلیمان یې داسې پر ستوني ناست دي چې په بسمل وزمه لاس پښوغورځولو او رېږدېدلو یې د سره سمندرګي، او سورېې، او د سپین سمندرګي څنډې او آن د استانبول تر درشله په خپلو حیواني وینو لړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د مړی تښتوني نورو ملګرو يې د (بېطرفی) په نامه قاعدې له مخې چې په خپله يې د مړی د آساني تېروني له پاره ټاکلې[،] په يوه ګوټ اوبو او يا له تخرګه پــه رانيولو مرسته کړی او تر شونډو لاندې او د وروځو په پيڅکه او د سترګو له کنجه يې ورته (دارو دې شه، دارو دې شه) ويلي، خو د پردې له شا را ونه وتل.
مراکو او قونغو [کانګو- د.ج.] هم د مړی تېروني دوو شريکانو په يوه عجيبه چل له يو بل سره تبادله او په آسانی له ستوني تېر کړل. چې په دې خوړو مړيو کې به يې څــه خوند ليدلی وي چې د (سَدآن) د جګړې ټوله خواري او سپکاوی ترې هېر شول، او په ځان پورې د (الساس او لورن) د نښلولو کړاوونه اوغمونه يې چورلټ هېر کــړي [او] د مړی په تېرولو کې ترې خواږه انډيولاان او د ډوډی ياران جوړ شول؟
حال دا چې شمالي اېږ سره له دې چې د مړی له نورو شريکانو سره يــې د رخــې لــه ډېروالي[،] د ايراني مړی په تېرولو کې وروسته زمري ته د يووالي لاس ورکړی و، کله چې يې نور وږی وليدل چې تښتوني کوي او دی تر شا پاته دی[،] نو صبر او زغم يــې وبايله، او وړاندې او وروسته تړونو او پيمانو ته يې هم ونه کتل[،] هماغه شېبه يې پــر مړی ور ودانګل، او د خپل ملګري او سيال سترګې يې په (خطاءالبصر) پېښې اختــه کړې[او] سيال يې چې څو لاس يا پښې وهلو ته ځان جوړاوه[،] دوه درې څلور ډېرې غوړې او تودې او خوږې مړی يې له ستونې تېرې کړې وې. زمری حيران پاتې شــو[،] له تسليمی پرته يې بله لار ونه ليده[،] هرومرو به د ايران په جنوب کې د خپلې وسې په اندازه د يوې غوړې مړې د تېرولو هڅه کوي.
د مشهد د غوړې مړی تېربدل به د زمري له پاره له خطرناکو پايلو پرته بله ګټه ونــه لري. د توپ په ګولی د اسلام د سپېڅلي زيارت ويشتل کېدل چې د رسول الله صــلی الله عليه وسلم د کورنی د يوه غړي سپېڅلی قبر دی. هسې يو غملړلی حالت نه دی چې د نړی پر مخ دې ټول مسلمانان ترې اغېزمن نه شي. تر ټولو بده يې لا داچې لــه خپل ټول مصنوعي ستروالي سره سره يې د جنايتونو ټيټوالي او د غلا او شــوکماری کرغېړنو کړنو ته هم لاس اچولی دی. د حضرت امام د ښکلو آثارو خزانه يې په داسې شوکماری چې د پاريس (ګرود) يان[؟] ورته حيرانېږي[،] غلا کړې، او د هغه متوليــان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خزانه وال يې له ځړولو او زندۍ کولو ډارولي او د رضايت ليکونه يې ترې اخيستي دي[.] څومره توره، څومره برم!...

ډېره موده کېږي چې په موږ افغان ولس کې دايوه خبره همداسې خپره راروانه ده چې «د برتانيا دولت له دين او مذهب او معبدونو سره کار نه لري، پر خلاف يې روس دين او ناموس ته له هېڅ ډول سپکاوي ډډه نه کوي». او په رښتيا چې د مشهد په دې پېښه کې دا ټکی جوت شو. په هندوستان او نورو ځايو کې د برتانيا دولت برياليتوبونه پخپله د همدې سياسي تګلارو [برکت] دی[،] خو څه چې د پام وړ بلل کېږي دادي چې دا پېښه د برتانيا کونسل په خپلو سترګو په مشهد کې ليدلې ده[.] آيا د روس پردې جنايتکارو کړنو به کوم اعتراض وکړی او که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه ګڼه، ۶ مخ

د خواشینی یوه یادونه

یو شمېر هغه ورځپاڼې چې په انګرېزي ژبه په هندوستان کې خپرېـږي[،] زمـوږ د سپېڅلي متبوع دولت په اړه خپاره کړي ډېـرئ خبرونـه د خپلـو ځینـو سـرحدي خبریالانو له خولې لیکي چې دا خبریالان خپل خبرونـه لـه ځینـو هغـو مکـارانو او اجیرانو څخه چې له افغانستان نه پېښور ته رسېږي د یوې خولې چیلم او یو دوه پیالو چایو په بدل کې تر لاسه کوي او د ورځپاڼو پر چلوونکو یې- چې ددوی پر بې بنسته خبرونو مین دي[،] پلوري[.]
که څه هم موږ د دغو زړو کاغذګوټو دې بې بنسته چټیاتو ته دومره ارزښت نه ورکوو. خو د خواشینی ځای دادی چې زموږ عام وګړي له دې امله چې ددې ډول کاغـذګوټو پر اصلي موخو سم نه پوهېږي[-] د انګرېزی ژبې له کبله [-] ټولې دغه خبرې پخپله د انګرېز ځلاند دولت له لوري انګېري او لـه دې املـه د عمـومي نهیلـی او ناسـمې انګېرنې سبب کېږي. نو ځکه خپلو ټولو کورنیو او بهرنیو دیني ورونو ته وریادوو چې د افغانستان د لوړ خدای ورکړي خپلواک دولت په اړه ددغو کاغذګوټو چټیاتو ته هـېڅ ارزښت او اعتبار ورنه کړي، او د سرحدي بدخولو دغـه خبـرې یـوازې پـه همـدغو کاغذګوټو پورې تړلې وبولي او پر بلې خوا یې ونه شمېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې مقاله

›د یوې فابریکې [ماشین خانې] له لیدو څه عبرت اخیستل کېږي؟‹

په کایناتو کې ګورو: یو څیز هم جامد او بې خوځښته نه مومو[؛] ټول څیزونه یا پخپله یا په بله وسیله خوځېږي. برکت په خوځښت کې دی، خوځښت ژوند دی، دربېدل مرګ!

ددې ناپایو عالَمونو تر ټولو ستر هستوونکې د خپل بېساري سپېڅلي ذات د بشپړ قدرت او حکمت د نښو د ښودلو له پاره له مطلقې نېستۍ نه د (کایناتو) په نامه یوه بېسارې او بدیعي فابریکه [ماشین خانه] راهست یعنې خلق کړه. د (طبیعت) په نامه یو زیارکښ له اسرارو ډک ماشین کاروونکی یې د هغې پر څرخېدو او خوځښت ګومارلی دی. آسمانونه ددې فابریکې یوه وسیله او ماشین دی چې دلی دلی تاوېدونکي او خوځېدونکي څرخونه لري چې د پیدایښت له پیله د ورکېدو تر پایه یوه شېبه هم له تاوېدو او خوځېدو نه پاتېږي او نه به پاته شي. ځلاند لمر یې د (سیاراتوعالم) ته د یوه نغري او بُخار دېګ په توګه ګومارلی چې په خپله رڼا او راښکونکې تودوخه د سیاراتو عالم په ژوند ښښونکې تاوېدا او خوځېدا راولي. هغه ثابت ستوري چې پر ځای ولاړ بربښي بیا هم بې خوځښته او ثابت نه دي. بلکې هر یو یې خپله ځانګړې خوځېدا او تاوېدا لري چې موږه ته د واټن د لیرې والي، او د ناپایه فضا د وسعت او پراخوالي له امله پر ځای ولاړ بربښي. او څنګه یو واټن! داسې واټن چې ذهن، فکر، علم یې له اندازه کولو د بېوسۍ اعتراف کوي. او څه وسعت او پراخوالی! چې وهم، قیاس، ګومان، هندسي حساب دا ټول په کې ورکېږي او پوپناه کېږي.

او لنډه دا چې کله آسماني جسمونو [اجرامو] ته نظر وکړو[،] یو یې هم بې څرخېدا او خوځېدا نه وینو، او بیا چې کله ځمکې ته وګورو هېڅ شی ولاړ او بې خوځښته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومو! وريځې غړومبېږي، باران اورېږي، بزګر تخم شيندي، تودوخه، اوبه، خاوره، هوا روزي، ژرنده اوړه کوي، ډوډۍ پخوونکي ډوډۍ پخوي، زيارايستونکي د تندي خـولې تويوي، حلاله ډوډۍ خوري. حضرت سعدي رح فرمايي[:]

وربځ سيلۍ[،] لړه او لمر فلک په کار دي   چې مړۍ دې په لاس درشي بې لتې
ستا له پاره ټول تابع رسۍ پر غاړه   انصاف نه دی که ته ځې له دې رسۍ

ويالې، ځړوبې، ژوي، بوټي، او آن کاڼي او ډبرې ټول په يوه خوځښت، په يوه تاوېدا، په يوه فعاليت، په يوه سنجونه [کې دي] چې حيرت! حيرت!

اوس موږ له ځمکنيو او آسماني خبرو تېرېږو د بشر په لاس يوې جوړې شوې فابريکې ته ننه وځو چې ووينو د هغې د څرخونو او ډول ډول آلو له تاوېدا څه عبرت اخيستلی شو.

لومړی: د (اعمالو د تقسيم) يعنې د کارونو د وېش قاعده چې د سياســي، اقتصــادي علومو په کتابو کې يې د کاغذ پر مخ لولو[،] په يوه فابريکه يعنې ماشينخونه کې دغه قاعده انځور شوی او مشخصه وينو. لومړی يو لوی نغری [آتش خانه] وينو چې اوبه په براس اړوي او له دغه براس نه په فشار سره لويې کټوې [دېګونه] ډکوي. او دا د کار د وېش لومړی پړاو دی چې که يې پر يوه دولت پلی او قياس کړو[،] د ډبرو ســکاره يــا سونتوکي يې (مال) او (عسکر) وينو. او د کېکاړلو او د براس د فشــار ځــواک يــې د (عقلي سياسي تدبيرونو) په بڼه وينو چې که دا درې خيزونه ورک شـــي[،] فابريکــه هماغه شېبه درېږي او پرچاوېږي.

د بخار دېګ د کېکاړلو او فشار د خورا اغېزناک زور په مرسته براس په فابريکه کې د کارونو د شمېر پر بنسټ پر مختلفو څانګو ويشي. هره څانګه چې کــومې چــارې تــه ګومارل شوې وي هغه په خپل وار بيــا پــر ســلګونو څــانګو ويشـــي او خپــل واک او صلاحيت په دغو څانګو کې په آزاد ډول چلوي. د ماشين د براس زور، په حکومت کې (تشريعيه) يعنې هغه ځواک ته ورته والی مومي چې د دولتي اداري احکام د قوانينــو او لارښوونو په بڼه وضع کوي او د وېش قاعده يې د څرخونو تاوونکي او د کارځــايونو خوځوونکي ځواک، (اجراييه) ځواک يعنې هغه ځواک ته ورته والــی مــومي چــې دا قوانين په وړ چاپېريال کې پلي کړي چې هغه دولتي دايرې او څانګې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ستن، يا د قطعو يوه پاڼه څومره کوچنی او بې ارزښته څيز دی. خو که د فـابريکو له خوا د کارونو د وېش قاعده نه وي[،] يوه ستن او د قطعو يوه پاڼه به سل تنه په يوه مياشت کې جوړ نه کړی شي. په داسې حال کې چې د فابريکو د کاري وېش له برکته لس کارګران په خپلو کاري وسيلو سره چې دومره پرمختللي هم نه وي[،] اتلس ډوله چارې ترسره کوي[،] اته څلوېښت زره ستنې جوړوي چې پر هر کس څلور زره او اته سوه ستنې راځي. او دغه راز په هغه فابريکه کې چې د قطعو کاغذ جوړوي[،] سره له دې چې پر هر کاغذ اويا ډوله عمليات تر سره کېږي[او دېرش کارګر هره ورځ د قطعو پنځلس زره کاغذونه جوړولی شي چې که دا ټول اويا ډوله چارې د يوه کارګر پر غاړه وي[،] د ورځې به يو هم جوړ نه کړی.

نو کوم عبرت چې د يوې فابريکې د کار له وېش نه سړی اخيستلی شـي دادی چـې بنيادم ته بويه په خپلو ټولو چارو کې د کار د وېش همدا قاعده په پام کې ونيســي. د ساري په ډول د ورځې شپې د وختونو په لګولو کې د وېش قاعدې په پام کــې نيــول اړی ندي. هر آمر، هر سوداګر، هر کسبي چې د خپلې ورځې او شپې وختونه د وېــش پر قاعده وټاکي، نو ډېر به هوسا او نېکمرغه شي. ځکه هر څوک چې پر دې فانی نړۍ اوسي[،] د خپل ژوندانه له پاره اړ دی چې د نورو د ژوندانه له پاره کار وکړي او کــه د نورو د ژوندانه له پاره کار ونه کړي[،] پخپله ژوند نه شي کولای. که بزګر د اوبدونکي د لوږې د مخنيوي له پاره غنم ونه کري[،] اوبدونکی ورته کالي چمتو کولی نه شي. نو ځکه د بشري ټولنې ګرد وګړي هڅو او عمل ته اړ دي. که دا هڅه او عمل هرڅـوک د کارونو دوېش پر قاعده پر مهالوېش برابر کړي[،] نو وخت به يې کله هم ضايع نه شي. او چې وخت يې ضايع نه شي[،] له خپله عمره ګټــه اخلــي، او چــې لــه عمــره ګټــه واخلي[،] خير به يې هم خپل ځان او هم خپلو هم جنسو ته رسېدلی وي.

د ماشين له ليدو موږ ته بيا دا عبرت هم رارسېږي: چــې لکــه هماغســې چــې ټــول څرخونه او آلې پر کار، او هېڅ څيز معطل او وزګار نه وينو، دغه راز ټولې دغه چــارې بې نظمه او بې قانونه هم نه وينو. ټولې هغه لويې او وړې خوځنده آلې چــې پــه يــوه فابريکه کې ليدل کېږي[،] ټول خوځښت يې د يوه سمبال قانون او قاعدې له مخــې چلېږي چې يو يې هم له دغه نه بدلېدونکي قانون څخــه چــې ورتــه ټاکــل شــوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه نه کوي. او پر هماغه يوه بڼه، او يوه پرله پسېوالي او يوه نظم خپلو ســمبالو خوځښتونو ته دوام ورکوي چې که نظام او قانون نه وي[،] د خوځښتونو همغږي او يو رنګي نه جوړېږي، او چې په کارونو کې همغږي او سمبالښت رامنځ تــه نــه شــي او د ماشين هر څرخ او هره آله په خپل سر تاو شي[،] د هڅو او زيار پايله يې له سولېدو او له کاره لوېدو پرته بل څه نه شواى کېدى.

او لنډه دا چې د يوې فابريکې کتنه دومره عبرتونه راښيي چې لنډيز يې دا څو کرښې دى: خوځښت او هڅې، هاند او کړنې، قانون او انتظام، د کارونو وېش، د مهال وېش، د هڅو ګډوالى- يعنې د زيار يووالى چې ددې کارونو پايله او ثمره په فابريکو کې چې د جماداتو له ډلې ده[،]ډول ډول صنعتي [محصولات] کېږي. او که انسانان دا څيزونه په خپلو بشري کړنو کې پلي کړي. پايله او ثمره يې نېکمرغى، شتمنى او ښېګڼې کېږي.
[پاى]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، اتلسمه گڼه، ۱۰-۱۳ مخونه

د ځمکې د کُرِې تاریخ

په ۱۷ گڼې پسې

دویم پړاو- (ناعمه) موده ده چې (سیلوري) موده یې هم بولي. ددې مودې په کتلو او ډېرتوتو کې د بوټو او ژویو کلک شوي پاتې شوني (متحجرات) ډېر آسان لیدل کېدلی شي. په دې دوره کې (ناعمه) ژوي یعنې (پاسته بې هډوکو ځناور) لکــه چینجیـــان او حلزونان او (مفصلیه ژوي) یعنې (پاسته بند لرونکي ځناور)، او (شعاعیه ژوي) یعنـــې (ځلېدونکي ځناور) نوي په راڅرگندېدو دي. ددې پېر تر ټولو ډېر ژوي پوست بـــدني ناعمه ژوي دي.

دریېم پړاو- د (سَمَک؟ موده) ده چې د (دووني؟ موده) یې هم بولي. ددې دورې ډېـــر شوي [متحجرات] هم ډېر دي او دغه راز د مخکنیو پېرونو له ډېر شویو څخه لا بشپړ بوټي او ژوي په کې ورگډېږي. ددې دورې په ډېرشویو کې که څه هم مفصلیه او ناعمه او شعاعیه ژوي ډېر دي[،] خو کبان او په تېره بیا سینگړاوو [سکماهي] ډوله کبان په کې ډېر لیدل کېږي. د هغو بوټو او ژویو نښې چې په شمالي امریکـــا پـــورې ځـــانگړې دي[،] ددې پېر په ډېرو کې موندل کېږي.

څلورم پړاو- (فحمي موده) یعنې د ډېرو سکرو دوره چې د (کـــاربون دوره) یـــې هـــم بولي. د دې دورې په ډېروزمو کې د (زاحفه) ژویو یعنې هغو ژویو چې په تې لویېږي[،] لومړنۍ نښې رابرسېره کېږي. (ذوالمعیشتین ژوي) یعنې هغه ځناور چې هم پر وچه او هم اوبو ژوند کوي[،] او کوچنۍ حشرې لکه ملخ، او کورنۍ گونگټې [مـــادر کیـــک] او نور، او (قشریه ژوي) یعنې پوستکي لرونکي ژوي لکه سنگ پشت او خرچنگ او نـــور ددې دورې په ډېروزمو کې لیدل کېږي. د بوټو له ډلې (سراخسَـــیه) لکـــه څېـــړۍ، او چام؟، او ځنغوزیو او نورو په دې پېر کې خورا وده کړې ده. د ډېرو سکاره ددې دورې د بوټو زېرنده ده. دغه مهال د ځمکې د مخ تودوخه د اوس مهال پر تله څوڅـــو ځلـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته او ډېره وه. او د هغه مهال د محيط په هوا [اتموسفير] کې د (کاربون) عنصر هم خورا ډېر و. له همدې امله د بوټو د لويونې ځواک هغه مهال ډېره وده کـړې وه او هـر ډول بوټي او ونې چې اوس ليدل کېږي[،] هغه مهال په سلګونه ځله تر اوسنيو بوټـو لوی، پراخ او پنډ وو چې دا د ډېرو سکرو د کانونو په ډېرشويو کې بر ښيي. له کم ګُلـو لويو لويو ونو نه د ځمکې پرمخ لوی ځنګلونه او زرغونې ښيلې جـوړې شـوې، چـې د استوا له کرښې تر قطبونو پورې يې د ځمکې ټول مخ پوښلی و. هغه مهال د ځمکـې دننني تودوخه نيمه پخه شوې او د ځمکې پر مخ يې پرله پسې لوی بدلونونه او پېښې رامنځته کولې. د اور له زوره ځمکه پر هر لوري بيا بيا چـاودلې، د اورشـيندو غرونـو جهنم وزمه لهيب؟ د ځمکې د اتموسفير هوا په بـړاس اړولـه او لـوی توپانونـه يـې راجوړول اودې توپانونو ټول دغه ځنګلونه خچ پچ کول او د ځمکې په ښلابېلو پوړيـو کې يې ډوبول او بيا اوبه جذبېدې او په ژورو برخو او کندو کـې راټولېـدې او د تَبِـرُد عمل- يعنې د ځمکې د مخ سړېدا له يوې پېړۍ نه بلې او له يوه پړاو نه بل ته ډېرېده او [ورسره] هغه ځنګلونه تر ځمکې لاندې پوړيو کې په تحجر يعنې ډبرکېدو اوښـتي او د ډېرو سکاره ترې جوړ شوي دي.

پنځم پړاو- د (زاحفې؟ موده) ده- يعنې بې پښو ځناور چې پر ټټر ښکېږي. او ناعمـه ژوي په دې پېر کې بشپړتابه ته رسېدلي دي يعنې ډېر ستر شوي وي[.] زاحفـه ژوي چې په دې پېر کې د يادولو وړ دي[،] له دې څو ځيزونو د هغو له ډېروزمو پرته پخپله د هغوی کومه نښه نه ده پاته. په دې ډله کې د (ايخيتو سورس) په نامه يو سـمندري ژوی و چې سر او غاښونه يې سيمسارې [تمساح] يعنې ناګو ته ورته وو او له لسو تـر دېرشو ګامونو اوږدوالی يې درلود. بل يې د (پلاسيو سورس) په نامه خورا ستر ژوی و چې سر او غاړې يې مار ته ورته والی درلود. د الوتونکو له ډلې د (پته روداقتيـل) پـه نامه خورا ستر وزرلرونکي ژوي موجود وو. په دې پېر کې سينګړاوان خورا ډېر ليـدل کېږي[.] د لومړی ځل له پاره (ذات التدي) ژوي يعنې تي لرونکي ځناور ددې پېر پـه ډېروزمو کې تر سترګو کېږي.

شپږم پړاو- : (د ذات التدي پېر) يعنې د تي لرونکو [پېر] دی چې په دې موده کـې د بوټو او ژويو ډېرې ساده ښېلګې له منځه تللې او پوپناه شوې دي[.] په دې دوره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(سالمون) او (رينغا) په نامه سمندري کبان تر سينګراوانو ډېر ليدل کېږي. د ژويــو او بوټو لا بشپړې شوې بڼې او ډولونه ليدل کېږي. تې لرونکي ژوي تر نــورو ډېر بــړي او برلاسېږي. په دې موده کې د ذات التدي ژويو له ډلې د (پالوتري يوم) په نامه يو ستر او دروند اوږد پوزی ژوی، او د (دينوتري يوم) په نامه يو ژوی چې د سر او خرطوم لــه پلوه هاتي ته ورته و. خو غابښونه يې کوزې خوا تاو شوي وو. او د (ماموت) په نامه يــو هاتي چې حمودي هاتي يې هم بولي. او د (مغاتربيوم) په نامه يو ژوی چې د لوی کوړ [کرګدن] له جنسه و[،] ددې دورې په ډېروزمو کې ليدل کېدل.

اووم پړاو-: (د بشر موده) ده او دا هماغه پېر دی چې موږ په کې يو. خــورا ســتر ژوي چې د ځمکې پر مخ واکمن ول[،] په دې اووم پېر کې ورو ورو له منځــه تللــي دي، او ځای يې تر هغو يو څه کوچنيو او ظريفــو ژويــو نيــولی دی. خــو د کاينــاتو د ســتر هستوونکي حکمت ددې پېرونو په اوږدو کې د ځمکې کُرَه اصلاح کړې او له يوه حال نه يې بل ته اړولې تر هغو چې ترې د اوسېدا يو وړ ټاټوبی جوړ شــوی. او د کاينــاتو د کتاب د تلپاتې څرخېدا د کليز [تقويم] پاڼو يوه خوندوره ښــکلا مونــدلې. د احســن التقويم پر همدې مهال يې د انسان شريفه بڼه را څرګنده کړې او د ځمکې کُرَه يې له خپلو ټولو شتو سره هغه ته ښښلې ده. که څه هم ددې پېر په لومړيو کې هم خورا ګڼ بدلونونه او پېښې د ځمکې د کُرَې پر مخ شوي، او ډاروونکو توپانونو او زلزلو د ځمکې مخ خڅ پچ کاوه[،] خو د تېرو پړاوونو کچې ته نه رسېده چې انشاًالله د اوسني پېــر پر بدلونو به وروسته په يوه ځانګړي فصل کې خبرې وکــړو. اوس بېرتــه د ځمکــې د کُرې د تاريخ څېړلو ته ورستنېږو د سپېڅلو آسماني کتابونو له رمزونو ډکو ويناوو په تطبيقاتو او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) په تفصيلاتو کې يــو څــه تَوَغُــل؟ او تتيــع [څېړنه] کوو.

محاکمات او تطبيقات

که لږ پام وکړو او ځير شو نو د شريف تورات د (مخلوقــاتو د تکــوين ســفر) او د (ژه ئوژی [ژه ئو لوژی] فن) د پېرونو په وېش کې د ورته والــي معقــولې او بشــپړې لارې موندلی شو. ځکه دلته يواځينی ستونزې چې له سپېڅلو کتابونو سره د علومو [فــن]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تطبيق کې زموږ مخه نيسي[،] هماغه د (يوم) يعنې ورځې ټکی دی. دا خو ښکاره ده چې (ورځ) د هغو ټوټو يوه ټوټه ده چې زمانې ترې جوړېږي.

اوس نو که د (يوم) ټکی چې په تورات کې فرمايل شوی[،] د (پېر) يا (پړاو) پـه مانـا وبولو او د ځمکې د هر پاټکي موده چې د طبقات الارض فن [ځمکپېژندنې- د.ج.] موږ ته راښودلی[،] له يوې ورځې سره چې د مخلوقاتو د تکوين سفر بيان کړی[،] تطبيق کړو[،] نو توپير به مو تر څه ځايه لېرې کړی وي.

هغه علامه پوه چې (د ستورپېژندنې) ويوکي [لغتونه] يې تنظيم کړي[،] د (يـوم) پـه تغيير کې يې روښانه او ثابته کړې او ويلي دي چې د (يوم) مانا يوازې دې ته ځانګړې نه ده چې له ختيځ نه د لمر تر ختلو او لوېديځ ته تر لمر پرېوتلو او بيـا تـر لمرخاتــه پورې وغزېږي[،] نه[،] چې د (يوم) ټکی يو عام او پراخ تعبير دی چې د مهال او زمانې د يوې برخې نوم دی. لکه د ساري په ډول (يوم القيامه) يعنې د (قيامت ورځ) د ورځې په مانا نه راځي. چې له لمرخاته تر لمر پرېواته او بيا تر بل لمرخاته وي. بلکې يو اوږد او تلپاتې مهال دی چې څلرويشت ساعته ورځ يې په وړاندې د يوې ثلاثې تر درېيمې برخې هم لږه برېښي.

سربېره پر دې ځينې نور داسې تمثيلات؟ هم شته چې ورځ د لمر تر ختلو او لوېـدلو بهر باسي[،] لکه د ساري په توګه: «د قيامت يوه ورځ د دونيا له زرو ورځو سره برابره ده»[،] يا دا چې «ليلة القدر تر زرو مياشتو غوره ده»[،] يا دا چې «د څښتن تعالی هره ورځ په يوه شأن کې ده». دا ورځې چې فرمايل شوې[،] هېڅکله هم هغه مشــهورې او جوتې ورځې نه دي چې موږ يې پېژنـو[.] د لـوی څښـتن سـپېڅلی قدرتونــه او حکمتونه په ورځ کې نه بلکې په هره شېبه، او هره ګړی، او هره پېړی، او هره زمانــه کې په بل شأن او بله بڼه رابرېښي او څرګندېږي. د زرو تعبير هم دغه عدد چې تـر نهه سوه نهه نوي وروسته راځي[،] نه دی بلکې د تمثيل؟ په ډول راغلی دی. او بل دا چې څه اړتيا! که چېرې هغه څيز چې (ورځ) بلل کېږي[،] له لمر خاته تر پرېواته يا له لمر خاته تر لمر خاته موده وای[،] د تورات شريف د مخلوقاتو د تکوين سفر کې بيـا څه ډول په يوه ورځ کې د هغې ورځې د پيداکېدو خبر ورکول کېدلی شو؟ په يوه ورځ کې د ورځې د پيداکېدو مانا داده چې دغه خلق شوی څيز يعنې ورځ د خپل خلقت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مودې له پاره د مهال ظرف ګرځي چې پر داسې مهال له مظروف نه دمخه د ظرف لــه پيداکېدو خبرول اړينېدل. په داسې حال کې چې په شــريف تــورات کــې د لمــر او سپوږمۍ او ستورو پيداکېدل پر څلورمه ورځ بيان شوي دي چې دلته هم له ظرف نــه دمخه د مظروف پيداکېدل اړينېدل. نو ځکه ورځ همدا لمر خاته او پر ېواته نه دي.

اوس نو پايله دا راخېژي چې کوم مهال او زمانه چې شريف تورات ورځ بللې[،] دغــه مهال او زمانه د (ژه ئوژۍ [ژه ئو لوژۍ] فن) يعنې (ځمکپېژندنې) پېر يا پړاو ياد کړی دی. او د شريف تورات هره ورځ د ځمکنيو پاټکو [طبقو] له يوه پاټکي سره چــې پــه يوه پړاو تعبير شوی[،] سمون خوري.

اوس به لږ د ځمکې د شپږګونو طبقو او د تکوين المخلوقات د سفر د شپږو ورځو پــه اړه چې تر څه ځايه مو يې د تطبيق هڅه وکړه[،] عقلي فلسفي محاکمات [ارزونــې] هم وکړو [او] د ځمکې د کُرَې په اړه به خپلې خبرې ورسره پای ته ورسوو.

ځمکپېژندنه لومړۍ ورځ د ځمکې لومړی پــاټکی [طبقــه] - چــې د ځمکــې د مــخ پوستکی په کې راټوکېدل پيلوي يعنې [خالي موده] ګڼي چې البته شريف تورات هم هغه مهال له هرڅه نه د ځمکې تشوالی ښيي او دا چې د رڼا او تيارې پيداکېدل هم پر دغه ورځ فرمايل شوي دي[،] او د لمر او سپوږمۍ او نورو آسماني ستورو پيداکېدل پر بله ورځ بلل شوي، هم په بشپړ ډول له علم سره ســمون خــوري. ځکــه د ورځــې د شتوالي له پاره د لمر هرومرو والی اړين نه پر ېوزي، لکه په ور ېځو او لړو کې[،] سره له دې چې د ورځې رڼايي شته[،] خو لمر نه بر ېښي. او بل که يو څه په ځير سره وکتــل شي نو په عقل سره جوتېږي چې همداسې به وي. ځکه د پيدايښت په پيــل کــې، د ځمکې کُرَه يو جَوال؟ اور و چې د اتموسفير هوا يې له بړاس او پنډو او کېکــاړلو لــړو جوړه وه. نو پر داسې يوه مهال البته چې له داسې يوه اورني بړاس نه هاخوا لمــر نــه شوای ليدل کېدلی. خو د ورځې رڼايي او د شپې تياره وه. ددې پړاو له منځه تر دويم پړاو پورې چې د آسمان په پيدا کېدو سره له لانديني خوانه د پاسنۍ خــوا د اوبــو د جلا کولو ورځ ده، هغه بې شمېره زمانې چــې تېــرې شــوې[،] هاغــه پېــر دی چــې ځمکپېژندنې د (تشې مودې) په نامه انګېرلې د ه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه ورځ د ځمکپېژندنې هماغه دويم پېر دی چې دغه پوهه يې (سيلوري موده) بولي. په دې پېر کې د ځمکې د مخ د لا ډېرې سړېدا او پنډېدا له امله[،] د چاپېريال براس په اوبو اوښتی او يو ځلي پر مځکه راتوی شوی دی، او څرنګه چې د ځمکې تودوخه هومره چې اوبه وساتلی شي نه وه[،] پر ځمکه راتويې شوې اوبه بېرته په براس اوښتې او پورته ختلې[.] په دې پېر کې بيا بيا د ځمکې پر مخ سرتاسري توپانونه پېښ شوي او سختو زلزلو، ډول ډول لوړې او ژورې رامنځته کړې، او د ځمکې د مخ د سړېدو او پنډېدو سبب شوې، او ورو ورو د ځمکې پر مخ د اوبو درېدل هم شوني شوي دی.

درېيمه ورځ هماغه پېر دی چې اوبه او وچې رامنځته شوې، سمندري ژوي پيدا شوي، او بوټي راټوکېدلي، او ځمکه لا پنډه شوې[،] خو بيا هم له ګډوډيو او خچ پچ کېدنې، او توپانونو او د پاټکو له جوړېدو وزګاره شوې نه ده چې دا پېر ځمکپېژندنې د (دوويۍ؟ موده) بللې ده.

څلورمه ورځ هماغه دوره ده چې ځمکپېژندنه يې (د کاربون موده) ګڼي. په دې دوره کې له دې امله چې ځمکه ښه سړه شوې او کلکه شوې او سمندرونه، او ډنډونه، او ځنګلونه، پيدا شوي او د ځمکې کُرِې د اتموسفير هوا چې تر دې مهاله له يوه پنډه براس او خورا کېکاږلو ډول ډول غازونو جوړه وه[،] ورو ورو له دغه پېروالي او پنډوالي راوتلې او لمر او سپوږمۍ او نور آسماني توکي راڅرګند شوي دي چې په دې ډول د شريف تورات د تکوين المخلوقات د سفر څلورمه ورځ له پوهنيز تطبيق سره خورا ښکلی تاويل مومي.

د تکوين المخلوقات د سفر پنځمه ورځ د ژه ئولوژۍ پوهې د (زاحفې له مودې) سره سمون خوري چې دغه مهال ډول ډول ژويو او رنګارنګ بوټو په خورا ستروالي په بېسارې وده او لوېيدا پيل کړی دی.

شپږمه ورځ هماغه پېر دی چې تي لرونکي ژوي رامنځته شوي او خورا ستر ژوي د ورکېدو پر لاره سم شوي او ځای يې تر هغوی کوچنيو او ظريفو ژويو نيولی دی چې په وروستي پړاو کې يې د انسان شريفه بڼه هم راڅرګنده شوې او اووم پړاو ته چې همدا اوومه موده ده ورننوتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ځمکې کُرې د تاريخ) په اړه مو همدومره معلومات در ته وړاندې کړای شـــول. او دا هم ووايو چې د هغو کلونو او پېړيو او زمانو پر پراخوالي او شمېر چې له يوې دورې نه تر بلې تېرې شوې دي[،] د کون او مکان جل و علی له جناب هستوونکي څخه پر تــه بل څوک نه پوهېږي. يوازې د پوهې له مخې دومره روښانېږي چې يوازې د ډېــرو پــر زمانې د بوټو د زمانې اوښتلو زرګونه زره کاله نيولي دي. نــو د بشــري معلومــاتو پــر نيمګړتيا او کمزورتيا اعترف، او د عظيم الشاٌن خالق پر ستروالي او پخواني والي او يووالي د زړه او ژبې اقرار کوو [او] د شاعر په ژبه وايو چې:

له پيله او له پايه د نړۍ مور خبر نه يو

ددې زاړه کتاب د سر و پای پاڼې شکېدلې

[پای]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعلیحضرت پاچایي

پرمختګپالنې:

که خپل تېر او اوس ته لږ د انصاف په سترګه، او د اوصاف په رېښتیا وګورو[،] په خپل شخصي او هېوادني حال کې به دومره ښکاره او جوت توپیرونه ووینو چې له حیرانتیا به ورته حیران، او له شکر نه به شکرته په ترانو سر شو. ډېرې لږې زمانې ته به نه ځو. یوازې ددې څو کلونو یوه برخه چې په خپلو سترګو مو لیدلې[،] بیانول غواړو.

دا بېوزلی محرر پر ۱۳۲۰ هجري کال زموږ د ستر عدالت پالي سپېڅلي تولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) له ویاړلي لوري څخه د اعلان شوې عمومي بښنې له مخې. تر شل کلنې پردېسی وروسته له شریف شام نه خپل ګران سپېڅلي هېواد ته راستون شوم چې دا زموږ زړونو ته د رانژدې تولواک د نېکمرغه پاچایی دویم کال و. اوس خپل فکر لږ راټولوو او دغه حالت ورو ورو هومره چې په حافظه کې پاتې شوی[،] د ګرانو لوستونکو له پاره انځورو، او بیا د سږني بختور کال حال تر یوه ځایه راوړو او بیانوو:

که څه هم هغه مهال له پلازمېنې کابل نه زما تر وتلو دمخه لوړې نوې جوړې شوې ودانۍ نه وې، او وروسته رامنځته شوې دي. [خو] سترګې ور اوښتې، خو شمېر یې لږ، او د جوړونې او معمارۍ بڼې یې له سترواﻟي او پرتم، او لوړوالي سره سره چې لرل یې[،] د منځنیو پېړیو سترو ودانیو ته ورته والی درلود. زموږ سپېڅلي هوښیار اعلیحضرت پاچایي ذات د خپل شاهانه جلوس [پلاز ختنې] له پیله په خورا شدت سره د هېواد د ودانیو جوړونې ته همایونې هڅې کړې [چې] اوس هم پلازمېنه او هم ولایتونه د نوې بڼې په خورا لوړو زړه پورې ودانیو ښکلې شوي او رغېدلي دي.

د سپېڅلي ارګ په ودانیو کې چې کومې ودانیزې سمونې د اعلیحضرت شهریاري په پرمختګپال پېر کې رامنځته شوې[، یوه یې هم] د (شمالي برج) د ودانۍ بدلون دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په خورا لوړه او ښکلې بڼه ودانه او ښکلې شوې ده. او په کې د ناستې خونې او پرتمین دالانونه او ښایسته برنډې د معمارۍ په دومره ظریفه بڼه، او د فرشونو، او د صنعتکارۍ په داسې سینګارونو جوړ او پسولل شوي چې د طبیعت ټول خاوندان او د بصیرت ګرد څښتنان ورته ګوته پر غاښ نیسي.

له شمالي برج وروسته شاهانه (ګلخانه) راځي چې د شمالي برج مخې ته د سپېڅلي ارګ پر ډګر جوړه شوې ده. دا جنت وزمه ګلخانه داسې یوه ګلخانه ده چې له هره لوري پرې آیینه لرونکي چوکاټونه راګرځېدلي دي. او یوه ډېره ښایسته پاچايي ماڼۍ له ټولو لوازمو او بیتوتت [؟] سره ترې جوړه شوې ده. دا که څه د ودانۍ د ښکلا له پلوه وي او که د ګلونو او ګلبوټو له نظره[،] یوه بشپړه پاچايي ګلخانه ده.

ددې پاچايي ګلخانې مخې ته یو ښایسته او زړه راښکونکی جامع جومات جوړ شوی چې محراب او منبر او د دیوالونو د پاسنۍ برخې مخ یې پر خورا ښایسته سماقي؟ ډبرو چې په طبیعي ډول په انځورونو او طبیعي څپو پسولل شوې او د افغانستان له خپلو کانو څخه دي[،] سینګار شوی او مخ یې د مرمر پر سپینو ډبرو چې زه؟ یې له تورو ډبرو څخه ده[،] پوښل شوی دی. د اړتیا پر مهال په ټول جامع جومات کې خورا ښایسته غالۍ غوړول کېږي، او د شپې له خوا په خورا لویو لامپو روښانېږي.

په همایوني پرتمین حرمسرای کې چې د (علیا حضرتې سراج الخواتین) صاحبې معظمې کور دی[،] هم خورا ډېرې ودانیزې سمونې راغلې دي. د سپېڅلي ارګ په بڼ کې هم ډېرې سمونې شوي او ډېرې ودانۍ جوړې شوې دي چې ددغو سمونو او ودانیو له امله اوس پر دغه بڼ د باغ ارم رخه راځي. د سپېڅلي ارګ بڼ د تېر پرتله له لوېدیځ لوري خورا پراخ شوی. ډېرې په زړه پورې طرحې او چمنونه پـه کـې کښل شوي، سرکونه او واټونه یې ټول پاخه او ډېر ښایسته دي.

د (ستورې) بې عیبه ماڼۍ چې د صیف؟ پر موسم د اعلیحضرت ټولواک د اوسېدو ځای وي[،] یوه ډېره لطیفه او د ښایسته ترکیب درلودونکې عالي ودانۍ ده چې د هوسایۍ هر ډول عالي خونې او د استوګنې دالانونه، او دهلېزونه، او کوریدورونه، او برنډې په کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپېڅلي ارګ پر شمالي لوري (شمالي برج) ته مخامخ د ارګ له کلا بهر د (دلکشا) د بې عیبه ماڼۍ خورا عالي ودانۍ په پوره ویاړ او پرتم جوړه شوې، او مخامخ ورتــه د ساعت خورا نفیس لوړ او ښایسته منار درول شوی چې انشــاءالله د (دلکشــا مــاڼۍ) تفصیلات او جزییات به په یوه ځانګړي فصل کې راوړو. او (د ساعت برج) پــه اړه مــو هم په تېرو ګڼو کې یادونه کړې وه[،] اوس به لږ له سپېڅلي ارګ نه بهر ووځــو [او] د خپل مشهور او په زړه پورې ګران ښار پرنورو ځنډو به ورپېښه وکړو وبه ګورو چــې د سراجیه پېر کومې ودانیزې نښې را څرګندې شوې دي:
زموږ ګران ښار پر خورا یوه عجیبه ځای کې دی. پر ژمي په داسې سختو ســړو کــې راښکېلېږي چې د قطبونو کنګلونه سړي ته وریادوي. خو که اووه اتــه ســاعته لاره د ختیځ پر لور ووهل شي او له کابل نه ووځو- د ساري په توګه تر (کوګا منډه)- نو ځان به په یوه ښایسته لطیف او تاوده پسرلي کې ومومو چې هغه کنګل په کې په ویلېدنه اوړي. او د دوبي پر موسم چې هوا بېسارې تودېږي[،] همدا چې دوه درې ســاعته لار ووهل شي[،] د ساري په توګه تر پمقانه پورې لــه داســې جنــت وزمــې هــوا ســره مخامخېږئ چې هره زړه راښکونکې ورمه یې مړاوو زړونو ته نوی ژوند ورکوي.
(پمقان) د یوه لوی غره پر لمن چې پخپله له پمقان سره تړاو لري، او د هندوکش غره له څانګو څخه بلل کېږي[،] پروت دی[.] له کابل نه د پمقان سیمې لوړوالی نژدې دوه زره قدمه او د سمندر له مخ نه (۹۰۰۰) قدمه لوړ؟ دی چې د غره ذروه؟ یې تل په واورو پټ وي. نو ځکه پمقان د کابل دولتي صیفیه شمېرل کېږي. که څه هم په پمقان کې د اعلیحضرت خدای ښښلي خاقان [امیر عبدالرحمان خان] له بختور پېر نه یوه حکومتي ودانۍ له یوه بڼ سره چې (سیوری بڼ [سایه باغ]) نومېږي[،] موجود و[،] خو څرنګــه چې دغه ودانۍ د پمقان په کلي پورې نښتې او پر یوه نسبتاً ټیټ ځای پرته وه. او هم یې د جوړېدو بڼه د نویو ودانیو پر اصولو او قاعدو نه وه[،] نو ځکه زموږ ستر سپېڅلي اعلیحضرت ټولواک ذات نژدې یو یو نیم میل پورته خواته پــر یــوه ډېــره زړه پــورې ښکلې ځمکه او د ښایسته منظرې درلودونکي پاک ځای له پاسه د (سهیل) په نامــه یوه زړه خوشحالوونکې ماڼۍ جوړه، او بیا یې له دغه ځایه همدغومره لوړه د درې پــه منځ کې د (بیت الصیف) په نامه یوه ښایسته ماڼۍ ودانه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د ښايستې (سهيل) ماڼۍ د شمالي لوري له برنډې نه شاوخوا سيمو ته نظـر واچول شي[،] انسان دداسې ښکلو طبيعي منظرو په وړاندې ځانويني چې له ليـدو يې سترګې اړولی نه شي. له يوې خوا د عجيبو او له هيبته ډکو سترو غرونو لړۍ چې پر يو بل پېچلي او د آسمان پر لور هسک شوي دي. له بلې خوا د ډول ډول شـاعرانه منظرو لطيفې تابلوګانې! د پمقان درې پاکې خوندورې او رڼې اوبه د سهيل د بختورې ماڼۍ ختيځ لور ته د نژدې سلو قدمونو په واټن له لطافت نه په ډک شور او زوږ ځړوبې او خوټېدنې جوړ کړې او په منډه مخ په ځوږ بهېږي. له ونـو او اوبـو ډکـو خړوبـو او زرغونو کليو او کورونو منظرې چې د سترګو په وړاندې پر داسې يوه حالت چې ته وا د يوه ډېر لوړ بام له سره ورته ګورئ[،] داسې نظرونه د ځان پر لور ورکاږي چې قلم تـر دې غوره تابلو او تر دې زړه راښکونکې توټـه انځـورولی نـه شـي! پـه تېـره بيـا د (چهاردهي) د جنتي حوزې روضه؟ چې له ورايه د يوې زمردي ټوټې په بڼه بر ېښي او داسې يوه ښايسته منظره د سترګو په وړاندې دروي چې انسان ورته حيرانېږي. ته وا د خلقت معجزه ګر انځورګر د خپل جادوګر قلم پر څوکه د ټـول طبيعـت د معجـزه کاريو، او د انځورګرۍ د ټولو بڼو د خارقه والي په ابداع کې د انځور يوه تـابلو کښـلې ده. او پر هغې يې له هرې خوا د ښايسته غرونو چوکاټ راګرځولی او د بې عيبه سهيل ماڼۍ د برنډې مخې ته يې راځړولې ده.

د (بيت الصيف) ماڼۍ چې تر (سهيل) هم پورته ودانه شوې يوه بله ډېره لوړه منظـره راځلوي. د (ستاره) ماڼۍ چې د پمقان کلي پر جنوب ختيځه خوا د (بېک تـوت) پـه نامه پر يوه لوړ ځای پرته ده[،] هم د پاچايي صيفيو؟ له ذوقه ډکـو او ښـکلو ځـايونو څخه بلل کېږي. په چهاردهي حوزه کې هم د (چهلستون) په نامه يوه ويـاړلی عـالي ودانۍ چې د (هندکي) او (سپوږمۍ بڼ [مهتاب باغ]) په نامه بشپړه عـالي ودانـۍ، او (بربڼ [باغ بلند]) او (بابر بڼ) او نور هم زموږ د مشهور بېسـاري جنـت وزمـه او زړه راښکونکي ښار د شاوخوا سيمو له خورا عالي او خوشحالوونکو پاچايي ماڼيو او بڼونـو او ودانيو څخه بلل کېږي چې هره يوه يې يا د موقعيت او ودانـۍ، او يـا د عبرتنـاکو تاريخي پېښو له پلوه د خورا ډېرو تفصيلاتو وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د عظیم الشان پالونکي ذات له دربار نه د خپل ستر سپېڅلي ټولواک پرله پسې روغتیا او عافیت، او د سلطنت او پرتم پایښت د زارۍ او نیاز په دواړو لاسو غواړو چې تر مهربان او ودانۍ پالونکي پاچایي سیوري لاندې یې په خپل هېواد او صادق پاچایي ملت کې د پرمختیا او ودانۍ او هوسایۍ او نېکمرغۍ لا ډېرې ډېرې نښې یوه په بلې پسې راڅرګندې شي.

د لوړ والي او د واټن د لېرې والي جدول

د سمندر له سطحې د کابل خپل لوړوالی ۷۰۰۰ فوټه	له کابل نه د پمقان د سلام خانې لوړوالی چې د خدای بښلي خاقان پر مهال ودانه شوې ۱۶۸۰ فوټه	سهیل		بیت الصیف		د ببکتوت دسیمې ستاره	
		له کابله لوړوالی۲۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۹ کروهه او له څلورو دوه برخې	له کابله لوړوالی ۳۰۰۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۲۱۶۰ زرعه	له کابله لوړوالی ۱۵۸۰ فوټه	له کابله واټن ۱۰ کروهه او ۱۴۴۰ زرعه

څلور زره زرعه یو کروه کېږي

[دا مطلب تصویري رپوټ ته لږ ورته والی لري او څکه یې یوه نسخه هغه ځای ته هم کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

که څه هم موږ د نړۍ په یوه هجرا [بېطرفه؟] سیمه کې پراته یو، او د مطبوعاتي نړۍ د سیاستونو په شطرنج لوبه کې ښکېل نه یو. خو یو مشهور متل دی چې (ننـــدارچي چال ښه ویني). په تېره بیا که پر لوړ بام وي!

یو مهال و چې د اروپا سیلانیان او کاشفان د نړۍ د پراخولو له پاره پر هر لوري خپاره شول. که څه هم د انګرېز لوړ دولت تر نورو وروسته پیل کړی[،] خو ډېرې غـــوړې او خوږې مړۍ، او د نړۍ ډېرې شتمنې او پیاوړې خزانې یې لکه (هند)، (اوستریا [ښایي آستړالیا])، (کنادا)، (مصر)، (جنوبي افریقا) [،] (جبل طارق)، (قبـــریس)، (مالطـــه) [،] (عدن) او نورې یې وتښتولې چې نورو بې له دې چې لـــه خـــولې یـــې د رخـــې نـــاړې وبهېږي[،] ددې ډول یوې خوندورې مړۍ، او دې ډول یوې شتمنې خزانې څښتنان او وړ نه شول. نو څکه یې د سیالانو د سیالۍ، او رخې حس له ډېرې مودې راهیسې پـــه اورشیندنې پیل کړی دی.

لومړني کس چې له خولې یې د هند مړۍ د تښتونې تکـــل وکـــړ د فرانســـې مشـــهور امپراتور (ناپولیون بوناپارت) و چې د مصر په نیولو یې د فلسطین پر خاوره ورودانګل. او که یې د سیال تدبیرونه او شاه چالونه اغېزمن نه وای راختلي او ټولو هېوادو ورسره جګړې نه وای پیل کړي[،] دغسې به د عراق او ایران پر لور خوځېده، او له روس سره به یې په لاس یو کولو د هند لویه وچه له منګولو ترې ایستلې وای.

تر دې وروسته له شتمنۍ او سامانو ډکې دې خزانې له پاره بل پخوانی ســـیال د روس دولت دی چې له دوو درېیو پېړیو ورو ورو په څو بڼو او چلونـــو او پـــه یـــوه طریقـــه او آهنګ ځان ورنژدې کوي[.] د فرانسې ګام او اقدام د روس د چلونو پر تلـــه ډېـــر اوم [خام] او بې بنسټه برېښېده. د بد نصیبه هند پر ســـر د دوو ســـیالانو دا ســـیالي یـــوه بربنډه او ښکاره خبره ده چې د بیان اړتیا یې نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې ورځو کې يو بل سيال وينو چې په خورا ډاروونکې او زوروره بڼه او په تــول هيبت او قوت د سمندر له مخه او له تله او له هوا يې د پزې لاندې يعنې د (بر يتانيــا) پر ټاپو يوه خورا ډاروونکي بريد ته تيار او چمتــو دی. او کلــه چــې خپــل خطرنــاک ګوزارونه د هغه پر حياتي غړو وکړي[،] هغه مهال به په ډېره آســانۍ ســره د فــارس خليج، او د آرام سمندر له ځمکې او هوا پر دغه خزانه ورولوېږي. دا ډارروونکی سيال د آلمان دولت يعنې جرمن دی. دا هم ټولو ته جوته ده چې د برتانيا ځلانــد دولــت د هغې سياسي تګلارې له مخې چې له ډېره مهاله يې له اسلامي دولتو او ملتو ســره د ښه چلند، او مينې او عدل په برخه کې غوره کړې[،] په ختيځ کې تل په خپلو هڅــو کې بريالی شوی دی. حال دا چې د جرمن دولت له دې پلوه هم د برتانيا دولت يو لوی سيال بلل کېږي. په دې اړه پخپله دا بېوزلی محرر يوه موضوع چې پخپله مې ليــدلې او په غوږونو اورېدلې بيانوم:

پر ۱۳۱۷ کال په سوريه [شام] کې پردېس وم. د جرمن اوسنی پاچا او ملکه ايمپراتور (ګيليوم) او ايمپراتوريچه (اوګوستا) سوريې ته راغلل. مــوږ دلتــه د هغــو ولولــو او د هرکلي د مراسمو او درناوي په اړه چې عثماني دولــت دغــو ګرانــو مېلمنــو تــه پــه استانبول او بيت المقدس او سپېڅلي شام کې کــړي وو، نــه غږېــږو. يــوازې د يــوې پرتمينې او وياړلې مېلمستيا چې د بلِــت ښــاروالی لــه خــوا د جنــاب اعليحضــرت ايمپراتور په وياړ جوړه شوې وه[،] يوه برخه راوړو: مېلمستيا د ښاروالی په ودانۍ کې جوړه شوې وه. د سوريې او عربستان ډېرئ عالمانو او ساداتو او شــيخانو او لويــانو او مشرانو په دې غونډه کې ګډون کړی و. د ملت له خوا سربېره پر نورو ډاليــو او تحفــو چې وړاندې شوې[،] يوه چپن او خولۍ او د سر ورېښمينه کړۍ چې د اوبدنې په خورا لوړه کچه پر ورېښمو او تيلې [زري] ګنډل شوي وو[،] ورکړ شــول. او لنــډه دا چــې اصلي مطلب دلته دی چې د خوړو پر مهال په داسې حال کې چې يوه پياله يې ډکــه کړې او يوه بليغه وينا يې د اسلامي ملت په ستاينه او له دې نجيب ملت سره په خپله مينه کې وکړه[،] ويې ويل: (دا د دوستۍ هغه جــام دی چــې د درې ســوه پنځــوس ميليونو مسلمانانو په مينه يې پورته کوم). بله ورځ يې د عربي ملت ګرانبيه چپن پــر غاړه او خولۍ او کړۍ پر سره کړل او د ستاينې او آفرين د زرګونو هوراګانو پــه مــنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د (سلطان صلاح الدين ايوبي) زيارت ته چې اوځار [مشهور] مجاهد او د صليبيانو د بريدونو تمبوونکی دی[،] ولاړ او پر خپل لاس يې [د ګلانو] يــوه ښــکلې او قيمتــي ګېډۍ چې ځانګړې يې له ځانه سره راوړې وه[،] د هغه پر سپېڅلي قبر کېښوده.
اوس چې د جرمن دولت دې چلونو ته ګورم[،] جرمن راته تر روس خطرنــاک ســيال برېښي. نو دا اړينه کېږي چې د بريتانيا ستر دولت پر داسې حساس مهال تر پخــوا لا ډېر د اسلامي دولتونو او ملتونو د زړونو خپلېدو لار غوره کړي. او د اسلامي دولتونو د خپلواکۍ د پياوړتيا هاند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟

زموږ گراني ملگرې (مسلمان) ورځپاڼې چې په امرتسر کې په اردو خپرېږي[،] د خپل ۴ ټوک په ۱۵ گڼه کې د (افغانستان) تر سرلیک لاندې یوه لوړه او اوږده مقاله خپره کړې چې هره کرښه یې په هند کې زموږ د دیني ورونو د ورورگلویزو او خیر غوښتونکو احساساتو د ښودلو یوه لویه هېنداره موږ ته راښیي. څرنگه چې زموږ پاڼو د هغې ټولې مقالې د راخیستلو ځای نه درلود[،] پر ځینو برخو مو یې بسنه وکړه.

افغانستان

څرنگه چې موږ مسلمانان یو کریم څښتن موږ په (انماالمومنون اخوه) [مومنان سره ورونه دي] مزي سره پېیلي یو- پر همدې سبب که په چین کې مېشت کوم مسلمان په خوږ او کړاو اخته کېږي[،] د افریقا مسلمانان له هغه سره په خواخوږی ناکراره کېږي او که د اروپا د کوم مسلمان د پرمختگ یا هوسایني خبر راشي[،] د گردې نړۍ مسلمانان خوښ او خوشحالېږي- لنډه داچې د گردې نړۍ مسلمانان که سپین پوستکي دي او که تور پوستکي او که د امریکا وي او که د آسیا د یوه ټبر وگړي او د یوه جسم غړي گڼل کېږي.

او څرنگه چې په ټبر کې سره نژدې وگړي د ټبر له سره لېږې وگړو ډېر حقونه لري او تر نورو گاونډیو خلکو د ډېرې برخې وړ وي[،] نو ځکه که موږ د هند مسلمانان د خپل گاونډي افغانستان د مسلمانانو له حالت سره مینه ښیو[،] دا یوه طبیعي خبره ده او له همدې امله موږ د هند مسلمانانو په پلازمېنه کابل کې د سراج الاخبار افغانیه د خپرېدو هرکلی په خورا خوشحالی سره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څه دليل؟

يوازې په دې دليل چې ددغې ورځپاڼې له لارې به په افغان ورونو کې د وينښتابه روح غزونې وکړي[،] سراج الاخبار افغانيه به په هغوی کې پوهه خپره کړي- د افغانستان ډېرئ وګړو ته به چې د پوهې او هنر لاره يې نه ده موندلې[،] لارښـــوونه وکـــړي او د شرعې مخالف دودونه او بدعتونه به چې د ناپوهۍ له لاسه په کـــې پيـــدا شـــوي[،] د هغوی له زړو پاک کړي [او] رېښتونی اسلام به خپور کړي- يعنـــې دا ورځپاڼـــه بـــه د افغانستان مسلمانانو ته مذهبي چوپړ هم وکړي او دغه راز به د دنيوي پرمختګ ټکي هم هغوی ته برسېره کړي [او] د يوه عزتناک ژوندانه د کولو لارې به روښانه کړي.

الحمدلله

موږ د دغو هيلو د پوره کېدو لارې چارې وينو- سراج الاخبار افغانيه د لـــوړې کچـــې مطالب ليکي او سره له دې چې دغه ورځپاڼه يو نوی او نازک ګل دی[،] خو د ځواک او تدبير له پلوه يې خپلې چارې په خوار سم ډول ترسره کړي[،] په واکمنو کړيو کې يې د ورځپاڼې د لوستلو شوق اچولی هغوی يې ځانته ورمات کړي او هيله ده چې د اغېز کړۍ به يې وروسته پراخه شي- خو که چېرې موږ ددې ورځپاڼې پـــه راوتلـــو کـــې د وينښ مغزي واکمن [،] د افغانستان د دولت او هېواد د ټولواک اعليحضرت سراج الملة والدين د احسان شکر ونه کړو نو له شک پرته به ناشکري شوې وي- چې د هغـــوی د شاهانه هڅو له برکته د پوهې وړانګې ځلېدلي او همدا رڼا به وروسته افغانستان د نور تون وګرځوی- که خدای کول- د ستايل شوي اعليحضرت سپېڅلی نوم د افغانستان په علمی تاريخ کې په زرو د ليکلو وړتيا لري او راتلونکي نسلونه به د ســـتايل شـــوی اعليحضرت سپېڅلی نوم په خورا ادب او درناوي يادوي. او دې هڅو ته به چې شاهانه اعليحضرت يې د افغانستان د پوهې او پوهنې په وده کې کوي[،] په درناوي سره کتل کېږي او ستايل شوی اعليحضرت به څښتن او د څښتن مخلوق ته نژدې شي[،] ځکه چې مبارک ذات يې د خپلو رسمي شاهانه فرايضو پر ادا کولو په ټول وس بوخت دی.

افغانستان څه ډول پر مخ تللی شي؟

موږ په تېرو ګڼوکې ليکلي چې د اسلام د ودې رازونه په دې کې نغښتې دي چې دوی ځانونه پاخه مسلمانان کړي او مجيد قرآن په ډېر ځير سره ولولي او حکمونه يې پلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي- د شریف قرآن دقیق ټکي د منلي رسول صلی الله علیه وسلم په حدیثونو حل کړي- او بد دودونه او ناوړه عادتونه چې د جهالت او له نورو ولسونو سره د ګډوالی له امله ورغلي[،] له یوې مخې پر ېږدي او دې ته ځیر شي چې زموږ نیکونو کومې چارې کړي چې د پرمختګ بلی ته پرې ختلي وو او د ټول عالَم ښوونکي بلل کېدل- او کوم لاملونه دي چې موږیې تباه او ورک کړي او د خواری کندې ته غورځولي یـو- دغـه دلیلونه په شریف قرآن او نبوي (ص) حدیثونو کې په تفصیل لیکل شوي خو افسوس چې موږ هغه لورته نه ځیر کېږو او شا مو ور اړولې او د خپلې تباهی لاملونه مـو جـوړ کړی دي- خو دا خبره چې د سراج الاخبار مدیر.

جناب محمود طرزي صاحب

په دې راز پوه دی[،] سرې ته ډاډ ورکوي او د (پوهې او اسلامیت) لومړنی کتاب چې د دوی پر زورور قلم لیکل شوی[،] که څه هم یو لنډ مضـمون دی خـو د افغانســتان د پوهې حالت ته په پام سره موږ دغه مضمون یو غنیمت بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړیوالې جګړې اړین والی

که یو ځل د اروپا لویې وچې ته وکتل شي[،] داسې یو عالَم تر سترګو کېږي چې سړی له تعجبه خندوي او له حیرانتیا ډوبوي. څنګه به عجیبه نه وي؟: داسې یوه لویه وچه وینو چې د تمدن له ستروالي او د ودانۍ لـه پراخـوالي، او د پـوهنې او صـنعت لـه ډېروالي، او د چټک تلونکو نقلیه وسیلو پر مټ د خپلو ښارونو له تړلوالي او نژدېوالي یوه خورا لوی ښایسته پرتمین ښار ته ورته بر ېښي. پاریس، لندن، برلین، پترسبورګ، روما، ویانه، او نورې اروپایي پلازمېنې ددغه ښار جلا جلا ناحیې جوړوي. له یوه ښاره بل ته تګ دومره آسان دی لکه سړی چې له یوې ناحیې بلې ته ځـي. او کـه دا ټولـه لویه وچه د پوهې او پوهنې یوه ښوونځي ته ورته وبولو[،] لـوی ښـارونه یـې ددغـه ښوونځي د ګڼو ټولګیو په څېر بللی شو. او که یې چېرته د صنایعو یو مرکز وبولـو نـو لوی ښارونه یې د بېلابېلو صنعتونو جلا جلا دستګاوې شمېرلی شو چې نـورې لـویې وچې له ستنې نیولې د لویو پلونو تر اوسپنیزو میلو، او له سپنسین مـزي نیـولې بیـا ددغو پلونو د څوړند ساتلو تر اړینو اوسپنیزو مزو پورې ددغـه لـوی صـنعتي مرکـز محتاجې دي. نو له دې پلوه داسې بلل کېږي چې د اروپا لویه وچه واکمنـه او نـورې لویې وچې یې تر لاس لاندې دي. یا دا چې دغه لویه وچه د اړتیاوو پـوره کـوونکې او نورې اړې دي.

هو، په لومړي سر کې دغسې بر ېښي. خو که ر ېښتیاوو ته ځیر نظر وشي سرچپه پایله راوځي، او له دې امله ده چې سړی له تعجبه په خندا او له حیرانۍ په ډوبېدا کېباسي. اوس په دې تړاو د خپل نیمګړي فکر له مخې یو څه تفصیل او توضـیح خپلـو ګرانـو لوستونکو ته وړاندې کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی[،] مساله له دې پلوه راځېږو او ارزوو چې هو، موږ اروپا د تمدن یو ښار[،] د پوهې او هنر یو ښوونځی[،] د نړۍ یو صنعتي مرکز بللی شو[،] خو دا لویه وچه هېڅکله هم واکمنه او نورې وچې یې تر لاس لاندې نه بولو. آن دا چې دغه لویه وچه د ذلت او خوارۍ تر کچې نورو وچو ته اړه او محکومه مومو.

حضرت (سعدي) چې اروپاییان یې د ختیځ (فیلسوف[)] بولي[،] له حکمته دا ډکه قطعه فرمایلې چې:

قطعه

له ښکو که خالي یې وزره　　　خوب به کاندي تر سر لاندې پر ډبره

که ترځنګ یې ها میئنه ملاسته نه وي　پر ټټر به لاس منډي خپل نابېره

خو لاکن

دا زموږ خبته ده کنده　　　مړښت نه لري دا پلنډه

نو پر دې بنسټ اروپا چې هرڅه لري، خو په افسوس سره چې دا حریصې پلنډې خېټې یې هېڅکله هم هغه تمدن، او هغه پوهه او هنر او هغه صنعتونه ډکولی نه شي. ځکه دا هېڅ دي او خېټې ته اوړه او غوړي او سابه او نور ځمکني محصولات په کار دي.

د (لَه بُون) په نامه یو اوځار اروپایي فیلسوف چې په ټولنیزو پوهنو کې یې لوی لاس درلود[،] داسې وایي:

«که په یوه هېواد کې د کر وړ ځمکه د وګړو د اړتیا هومره وي د هغه هېواد د وګړو شمېر ډېرېږي او نور پراخېږي.

«که د یوه هېواد د ځمکو حاصلات د هغه هېواد د وګړو له شمېر سره یو شان او برابر وي[،] د هغه هېواد د وګړو شمېر پر خپل پاتې وي نه ډېرېږي او نه لږېږي.

«خو که د یوه هېواد د وګړو شمېر تر حاصلاتو ډېر وي[،] حال یې خراب او ویجاړېږي. قحطي او لوږه ترې ساه باسي. او تر هغو چې یوه وژونکې وبا او یا ویجاړوونکې جګړه پېښه نه شي. او ډېر شوي وګړي ورکم نه کړي، او ځمکني محصولات یې له وګړو سره برابر نه شي[،] له تیټوالي او خوارۍ به ژغورون ونه مومي»[.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مو چې د ختيځ او لوېديځ ددې دوو فيلسفوفانو منظوم او منثور کلام پــه ځيــر وکوت[،] يو ځل چې د اروپايي ځمکو احوال ته نظر وکړو [نو] دا لويه وچه به د وګړو د ډېروالي او د ځمکنيو محصولاتو د لږوالي له پلوه داسې بې انډوله او بې تناسبه ومومو چې د ودانۍ بنسټ به يې راته وروست او بې ټيکاوه، او پر لوګي او باد ولاړ وبرېښي.
نو د انډول د موندنې، او له ځمکنيو محصولاتو سره د وګړو د شمېر د برابرونې له پاره په دغه لويه وچه کې د يوې لويې خونړۍ جګړې پېښېدل له اړينو طبيعــي غوښــتنو څخه بلل کېږي. ولې به اړين نه وي؟ آيا دا پرله پسې کلونه چې يې د وژنو او جنګونو، د نښتو او جګړو دا دومره حيرانوونکي اختراعات کړي[،] دا به همداسې شړ او وزګــار پر ځای پر ېږدي؟
هېڅ به نه آزمايي چې د اروپايي دولتونو دا درياناتونه؟ د جګړه ييزو بېړيو ډلې، زغره وال [ګاډي]، ګرووازورونه، تورپېدوګان، او اوبتلونه چې په خورا ډېر لګښت او د زړه په وينو جوړ شوي او چمتو شوي[،] په لويو سمندرونو کې څــه پــايلې درلــودلی شــي؟ الوتکې، بالونونه، له هوا نه پر سمندري او ځمکني ځواک [ويشتل کېدونکي] بمونه څه اغېز ښندلی شي؟ آيا د دولتونو د ستر درستيز نقشې او پلانونه چې هر يو يې وايــي (زه يم بل نه شته) د ازمېښت ډګر ته رانه شي او د دومره منظمو او بشــپړو اروپــايي پوځونو د ځای پر ځای کولو ښوونيز او روزنيز اصول جوت نه شي چې کوم يو يې غوره دی؟ او که وويل شي چې دا دومره ځمکنی او سمندري او هوايي ځواک يې پر کمزورو ختيځو دولتونو د کارونې له پاره چمتو کړی[،] دا خبره کومه ګټــه نــه لــري. ځکــه د شدت او قوت کچه د مقاومت له کچې راڅرګندېږي. د ساري پــه ډول کــه ۳۵ او ۳۸ سانتي متري ګولۍ د ختيځو ښارونو د اومو خښتو پر کلا وغورځوي[،] ددغه تــوپ د ځواک څومره والی او د صنعتي فن مهارت ښکاره او جوتولی نه شي. پر هر حال بويــه چې د درياناتونو پر ټينګو پولادي زغرو وکارېږي چې د ځواک څرنګوالی يــې جــوت شي.
هو، هو، په اروپا کې يوه عمومي جګړه ډېره اړينه ده. او دغه راز هرومرو کېدونکې ده. هرومرو بايد وشي. او که نه نو بې وزلي اروپاييان د محصولاتو او خوړو له نشتوالي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ځي. ښکاره ده چې د ژوندانه اوږدېدل پر خوړو ترلي دي. او چې ځمکني محصولات د وګړو شمېر ته بس نه وي[،] نو يو بل به سره وخوري!
که اوس لږ د آسيا د لويې وچې په تېره بيا هغو هېوادو پر لور چې د اسلام د مبين ملت وګړي په کې خپاره دي[،] يو نظر وکړو د هغوی په ځمکنيو محصولاتو کې يو لوی فيض او برکت وينو چې په ډېرو ځايونو کې محصولات تر وګړو ډېر، او يا سره برابر او اندول دي. له يوې خوا[دا سيمه] پر اوږدو له اتلانتيک نه تر لوی سمندره پورې خپره ده، او له بلې خوا د سايبريا له څنډو د آرام سمندر تر ټاپوګانو پورې په پسور غزېدلې ده چې مسلمان وګړي يې تر ډېره ددې ځمکې په منځنيو برخو کې خپاره دي. دا سيمه د نړۍ له خورا غورو سيمو څخه بلل کېږي. د نيل، او مراکو ښېرازه او د کر وړ وادۍ[،] د حجاز او يمن او فلسطين، عربستان، شامونو[،] اناتول[،] عراق، ايران[،] افغانستان، هند، ترکستان، د چين ځينې برخې، او د آرام سمندر ځينې ټاپوګان په دې سيمه کې راځي. د خاتم الانبيا محمد مصطفی صلی الله عليه وآله وسلم مرقد، د حضرت مسيح عليه السلام وطن، د موسی عليه السلام او نورو سترو انبياوو د بعثت ځای په همدې سپېڅلې سيمه کې دی. پاکه او روغه هوا، رڼې او خوندورې اوبه، رانه او پراخ آسمانونه، ځلاند وړانګين لمرونه پر همدې سيمه ځلېږي، لګېږي او چلېږي.
وايي: د هند يو لمرپالی هندو (لندن) ته تللی و. يوه انګريز پوښتلی و چې: ولې لمر پالې؟ ويل يې:

- که مې ستاسې دا لمر ليدلی وای هېڅکله مې نه پاله[،] خو که تاسې زموږ لمر ليدلی وای[،] په ښکاره به مو د لمر پالل پيل کړي وای.

هو، هو، د لندن ښار يوې لويې فابريکې ته ورته دی چې نژدې پنځوس لکه کارګر لري. نو دداسې يوې فابريکې لوګي کله سږی پر برېږدي چې لمر ووينې. پر هغه راګرځېدلې هوا د لوګي له بړاس او د سکرو له ذرو سره اخښلې او ګډه شوې او خپل ټول څيزونه او محتويات يې په يوه زړه بدوونکي تور سرېښناک لنده بل کې ډوب کړي دي. که د هند، اناتول او مصر د خزانو او شتمنيو فيض او برکت نه وای[،] ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستري فابريکې پنځه میلیونه کارگر به لکه د زنګ د اوسپنې په خوړلو او یا لکه د کَوَي د ورېښمو او ټوکرانو په زبېښلو اړ وای!
په اروپا کې د عمومي جګړې د اړینوالي یو دلیل د همدغې یادې شوې ګټورې او برکتي سیمې پر سرد هغوی سیالي او رخه ده. هغسې چې اروپا د صنایعو له لارې خپلې اړتیاوې پوره کوي[،] آسیا هم د هغوی د بې هنره پلنډو پلنډو خېټو په ډکولو سره چې ژوند یې ورپورې تړلی دی[،] د هغوی لاس نیسي. او چې د حضرت سعدي له حکمتونو ډکه قطعه راسره انځور کړو دا ټول صنعتونه هېڅ شي. او خېټه داسې شی نه دی چې په هېڅ ډکه شي. نو پر دې بنسټ د اروپا لویه وچه واکمنه او د اړتیاوو پوره کوونکې نه بلکې محکومه او د آسیا لویې وچې ته اړه ده. له دې امله اروپا غواړي چې دا ستره خزانه له یوې مخې په اروپا پورې وتړي. خو وس یې نه رسېږي. سیالی، رخې، د قحطۍ د کلونو وړسترګېوالی یې ناچاره دا پایله راباسي چې یو بل پر سر سر ووهي. که نن راونه وځي، سبا راوځي، او که سبا راونه وځي سل کاله وروسته به راووځي! لنډه داچې له هره پلوه د اروپایي دولتونو د عمومي جګړې پېښېدل داسې عجیبه پېښه ده چې د حیرانوونکو اختراعاګانو پرمختګونه یې له یوې مخې د پردې له شانه د رېښتیا ډګر ته راباسي. نو ددې عجیبې پېښې کېدل اړین دي. چې د (مریخ) کُرې اوسېدونکي هم د ځمکې کُرِې د اوسېدونکو پر حیرانوونکو اختراعګانو آفرین ووایی!.....

قطعه

د (سولې) ناري څه له چټي کاندي	ای انسانه ته په سوله کې شوې پاتې
د (محمود) په څېر خبرې د جګړو کړه	چې قلم ته دې د ژوند اوبه شې ماتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همايوني اعليحضرت

پرمختګپالنې

په خپلو تېرو ګڼو کې مو د خپل ستر ټولـواک د پرمختګمـل پېـر د ځینـو ودانیــزو پرمختیاوو په اړه څه ناڅه لیکلي و. په دې ګڼه د مازیګرني چکر له پاره د (حضـوري چمن) په نامه د خپل ګران زړه ته نژدې ښار د یوې ښایسته سیمې یو څه حال بیانوو: (حضوري چمن) زموږ د ښایسته ښار په ختیځه خوا کې پروت، د خورا ښــې فضـا او ښایسته هوا زړه پرانستونکی چمن دی چې تر همدې څو مخکې کلو پورې د چمن له نامه پرته یې بله هېڅ ښېګڼه نه درلوده. خو زموږ د ســتر ترقیپـال ســپېڅلي مینــه خپروونکي مراحم صفته اعلیحضرت ټولواک په ودان پالنې پاملرنې سره په څو کلونو کې د اَرَم د چمن یوه بېلګه، او د نړۍ یوخورا ښایسته تفریحځای ګرځېدلی دی.

دلته موږ د حضوري چمن پر تېر حال څه نه وايو[،] یوازې یې د اوس مهال پر یوه تَنَزِه یا د مازیګرمهال پر یوه چکر او څه خوراک خبرې کوو:

هر څوک که سوداګر دی، یا کسبګر، که مفلس دی یا شتمن په هر حال په څلرویشتو ساعتو کې له خپل کاره تر وزګاربدو وروسته په آزاده هوا کې یوه چکر او هوســاینې، ساه اخیستنې او چای څښنې ته پوره اړتیا لري. په متمدنو هېوادو کې د وګړو د چکر او سات تېرۍ مساله په یوه پراخه کچه په پام کې نیول شــوې[،] ددې ډول انســاني اړتیاوو د لیرې کولو له پاره په ډول ډول بڼو او نومونو ځایونه او سیمې جوړې شوې او پرانستل شوې دي[،] ګلپونه [کلپونه]، قهوه تونونه، لوستځایونه، کافــه شــانتوزونه؟، تیاترونه، سازځایونه، سینموتوګراف خونې [سینماګانې]، بڼګي، سیل ځایونــه، د آس ځغلونې او نورو سیالیو ډګرونه او نور داسې څیزونه شته چې دا څیزونــه د انســان د روحانیاتو او معنویاتو د هوسایۍ له پاره د کرنې، او صــنعت هــومره چــې د انســان د جسمانیاتو او مادیاتو چوپړ کوي[،] ګټور پربوځي. دا ګومان دې نه کېږي کوم څیزونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دلته یاد شول [ګنې] د حکومت له خوا جوړ ېږي[،] نه بلکې حکومت ددې ځیزونو له پاره یو قانون راوباسي، د هماغه قانون په چوکاټ کې پخپله د ولسي شــرکتونو او کمپنیو له خوا په پوره آزادۍ او نظم جوړ او پرانستل کېږي.
زموږ په ګران هېواد کې دا ډول ځیزونه چې یوازې په اروپایي مدنیت پورې ځــانګړې دي[،] هېڅ نه شته. او ورسره ورسره یې د شتوالي اړتیا هم نه لیدل کېږي. ځکه اوس مهال زموږ هېواد- دارالعلومو [پوهنتونو] او ښوونځیو او کتابتونو، او صنعتي سیمو، او شرکتونو او دا ډول نورو ځیزونو ته چې د وګړو د شتمنولو او وسمنولو او عقلي روزنې چوپړ وکړي[،] خورا ډېره اړتیا لري. نو ځکه زموږ زړونو ته نژدې اعلیحضرت ټولــواک ذات له یوې خوا د خپل شاهانه هېواد د پوهنیزو او صنعتي تاسیساتو په برخه کــې د ټولې نړۍ هومره ارزښتناکه شاهانه پاملرنه کړې[،] له بلې خوا یــې د خپــل هېــواد د وګړود خوښۍ او خوشحالۍ له پاره هم د (حضوري چمن) پاک هوساځای د سړکال له پیل راهیسې په یوه زړه پورې بڼه، او خوشحالوونکې طریقــه پــه ډېــر خونــدور ډول اړولی دی.
زموږ دا ستر پرمختګپال سپېڅلي پاچا اړ دی چې د خپل شاهانه هېواد د پرمختګ او تمدن په ټولو اړخونو کې په خپل نفیس ځان پخپله لګښت وکــړي. او د پرمختــګ د ټولو نښو ښوونکی پخپله د دوی شاهانه ذات شي. ځکه زموږ د ګران هېواد وګــړی لا تر اوسه په خپل هماغه لومړني سوچه والي او نګه والي ژوند تېروي. د ساري پــه ډول د (شرکتونو) جوړېدل چې د یوه هېواد د شتمنۍ او وسمنۍ په مهمو سببونو کې بلــل کېږي[،] زموږ خلکو ته له یوې مخې نا روښانه او تت پاتې دي. شرکت، چې په پیرنګۍ ژبه یې (کمپني)، او یا (کومپاني) بولي[،] هسې یو نا آشنا ټکی دی چې وفــات شــوې ملکه ویکټوریا یې [«] کمپني صاحبه[»] بلله. او دا [مفهوم] هم له دې ځایه راغلــې و چې د هند انګرېز حکومت هند ته د ننه وتو په پیل کې د (کمپنۍ) یعنې (ســوداګریز شرکت) په نامه هېواد رالاندې کاوه. آن کله چې یې لومړی ځل لښکرې پر افغانستان راسمې کړې وې[،] هلته هم د کمپنۍ په نامه وې چې ملکه ویکټوریا هم پــه همــدې نامه اوڅاره شوې او دا نوم پرې همداسې پاتې شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس ووينئ چې (كمپنۍ) يعنې سوداګريز شركتونه څومره ستر ارزښتونه لري چې يوه ښكاره بېلګه يې همدا د هند د پراخې وچې لاندې كول دي چې يو لوى انګرېز شركت د خپل دولت تر څار او وزر لاندې جوړ شوى عسكر، توپ، توپک، بېړۍ، او نور نور يې چمتو كړي د هند په څېر له مال او ولسه ډک يو هېواد يې ترلاسه كړى دى. كه يو شتمن كس وغواړي چې له كابله تر كندهاره د اوسپنې يوه سوداګريزه پټلۍ وغزوي، او د اورګاډي ډبې پرې روانې كړي[،] او سلګونه تنه ځايونه او زرګونه كاركوونكي او نور ګڼ كارونه يې له خپلې پانګې سمبال كړي[،] نو اصل پانګه به يې څومره ستره وي؟

په داسې حال كې چې هېڅكله د يوه واحد كس پانګه دا ډول لوى تشبثات پوره كولى نه شي. كه دا ډول كارونه كېږي نو (شركت) يې كوي د علامه (ابن خلدون) په خبره (تَكَثُر ايادي) يعنې [«] ګڼ لاسونه[»] بلل كېږي. لنډه دا چې د شركتونو او كمپنيو ګټې هغه څه نه دي چې پر يوې بېلګې او دوو بېلګو پای ته ورسېږي. افسوس چې زموږ په ګران هېواد كې د شركتونو د جوړېدو حس زموږ د هېچا په حواسو كې هم لا نښوتى نه دى.

لومړى ځل چې د شركت نوم واورېدل شو، او بنسټ يې كېښودل شو[،] هغه د (موټر ګاډي شركت) و چې پروسږكال اعليحضرت پاچايي ذات له هغه وروسته چې د هېواد مخورو ته د شركت د ګټو په اړه يوه لوړه وينا واوروله[،] د ټولو ستركې يې د هغې پر ګټو پرانستې او هماغه شېبه يوه لويه پانګه راجوړه شوه شركت ترې جوړ شو چې انشاءالله ګټې به يې وروسته جوتې شي.

بل يې همدا كوچنى محدود شركت دى چې د شهرياري اعليحضرت ذات د پرمختګپالو هڅونو له مخې سږكال له څو بېلا بېلو كسانو څخه جوړ شوى دى. ددې شركت له جوړولو زموږ د حقيقپوه ترقيپال اعليحضرت ټولواک ذات خير غوښتونكې موخه دوه څيزونه وو: يو دا چې په وګړو كې د شركتونو د جوړولو حس راوېښول دي او د ګټو عامول. بل ورو ورو د مدني نظام او انتظام كړى ته يې د ټولو شاهانه رېښتينو وګړو ننه ايستل دي. او وګړي څيز په څيز د تمدن له ښښو سره روږدي كول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مازيگر مهال دی. له ډېرې ليکنې په طبيعت کې هم ستړيا او ستوماني راغلې[،] نو ځکه په کار ده چې ښايسته حضوري چمن ته ولاړ شو او يو مازيگرنی چکر ووهــو. که له خپل بېوزلي کور نه چې په (ده افغانانو) سيمه کې دی[،] تر دغه چمنه پلي ولاړ شو[،] هم به روغتيايي چکر شوی وي او هم به د واټن د لړوالي له امله ستړيا نــه وي. دادی نو د ليکنې قلم ږدو او د گرځېدنې قدم اخلو:

د ده افغانانو د بازار نيمايي او د مبارک ارگ د يوې برخې د منځ سړک او (بُستان سرا) [اوسنی زرنگار پارک- د.ج.] په چتکۍ سره وهو او د (سرک ده) په نامه له يوه سړک نه د (ارگ بازار) له يوې برخې د (چارسوق) تر لويې قُبِې لاندې پر يوه ښکلي پلــن او زړه راښکونکي سړک چې (سرک کلان) بلل کېږي چې د مبارک ارگ د خپل ديوال او د شاهانه کوټوالي عسکرو [پوليسو] د چوڼيو ترمنځ پروت دی[،] په مزله پيل کوو. پر دې سړک پنځه دقيقې ځو پر يوه ښايسته سيوري لرونکي طراوت ښښــونکي ســړک چې (سرک جديد) بلل کېږي تر (قومي باغ پله) [پُل قومی باغ] [رسېږو]، پر هغه اوږو پر يوه خورا پراخ سيده واټ چې دواړه خواوې يې روانو ويالو[،] گلبوټو او مينا شــويو شمعدانو چاپېر کړي، او تر اوږدو واټنو همداسې غزېدلی پروت دی، او زموږ د گــران ښار له خورا وتلو واټونو څخه گڼل کېږي[،] مزل کوو. کله چې د (عيــدگاه) د شــريف جامع جومات له مخې تېر شو[،] کينې خوا ته تاوېږو د ښايسته سړک د غړې د ويالې له پله د ښکلي چمن د پليو پر لار قدم ږدو[.] ددې سړک له پيله تر پايه چې اوږدوالی يې د چمن له اوږدوالي سره سم دی[،] ځای ځای کنابې يعنې اوږدې لرگينــې رنــگ شوې پنځه نفري څوکۍ اېښودل شوې چې وگړي پرې په پــوره آزادۍ کېنــي او پــه چمن کې له توپلوبو، او له ښايسته هوا [او] له طراوته ډکو وږمو، او لــه غوږپــالونکو او هوش وړونکو عسکري نغمو نه گټه اخلي. او د خــورا ســپېڅلي الهــي ذات د ناپايــه نعمتونو شکرانې چې د وطن خپلواکۍ، او مهربان پاچا افغانستان ته وربښــلي[،] پــر ځای کوي.

موږ د پاکۍ ځلوونکي چمن د څنډو په دې ننداره بسنه نه کوو او چمن ته ورگــډېږو. ځکه هلته راته ځينې ملگري سترگې په لاره دي[.] په چمن کې د استوگنې دوې ښې سمبالې او سينگارې ودانۍ ليدل کېږي چې د شرکت لــه خــوا د گټــې پــه موخــه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيلانيانو له پاره جوړې او چمتو شوې دي. يوه يې ځانګړې او بله يې د عامو وګړو لـه پاره پرانستې ده. پر يوې څوکۍ کېنو. په ښو کاليو کې يو مودب خدمتګار[،] ليسـتـه يعنې هلته د شته خوراک او مشروع څښاک فهرست راوړي او زموږ مخې ته يـې پـر مېز ږدي. که يوازې واوسو هر ډول خواړه او څښاک چې زړه مو غواړي په هغه ټـاکلې بيه چې د هر څيز له پاره په دې فهرست کې ليکل شوې[،] راغواړو. او که کوم ملګرى مو رابللى وي[،] د هغه د خوښې خواړه او څښاک هم راغواړو [او] په پوره خوشـحالۍ په غړېدو او د غم او خپګان په ليرې کېدو پيل کوو. که د خپلې ناستې له دې ښايسته ځايه شاوخوا ته نظر واچوو. د چمن هر لورى د رندۍ په ښاديو او خوښـيو کـې ډوب مومو. يوې خواته يوه کړۍ وينو چې د (حبيبيې ښوونځي) زده کوونکي پـه کـې پـه خورا خوشحالۍ د (کرېکټ) په لوبه بوخت دي[.] پر يوه بله خوا- يعنـې د ځـانګړې ودانۍ لور ته ستر شهزادګان او ورسـره ملګـري چـارواکي، او د ټولـواک ځـانګړي خدمتګاران د (تېنېس؟) لوبه کوي. پر يوه بـل لـوري د هېـواد د افغـاني هنـدوانو د ښوونځي زده کوونکي وينو چې په خورا شوق او خوښۍ د (فوټبال) په لوبه خوښي او خوشحالي کوي. پر يوه بل لوري د عسکري موزيک ډله د ملي وطني نغمو پـه تـرنم زړونو ته ښادۍ ښښي. بل لور ته ماهر داربازان په خپلو ماهرو او چابکو خوځښـتونو د ليدونکو زړونه په خوښيو کېباسي. اعليحضرت ټولواک ذات هره ورځ حضوري چمـن ته تشريف وړي، او په خپل سپېڅلي ديدار د خپلو شـاهانه اتبـاعو او وګـړو زړونـه خړوبوي.

اوس لږ ځير نظر اچوو. وګورو چې يو کوچنی محدود شرکت څه کوډې کولی شي[ــــ] څومره شوق[،] څومره ولولې، څومره ښادۍ څـومره خوښــۍ! حـال دا چــې ورسـره جوخت[،] شرکت پخپله هم ګټه تر لاسه کوي. څرنګه چې د مـدنيت پـالنې دا ټـول پرمختګونه زړونو ته د رانژدې اعليحضرت ټولواک (سراج الملة والـدين) د مهربـانې پاملنې له برکته زموږ په سپېڅلي هېواد کې رامنځ ته کېږي[،] واجبه ده چې د دوی د همايوني عمر او بخت د اوږدېدو او د برم او پرتم د ډېرېدو دوعا يې د زړه له کـومي د متعال څښتن دربار ته وړاندې کړو.

[څرنګه چې ددې ليکنې يوه برخه تصويري ده، نو يوه نسخه يې د تصويري رپوټونو برخې ته کاپي شوه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

په دې ورځو کې چې کله د ورځپاڼو له مخونو د اروپا سیاست تـه نظـر وشــي[،] پــه دولتونو کې یوعجیبه خوځښت او هڅې لیدل کېږي[.] غالباً د ایټالویانو په وړانـدې د عثمانیانو دربدنې او ټینګار به ترڅه ځایه دولتونه وېرولي وي! البته چــې بایـد ویــې وېروي: ځکه کوم تصور چې یې د عثماني اسلامي ملکونو د لاندې کولــو د تجربــې د آسانوالي او ګرانوالي په اړه درلود[،] له ځینو ستونزو سره مخامخ شو چې پایلې یــې [دهغې] ګرانوالی برسېره کړ.

هو که د انصاف په سترګه وګورو ښکاره به شي چې دا د لوېدیځ طرابلس جګړه داسې یوه جګړه نه ده چې دولتونه په اوږدو سوچو کېنباسي. یوه ډله پوځي سرتېري د دفاع له ښو وسلو پرته، او د عربو یو لغړ او بې وسایلو ټولګی نژدې دا یو کـال د یــوه ســتر اروپایي دولت په وړانـدې چــې هــر ډول پــوځي چمتــووالی او لــوی لرواټنــې کــلا ویجاړوونکي سمندري توپونه او اور شیندي مترالیوزونه، او بم غورځوونکې الوتکې او زغره والې بېړۍ او سره و سپین ورسره دي[،]داســې ټینګــار او کلکــوالي او هــومره غیرت او زړورتیا کوي چې یوازې یې اروپا نه چې ټوله نړۍ ګوته پر غاښ کړې ده. نــو ځکه یې د خپلو کارونو د سمون په برخه کې سوچونه [پیل کړي*] لکــه درې ګــوني اتحاد چې د ادریاتیک سمندرګي په ټاپوګانو، او دوه ګونې ټلــوالې چــې د انګریــز او فرانسې دولتونه دي[،] له بلــه لــوري پــه ســپین ســمندرګي کــې پــه ارزښــتناک چمتووالي[؟*] او سترو اقداماتو پیل کړی دی.

په اروپا کې دا اندېښنې او د چمتووالي پیلېدل لسو [دوو*] څیزونو رامنځته کړېدي:
یو د اسلامي هېوادو د خوندورې مړۍ د تېرولو تمه او حرص[،] بــل ورســره جوخــت ددغې ګټورې مړۍ پر سر خپلمنځي رخه او سیالي.

اوستریا، ایټالیا، المانیا- یعنې جرمن چې د درې ګوني اتحاد غړي دي[،] د سیاست په شطرنج لوبه کې خپل یو آس بې سره ځغستا ته خوشــې کــړی[،] د خپلــې ملګــرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستريا د وزير د مخته کولو په وړاندې يې چې د بوسنيا او هرسک [هېرڅوګووينيا*] دوه رُخونه يې وخوړل[،] زموږ له ديني ورونو عثمانيانو څخه يې د لوېديځ طرابلس ځينې ځنډې او د سپين سمندرګي ځينې ټاپوګان لاندې کړل. د اتحاد بل ملګري يې يو بل پراخ لرليدونکی چال سنجولی دی. خو په ترسره کېدو کې يې مخې ته يو بل خطرناک سيال ولاړ دی چې تر هغو يې له ده سره سپينه کړې نه وي[،] خپل دغه چال لوبولی نه شي چې دا سيال يې هم انګرېز دولت دی[.] دې سيال د خپل چلباز سيال د خوځښتونو د مخنيوي له پاره له فرانسې سره چې ازلي غليم يې و[،] لاس يو کړی [او] د راتلونکو پېښو په تمه په سپين سمندرګي کې يو لوی هيبتناک سمندري ځواک راټولوي.

څرنګه چې درې ګونی اتحاد له دريو بشپړو قوتونو يعنې آس، رُخ او وزير نه جوړ و[،] تر هغو چې عثماني دولت خپل پاچا کلا ته ننه ايسته[،] لومړي رُخ ترې د بوسنيا او هرسک دوه پياده ګان ووهل داسې يو کېشت يې ورکړ چې د کلا جوړولو ته يې وخت ونه موند [او] د بويکوتاژو [؟*] په چالونو او د لږ بدل په اخيستلو يې د هغه خطرناک کېشت مخه ونيوله.

او بيا چې يې تر څو غوښتل په ميدان کې خپلې دانې يو څه سمې کړي[،] ليونی غاښ لګوونکی ځنګلي سرکش اس د وزير او رُخ په زور په ځغستا شو [او] د لوېديځ طرابلس او بنغازي او درنې دوه درې خورا مهم پياده ګان يې ووهل. خو چې هلته يې ځينې داسې قوتونه چې په شمېر کې يې راوستي نه وو وليدل[،] له بې غيرتۍ سرټيټی پرته يې نور څه منګولو ته ورنغلل سرسام په سپين سمندرګي کې د لغتو په غورځولو او د خولې په لګولو ورګډ شو[.] او دا منډې او ترپکې يې د وزير يعنې جرمن په زور وې. خو وزير پخپله د شپړو دروازو په يوه خونه کې ايسار شوی چې خپل سمندري ځواک له يوې خوا هم سپين سمندرګي ته ايستلی نه شي. مګر دا چې پر بالتيک سمندرګي، او شمالي سمندرګي او مانش [انګرېزان يې «انګلېش چنل يعنې انګرېز کانال» بولي. دا د سمندري اوبو هغه ټوټه ده چې برتانيا له فرانسې جلا کوي*] تېر شي د جبل الطارق له لارې سپين سمندرګي ته ننه وځي چې په دې کې به هم څومره ډېر سرونه ورژېږي. هغه لار به چې د فرانسې او انګرېز ملکونو له منځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېر ېږي څنګه وهي؟ مګر دا چې د درې ګوني اتحاد ســمندري ځــواک د دوه ګــوني ايتلاف له سمندري ځواک ډېر او برلاسی شي.

له دې سره جوخت پخپله په درې ګوني اتحاد کې هم ځينې فرعي توپيرونــه ليــدل کېږي چې سړی حيرانوي. د ساري په ډول کله اورو چې يوه ايټالوي جنرال له درد او جوشه ډکه وينا کړې او وايي: «چې تر کومه به زموږ هغه ځمکې چې اوستريا نيولې د هغې په لاس کې وي[؟] پر موږ فرض ده چې دغه ځمکې چې ښکاره زمــوږ حــق دی ددغو غاصبانو له لاسه وباسو»[.] دا وينا پر اوستريا دومره اغېز کوي چې هماغه شېبه د پولو په ټينګولو او د عسکرو په لېږلو پيل کوي. مساله نازکه بڼه غوره کوي. جنــرال له دندې ګوښه کېږي. پر لانجې خاورې اوړي. اوستريا د بوسنيا او هرسک په مســاله کې روسيه تېرباسي او د (سلاو) توکمو حقونه تر پښو لانــدې کــوي. روس وروســته پوهېږي چې تېرايستل شوی دی. د چل په لټه وځي. خو دا خبره به هم وکړو چـــې د روس يواځينی چال په اروپا کې نه چې په آسيا کې دی[،] کله چې خپل سيالان هلته بوخت ويني[،] شېبه په شېبه د خپل پلار د وصيت پر پلي کېدا بوختېږي نو وګــورو چې څه به کېږي!...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره

په خپله تېره ګڼه کې مو د (ملي یووالي جشن) د مراسمو پـه اړه معلومـات وړانـدې کړي وو. خو څرنګه چې دا پېښه زموږ د ورځپاڼې تر چمتو کېدو وروسته شوې وه[،] د ځای د نشتوالي له امله د اور لوبې پر ننداري چې د یکشنبې پر شپه د رجب المرجب پر ۲۱ تر سره شوه [،] ونه شوای غږېدلی. نو ځکه اړینه وبلل شوه چې د هغې ګټـورې شپې حال هم تر څه ځایه خپلو ګرانو لوستونکو ته وړاندې کړو:

«چې خبره د ملګرې په هر څه ده، ډېره ښه ده» هو! د (ملي یـووالي) ټکـو د یـادولو خاطره د سرې پر حواسو د شوق او مینې داسې لمبه نه پورې کوي چې سړی دې یې له بیا یادولو ژبه راوګرځوي!

دا سپېڅلی جشن هرکال یوه ورځ او څلور شپې روان وي. لومړۍ ورځ یــې هماغــه د دربار او د ټول ملت د منلو بریالۍ ورځ ده چې په خپله تېره ګڼه کــې پــرې وغږېــدو. شپه یې او دوه راوروسته شپې یې هماغه وې چې یادې شــوې. اوس ددغــه مبــارک جشن چې موږ د افغانستان وګړي یې ډېر سپېڅلی بولو[،] د وروستۍ شپې یــو څــه حال راوړو:

د (ملي یووالي) د خوشحالونکي جشن دا څلور شپې که وویشل شي[،] دوه شپې یې یعنې لومړۍ او څلورمه یې د حکومت له خوا د ولس په ویاړ، او دوه منځنۍ شپې یې د ولس له خوا د حکومت په ویاړ جشن جوړېږي. هر کال د سپېڅلي جشن دا څلورمــه شپه د رڼاوو او د ډول ډول وړانګینو اورلوبو په ننداري راټوله وي چې په تېــرو کلونــو کې د خوښیو د شپنۍ ناستې مجلس [د ارګ*] په شــمالي بــرج کــې جوړېــده، او د اورلوبو له پاره شمالي برج ته څېرمه د مبارک ارګ بڼ ببل شوی و. په سږني نېکمرغه کال کې زموږ مهربان ټولواک اعلیحضرت ذات د اورلوبو له پــاره ښایســته حضــوري چمن ببل کړ چې دا شاهانه فکر پر دوو بنسټونو ولاړ و: یو دا چې وګړي په یوه پراخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه کې د اورلوبې له ننداري ګټه واخلي[،] بل دا چـــې ددې څـــو وروســـتیو ورځـــو سخته تودوخه چې زموږ پر ګران ښار راغلې د خوښیو ددغه چمن په پراخــه ســاحه کې لړه واوړي او راتیټه شي. ورسره جوخت دمــازیګرني چــای څښنــلو د ســوداګریز شرکت ګټه هم په کې راځي.

د هغو خبرپاڼو له مخې چې د همایوني اعلیحضرت د حضور د جناب ملکــي ایشــیک آقاسي له خوا ددغې شپې په مجلس کې د ګډون له پاره د حضور د دربار پر ټولو غړو ویشل شوې وې[،] د پرتمین جشني د محفل بلل شوي آزاد او مختار پر ښودل شوي وو چې له دوو لورو ورشي. هغوی چې د مازیګر پر څلورنیمو بجو د مــازیګرنۍ چــای څښنې شرکت ودانۍ ته په رسمي کالیو کې فراکیت[؟*] ومــومي[،] هــم بــه د لوبــو ننداري او هم به چکر ووهي او بیا به د ماښام پر اوو بجو چې د اورلوبــو د بلولــو پیــل دی[،] د اورلوبو د ننداري محفل ته ورسېږي. هغو کسانو ته چې مازیګر مهال راځي[،] د شرکت له خوا چای او خواړه او مېوه چمتو کېږي چې دوی یې پېــري او خــوري. او هغوی چې پر اوو بجو د اورلوبې د ننداري محفل ته رسېږي او د ننداري لــه پــای تــه رسېدو وروسته په عمومي ډول د اعلیحضرت په شاهانه ملګرتیا هغه جشني مجلس ته چې په سپېځلي ارګ کې په خورا ښکلا او سمبالښت چمتو شــوی ورځــي[،] لــه احسانونو ډک ټولواک پر رنګین دسترخوان هر ډول خواړه او خوندور پــاک مشــروع څښناک [کوي] او د ناپایه شکر مړۍ ترې پورته کوي.

په دې ډول نو رابلل شوي د اورلوبې د ننداري محفل ته په ورتګ کــې آزاد وو[،] لــه څلورنیمو بجو یې په ورتلو او ټولېدو پیل کړی و. په خپله تېره ګنه کې مو د حضوري چمن څرنګوالی بیان او د مازیګرنۍ [د چمتو کوونکي] شرکت او هلته د کېدونکو لوبو حال درکړی و چې دلته یې د بیاځلي راوړو اړتیا نه وینو. ماښام مهال لوړ دربار ته ټول بلل شوي د همایوني اعلیحضرت مجلس ته حاضر شول. او د ښار او د شپږ کروهــی د شاوخوا زرګونو اوسېدونکو د ښایسته چمن مخ پوښلی و.

شاوخوا پر اته نیمو بجو د اورلوبو بلول پیــل شــول. ډول ډول او عجیبــې او نالیــدلې اورلوبې ولګول شوې [او] بشپړه خوښي او خوشحالي ترې تر لاسه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاوخوا پر لسو بجو اعلیحضرت همایوني ذات د موټر په سپرلۍ د ارګ پر لور تشریف یووړ [او] هغه پرتمین او خورا لوړ مجلس یې چې د (صُفهٔ هشت رُخ) [اتــه مخیــزې چوترې*] په نامه یوه ځای کې جوړ شوی په خپل بختور تشریف ویاړلی او ســرلوړی کړ. دغه مجلس ته بلل شوي کسان ورو ورو راټولېدل، غونډې، خبرې اترې او خوښۍ پیل شوې[،] میوې، خوږې، چایونه، خواړه د پاچایي نعمــت لــه رنګــین دســترخوانه وړاندې کېدل او وړیا خوړل کېدل. ددې شاهانه محفل د ځراغونو رڼاوو ته سترګې ور اوښتې او زړونه یې خوشحالول. محفل تر دریو بجو په خوښیو او خوشحالیو سره اوږد شو[،] وروسته د تلو اجازه وشوه[.] له خوښیو د ډک (ملي یووالي) جشــن وروســتۍ شپه بشپړه شوه. د خپل یوازیني هستوونکي له دربار نــه غوښــتنه لــرو چــې دا لــه خوښیو ډک سپېڅلی جشن دې بې شماره ډېر کلونه زموږ د عادل ټولواک په روغتیا سره پر ځای او ټینګ پاتې وي[.] آمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي لنډیز

سبحان الله! د ژوندانه دا جنګي جدل- یعنې د پایښــت [بقــا*] تنــازع [مبــارزه*]- بشریت ته لکه یو لوی غم چې وي! نه یوازې بشریت ؛ چې ټول طبیعي عالم د بقــا د تنازع له پاره په دې مبارزه کې پر وژنو او جګړو اخته او جګړو او مبــارزو تــه چمتــو وینو!

ځمکني داړونکي ژوي، هوایي ښیروونکي مارغان[،] سمندري خوړونکي نهنګان لــه هوسیو او کوترو، او کبانو سره له پلرونو څخه په میراث پاته څه کینه، او څه سیالي، او څه بېلتون لري، او د ځمکې پر میراث یا بل څه یې ترمنځ کومه دعوه رامنځته شــوې چې د پیدایښت له پیله تر دا اوسه یو بل ښیري، داړي او خوري؟

نه نه!... نه یې ترمنځ کینه شته او نه دعوه! بلکې دا (د ژوندانه د بقا) یوه مبارزه ده او بس. داسې موږ لېوه به ونه وینئ چې پر پسه وروځغلي، داسې باښه به چې مرۍ ورکړ شوي وي ونه مومئ چې پر مرز [کَرَکّ] وزرې خپرې کړي. داسې موږ سینګړاوو [سګ ماهي*] به ونه وینئ چې پر نورو کبانو خوله پرانیزي.

هغه ښاروي چې ښېرل نه کړي هم معصوم نه بلل کېږي. ځینې یې واښه او نورې نباتي بنې چې یو ډول ژوندون لري، او زرګونه ماشي او حشرې ورباندې ناستې وي خــوري، مرغۍ، کوترې، او نور هم چینجیان، او ژوندۍ حشرې او هګۍ چې ژوند ترې زېږېدلی شي له ستوني تېروي، لوی کبان په هر حال له ځانه پر وړو کبانو ژوند تېــروي[،] نــو ځکه دا د ژوندیو موجوداتو په نړۍ کې یوه ستره اړینه جګړه بلــل کېــږي چــې پــه طبیعي کایناتو کې د حضرت احدیت د ازلي لم یزلي حکمت له مخې هم د مخلوقاتو د ژوندون او ورسره جوخت یې د فنا او مړینې له پاره یو نه بدلېدونکی قانون ټاکلی دی.

موږ د خپلې ورځپاڼې په ۱۹ ګڼه کې د (جګړې د اړینوالي) تر نامه لاندې یوه ځانګړې مقاله لیکلې وه. دلته تر خپل (سیاسي لنډیز) لاندې دغه اړتیا د (بقا د تنازع) له پلوه ارزوو:

د ورېښمو چینجی به مو لیدلی وي. وړې بې روحه هګۍ په یوه ځانګړې تودوخه ســاه مومي او خوړل پیلوي. چې ښومره لویېږي هومره ډېر خــوړل کــوي، او چــې ښــومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوري هومره ډېر وربېنم جوړوي او پر ځان يې په راګرځولو نوي حجمونه چمتو کوي، او ورو ورو وزرې کوي او هواته الوزي چې دا يې د ژوندانه وروستۍ وده، او د عمر د زوال پيل دی.
په دې ډول نو اروپاييانو ته اروپا د وربېنمو چينجي له غوزې نه هم تنګه شوې او تر فشار لاندې راغلې ده. آسيا [او؟*] افريقا يې له اور او لوګي ډکې ګډوډۍ اخته کړې دي. د اتلانتيک سمندر له څنډو تر فارس خليجه يې پر ټوله اسلامي خاوره يوه مرګونې تبه راوستې ده. د نژدې لوېديځ هېوادونه او د سپين سمندرګي د غاړې ټول افريقايي هېوادونه، او ددغه سمندرګي ټول ټاپو ګان، او بالقانونه او ايلی روم او د سره سمندرګي ټولې يمنۍ څنډې، او د عمان د سمندرګي عربي څنډې تر فارس خليجه پورې د اروپاييانو د بقا تنازع د حرص او تمې په لمبو ښکېل شوي دي.
د (بقا د تنازع) يا د شخصي ګټو تر لاسه کول يوه پرده ده چې سترګې يې له هرڅه پټوي، او ټولې انساني ښېګڼې يې د خورا متمدنو دولتو په نظر کې لـه منځـه وړي او وّرَکوي.
په خيال کې در ونه ګرځي چې د اروپايي دولتونو تړونونه د زړه له کومې او رېښتونې دي. د هر تړون تر شا يو نفاق، او د هر راښکون او محبت په منځ کې يو څَوّ [کمين] او سيالي نغښتې وي. خو که له دې سره سره ټولې دغه کينې او سيالۍ څنګ ته نه کړي او خپل سياسي بېلتون ته د سياسي يووالي جامې وانه غوندي[،] په خپلو مړی تښتونو به بريالي نه شي چې دا پخپله يوه نوې سيالي او خورا ډېره نوره کينه رامنځته کوي. او د ګټو پر سر دغه سيالي بيا پخپله د بېلتون تر پردې لاندې د دوستۍ تړونونه رامنځته کوي، او دغه بېلتون زېږوونکي تړونونه بيا بل ډول حرص او تمه راپاروي چې د بقا د تنازع ددې اخ و ډب نتيجه په هر حال يوه ورځ رېښتونې مرګونې جګړې ته وتلی شي.
انګرېز ايټاليا ته خورا نعمتونه او ښېګڼې وځلول چې لـه درې ګوني اتحاده يې را جلاکړي[.] تر دې به بل نعمت څه وي چې پر سره سمندرګي يې چې د هند دروازه بلل کېږي واکمن کړي. په مصر کې يې د لوړ عثماني دولت په تړاو د بېطرفۍ تګلاره بشپړه ټينګه کړه، خو د ايټاليا له دولت سره يې په ډېرو برخو کې د پټو سترګو چلند وکړ. او کله چې يې وپوښت ولې؟ ويې ويل: هغې هم د (ترانسوال) په جګړه کې زما لاسنيوی کړی و!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ټولو چلونو او رولونو يواځينی استاد (جرمن) دی چې تر ټولو ډېر (د بقا تنــازع) ته اړ شوی دی. ځکه چې په خورا يوه تنګ ځای کې تر فشار لاندې ايسار دی. د بهر وتلو ټولو لارې ورته د خپلو سيالانو په منګولو کې ايسې. اوس مهال پر وچه لــه هــر ډول ځواک سره [د مخامخېدو*] وس لري، خو په اصل کې بويه چې په سمندري زور کې هم پر خپلو سيالانو برلاسی شي. له همدې امله ده چې شــپه او ورځ د هغــه پــه پياوړتيا بوخت دی، او ورسره جوخت د سياسي تړونو تر منځ نوې نوې سياســي بــې اتفاقۍ اچوي.

فرانسه د پخوانيو خطرناکو او خونړيو جګړو له کينو او بُغضونو سره ســره چــې اوړده کلونه روان وو او د فرانسې د بدمرغيو يواځينی سبب انګرېزان شول او د تاريخ پاڼې ددغو پېښو د غچ شاهدې دي[،] بيا يې هم دغه کينې او بُغضونه د سياسي نفــاق پــر بنسټ درولي [او] اوس يې د سياسي اتحاد په جامو کې راځلوي.

درې ګونی اتفاق چې په حقيقت کې يې بايد (درې ګونی نفاق[)] وبولو: د خپلمنځــي کينې او بُغض او سياليو ترڅنګ د بقا په تنازع يا د مادي ګټو په لاسته راوړو کې پــر داسې ځنځيرونو سره نښتي دي چې د مړی تښتونې حرص يې جلا کېدل لــه دغــې ډلې نه د يوه په ورکېدو پورې تړلي دي. هو که ايټاليــا ماتــه او نســکوره شــوه[،] جرمن او اوستريا سملاسي د ايټاليا ملکونه په خپلو کې سره ويشي او نوم يې د نــړۍ له نقشې وړَکَوي. او چې جرمن يو ځل پر ايټالوي ځمکــو ســپين ســمندرګي تــه لار ومومي. دا به يې د بري پر ډګر او د بقا په تنازع کې د برلاسۍ لــومړنۍ ســوبه وي. او لنډه دا چې که ښه وروکتل شي ټول دولتونه به د (بقا په خورا خطرناکې تنازع) کــې دوه لاسي ورګد ومومو چې وګورو کوم يې د هابل په تېرايستنې سره غوړه او خــوړه مړۍ تښتولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د برکتونو روژه

د روژې له برکتونو ډکه سپېڅلې میاشت چې د نړۍ او په هغه کې د ټولـو موجوداتـو خورا ستر هستوونکي ډېر سپېڅلي ذات په کې د عظیم الشاٌن قرآن په نازلولو یـو درنښت او سپېڅلتیا ورکړې ده، په ډېرو خوشحالیو او له ټولو انتظارونو سره د خپـل راتګ پېرزو راوکړه.

روژه راغله د سلطان دېره توده ده

خواږه بس کړه چې راغلې مائده ده

د هغو ښېګڼو او خوندونو انځورول چې د صیام له مغفرتونو ډکه میاشت یې لري[،] که څه هم ددې خوار لیکونکي له مات وزمه قلمه په ځلونو پورته دي[،] خو څرنګه چـې زموږ دا دوه ویشتمه ګڼه د روژې له مبارکې میاشتې سره هم مهالـه شـوې ده[،] نـو اړینه ده چې د خپل عاجز قلم تر وسه د ښښنو ددې میاشتې په اړه یو شمېر ادبـي او اخلاقي آثار وپلټو او ولیکو چې زموږ د ورځپاڼې لومړني مخونه ویاړ او درنښت وومي. څرګنده دې وي چې روژه نیول- یعنې له یوه ټاکلي مهاله تر بل ټاکلي مهالـه چـې د دین لارښوونکو ښودلي د هېڅ شي نه خوړل او نه څښل او نه څکول- پر ټول ژغورل شوي محمدیه صلی الله علیه وسلم امت د قرآن کریم پر درانده آیت چې په (بقـره) سوره کې نازل شوی (فرض) ګرځېدلي چې ددې امت لـه وګـړو څخـه هېڅـوک لـه ناروغانو او مساپرو او نورو چې بیا یې هم بریدونه د دین لارښوونکو ټاکلي[،] له روژه نیونې څخه وتلي نه بلل کېږي. ددغه درانده قرآني آیت مانا او پایله داسې ده:

«ای د ایمان څښتنانو! روژه، لکه هغسې چې تر تاسې دمخه امتونو فرض شـوې وه[،] پر تاسې هم فرض شوه. څو مو نفسونه په هغې له ګناهونو وساتل شئ.»

سره له دې چې د روژې پر فرضیت چې څه مهال رافرض شوه؟ توپیرونـه شـته. خـو پردې یوه ټکي د ټولو نظر یو دی چې د (قبلې تر بدلېدو) وروسـته د هغـې د فـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو کریم آیت د نزول وياړ موندلی دی. د پورتني درانده آیت له سپېڅلې پايلې نــه په ډاګه برېښي چې د محمدي صلی الله علیه وآله وسلم تر سپېڅلي دين د مخه پــه نورو مخکنيو دينو کې هم روژه فرض وه[،] آن علما په دې کې د نظر يووالی لري چې د حضرت ابوالبشر آدم صفی الله علیه السلام په شريعت کې هم روژه فرض وه.
مطلق يوه سپېڅلي حضرت ذات جل و علی پر هر مهال او هر زمان د نړۍ د ولسونو د ټينګښت او پايښت له پاره د هغه مهال او هغه پېر د غوښــتنو لــه مخــې د همــدغو ولسونو اوامتونو د ژوندوني اړتياوو اندول آسماني دينونه ټاکلي او دا هــم د حضــرت الهي د احکامو په غوښتنو کې راځي چې انسان هومره چې ګام په ګام د پرمختګ او بشپړتابه پر خوا تللی او وار په وار يې نېکه لاره او روزنه غوره کــړې، ورســره ســم د بشري اړتياوو يوه برخه له منځه تللې پر ځای يې نورې اړتياوې رامنځتــه شــوې دي چې د دينونو نوی والی هم پر همدې بنسټ د لوړ سبحاني حکمت له مخې اړين شوی دی. نو په دې ډول د آدم علیه السلام له پيدايښته د پرتمين الهي اســتازي حضــرت محمد آخرزمان صلی الله تعالی علیه وسلم تر پيغمبر کېدو پورې د بشر بېلابېلو ډلــو ته د حضرت باري تعالی جل و علی له لوري ګڼ استازي او د لوړ درنښــت شــريعتونه راستول شوي دي. او په دې ډول د محمدي ځلا صلی اله علیــه وســلم تــر بختــورې راڅرګندېدنې پورې انسان د هرډول لوړېدنې او پوهنې بشــپړ وس او وړتيــا چــې د خبرو ځای په کې نه شته[،] موندلی، او خپلې لومړنۍ ښوونې او روزنې يــې بشــپړې کړې او د بشپړتابه ددغې ځلا چې په برېښېدو يې تر ابده بلې ځلا ته اړتيــا پاتــه نــه شوه[،] د راڅرګندېدو وړ وګرځېد. نو دلته و چې پر دغه بختور مهال د نبوت د هغــه سالار او د رسالت د پلاز د هغه ښايست[،] د رسولانو د وياړ خاتم الانبيا علیه افضــل التحايا د پېغمبر کېدو غړ خپور شوی چې دده غوره سپېڅلی شــريعت د شــريعتونو بشپړوونکی، او په کې راغلي حکمونه يې د انسانانو د هــر ډول اوســنيو، او تېــرو، او راتلونکو اړتياوو او نېکمرغيو منونکی او ژمندوی دی. او څرنګه چې د محمدی صــلی الله علیه وسلم د رانه شريعت بنسټ پر بشري طبيعت او انساني فطــرت ولاړ دی نــو ځکه دا سپېڅلی شريعت او دا نبغ واټ چې پر پېيلتابه يې فخر او وياړ کوو لــه هــېڅ ډول شک او شبهې پرته د قيامت تر ورځې تينګ او پر ځای دی، او بل شــريعت تــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ اړتیا نه شته. خو څرنګه چې نور شریعتونه د زمان پر غوښــتنو ولاړ وو[،] نــوي کېدل یې اړین راختل.
دلته ده چې د روژې د فرض والي اساس او بنسټ هم بشري طبیعت غوره کــړی دی. ځکه که بنیادم کال دولس میاشتې پر همدا یوه ډول او یوه بڼه په خوړلو او څښــلو او جسمي غوښتنو بوخت شي[،] ځناور طبیعت یې مستېرې [او] د نفساني خونــدونو او شهوتونو لپاره یې غوښتنې او هڅې لا ډېرېږي. او پر بدن سترړیا او لټي راځي[،] ناوړه اغېز یې ذهني ځواک هم ځپي او د ماناوو پوهېدو او رڼښتیاوو تــه د رســېدو لار نــه ورکوي او په دې توګه انسانیت چې په خپله بڼه کې اصل بلل کېږي[،] د پرښته والــي له لوړې څوکې د ځناورتوب ژورې کندې ته لوېږي. لکه هغسې چې جناب (ســعدي) چې د عارفانو په مخکښانو کې راځي[،] فرمايي:
شعر

تش ته ځکه له حکمت یې

چې په نس تر پزې ډک یې

له هغو هوښیارانو چې د اسلام په نعمت ویاړلي او د ایمان پر ســپېڅلی بــاور درانــده شوي او په نعمت پالل شوي[،] پټه نه ده چې روژه د عبادتونو سرلارې ده. پر روحاني ګټو سربېره چې لري یې، جسماني ښېګڼې یې هم خورا ډېرې دي. یــو عــرب شــاعر وايي:
تَنَقَل فَلَذاِت الهوا فی اِلتَنَقَلُ
نو دا څومره خوند او نعمت دی چې سړی بشپړې دولس میاشتې په پوره آزادۍ سره سهار، غرمه، مازیګر، ماښام خوري او څښي [او*] نابېره یوه میاشت راشي چې په هر ډول ورځ کې بېخي نه څه خوري او نه څه څښي. خو ورسره جوخت پر هر ډول شپه د خوړلو آزادي لري. دا د ژوندانه تَنَقُل [اوښتون*] دی چې خورا خوندونه لري.
د حضرت نبوي صلی الله علیه وسلم په سپېڅلي حدیث کې راغلي چې: «روژه یوازې د څښتن د خوښۍ له پاره نیول کېږي. ځکه هغوی چــې روژه نیســي بشــپړ د ځــان ښودنې له ککړتیا پاک وي.» دا هم جوته ده چې تر ټولو غوره عبادت له ځان ښــودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ته عبادت دی او څرنګه چې په رزوژه کي ځان ښودنه نه شته نو ځکه په عبــادتونو کې تر ټولو غوره ده.

په دې ډول نو د پېرزوګانو رمضان له خپلو ټولو لوړو نېکمرغيو او پېرزوينو سره مــوږ ته د راتګ وياړ رابښلی دی. (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي خپلو ډېرو ګرانــو لوستونکو او درنو هېواوالو ته مبارکي وايي او د خپل وياړل شوي پر رېښــتياوو خبــر ستر سپېڅلي متبوع دينپال اعليحضرت ټولواک د عمر او بخت د اوږدېدو او د روغتيا او پرتم او برم د ډېرېدو په بې ريا دوعا دا مقاله پای ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظیم الشان قرآن

او د هغه له پاره د اعلیحضرت ټولواک چوپړونه

د محمدي صلی الله علیه وسلم د ژغورل شوي امت غړي تر ټولو ســپېڅلي حضــرت واجب الوجود ذات جل و علی پر داسې ناپایه درنښت او بخت هسک اوسرلوړي کړي چې د نړۍ ټول امتونه يې په رخه او حسد کې دي. په شريعتونو کې يو شريعت هم د راتېه محمدي صلی الله علیه وسلم شريعت هومره د رېښتياوو، او نيــاو [عــدالت*]، او آزادۍ، او برابرۍ لارښوونه نه ده کړې. د اسلام سپېڅلي دين د راخرګندېدو له هماغه پيله د نړۍ نيونې او له ټولې نړۍ نه د يوه دولت، يوه حکومت او يوه غوره مدني فاضل ستر ملت د جوړونې له وړتيا سره راغلی دی او که د عظيم الشاَن قرآن په ماناوو کې په ځير لرليدونکی نظر او د پوهې او پوهنې په زور څېړنه او پلټنه وشي[،] د ا مفهــوم په کې ښکاره او جوت او د بيان له اړتيا پرته راخرګندېږي. او که چېرې ددې سپېڅلي الهي قانون حکمونه پر هغه د ايمان څښتنانو ګام پر ګام منلي او پلي کړي وای[،] هېڅ شک نه شته چې تر دې دېر پخوا دا غوره پايله راخرګندېده. ځکه کريم قرآن حــق، نياو، نېک اخلاق[،] وروړګلوي[او] برابري چاردود ټاکلي. او کينه او رخه او بُغض او بې کاري او بېخبري يې په غوځ ډول بنده کړې[،] اقدام، تشبث[،] زيار او کار يې لارښود او مشران ټاکلي او سستي[،] لټي، ځای پر ځای ناسته[او] غفلت يې بند کــړي[،] پــر درواغو، غيبت، [او] بدو يې لعنت ويلی[،] د څيزونــو پــه پيدايښــت کــې څېړنــه او پلټنه[،] او له اغېز نه اغېزمن شوي ته لار ايستل[،] او له ګردو څيزونو کار اخيستل[،] او ددغو کاربدنو شکر او ثنا ادا کول يې په واجبونو کې راوستي. توره او قلم يې د دين د اوچت الوت دوه ستر وزرونه ګڼلي [دي]. نو که دا عظيم الشاَن قرآن له خپلو دې ټينګو سپېڅلو حکمونو سره نړۍ ښکېلوونکی نه وي[،] نور به کوم حقوق، کوم قانون او کوم دستور پر نړۍ د خپربدو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټکی یوازې هماغه ستر سیاسي لاربنود موندلی و او بس چې په لویو هڅو یې پیـل کړی او خپل ولس ته یې یا د هغه د منلو او یا ورکېدو ارشاد کړی و. خو له دې خبر نه و چې دې ګوتځنډېنو ددغې ټینګې سپېڅلې رسۍ پر نیوونکود هڅاندۍ له پاره خورا لږ اغېز هم ونه کړ او تر شونډو لاندې یې موسکاوې وکړې. ځکه چې د عظیم الشأن قرآن د حکم له مخې یې د قیامت تر ورځې د هغه پر ټینګوالي ایمان راوړی دی.

که وغواړو چې د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت پیـداکوونکي د سـتر قرآن ښېګڼې او لوړتیاوې بیان کړو نو بویه چې پر ابد او ازل او پر ټولو ناپایه کاینـاتو وغړېږو چې دا هم له تصوره لوړه خبره ده. ځکه دا هرڅه د کتابونو ددې سترې مور پر لومړني مخ راغلي دي[،] نو ځکه دلته موږ پر همدومره یوې سریزې بسنه کـوو[او] د نیاومن او دینپالي ټولواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) د هغو لوړو هڅو یوه برخه چې ددې مبین کتاب د ساتندویې چوپړۍ په لړ کې یې کړې[،] د خبرېـدو لـه پـاره وړاندې کوو او په دې تړاو د هغه لیک متن چې د اطلاعاتو ادارې [وزارت*] لـه خـوا زموږ په عاجز نامه ادارې ته رارسېدلی[،] کټ مټ د خپلو خوښیو او ویاړ پر پاڼو راوړو. او د همدې لیک لوستل به ګرانو لوستونکو ته جوته کړي چې زموږ سـتر زړونـو تـه نژدې سپېڅلی دینپال مهربان ټولواک ذات په دې برخه کې څـومره د نـړۍ هـومره ارزښتناکې شاهانه هڅې کړې او لا کوي یې:

د لیک متن

د سراج الاخبار ښاغلی وړ ستر دروند سر مدیر محمود بېګ خان لـه خبـرو د پـاک څښتن په خوندیتابه او ساتنه کې [او] د اسلام پر شتمنۍ دروند او سرلوړي اوسئ[.] د لوړ همایون ټولواک له پلرینو پېرزوینو څخه د اطلاعاتو ادارې له اړوندو چارو څخه یوه چې د بیت القرآت مدرسې دي- د ۱۲۲۳ [۱۳۳۰*؟] کال د رمضان المبارک پر ۲۸ نېټه د [هغوی*] د پېروزوینو له حضور نه د حضرت نایب السلطنه صـاحب پـه نامـه فرمان صادر شوی و- دا چې لوړ پرتمی ګران نبکمرغـه او د بختونـو څښـتن نایـب السلطنه سردار نصرالله خان چې څښتن دې یې وساتي[ــ*] خرنګه چې اعلیحضرت سراج الملة والدین پرله پسې د حضرت خاتم النبیـین د مبـین دیـن د پرمختیـا او ښېګڼې په هڅه کې دی[،] نو ځکه زموږ لوړ سم بر ښښېدونکي نظر ددې غوښتنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بويه د ټولواک په هڅو او هاند سره د افغانستان د خداى وركړي دولت د خـاورې په ښارونو كې د حضرت الهي د كلام حافظان ډېر شي او ګټه يـې خـاص او عـام تـه ورسېږي[،] نو په دې حال كې سملاسي چې كوم څه مورږ منظور كړي او اړيـن بللـي دادي چې مدرسې جوړې او پرانستل شي او پاخه او سم حافظان د حكومت لـه خـوا وګومارل شي او په هر ولايت كې د وګړو او ښوونكو او طالبانو شمېر روښانه او لګښت او تنخواه ټاكلې وي[.] سملاسي په پلازمېنه كابل كې څلور تنه ښوونكي حافظـان او څلوېښت تنه طالبان كه بينا وي يا نا ليدونكي منظور شـول[،] تنخـواه او لګښـت او پالنه مو يې په لاندې ډول تجويز كړه چې د سلطنت له لوري پر مدرسې ولګېـږي او حافظ محمد حسن دې چې كله په كابل كې وي[،] يو ځل په اونۍ كې دغې مدرسې ته د ارزونې له پاره ورشي. راته ګران [سردار نصرالله خان*] ته اوس په كار ده. چـې ډېر ژر ددغې چارې ولكه ډېر ژر په پورته بڼه د امين الاطلاعات [د اطلاعاتو وزير؟*] لوړپرتمي صادق ناظر محمد صفر خان تر څارنې لاندې چې دغه ناظر د ځلاند حضور [ټولواك*] له خوا ددغو مدرسو مسوول او پلټونكى ګومارل شوى[،] چمتـو كـړي او تاسې هم پرله پسې د مدرسې حال اخلئ او دغه ناظر ته لارښوونه شوې چې پـه دې اړه معلومات كه د اطرافو وي او كه د پلازمېنې په دوو دوو مياشـتو كـې حضـور تـه وړاندې كړي همدومره

د حافظانو د لګښتونو جدول

د مدرسو منظوري لومړى ځل درې كاله[،] دويم ځل شپږ كاله له همايوني حضوره لارښوونه شوې چې په دې موده كې [ترې*] بشپړ حافظ جوړ شي[.] خومره نېكمرغه دى[هغوى چې*] بـرى ليـک تـر لاسـه كړي[.] هغه نغدې پيسې او جنس دې چې حافظانو ته ټاكل شوي كال پر كال له دولته تـر لاسـه كـړي. همدومره	
هر طالب ته دې تر هغو چې په مدرسه كې لوست كوي وركړ شي	
د سان كميس او تر كميسه لاندې جاكټ	۳ جوړې
جوتي [؟*]	۱ جوړه
منديل [نرى څادر؟*]	۲ دانې
ماهوتي خولۍ	۱ دانه
پسرلنۍ پنبه لرونكې چپن	۱ دانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابلی پوستین	۱ دانه
د میوې له پاره نغدې پیسې	۱۲ روپۍ
د شپې او ورځې خواړه لکه پلو او ښوروا او ډوډۍ او نور حواله دي	
د مدرسې فرش د اړتیا هومره لکه ټغر او خاف[؟*] او توشک منظور دي	
د ژمي په دریو میاشتو کې شپږ خرواره سکاره د طالبانو د لګښت له پاره ورکول کېږي	
تېل او څراغ او ګوګړ او پنبه او کوزه او د اوبو مسین کټوری [جام*] ټول منظور دي	
د بسترو د جوړولو له پاره دوه تنه د شریف قرآن د حافظانو د چوپړ په موخه چې دولس تومانه تنخواه لري[،] مقرر دي	
خلورو ښوونکو ته د کال ۱۸ تومانه چې ۴۸ پاخه تومانه کېږي مقرر دي له خوړو سره	
دوو پخوونکو ته ۱۸ تومانه مقرر دي چې ددغو طالبانو خواړه ورپخوي	
د مدرسې د پاکولو له پاره خدمتګار د صفایي له دفتر نه مقرر دی	
آن چې پکی [په برنۍ اصطلاح پنکهی*] او جارو د دولت له خوا تاکل شوي ورکول کېږي چې په ټولیز ډول د طالبانو خاطر ټول وي	

د ځښتن د سیوري حضرت اعلیحضرت د فرمان تر صادرېدو وروسته د حضرت نایب السلطنه صاحب د سپارښتنې له مخې سملاسي د حافظانو یوولس مدرسې په یوولسو ولایتونو کې منظور شوې[،] په دې ډول[:*] د جلال آباد ښار- د غزني ښار- د کندهار ښار- د فراه ښار- د پشت رود ښار- د هرات ښار- د میمنې ښار- د بلخ ښار- د بدخشان ښار- د خان آباد ښار- پلازمېنه کابل- په هره دغه مدرسه کې ښوونکي او د طالبانو خدمتګاران او لګښتونه او خوراک او کالي او نغدې پیسې او جنس [په*] یاده شوې [ښه*] منظور او مقرر او د لوړ همایون د فرمان له مخې اجرا شوي او دي[.] ددغو مدرسو دټاکنې موده د مهربان حضور له لوري نهه کاله غوره شوې[،] اوس یې پوره پنځه کاله تېر شوي او په دې موده کې یو سل او شپاړلس رسېدلي حافظان له دغو مدرسو نه د قرآن د حفظ له شتمنۍ او له نغدې تنخواه او جنس سره وتلي دي او که ځښتن غوښتل ددې نېکمرغه سیچقان ئیل کال [له ترکي ژبې څخه د «موږک کال» په مانا*] تر پایه به نور دېرش حافظان هم بشپړ شي.

هغه کسان چې د حافظۍ لوستونه یې بشپړ کړي په دې ډول دي[:*]

د ولایتونو او پلازمېنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظانو د شمېر نوملړ

د جلال آباد مدرسه د مشرقي د لوی حاکم ښاغلي سردار محمد عظیم خان تر پالنې لاندې	۲ تنه
د غزني مدرسه د ملکي ډګروال ښاغلي امیر محمد خان تر پالنې لاندې	۴ تنه
د کندهار مدرسه د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار ښاغلي سردار محمد عثمان خان تر پالنې لاندې	۱۳ تنه
د پشت رود مدرسه د میرزا علي جان باز تر پالنې [،] د حاکم محمد علي خان تر څارنې لاندې	۱ تن
فراه د حاکم فتح الله خان تر پالنې [،] د حاکم عبدالرحمان خان تر څارنې لاندې	۱ تن
هرات د ملکي جنرال نایب الحکومه ښاغلي محمد سرور خان تر پالنې لاندې	۲۲ تنه
میمنه د حاکم ښاغلي عبدالرحیم خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
بلخ د نایب الحکومه او ملکي نایب سالار مرحوم سردار عبدالله تر پالنې لاندې او اوس د نایب الحکومه سردار عبدالوهاب خان تر څارنې لاندې	۱۴ تنه
بدخشان د حاکم ښاغلي محمد اسحاق خان تر پالنې لاندې	۱۰ تنه
خان آباد د حاکم ښاغلي محی الدین خان او مخکني دفتري[؟*] میرزا محمد اسلم تر څارنې لاندې	۱ تن
پلازمېنه کابل د اطلاعاتو د ښاغلي امین [وزیر؟*] صاحب تر پالنې لاندې	۳۸ تنه
د ټولو ټول شمېر	۱۱۶ تنه

څرنګه چې د شریف قرآن یادول ګران کار دی[،] په دې موده کې چې یو سل او شپاړلس حافظان راوتلي[،] ویل کېږي چې [دا*] د حضرت اعلیحضرت له برکتونو د ډک ذات د پاملرنې له امله چې هر کال یې د دولت له خوا د زرګونو روپیو لګښت منظور کړی[،] موخه یې د شریف قرآن د پوړیو لوړتیا او د حافظانو په ټېر کې دننه د رباني کلام ساتنه ده [چې ورسره*] د وطن بچیان د دین په لویه شتمنۍ سرلوړي کوي[،] پلار به هم پر خپل اصلي زوی دومره مهرباني ونه کړي[.] دا خبرې په دوعا پای ته رسوو چې ای څښتنه ژوندی دې وي د افغانستان ځوان او نېکمرغه پاچا او تل دې وي د افغانستان له سعادتونو او نېکمرغیو ډک دولت اللهم امین د ۱۳۳۰ کال د رجب المرجب میاشتې پر نهمه ولیکل شو[.]

د اطلاعاتو دفتر د چارواکي

میر محمد یوسف عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې د بختــورې مياشتې هرکلی او د عظيم الشان قرآن د ختم مراسم

د تېرې سه شنبې پر پنځو بجو چې د شعبان المعظم ۲۹ وه[،*] که د حضوري چمــن لور ته په چکر يا نندارو وتلي وای[،*] د يوې خورا لوړې ســپېڅلې پرتمينــې دينــي منظرې په لېدو به ګوته پر غاښ پاتې واست. له تېرو دوه دريو ورځو په دغه خوښــې زېرووونکي چمن کې يو لړ چمتووالی او ارزښتناک سمبالښت ليــدل کېــدې. ددغــې ورځې پر پنځو بجو مو د چمن مخ تر عادي حالت ډېر ځلاند او پــرتمين او وړانګــين وموند. د دوديز مازيګرني کېږدی کوټ ترڅنګ يوه خورا پــرتمين ډېــره لويــه منــا [سايبان*] درول شوې چې دغه منا پر فرشونو او څوکيو او رنګينو دسترخوانو پسولل شوې وه، او پر ها بله خوا هم ډېرې ښې منظمې او غوره کېږدی په ښه ترتيــب درول شوې وې[،*] د چمن له مازيګرنی سيمې ګرد سيمي ديوال تاو شوی پر هــر لــوري د بري طاق ته ورته مصنوعي دروازو چې پر ګلنارو [سرو*] او سپينو ټوکرانــو ســينګار وې[،*] احاطې ته د ننه وتونکې لار کار ورکاوه. د غوره چمن په دې تاو شوې ســيمه کې د ملکي او پوځي څوکيو د خاوندانو او عالمانو، او اشــرافو او مخــورو پــه ګــډون درندې څېرې چې ټول د فراک کېټ په يو رنګ او يو ډول رسمي کاليو کې وو[،*] لوړ رونق او غوره منظر جوړ کړی و. او په ولس کې چې ننداري ته ورتــول شــوی و يــوه تلوسه او انديښنه وه! چې دا به څه وي؟ څه به کېږي؟ ټولې پوښتنې او ځوابونه! اوس نو که موږ د يوه پلار او د هغه د کوچني زوی خبرو ته غوږ شو نو موضوع روښانېږي:

زوی د کوچينوالې په پاکې مينې او بې باکی دې ټولو رسمونو او سينګارونو ته ګــوري وايي:

- پلاره دا دومره تياری، او جوش او شوق د څه له پاره دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلار- زویه! د اسلام پاچا د دولت له ټولو غړو او مخورو، او د رهښتیني ولس [الـه استازو*] سره د روژې د سپېڅلې میاشتې په تمه او هرکلي چـې د پاچایـانو د پاچا، او د کون او مکان د هستوونکي اطاعت دی[،*] دلته راټول شوي دي.
هو، هو! دې خبرو ددې چارو څرنګوالی د نظر خاوندانو ته تر څه ځایه روښانه کړ.
خو دا ټوله ښکلا او سینګار، او دا ټول شوق او بې بـاکي، او دا ټـولې کېـږدې او شکَرې، او دا ټولې رڼاوې او ځلاوې دداسې یوې بختورې میاشتې د هرکلـي لـه پاره دي چې زړه سواند ذوالجلال هستوونکي پر دې بختوره میاشت روژه نیونې ته د مسلمانانو پر لارښوونه ستري نېکمرغي او ګټـې وربښـي. د افغانســتان د مسلمانانو ستر دينپال او نیاومن ټولواک خپل ټول دولتي شخصیتونه او هیوادني مخور او نېک باوره ولس او سرښندونکي سرتېري د حضرت رب العـزت ددغـې پرتمینې لارښوونې اطاعت ته په رسمي ډول رابولي!
تېرکال مو د سراج الاخبار افغانیه په لومړۍ ګڼه کې چې د خپرېدو لومړنی پیـل یې و[،*] د روژې د مبارکې میاشتې په لومړیو لسو ورځو کې د عظیم الشـأن قرآن د ختم پر مراسمو معلومات وړاندې کړي وو. پر دې نېکمرغه کـال سـراج الاخبار افغانیه د خپل ستر سپېڅلي پاچا د اعلیحضرت ذات پر روغتیـا زرځلـه شکر او ثنا وايي [او*] د خپلې دې ګڼې پاڼې چې ددې ګرانې ورځپاڼې د عمـر د لومړني کال وروستۍ ګڼه راځي بیا له ښېګڼو ددغو ډکو مراسمو پـر څرنګـوالي ښایسته کوي:
زموږ ستر هوښیار او پر دین ټینګ پاچا اعلیحضرت ذات پر خپلې دې پاچـایي بلنې او مېلمستیا د روژې د فرضوالي د حکمونو پـاکوالي او سـتروالي د افغـان دينپالي او پر احکامو بلد ولس سترګو ته ورځلوي. دا لوړه پاچـايي بلنـه خـورا فضایل او ښېګڼې لري. لومړی له خپلو ټولو شاهي اتباعو سره په ګډه پـه خـورا مینه او خوښۍ د الهي فرمان د منني هرکلی؛ بل له مغفرتونو د ډکـې روژ ې پـر لومړیو لسو ورځو د مسلمانانو له یوې لویې ډلې سره په ګډه د حضرت خیرالانام علیه افضل الصلواه والسلام په سنتو تراوو [تراویحو*] کې د حضرت ملک العلام د سپېڅلي کلام ختمول؛ دریېم د اسلامیانو د یوه ستر پرتموال او برموال او لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرفونو ډک پاچا له خوا خپلو ټولو رېښتینو وګړو ته له سخاوت او احسانه د یوې ډکې مېلمستیا جوړېدل، [؛*] څلورم له عادي وګړو، او مشرانو، او چارواکو سره په ګډه پر یوه ځای روژه ماتی،[؛*] او بیا په ګډه د عیدګاه ستر جامع جومات ته تلل او په یوه خورا لویه جمعه کې د ستر قرآن له تلاوت سره د تراویحو ســنت لمانځه ادا کول. پر دې معنوي سپېڅلتیاوو سربېره یو حساس سیاسي او ټولنیز ټکی هم په کې شته چې د پوهې د څښتنانو مخې ته لکه د لمر روښانه دی.

اوس لږ ددې سپېڅلو مراسمو له پاره پر نیول شویو ترتیباتو او سمبالونو غږېږو: لومړی به هغه وکړو چې دغه سیمه درته انځور شي[.*] د ښایسته چمن نــژدې شاوخوا پنځه جریبه ځمکه د یوه سیمې دیوال په غېږ کــې چــې څــوک تــرې ننوتلی نه شي، او خنډ او ډال یې هم ترمنځ نه وي چاپېر شوې[.*] دې تاوشوې سیمې ته د بري طاق په څېر له دریو دروازو نه چې یادونه یې وړاندې وشوه[،*] د جنوب او شمال او ختیځ لورو څخه ننوتل شوني دي. د تاو شوې سیمې شمالي خوا ته یو نېغ تجیر درول شوی چې مخې ته یې خــورا پســولل شــوې او غــوره کېږدۍ په یوه نېغه لیکه او منظم ډول د مېلمنو د هوسایۍ او اوداســه لــه پــاره درول شوې دي. زموږ مهربان پاچا اعلیحضرت ذات له هغې ډېرې مهربانۍ چــې پر خپلو ملګرو شاهي خادمانو یې لري[،*] امر کړی ټول هغه څیزونه چې ګــران مېلمانه ورته اړتیا ولري چمتو شي[او*] هره کېږدۍ د بلل شویو د هوســایۍ لــه پاره په فرشونو او څوکیو او میزونو او څراغونو او سګرټو ښکلې شوې او په کــې چمتو شوي دي. هرې کېږدۍ ته تشناب او د اوداسه خونه هم چمتو شوې ده. د اعلیحضرت باچایي ذات د هوسایۍ کېږدۍ د نورو کېږدیو د لیکــې پــه منځنــۍ برخه کې لکه شوې ده. او پر ښۍ او شمالي خوا یې د سترو شهزادګانو کېږدۍ او تر دوی وروسته د نورو درنو څېرو کېږدۍ درول شوې دي.

اوس چې دلته د کېږدیو یادونه وشوه. ددې کېږدیو د ځانګړتیاوو له انځورولو مو چې د اعلیحضرت پاچایي ذات له خوا اخترع شوې[،*] ډېره ونه شــوای کــړای. څرنګه چې زموږ هوښیار زړونو ته رانژدې ټولواک تل د خپــل شــاهانه هېــواد د حالت پلټنه او کتنه په همایوني پام کې ساتي. او ډېرئ وختونه په ګرځېدو کــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي[،*] نو يې وړ وبلله چې د دوی د خيريت سفرونو کېږدۍ داسې سمبال شـــي چې د هوساينې د اړتياوو ټول شرايط ولري. نو ځکه يې په شاهانه ښکلا څو ډوله زړه وړونکې او ظريفې کېږدۍ طرحه او ډيزاين کړې[،*] لارښوونه يې وکړه چې د پلازمېنې کابل په مبارک صنعتي پارک کې دې توليد شي.

خو لکه چې اوربدل شوي چې ها پلانکي باچا خپله کېږدۍ په زرو اوبدلې او مزي يــې ورته له ورېښمو، ستنه يې ورته له ملغلرو، او ديرَکونه او قُبِـه يــې ورتــه لــه ســرو او سپينوجوړه کړې[، خو*] دا په زري تارونو له اوبدل شويو او په ملغلرو له پېيل شــويو کېږديو څخه نه ده. بلکې له خورا کلک او ټينګ جيم ټوکر څخه چې واورې او باران او سيلۍ ته ټينګه شي[،*] جوړه شوې او تر دې هم ډېر يې د لېږد پر مهال سپکوالی په پام کې نيول شوی دی[.*] ځينې دا ډول کېږدۍ د ګردې منا [مدوَر سايبان*] په بڼه دي چې په جلا جلا لويوالي او ستروالي تولېديږي[،*] د ساري په ډول هغه خورا لويه منا چې په دې مبارکه مياشت کې د روژه ماتي له پاره د احاطې په منځ کې دربـدلې نژدې دوه سوه پنځوس تر درې سوو څوکيو په کې ځايېږي. دا ګــردې کېــږدۍ دوې ښېګنې لري چې هم دوبنۍ او هم ژمنۍ کېدلی شي. د ساري په ډول که بې تجيره وي دوبنۍ او که يې پر شاوخوا تجير راتاو شي نو يو لوی ژمنی دالان ترې جوړېږي. نورې داسې کېږدۍ جوړې شوې چې ورننه وځې نو ځان به درته هېڅکله په کېږدۍ کې ونه ايسي[،*] معمولاً به يو خورا ښايسته مستطيل مربع دالان ووينئ چې د هوسايۍ پــر ټولو وسايلو سمبال شوی وي.

او لنډه دا چې د رمضان د روژه ماتي پر دې سيمه پر پنځو ځايونو د پاچايي نعمتونــو رنګين دسترخوان غوړېدلی [دی*]. لومړی ځای تر يوې لويې منا لاندې دی چې پــه منځ کې جوړه شوې[،*] کتار په کتار په کې مېزونه او څوکۍ ايښودل شوې دي چې د منځنۍ برخې بر سر يې پر ځانګړې پاچايي دسترخوان ښکلی دی[،*] دويم او درېيم ځايونه د (عصريې شرکت) لومړۍ او دويمه درجه کېږدۍ دي چې د سترې پاچايي منا پر ښۍ او شمالي لورې جوړې شوې چې د ميز پر سر دسترخوانونه او څوکۍ پــه کــې سمبال شوې دي. څلورم او پنځم ځايونه[،*] د ښايسته چمن پر مــخ پــر غوړېــدلو فرشونو دسترخوانونه چمتو شوي چې لومړی ځای د عام ولس، او دويم ځای بريمنــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمو عسکرو ته ځانګړی شوی دی. پر دې پنځو سیمو سربېره چې دننه په احاطه کې دي[،*] یوه بله دېره پراخه سیمه هم تر دغې احاطې بهر د بېوزلو او اسکېرلو او مساپرو له پاره بېله شوې چې هلته پر دغو ورځو د ډېر سخي پاچا د همت له شکَری خورا ډېر خواړه پېرزو کېږي.

د شعبان میاشتې له وروستیو نه د چمن ټول مخ او تاوراتاو واټونه یې د ښار او شاوخوا سیمو له زرګونو وګړو ډکېږي[،*] د ملکي او عسکري ځوکیو خاوندانو او علماوو او درباري مخورو او خانانو د فراک کېټ په رسمي کالیو کې پخپله د چمن مخ د ګلبڼ د رخې وړ ګرځولی و.

د ماښام تر لمانځه لس دقیقې دمخه کجورې [خُرما*] او یا د روژه ماتي نُقُل پر رابلل شویو ویشل کېدل، ټول خاص او عام وګړي د لمانځه ځای ته چې تر احاطې بهر په چمن کې جوړ شوی دی راټولېدل[،*] د مسلمانانو کتارونه کتارونه د ټینګ بنسټ بېلګې ښیي[،*] د روژه ماتي توپ له ډز او د محمدي صلعم د آذان له کېدو سره سم روژه پر یو څه ماتېږي او د ماښام لمونځ په یوه لویه جمعه کې چې له زرګونو مسلمانانو او د عظیم الشان هستوونکي له بندګانو جوړه وه[،*] ادا کېږي. تر لمانځه وروسته ولسي خلک له ختیځې دروازې، او چارواکي او اشراف او اعیان له جنوبي دروازې احاطې ته ننه وځي [او*] هرڅوک پر خپلو ځانګړو ځایونو د خپل ستر زړه سواند[،*] د شفقت څښتن[،*] مهربان او ولینعمت ټولواک د پېرزو او احسان مېزونو ته په خوړو بوختېدل.

په رېښتیا چې د ماښام له لمانځه نه په راستنېدو د «انساني سېلاب[»*] دې منظرې چې یو د جنوب او بل له ختیځ لوري دغې احاطې ته ننوت[،*] سړی ددې بختور حالت ستروالي او برم او پرتم ته د خورا سپېڅلي ذوالجلال پیدا کوونکي د ناپایه نعمتونو په شکرونو کې ډوباوه چې د هغې پېرزو له امله چې پر افغان او افغانستان یې لري داسې یو دینپال[،*] نیاومن [او*] ولسپال ټولواک یې ور په برخه کړی چې له خپل صادق ملت سره په ګډه د الهي امر هرکلي ته راځي، له خپل ملت سره ګډه روژه نیسي، له ملت سره یو ځای لمونځ کوي، له ملت سره یو ځای روژه ماتوي[،*] پخپله مېلمه پال شي او ولس د الهي امر پر ځای کولو ته ورمېلمه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځومره نېکمرغي! څومره نعمت!

لنډه دا چې چې تر خوړو وروسته[،*] هر څوک اوداسه او د تراويحو لمانځه ادا کولو ته پاڅېده، او پوځ پوځ او ډله ډله وګړي د عيدګاه په ستر جامع جومات کې چې په خورا لويو ګيسي ځراغونو- يعني د استلين په غازو رڼا شوی و[،*] ټولېدل [او*] کتارونه درېدل. تر ټولو ستر ښځښتن ته د برم او پرتم له خاوند يوه مسلمان پاچا سره په ګډه د عبادت له پاره ددې زرګونو مسلمانو وګړو نندارې د هر مسلمان وګړي زړه د ايمان په پاکې رڼا له احساساتو ډکاوه او ځلاوه. څومره پرتمين ديـن! د څـومره ښـې عقيدې ښښتن پا چا او ملت!

په دې ډول د نړۍ او په هغې کې د شتو موجوداتو د حضرت خالق د ستر قرآن ختم له مغفرتونو د ډکې روژې مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې که خدای کـول پـای تـه رسېږي.

څرنګه چې موږ دا له عاجزۍ ډکه مقاله ددې اړتيا له مخې چې وخت يې تېر نه شي او خپله ورځپاڼه مو تر شريف ختم دمخه ليکلې او خپره کړې[،*] کـه خـدای کـول د شريف ختم د شپې څرنګوالی به ددغو خورا سپېڅلو مراسمو له نورو جزيياتو سره په خپله څلرويشتمه ګڼه کې خپاره کړو، اوس په همدې درې دعاييه فردونو خپله مقاله پای ته رسوو:

الهي ته دا ټولواک زموږ بېدار

چې لارښود دی د ولس په هر يو کار

هم و دين ته خدمت کړي او هم دونيا ته

لکه اوبه د مينې دی د ملت يار

ته ساته دی له بلاوو او فلک يې

پر غليم د وطن ټول کړه را ګوزار

آمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، درویشتمه ګڼه، ۷-۸ مخونه

ځانګړې مقاله

پوهنـــه ــ ښوونځي

هغه دولتونه چې د حکومتو بنه يې تړلې [بشپړه شوې*]، او د (کاري وېش) پـر قاعده يې په دايرو [وزارتو*] ويشل شوې ده[،*] (د پوهنې دايره) يې چې د يوه خپلواک وزير تر څارنې لاندې وي[،*] ددغو دولتونو له مهمو برخو څخــه ګڼـل کېږي. د ساري په ډول لکه چې د کورنيو چارو وزير د هېواد په خاوره کې دننــه پر ټولو چارو څارنه کوي، او خپلې ټولې کوچنۍ او لــويې چــارې د منــل شــويو قوانينو او نظم له مخې ترسره کوي، او د ټولو کورنيو چارو مسوول وي[.*] دغــه راز د پوهنې چارو وزير پر ټولو هغو چارو چې په دولت کې له پوهې او پــوهنې او د هېواد په وګړو کې د هغې په خپرولو پورې اړه مومي[،*] څارنه کوي او لومړني، او رشديه [منځني*]، او اعداديه [؟*] او لوړ ښــوونځي جــوړ او پرانيــزي. ټــول مطبوعات او چاپخونې چې په هېواد کې رامنځته کېږي، او ټول ليکلي آثار چې دوی يې خپروي، د پوهنې ادارې تر څار لاندې وي. د پوهنې لوی مجلس او وزير يې په خپله په پلازمېنو کې وي، او په ټولو ولايتونو کې ادارې او څانګې لــري. د ښوونځيو پروګرامونه چې په هندي اصطلاح يې نصاب بــولي[،*] د پلازمېنــې د پوهنې د لوی مجلس له خوا د هر ولايت له حالــت ســره ســم جــوړ يږي. هــېڅ ښوونځی يا چاپخونه، يا ليکنې د پوهنې ادارې له رسمي اجازې پرتــه پرانســتل کېدلی او جوړ يدلی او خپر يدلی نه شي. په ځينو هېوادو کې تياترونه او اوپــه را ګانې [Operas *] هم د پوهنې [وزارت*] تر نظر لاندې وي.

د هر دولت د پوهنې مجلس د دولت سياسي لورو او د هېواد او وګــړو بنســټيزو اړتياوو ته په پام سره په هماغه بڼه خپلو عمومي ښوونځيو ته پروګرامونه ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساري په ډول د (بريتانيا) د لوړ دولت د پوهنې مجلس هغه پروګرامونه چې په (اوستراليا) لويه وچه او يا (کناډا) او يا (جنوبي افريقا) کې خپلـو مسـتعمرو تـه جوړ کړي[،*] هېڅکله هم په لندن کې د دوی د ښوونځيو له پروګرامو سره ورته والی نه لري. ځکه په مستعمرو او تر ښکېلاک لاندې سـيمو کـې يـې د دولـت پوليتيک [کړنلاره*] هېڅکله دا نه غواړي چې ددغو ځايونو وګړي آن د خپلـې آزادي، واکمنی، مالکيت، او ملت حقونه زده کړي. بلکې هغوی ته بايد داسې زده کړه ورکړ شي چې ناخپلواکي او بل ته غاړه ايښودنه او محکوميت يې تـر نظـره غوره راولي او ويې وروزي.

په يوه کتاب کې مې د يوه فرانسوي سيلاني له خولې واورېدل چې ليکل شـوي وو: «په اوستراليا کې ګرځېدم. د ځنګله له منځه له يوه کلي نه بل ته تلم. د لارې په اوږدو کې مو د يوې ونې ترڅنګ د اوستراليا د خپلو بومي وګړو يو هلک وليد چې ويده شوی دی. شاته له پراته بکس او د تمرين له سلېټې تختـې يـې چـې ورسره وه بر ېښېده چې د ښوونځي زده کوونکی دی. په زړه کې مې انګرېزانو ته ستاينه او مننه راغله چې د پوهې او پوهنې نښې يې په داسې ډارونکو وحشي ځايونو کې هم خپرې کړې دي. تلوسه او اندېښنه راولوېده. صبر مې وکـړ چـې هلک راويښ شي، او پوه شم چې چېرته او څه لولي. له څه ځنډ وروسته مـې دا هيله پوره شوه. کوچنی له خوبه پاڅېد. او ژر ودرېده غوښتل يې چې روان شـي چې زه يې خواته ورغلم او په مينه مې وپوښته:

- د ښوونځي زده کوونکی يې؟
- هو!
- څه لولې؟
- جغرافيا.
- ماشاءالله! آفرين! نو په نړۍ کې څو لويې وچې شته؟ زده کوونکي- پر پنځو لويو وچو د نړۍ پر وېش او د هغوی پر نومونو پوره خبرې وکړې. ډېر خوښ شوم. او چې ومې پوښته «په اروپا کې څو حکومتونه شـته؟» زده کـوونکي راته حيران حيران وکتل ويې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پر دې پوښتنه دې پوه نه شوم. زه په نړۍ کې يو حکومت پېژنم چې هغه د انګر يز حکومت دی.

ومې ويل- فرانسه، جرمن، روس او نور نه پېژنې؟

ويې ويل- ولې يې نه پېژنم، هغوی هر ټول[،*] د انګر يز دولت ولايتونه دي.

له دې مرکې پوه شوم چې خبره چېرته ده. او موخې يې څه شی او څه شی دي!...»

دا د هغو ښوونځيو د پروګرامونو يوه بېلګه ده چې د (پـــی بليـــک استر يکشـــن)[؟*] يعنې د دولتونو له خوا پر وګړنيزې پوهنې د څار [اداري*] له خوا د خپلو هېوادونـــو د حال او احوال او وړتياوو په تړاو جوړ ېږي. ددې فرانسوي سيلاني لـــه بېلګـــې نـــه پـــر انګر يز دولت هېڅ ډول نيوه که نه راځي. آن دا چې دغه دولـــت خپـــل ټـــول هنـــر او مهارت ښودلی دی. داسې چې په هند کې يې همدا دود او اصول جـــاري کـــړي دي. د ساري په ډول د مسلمانانو يا هندوانو له پـــاره داســـې لـــوړ پـــوځي ښـــوونځي چـــې د انګر يزانو د کچې افسران او ارکانحربان ترې راووځي نه شته. نو ولې؟ ځکه تګلاره يې ددې غوښتنه لري چې لـــوی افســـران دې تـــل انګر يـــزان وي. دغـــه راز د پنجـــاب د ښوونځيو په پروګرام کې ديني سياسي فلسفه، او عقلي روزنيز علوم او کان پېژندنـــه او لوړه انجنيري او نور هغه څيزونه چې يوازې يې ځان ته بېل کـــړي[،*] نـــه ليـــدل کېږي.

نو پر همدې بنسټ د هر دولت پوهنه د هغه هېواد د تګلارې، او احوال او طبيعت لـــه مخې د خپل هېواد د ښوونځيو پروګرام يعنې نصاب ټاکي چې پـــر دې بنســـټ د يـــوه دولت د ښوونځيو پروګرام بل دولت کټ مټ منلی نه شي. او که ويې مني نو داسې به بر ېښي لکه سوالي کالي يې چې کله ډېر تنګ او کله ډېـــر ارت وي[،*] اغوســـتي وي چې وجود ترې ببخي ګټه نه شي پورته کولای. زموږ په ګران هېواد افغانســـتان کـــې زموږ د پوهې او پوهنې د ښبنتن اعليحضرت ټولواک تـــر بختـــورې پـــلاز کېناســـتنې دمخه د نوی بنې د ښوونځيو ببخي نښه نه وه. د دوی تر پوهنپـــال شـــاهانه ســـيوري لاندې په لوړه شاهانه سلطنتي پلازمېنه کې پر نويو قاعدو او اصولو ښونځي رامنځته شول. لومړني ښوونځي پر هر لوري جوړ او سمبال شول چې د ا د هېواد د نېکمرغيـــو او پرمختګ له پاره د خير يو لوی فال بلل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هېواد په خاوره کې دننه اطرافي ولايتونه هم د پوهې او پوهنې عامېدو ته خورا اړتيا لري. خو زر ځله افسوس چې زموږ په ډېرو وطنوالو کې لا تر اوسه د نويو پوهــو د زده کړې او حاصلولو تلوسه او مينه پيدا شوې نه ده ، او تر اوسه يــې د خپــل ژوندانــه د مېوې يعنې خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې ارزښت او درنښت بشپړ پېژندلی نــه دی. وګړی هر څه له حکومته غواړي[،*] حال دا چې لږ څه ورته پخپله هم لاس او پښــې خوځول په کار دي. د ساري په ډول که د کندهار، او هرات، او بلخ، او غزني، او جــلال آباد وګړي پر دې پوهېدلی شوای چې له پوهې او پوهنې نه دولت او وطن ته څه ګټــه رسېږي او د خپلو بچيانو پر راتلونکې يې غور کــړی وای[،*] هــر ولايــت د يــو دوو ښوونځيو لګښتونه او خرڅونه پورته کړي وای [او*] د هغو د بنسټ، او نظم او اصــولو او پروګرام په اړه يې له خپل سپېڅلي متبوع دولــت نــه د سمبالښــت او لارښــوونې غوښتنه کړې وای[،*] هېڅ شک نه شته چې دولت په دې تړاو ډېر ګټــور تجويزونــه سنجولی شوای. د پوهنې او ښوونځيو د قاعدو پراخول يوازې په دولت نه چې ډېر په وګړو پورې اړه مومي. هرڅوک چې بچی لري لومړی څيز چې په اړه يې فکر کــوي د بچيانو ښوونه او روزنه ده. که چېرې خپل همدا سوچونه په يوه غوره او منظمه بڼه په مهارت وکاروي[،*] او هغه پيسې چې هرکال يې د خپلو بچيانو د ښوونې او روزنې له پاره پر کاليو او د ملا پر تنخواه او خوړو او نورو لګوي[،*] په خپلمنځي پيوســتون را ټولې کړي [او*] د دولت په څارنه او سمبالښت يې پــر بشــپړو لومړنيــو او منځنيــو مسلکي ښوونځيو ولګوي[،*] البته چې خورا لوړې او غوره پايلې به رامنځته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل
وړمې کال، درویشتمه ګڼه، ۸-۹ مخونه

سیاسي لنډیز

سیاسي نړۍ لکه د ژوند ویښته سره پېیلې ده، ته وا د ځمکې کُرې خپله ټوله مرکزي تودوخه خپلو استوګنو ته وربښلې چې وینې یې ورخوټولې او غریزې تودوخې ته یې داسې ځواک او وس ورکړی چې د طبیعي قوتونو په وړاندې یې ځانونه وسله وال کړي دي!

سره له دې چې د مرکزي جاذبې طبیعي ځواک له ځمکې نه د ځمکنیو موجوداتو د بېلوالي ټینګ او کلک قواعد ټاکلي، خو بشریت دومره یاغي شوی نه دی چې دغو حکمونو ته غوږ ونیسي! سره له دې چې د اوسپنې یوه ټوټه[،*] د لرګې یوه څانګه، لږ سرب او نور ځمکني څیزونه چې که د یوې چنې هومره درندوالی هم ولري[،*] له ځمکې پورته کېدلی نه شي. حال دا چې بشر د ځمکنیو معدني او نباتي جسمونو منونه منونه د الوتنې په وسیلو اړولي [او*] یو لوی دروند جسم تر دوه زرو مترو یا تر دې هم ډېر له ځانه سره له ځمکې جلا کوي او لرې یې بیايي! که څه هم طبیعي قوانینو څو څو ځله له دوه زرو مترو یا تر دې هم له پورته یا ټیټ لوړوالي راغورځولي[،*] خو چېرته! د بشر سرغړونه او طغیان هسې پوړۍ ته نه دی رسېدلی چې ددغو غورځونو او غوړتاوونو پروا وکړي! یو چې ولوېږي لس نور پورته ځي.

د دیو خوی رقیب له خوانه مې پناه په لوی ښتن ده
ښايي روڼ ستوري دغسې پر کوچنوټي پېرزو وکړي

تر دې هم بتره دا چې غواړي د آسیا او افریقا لویې وچې په اروپا واړوي! څومره زړهٌ، څومره تېری!... نو دا اروپا پر څه اروپا او آسیا پر څه آسیا شوې ده؟ هېڅ شک نه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې طبیعت د ځینو قوانینو له مخې چې ټاکلي یې دي[،*] هغه اروپا او دا آسیا جوړه کړې ده. لکه دا چې په آسیا کې کجـورې [خرمـا*] او هېـل، او دارچینـي او نـورې خوشبویۍ، او مېوې، او هاتي، او کوږ او اوښغاړۍ [شتر مرغ*] موندل کېـږي[،*] پـه اروپا کې یې پر ته له دې چې یوه نیمه بېلګه د ځارویو یا بوټو په کوم بڼګي کې ولیدل شي نوره یې نښه هم نه شي موندل کېدای. دغه راز هغه څیزونه چې په اروپا کې شته ببوزلې آسیا یې په خوب هم لیدلی نه شي[.*] د ساري پـه ډول سـره لـه دې چـې اروپاییان د ګڼو ښځو پر ودولو آسیاییان غندي[،*] په خپل هېواد کې یې یو نارینـه چې زور او زر ولري[،*] له یو میلیون ښځو سره تار جوړولی شي. په داسې حال کـې چې په آسیا کې د یوې ښځې مېړه، د خپلې مېرمنې د پړوني یوې پېڅکي تـه هـم د نامحرم نارینه په نژدې کېدو نه راضي کېږي[،*] اروپاییان د بال [د نڅا*] په مراسمو کې خپلې مېرمنې پر لغړو ټېرونو، متو، شا او سر له یو بل سره د (فادریل) په نامه یوې نڅا کې تي پر تي او غاړه پر غاړه یو بل ته وړاندې کوي. په داسې حال کې چې د آسیا په ځینو ښارونو کې د (الکئول) - یعنې د شرابو په نامه ککړه زهرجنه ماده د درملو له پاره هم نه موندل کېږي[،*] د اروپا په کوڅو کې لکه ویالې بهېږي! په داسې حال کې چې که د آسیا د بېدیاوو یوې تورې کېږدۍ ته کوم وږی یا تږی ننه وځي[،*] د کـور څښتن ترې خپله ټوله هستي نه سپموي[،*] که د اروپا په کوڅو کې یـو څـوک لـه تندې یا لوږې بې حاله ولوېږي[،*] اروپاییان په دې تلوسه او اندېښـنه چـې: «صـبر وګورم له تندې د سړي ساه څنګه وځي؟» کېوزي او ددې پر ځای چې پر یـوې مـړۍ ډوډۍ یا یوهٔ کټوري اوبو یې لاسنیوی وکړي[،*] په خورا تلوسه او مینه یې د سـاه وتلو ننداره کوي!

په دې ډول نو اروپا په خپل دې ډول بغاوت چې د طبیعي ځواکونو په وړاندې یې پیل کړی[او*] په دې ډول مدنیتو سره غواړي له آسیا نه اروپا جوړه کړي. تر دې هم بتره دا چې له آسیا نه د اروپا د جوړولو لار یې هم پر کنـدهار، او هـرات، او کوشـک، یـا مشهد، او تهران او بغداد غوره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آفرین پر دې باطل تصور[،*] آفرین پر دې ناشوني خیال!

دا دې ته ورته دی لکه چې یو ګاوندی بل ته ووایي. «زه غواړم ستاسې د کور دالانونه او پس خانې، او دهلیزونه وشکوم او د نورو ګاونډیو کورونو ته د تېرېدو یوه اوسپنیزه لار وباسم»[.*] لږ شک هم نشته چې دغه ګاوندی به دا کورګډي ونه مني. خو د کور څښتن به که دغسې یوه لار د خپل کور له پاره ګټوره او اړینه وبولي[،*] دغه ډول لاره د هغو قاعدو او اصولو له مخې چې ګټور ورته بریښي او کور یې ورسره د ورانېدو پر ځای ودانېږي[،*] پخپله جوړه کړي. خو تر هغو چې ساه په کې غړېږي د نورو لار به په خپلو کورونو کې پرانه‌یزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېکمرغه کوچنی اختر

د حضرت واجب الوجود جل وعلی دربار ته دې زرګونه بېشمېره او بې حده حمدونه او ثناوې وي چې ددې نېکمرغه کال بختوره روژه په خورا خوښۍ او ښادۍ تېره شوه [او*] بختور نېکمرغه کوچني اختر د خپل راتګ پېرزو راوکړه.

سل شکره چې دا راغی، سل حیفه چې ها ولاړه

په حق سره چې د سږني نېکمرغه کال د بختونو روژه په هغه ډول روژو کې وه چې هره شپه یې لکه د خوشحالیو د یوه بختور اختر په بڼه تېره شوه. لومړۍ لس شپې یې لکه د بختور اختر ګڼل کېدې چې نړۍ نړۍ عبادتونه، او عالَم عالَم فیضونه او برکتونه په کې ښکېل او اخښل شوي وو. د روژه ماتي پر خوښۍ او خوشحالۍ، او د هستوونکي خورا سپېڅلي ذات د لیدنې د هیلو پر خوښۍ[،*] یوه بله پرتمینه او لـه ستروالي ډکه خوشحالي هم موږ ربښتینو افغان وګړو ته رازیاته شوې وه چې هغه زموږ د هوښیار[،*] نېک کردار[،*] مهربان[،*] سپېڅلي ټولواک د لیدنې نېکمرغي وه چې د خپلې لوړې پلازمېنې له ټولو وګړو سره یې په ګډه روژه ماتی، او په ګډه ورسره د خپل څښتن د طاعت له پاره د عبودیت او بنده ګۍ څرګندونه وکړه. د اعلیحضرت (سراج الملة والدین) امیرالمسلمین او ظل رب العالمین تر دینپال سیوري لاندې د روژې د مغفرتونو میاشت د ځمکې او آسمانونو د یواځیني خالق په خورا ډېرو عبادتونو او طاعتونو، او د حضرت محمد الامین، صلواه الله علیه بمَلاَء السموات والارضین د متینې شرعې د حکمونو په خورا خوښیو او خوشحالیو کې تېره شوه او کوچنی اختر راغی. دا بختوره ورځ مسلمانانو ته یو لوی نعمت دی. او د اسلام په سپېڅلو ورځو کې ګڼل کېږي.

د حضرت پیغمبر صل الله علیه وآله وسلم یو شریف حدیث له ابن مسعود[سعود؟*] رضی الله تعالی عنه نه روایت شوی چې په فارسي کې یې مضمون په شـدل ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې کېږي: «کله چې زما امت په صيام مياشت کې روژه نيسي او د اختر په ورځ لمانځه ته ځي حضرت حق تعالى جل وعلى خپلو درنو ملايکو ته په خطاب کې وايي: «اى زما پرښتو! هر کارګر چې کار وکړي د خپل دغه کار اجر غواړي، زما بنده ګانو هم چې په صيام مياشت کې روژه نيولې او د اختر لمانځه ته تللي، خپل اجر غواړي. تاسې شاهداني اوسئ چې ما هغوی وبښل».

نو ځکه د صيام روژه او د اختر له مغفرتونو ډک لمونځ دغه ډول نېکمرغی او د ښښنې پيغامونه لري. په تېره بيا چې د حضرت رب الانام دا عبادتونه د اسلام له يوه پوهـوال او دينپال ټولواک سره ، په يوه آزاد او خپلواک اسلامي هېواد کې، له شل دبـرش زرو مسمانانو سره په ګډه، پر يوه ځای او يوه مقام پای ورسېږي او بشپړ شي.

ددې نعمت ارزښت بايد وپېژنو. الهي شکر پر ځای کړو. يو بل تـه غبـږه ورکـړو، پـه روغبړ او لاس ورکولو سره د مينې او يووالي د برېښنا جـذبوونکې او دفـع کـوونکې لمبې يو د بل زړونو او ځيګرونو ته ورواستووو. ټول په يوه خوله او يـوه ژبـه د خپـل هېواد او خپلواکۍ پايښت د زړه له کومي د احکـم الحـاکمين جـل و علـی د خـورا سپېڅلي ذات له دربار نه وغواړو. د خپلو اسلامي ورونو او هېوادو حالت ته چې د خپلو هېوادو له خپلواکۍ او استقلاله بې برخې دي[،*] د عبرت نظر واوو. پر خپل حـال او احوال زرګونه ځله ثناګانې ووايو، د خپل آزاد او سـپېڅلي ټولـواک د اوږده عمـر او روغتيا دوعا چې د وطن د خپلواکۍ ښېګنې يې لکه د يوه زړه سواند ښوونکي مورړ ته راښودلې، د رېښتينولۍ پر ژبو جاري کړو.

د هغه سپېڅلی دين ټول روښانه احکام چې د عالَم حضرت هستوونکي مورړ په هغـه سره د دواړو نړيو د نعمتونو درلودونکي ګرځولي يو[،*] لکه هغسې چې خـورا ګنـې اُخروي ګټې په کې نغښتې. زرګونه ګټور سياسي او ټولنيز ټکي هم په کې پـټ دي: د ساري په ډول د هر محل اوسېدونکي د ورځې پنځه ځله د خپلو محلونـو پـه جـامع جوماتونو کې سره ټولېږي. خپل يواځينی هستوونکی په ګډه يادوي. د آخـرت سـتر ثوابونه ګټي. او ورسره جوخت له دې ټولېدنې نه د الفت او مينې او پېژندګلوۍ پايلـه راوځي چې د يووالي او ورورګلوۍ سپېڅلي ټکي ترې جوړېږي. د اوونۍ يو ځل د ټـو محلونو وګړي د ښار په يوه لوی جامع جومات کې سره ټولېږي. د جمعـې لمـونځ پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه ډله ادا کوي. یو خطیب یې په وعظ او نصیحت سره روغې لارې ته سموی. له ښېګڼو ډک دې کار سره د آخرت د نعیمو جنتونو ور ګرځي. هم مهاله ورسره په یوه لا پراخه کچه د یووالي او وروري ګلوۍ خبره پخېږي. په کال کې یو ځل د ښار او ورخېرمه کلیو وګړي په یوه لوی عیدګاه جومات کې سره ټولېږي. ټول د روژې د فطر صدقه بېوزلو ته ورکوي[،*] د مسلمانو وګړو یوه لویه ډله د بې اړتیا ښځتن دوه ګونی لمونځ په جماعت کوي، خطیب خطبه وایي. ولس ته د خپلواک اسلامي سلطنت او امارت شتوالی په یوه دبده او پرتم وریادوي. روغبړونه کېږي [،*] لاسونه ورکول کېږي[،*] د توپونو ډزې کېږي. عسکري موزیک هرې خواته ملي نغمې غږوي [،*] پوځي عسکر په خپلو خورا پرتمنیو رسمي دریشیو کې د عید ګاه په ستر جومات او شاخوا کې د درناوي له پاره پر لیکو درېږي. عسکري او ملکي چارواکي او مخور او مشران او اشراف ټول په خپلو بشپړو رسمي کالیو کې شریف جومات ته ورټولېږي. د اسلام پاچا، او د حضرت خیرالانام د مبین دین ټینګوونکی په بشپړ برم او پرتم تشریف راوړي. د مسلمانانو د تکبیر نارې د رب العالمین د خورا سپېڅلي ذات دربار ته لوړېږي.

ای سپېڅلی نجیب ولسه! او ای غیرتي او ټینګ قومه! موږ د اختر دې څو ورځو او د روژې هغو څو مبارکو ورځو ته په عادي او بې غوره نظر ونه ګورو، او یوازې یې له سات تېریو ډک یو عبادت ونه بولو. ددې ستر الهي نعمت ارزښت او قدر چې پر موږ پېرزو شوی وپېژنو. ځکه چې موږ د وطن د خپلواکۍ څښتنان یو، او د واکمنۍ څښتن خپلواک ملت یو، زموږ ټول دینی، مدني، سیاسي حقونه آزاد دي[،*] زموږ سپېڅلی زړونو ته رانژدې خیرغوښتونکی ټولواک زموږ د خپلواکۍ او واکمنۍ د ساتنې له پاره خپلې ناپایه همایوني هڅې کوي او په عمومي دربارونو کې زموږ د خپلواکۍ دوعاوې کوي. څومره نعمت! څومره نېکمرغي! څومره خوښي! څومره خوځښت!

یو ځل د خپلو شمالي او جنوب ختیځو ګاونډیو مسلمانو ورونو حال ته نظر وکړو: هغوی د خپلو دیني مراسمو هغسې آزادي چې موږ یې لرو نه لري. د ساري په ډول په روسي ملکونو کې څوک د جومات خطیب کېدلی نه شي مګر دا چې روسي ژبه یې زده وي. قرآن لولي، خو د جهاد آیتونه یادولی نه شي. پوځ ته ورځي، خو د نورو د ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پاره. په سرکونو کې کار کوي. خو د پردیو د ګټو له پاره[،*] زده کړې کوي. خو د نورو د ګټو له پاره نو ولې؟ ځکه زموږ دغه وروڼه د هېواد آزادي او واکمني نه لري. د بل ولس او بل هېواد تر لاس لاندې او کېوتي دي چې نه په جنس، او نه په دین، او نه په ژبه، او نه په رنګ کې هغوی ته هېڅ ډول ورته والی او تړاو نه لري. څومره فلاکت! څومره مصیبت!

نو ځکه باید موږ یوه شېبه هم بې شکره ونه اوسو. ځکه موږ د خپلواکۍ، او استقلال، او واکمنۍ نعمت لرو. که لمونځ کوو نو په خطبه کې د خپل مسلمان پاچا سپېڅلی نوم آزاد یادوو، که عسکرۍ ته ځو نو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټو له پاره ځو، که پر سړک له سهاره تر ماښامه کار کوو د خپل ځان او خپل هېواد د ګټې له پاره یې کوو. موږ ته اړینه ده چې ددې نعمت د شکر او ستاینې تر څنګ[،*] ددې نعمت د ساتنې له پاره هم ویښ، هوښیار، او له غفلت او لوبې په څنګ واوسو[.*] د عظیم الشاٌن قرآن پر حکمونو، او پر خپل دین او ایمان ټینګ شو. ټولواک، وطن [او*] ملت یو او یو وجود وبولو [او*] له خپله ځانه یې راتېر وبولو، او ډېر یې سپېڅلي وګڼو. د یووالي او اتفاق تخم په خپلو زړونو کې د خپل وطن او دولت د ساتنې له پاره وکرو او د پرمختګ او لوړتابه او آزادۍ حاصل راټول کړو. له بدو چارو او ټیټوالي چې ټولواک، او ملت او وطن زیانمنوي[،*] ډډه وکړو.

زموږ هوښیار سپېڅلی ټولواک زموږ او زموږ د وطن پر دین، او ناموس، او شرف، او سعادت، او پرمختګ او آزادۍ د زړه سوي لوی وزر او خپله مهربانه [او*] د مرحمتونو پلرنۍ غېږ پرانستې[،*] شپه او ورځ د هغو د خوندي کوونکو او لوړوونکو وسیلو د چمتو کولو له پاره خپلې پاچایي هلې ځلې کوي. موږ هم ځانونه ددغې مهربانۍ او عاطفې وړ کړو [او*] په همت او غیرت او زیار کې زړونو ته د خپل راتېر پرمختګپال سپېڅلي ټولواک پر پله سم شو، او د هېواد او خپلې ملي آزادۍ د ساتنې له پاره په مال او ځان، او زړه او وجدان زیار وباسو او په دې څیزونو سره د خپل هېواد د پاکې سپېڅلې خاورې او خپلواکۍ د غلیمانو په سترګو کې چې د نړۍ د ودانولو، او په خپل مدني صنعتي ځواک له اروپا سره د آسیا د نښلولو په پلمه یې له هره لوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکېلاکګر نظرونه را سیخ کړي[،*] د نهیلۍ او کوزګورۍ غشـــي وتومبـــو، او د هیلـــو غشي يې د زيان او خوارۍ پر خاورو وغورځوو.

هو هو! که موږ ځانونه په رغاونې او ځواک سینګار او سمبال کړل[،*] د پلمه کوونکـــو پلمې او د حریصانو د هیلو کنډولي به پر ډېرو مات شي.

څرنګه چې تر یوې بختورې او نېکمرغې روژې وروسته یوه وړانګین او ځلاند بختـــور اختر ته ورسېدو[،*] نو څکه د نعمت د یادولو او د نعمت د شـــکر د ذکـــر پـــه موخـــه؛ (سراج الاخبار افغانيه) د بختور کوچني اختر د مبارکۍ په کارولوسره د یوې کـــوچنۍ موعظې ددې څو کرښو د وړاندې کولو زړه وکړ. نور نو د خپل ستر زړونـــو تـــه راتېـــر سپېڅلي پرمختګپال زړه سواند اعلیحضرت ټولواک د عمر او د برم او پرتم د ډېروالي بې ریا دوعا د بختور کوچني اختر پر دې بریالۍ ورځ چې له خورا ارزښتناکو اســـلامي مهالونو څخه دی[،*] د بنده ګۍ پر ژبو جاري کوو چې د پرتمین زړه سواند ملوکانـــه ذات له روغتیا سره[،*] ملت او هېواد خورا ډېرو پرمختګونو او لوړتیاوو او نېکمرغیـــو او بریو ته د رسېدو [قریرالعین؟*] ویاړ تر لاسه کړو. آمین.

پر دې ورځ د بریالي دربار د مراسمو په اړه به که څښتن تعالی غوښتل په راتلـــونکې ګڼه کې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي کال پای

د (محمود طرزي) عاجز قلم د رېښتنولۍ په نارو، او پر ماتغاړو ټکو، او له ګرانښت پــه ډکو وجداني کرښو سره په خورا وياړ او خوشحالۍ او بشپړ شوق او نړه والي د **(سراج الاخبار افغانیــه)** د ګرانــي ورځپــاڼې د لــومړي کــال بشــپړېدل پــه خپلــې دې څلرویشتمې ګڼې سره اعلانوي.

دنده سپېڅلې وي. د دندې هر څښتن چې تر خپلې وسې د خپلې دنــدې پــه ســرته رسولو بریالی شي[،*] د کار دغه څښتن ته دا په نړۍ کې تر ټولو لویه خوښــي او تــر ټولو بختور بخت دی او بس.

دنده سپېڅلې وي. وظیفه [دنده*] تنخواه، او د دوعاوو ویل نه دي[،*] د دندې هــر څښتن چې خپله دنده یوازې د هماغې دندې له پاره ترسره کړي[،*] پر دندې ټینګ بلل کېږي. او که بنسټ يې پر نورو غرضونو ودرول شي[،*] له دندې بهر ګڼل کېږي.

له خاورو سره ددې برابر تر ټولو خوار د عاجز قلم دنده به نو په عاجزۍ هېــواد تــه د قلم له چوپړ پرته بل څه وي! نو ځکه يې د خپل ستر سپېڅلي پوهنپال پلوي، او خورا زړه سواند او مهربان زړه ته راتېــر پــالونکي[،*] لــه پــوهې او دیــن خبــر ټولــواک اعلیحضرت (سراج الملة والدین) په سیوري کې د بل چا له لیکنۍ مرستې پرتــه پــه یوازې ځان خپله یو کلنه لیکنۍ دنده په خورا بري تر سره کړه.

زموږ ستر پوه او پر دین ټینګ پرمختګپــال ټولــواک تــر خپلــې بختــورې پاچــایي پلازکېناستنې [جلوس*] راهیسې هماغسې چې يې د مدني ودې خورا ګــڼ وســایل چمتو کړي[،*] په خپل شاهانه هېواد کې يې دغه راز د پوهې او پوهنې د ښکلي یار د را ځلولو کلکه هیله هم درلودلې [او*] پــه دې برخــه کــې خــورا ډېــرې بریــاوې او بریالیتوبونه تر لاسه شوي دي. دې خوار له خاورو سره برابر بنده هم د ټولواک له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهنپالې هیلې نه په ګټې اخیستو[،*] پروسـږکال د روژې د مبـارکې میاشـتې پـر پنځلسمه د یوې هېوادنۍ ورځپاڼې د خپرېدو له پـاره عـرض کـړی او غوښـتی او د پاچايي اجازې په ترلاسه کولو بريالی شوی وم. او د تبرک له پاره د هغـوی پـه نامـه [تبركاً باسمه؟*] د (سراج الاخبار افغانيه) د ګرانې ورځپاڼې لومړۍ ګڼه د ۱۳۲۹ کـال د شوال المکرم پر ۱۵ د خپرېدو پر ډګر راوځلېده.

مطبوعات د وطن د احساساتو روښانوونکي دي، د ملت ژبـه ده، د تمـدن سـاه ده، د سرېتوب بنسټ دی[.*] بېسیم او سیموال ټلګراف هېڅکله هم یوبل ته د ملتونو پـه پېژندلو، او د پیغام او خبر په رسولو، له بشر سره د بشر په غږولو کې له ورځپاڼې سره سیالي نه شي کولای. پر دغو وسیلو یو څو کرښې له یو دوو کسانو سره غږېدا شونې کېږي. خو ورځپاڼه د اسرارو داسې یوه خزانه ده چې پـاڼې پـاڼې خبـرې کـوي، کـه ورځپاڼه نه وای نو د ټلګرافونو او ټېلېفونو خبرونه به چا پر نړۍ خپرول؟ هغه ملت چې ورځپاڼه نه لري هرڅوک یې په اړه هر څه ویلی شي، خو پخپله نه د ځان په اړه او نه د نورو په تړاو د غږېدو وس لري. د غرض هغه څښتنان چې ورځپاڼې لري نړۍ ته د هغه ملت او هېواد په اړه چې ورځپاڼه نه لري د خپل غرض له مخې خپل ټول احساسـات [او*] فکرونه خپروي[.*] همدا ورځپاڼه ده چې د غرضوالو غرضـونه برسـېره کـوي [او*] د خپل دولت او ملت او وطن ساتنه کوي. ورځپاڼه ده چـې هېـواد[،*] ملـت او وطن د بهر له عمومي حاله خبروي او د وطن غلیمان ژړوي او دوسـتان خوشـحالوي. کله پر پوهې غږېږي[،*] کله پر فن. کله پر صنعت خبرې کوي کله د زمانو [زَمَن؟] پر حال! (سراج الاخبار افغانيه) لومړنۍ ورځپاڼه ده چې زموږ په سپېڅلی متبوع دولـت کې د مطبوعاتو د نړۍ په سرابستان؟ کې د ژوندانه د ودې وړ ګرځي. که څه هم اورو چې د خدای بښلي (امیر شېرعلیخان) پر مهال هم یوه ورځپاڼه خپره شـوې وه، خـو موږ یې د یوې ګڼې په لیدو هم بريالي نه شو. زموږ موخه د ورځپاڼې له لومړني والـي داده چې د افغانستان تر بیا خپلواکېدو راوروسته دا لومړنۍ ورځپاڼه ده چې راوځي.

افغانستان د جوړېدو له مهاله د نوي والي او ټینګښت درې پړاوه وهلي دي. یو یـې د جوړېدو له مهاله چې د دراني احمدشاه له خوا وشو د سدوزي دولت تر ړنګېدو او پـر افغانستان د انګرېزانو تر ښکېلاکه غزېدلی دی. د نوي والي بل پړاو هغه دی چې جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مېشتي ستر امير اعليحضرت (امير دوست محمد خان) په افغانستان کې د محمدزيو دولت جوړ او انګرېزان پسې واخيستل او ويې شړل چې دا هم پر افغانستان د انګرېزانو تر دويم ښکېلاکه راغزېدلی دی. درېيم د اعليحضرت جنت مېشتي پاچا (ضياءالملة والدين) له خوا د وړانګين دولت جوړېدل دي چې انګرېزان يې شړلي او مخنيولي او د افغانستان د لوړ خدای ورکړی دولت بنسټ يې ايښی دی، چې د خورا سپېڅلي الهي ذات جل و علی له درباره يې تر بې شمېره پېړيو د ټينګښت غوښتنه لرو.

په دې ډول نو سراج الاخبار افغانيه لومړنۍ ورځپاڼه ده چې د افغانستان د ځواکمن پرتمين دولت تر جوړېدو [وروسته*] او د احساسانو د څښتن يوه ټولواک لکه اعليحضرت (سراج الملة والدين امير حبيب الله خان) په پوهنپال پېر کې يې چې څښتن دې يې دولت تر قيامته پر ځای وساتي[،*] په لومړي ځل د دولت او ملت او هېواد د چوپړ پر سپېڅلي موخه په لوړه پلازمېنه کې د خپرېدو پر ډګر وړانګې راخپرې کړې دي. او دادی بشپړ يو کال وشو چې په خورا برې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي.

د تېر کال له ۱۲ ګڼې سره مو لوستونکو ته د ډالۍ په توګه د (پوهه او اسلاميت) په نامه يوه رساله د خپلو ګرانو او د درناوي وړ لوستونکو نظر ته وړاندې کړه ژمنه مو وکړه چې که څښتن غوښتل په هرو شپږو مياشتو کې به يو ځل دغه ډول رسالې چې د اسلامي نړۍ پر ايقاظ؟ او انتباه؟ ولاړې وي[،*] د ديني چوپړ په ډول وړاندې کړو. په دې ډول نو دا ځل بيا د خپلې ژمنې په پوره کولو بريالي شو او تر دې نامه لاندې چې:

نو څه کول په کار دي؟

يوه خواره رساله له خپلې دې ۲۴ ګڼې سره د خپلو ګرانو لوستونکو پام ته وړاندې کوو. دا کار د اعليحضرت د پاچايي هڅونو او پوهنپالو پېرزوينو له اغېز پرته بل څه نه دي چې پر دې ګرانې ورځپاڼې يې يو ځانګړی همايوني پام ساتلی دی.

نو (سراج الاخبار افغانيه) ته به تر دې غوره درنښت، او تر دې بره نېکمرغي څه وي چې لومړنی پېرونکی يې ستايل شوی همايوني ذات شي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

او راوروسته بیا ټولو درنو څېرو، او په پوځ کې د کرنیلی [ډگرمنی*] او په ملکی ډگـر کې تر همدغې پوړی زموږ د گران هېواد سترو مخورو په رسمي ډول [رساً؟*] په دې گرانه ورځپاڼه کې گډون کړی دی. او د گډون بیه یې مخامخ پر خپلو تنخواوو حوالـه کړې چې له هېڅ کړاو او ستونزې پرته اداري ته رارسېږي خو په خواشینی سره گورم چې د اصنافو او سوداگرو او نورو گرانو وطنوالو له ډلې څخه لږ گډونوال را پـه برخـه شوي دي او ددې لامل د پوهې او پوهنې د خوند له نه څکلو او د نـړی لـه احوالـه د خبرېدو د مینه والو له لږوالي پرته بل څه نه دي. په داسې حال کې چې موږ له خپلـو گرانو هېوادوالو تر دې لوړې هیلې درلودې او لرو یې. میرزا صائب اصفهانی فرمایي:

چې څوک واوري د ویلو کمی نه شته

چوپه خوله غنچه، بورا کړه په خبرو

هو هېڅ شک نه شته چې د لوستونکو تلوسه، او د اورېـدونکو اورېدنـه د لیکوالـو او مولفانو د شوق او غیرت دوې پخې وزرې دي چې په مرسته یې خورا لوړ الوت کـولی شي[،*] د ساري په ډول که مو د هېواد د سوداگرو په ډله کې یـو دوه گـډونوال پـه برخه شوي وای[،*] نو به مو پر ډېرو گټورو سوداگریزو مسالو هم خبـرې کـړې وای. دغه راز که مو خپل شتمن ځمکوال د خپلې ورځپاڼې مینه وال او اورېدونکي لیـدلي وای[،*] پر کرنه او حراثت؟ به مو هم ځینې زړه پورې او گټور څه لیکلي وای.

خو له دې سره سره [مع ما فیه؟*] تر هغو چې ساه مو په ځان او قلم مو په لاس کـې دی[،*] د خپلې سپېڅلې دندې د سرته رسولو زیار به چې د هېواد سـپېڅلی قلمـي چوپړ دی. کوو. او دا ژمنه هم کوم که څښتن غوښتي وي[،*] د پاچایي اعلیحضرت د پوهنپالې پاملرنې تر سیوري لاندې به (سراج الاخبار افغانیه) په خورا نژدې وخت کې د نوي والي له ډېرو نښو سره چې اوس یې درته څرنگوالی نه سـپړم[،*] د پـوهې او پوهنې پر بازار خپله ځلا وښندي.

دا ټکی هم یوازې د عذر په بڼه او نه د لویی او ویاړ له پاره د نظر خاوندانو ته وړانـدې کوو چې له یوه کال راهیسې د (محمود طرزي) عاجز قلم ددې گرانې ورځپاڼې ټـولې لیکنی چارې[:*] د سرمقالو، او سیاسي لنډیزونو انځورول، او د نړی د پېښو ژباړې او د هېواد په ننگه مقالې، پر عجیبو موضوعگانو ځانگړې مقالې، او علمي او فني مقالې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هنري تاليفات، او د ځينو يون ليکونو ژباړه، او عسکري، او روغتيايي چارې، او د نړۍ د شتمنپوهنې او د پاريس غميزې ژباړه، د نړۍ د نوميالیو مېرمنو تاليف، او پر دې سربېره د پوهنې [په اړه*] لـه مانـاوو ډک اووه بيتـي غـزل دا ټـول پـر غـاړه اخيستي[،*] له مرستندوی او مر ستيال پرته يې پر خارقه اوسپنيزه څوکه لکه غشی د سرمحرۍ دنده ترسره کړې ده.

ورسره ورسره يې د مديريت دنده هم په عاجزۍ سمبال کړې چې پـه يـوازې سـر د يوې شپاړلس مخيزې ورځپاڼې د ليکنيو چارو سرته رسول په آسانو چـارو کـې نـه راځي.

که چېرې په کې نيمګړتيا او تشه وبر ښني [نو*] ښنل او سمح[؟*] يې د مهربـانيو د څښتنانو ښنونکي نظر ته په پر ښنودو (سراج الاخبار افغانيه) د زړه له کومي د کايناتو د خورا سپېڅلي عظيم الصفات هستوونکي ذات دربار ته د خپل ستر سپېڅلي مکرم ساتونکي او زړونو ته راتېر پالونکي د اوږده عمر او روغې ستې دوعا کـوي. و مـن الله التوفيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کال، ځلرویشتمه ګڼه، ۱۰-۱۲ مخونه
سیاسي لنډیز

افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ

څه موده وشوه چې نړیوالې ورځپاڼې د انګریزي ورځپاڼو له قوله د اروپا او آسیا د اوسپني پټلیو د وصلېدو یعنې له لندن سره د وچې له لارې د هندوستان د نښلېدو خبرې کوي او نقشې جوړوي، او فکرونه بیانوي. څومره ستر نوښت، څومره ګټور ګام!.. تر دې نو غوره څه دي! په تېره بیا د هغوی له پاره چې د داءالبحر [دوارالبحر؟*] یعنې د سرګرځېدو ناروغي ولري او له دې امله لندن ته له تلو بې برخې شوی وي! که څه هم موږ خپله د سرګرځېدو ناروغي نه لرو[،*] خو بیا هم د لندن د تګ له پاره تر بېړۍ اورګاډی غوره ګڼو. ځکه چې موږ د وچې خلک یو د سمندرو نه یو!
که د اورګاډي دا پټلۍ پر یوه لوی ځوړند پله چې یوه پښه یې د بمبئي پر ښکر او بله پښه یې د جنوبي افریقا د هیلو په ښکر او بله پښه یې د برتانیا په لېورپول کې وای، او له دغې لارې هند په اورګاډي له لندن سره نښلېدای[،*] ډېر به خوښ شوي وای. ځکه هم به مو د اوبو ننداره کوله او هم د وچې او دغسې به لندن ته رسېدلي وای. نو دې تمدنپالنې او د دغه ډول تمدنخپرونې پلمو ته دا ډول ځوړندې اوسپنیزې پټلۍ کله دومره لرې دي!... قاه! قاه! قاه!...
بیا هم که چېرې د اوسپنې پټلۍ دغه نقشه له کراچۍ نه د بصرې خلیج ترڅنګ د بغداد له پټلۍ سره نښلېدای څه مو په کې نه ویل. او له کابله مو په یوه ورځ په موټر کې ځان د پېښور اورګاډي ته رساوه مخامخ مو د لندن ټکټ رانیوه. خو څرنګه چې ددغې لیکې په نقشه او پلان کې د غرض ځینې ښښتنان چې له اروپا سره د آسیا له نښلولو پرته نور له خیانته ډک ښکېلاکګر مقصدونه هم لري[،*] د پښنګ، او کندهار، او هرات، او مشهد او تهران لاره یې غوره کړې [او*] مسالې ته یې یوه بله خطرناکه بڼه هم ورکړې چې د لندن د لیدلو هیله راته په وژونکو زهرو لړي. ځکه خبره زموږ د هېواد مرګ او ژوند ته رارسېږي او زموږ واکمني ګواښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې موږ افغان ورځپاڼه لیکونکي یو. او زموږ ورځپاڼه هم د افغانستان ورځپاڼه ده، او د خپل سپېڅلي متبوع اعلیحضرت تر پوهنپال سیوري لاندې د هېواد د دفاع له پاره خپل نظریات په آزادۍ انځورولی شي[،*] په دې اړه مو د خپلو عاجزو افکارو له بیان نه ډډه ونشوای کړی. فکر داسې یو څیز دی چې تر انحصار لاندې نـه شـي راتلای. هرڅوک د خپل فکر مسوولیت لري. له نورو افکارو سره پیوستون نه لـري. د یوه ورځپاڼه لیکونکي خبرې هېڅکله دولتي سند نه شوای بلل کېدی بلکې یـوازې د خپلو پاڼو له پاره د عمومي افکارو د تجارت [؟*] له مخې لیکل کېږي:

افغانستان او اورګاډي

«د اورګاډي ښېګنې»

هېڅوک له هغو ښېګڼو سترګې نه شي پټولای چې اورګادي یې انساني نړۍ ته راوړي. نور هر څه یوې خواته: یو لاروی پردېس چې غواړي له کابله هرات ته ولاړ شي[،*] په دې شرط چې هره ورځ لار ووهي[،*] په پنځه دېرشو ورځو کې په زرګونو کړاوونو، او خواریو، او بې خوبیو او شوګیرونو او ناکراریو به خپلې موخې ته ورسېږي، او چې ښار ته ننه وځي[،*] د ښار وګړي به یې د بڼې له لیدو وترهېږي. سر او مخ، او ویښته یـې په دوړو او غبار کې ډوب؛ ونګه د لمر له ځلا لکه مس، هغه څاروی چـې دی لېـږدوي لکه غڼه.

اوس به په اورګاډي کې یو مزل انځور کړو: د ماښام اووه بجې د چکر په کالیو کـې، او یو بالاپوش پر مټ اچولی، او یو بکس په لاس نیولی د یوې اوونۍ له پاره له کوره مخه ښه اخلي، او په یوه ګاډي کې کېني او سټېشن - یعنې د اورګاډي تمځي ته ځـي. لـه ګاډي کوز یږي یوې ښکلې رڼې او له ګڼې ګوڼې ډکې یوې ودانۍ ته ننه وځي، د دویمې درجې قمارې یعنې سګن ګلاس [سېکنډ کلاس= دویمه درجه*] ټکـټ پېـري یـوې سمبال او هوسا خونې ته چې د هوسایۍ هرډول وسـایل لـري ننـوځي، یـوه کړکـۍ راکښته کوي او پر یوې هوساڅوکۍ کېني او اورګاډی خوځېږي. کله چې خوب ورشي لکه په زانګو کې چې وي[،*] کرار ویده شي. که د اوداسه او مخ لاس مینځلو وخـت شي[،*] تشناب ته ننه وځي او په خورا هوسایۍ خپلې اړتیاوې پوره کوي. د دوډۍ پر مهال اورګاډی د خوړنځي په درلودونکي یوه تمځي کې نیم ساعت درېږي او سپرلۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمځي په خوړنځي کې په خورا آزادۍ او هوسایۍ خواړه خوري. او لنډه دا چې لمبه وزمه اورګاډی په دې ډول په دوه درې ورځو کې خپلې پردېسې سپرلۍ په خورا هوسایۍ لکه سړی چې چکر ته وځي[،*] له کابله هرات ته رسوي. او هم یې په خورا ښایسته بڼه او سات تېری رسوي. هم یې پر هره شېبه او دقیقه، او هر ساعت د شاوخوا په زړه پورې نوې او عجیبې او غریبې منظرې او ښارګوټي او ښارونه لکه د یوې پانوراما [پراخې منظرې*] په څېر مخې ته راولي او تېروي. بېدیاوې، دښتې، وادۍ، ژورې، لوړې لکه د بریښنده ځلا تېرېږي[.*] اوس د کرنې او سوداګرۍ او صنعتونو له نظره د اورګاډي ګټې او ښېګڼې څېړو او ارزوو: د ساري په ډول څرنګه چې د افغانستان لوړ خدای ورکړی دولت داسې ځمکې لري چې د خاورې څرنګوالی یې کرنې ته خورا جوړ دی. دغه ډول داسې غرنۍ سیمې هم لري چې د ځمکې ځانګړتیا او څرنګوالی یې د کرکیلې وړتیا نه لري. او که پر کوم کال- خدای مکړه- اورښت لږ وشي قحطي او ګراني پرې راځي د هغې سیمې وګړي له منځه ځي. نو که اورګاډی وي په لږ وخت کې خواړه او غَلّه له ښېرازو سیمو نه لږو ښېرازو سیمو ته لېږدېږي[،*] د سیمې اړتیاوې له منځه ځي. که اورګاډی وي نو د کندهار انار، او انګور او وچې خوبانۍ [شکرپاره*] په چټکۍ سره جلال آباد ته او د جلال ګني او نارنج او لیمو په خورا چټکۍ کندهار ته رسوي [او*] یوه لویه تبادله ترسره کېږي. د کندهار وچې مېوې لکه ممیز او تور ممیز او انځر او نور که چېرې په ښایسته ډبلیو کې په ښه بڼه کېښودل شي، او په اورګاډي کې بهر ته ورسول شي[،*] البته چې په وړینو جوالونو کې او د اوښانو پر شا له لېږدولو نه یې بیه او ګټه ډېرېږي.

اوس به لږ غوندې له عسکري پلوه د اورګاډي ښېګڼو ته پام وکړو: د اورګاډي ښېګڼه د جرمن او فرانس په وروستۍ جګړه کې رڼه وځلېده. ځکه جرمن د ګڼو لیکو د درلودو او د ښه نظم او سمبالښت له برکته د جګړې تر اعلان یوه اوونۍ وروسته شپږ لکه عسکر په پنځلسو ورځو کې د (تجمعات سوق الجیش) [یرغل ته په چمتو*] بڼه سمبال او پر پولې ورواړول. حال دا چې فرانسویانو د خپل اورګاډي د ګډوډۍ له امله په دغه موده کې یوازې دوه سوه زره عسکر چمتو کړای شول چې په دې ډول یې پایله د هغوی ماتې شوه. د اورګاډي د نشتوالي بلا بل ځل په خورا ډاروونکي ډول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره غملړلې بڼه د روس او عثماني په جګړه کې وآزمايل شوه. په داسې حال کې چې روسانو د اورګاډي پر مټ تر لسو لکو عسکر پر پوله واړول[،*] عثماني دولت پر هغو سرتېرو برسېره چې پر پوله او شاوخوا سيمو کې يې درلودل[،*] د لېږدوونکو وسيلو د نشتوالي له امله [نور*] هېڅ عسکر ونه شواى رسولى او مات شول. د جاپان په جګړه کې د روسانو د ماتې يواځينى [دليل*] چې که بيا هم ښه نظر وشي[،*] اورګاډى دى.

او لنډه دا هغه هېوادونه چې اورګاډي پرې اوړي ورځ تر بلې غوړېږي، د وګړو شتمني يې ډېرېږي. د وګړو شمېر يې لوړېږي. که اورګاډى نه وي هېواد ويجاړ، ولس بېوزلى، د وګړو شمېر لږ وي. دا ټولې پخې خبرې، ټولې سمې او ټولې سهي. خو يو مشهور متل دى چې وايي:

«چاړه که د سرو وي سړى يې په نس نه منډي»

د اورګاډي زيانونه

«ښېګڼې چې دې کړې راته بيان د اورګاډي [نو*] بدګڼې يې هم راته ووايه»[.*] لومړى به دا ووايو چې د واکمنۍ په مهمو حقونو کې يو دادى چې هېڅ دولت د بل دولت د واکمنۍ په چارو کې د لاس وهنې حق نه لري. د ساري په ډول د افغانستان دولت هېڅکله هم ددې حق نه لري چې خپل ملګري ګاونډي هېواد ته ووايي څرنګه چې زه کومه کړکۍ يا روزان نه لرم چې بهر ترې وګورم نو ځکه غواړم د اوسپنې يوه پټلۍ د ګرمسېر او بلوچستان له لارې پر کچ او مکران د عمان تر سمندرګي وغزوم او هلته يو سمندري بندر ومومم چې د نړۍ له ليدلو او راکړې ورکړې او پيوستون او راشه درشه نه ګټه واخلم.

دغه ډول د هغه ملګرى ګاونډى دولت هم دا حق نه لري چې ورته ووايي څرنګه چې زه غواړم هند له اروپا سره ونښلوم نو له دې امله خپله د اوسپنې پټلۍ پر کندهار او هرات تر مشهده غزوم. او که چېرې له هره لوري دا ډول وړانديزونه وشي نو بربېښي چې د يو بل د واک او واکمنۍ پر حقونو تېرى کوي چې ددې پايله هم همدغه ډول ځواب يعنې يو د بل د واکمنۍ حق نه پېژندل راوځي. که فرض کړو چې دا ډول يو وړانديز افغانستان ته وشي[،*] هغه حقونه چې د يوه ډالي حکومت پر غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر بوزي[،*] هماغه شببه له منځه ځي. ځکه که د روسيې دولت هم هماغه شببه ووايي چې زه له (کليف) نه د کابل پر لاره پېښور ته د اورګاډي پټلی تېروم[،*] نو څوک يې مخه نه شي نيولای. ځکه د دولتونو د حقونو يوه قاعده داده کوم امتياز چې يوه دولت ته ورکول کېږي[،*] بل دولت يې هم د کارولو حق لري. له دې سره جوخت نور حقونه هم تر پښو لاندې کېږي. د ساري په ډول افغانستان دا حق هم تر ګوتو کوي چې د نورو دولتونو له فارن سکرترانو [د بهرنيو چارو له مسوولينو*] سره هم سياسي اړيکي او معاملې پيل کړي. ځکه دا شرط پر دې تړلی دی چې د برتانيا ځلاند دولت به د افغانستان په کورنيو چارو کې لاس نه وهي. او که يې يو ځل د اورګاډي د پټلی په څېر د لاس وهنې يو ګام پورته کړ[،*] ټول شرطونه او ژمنې ګډوډېږي.
يوه انګرېز پوه چې (هربرت سپنسر) نومېږي د جاپان يوه پوه ته چې بارون [سردار*] (کانکو) نومېږي[،*] يوه نصيحت پاڼه ليکلې او ددغې نصيحت پاڼې په يوه ماده کې يې يادونه کړې چې د اوسپنې د پټلی امتياز يا نور امتيازونه له خپلو وګړو پرته نورو پرديو ته ورکول ډېر زيانوونکي دي. په تېره بيا هغو دولتونو ته چې تر دوی زورور دي. او په دې تړاو عثماني دولت، او ايران او چين، او مراکو او زنګبار او ماداګاسکر له عبرته ډکې هغه بېلګې دي چې پرديو دولتونو ته د امتياز حق د ورکولو له امله يې څومره ناروا وې او څومره زيانونه او څومره تاوانونه ليدلي دي.
د انګرېز پوه دا سياسي نصيحت چې ګام پر ګام پلی کړی هغه د افغانستان لوړ دولت دی. ځکه دا نصيحت د افغانستان له اوس او راتلونکي او مزاج سره سمون لري. که زموږ متحد دولت د افغانستان له دې طبيعي او عادتي طبيعت او فطرت نه ګټه واخلي [نو*] هېڅ شک نه شته چې لا به ډېره ګټه وکړي. او که په خپل سر ددې ډول يوه کار نوښت وکړي[،*] افغانستان ته يې له زيان او ضرر پرته به پخپله د چارې ترسره کوونکی دولت هم لوی زيان ووينې چې تر ټولو خطرناک ضرر به يې د حايل له منځه تلل او د پرديو د بريدونو او لاس اچونو له خطر سره د هندوستان مخامخېدل وي . بل دا چې زموږ ملګری متحد دولت به- چې هغه مهال به زموږ دوست او متحد نه وي- تر څو چې په خپل دې نوښت بريالی کېږي ميليونه سره زر او زرګونه وګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لاسه ورکړي وي. او [څوک؟*] پوهېږي چې دا مهال يې څَوګر او وړ شېبې ته منتظر سيال د پخوا پر تله تر ده ډېر بريالی او د برخې خاوند نه شي.
له افغانستان نه يې د انګرېز او روس دولت په منځ کې يو ډالي دولت جوړ کړی دی، د افغانستان له لوړ دولت سره د انګرېز اوچت دولت ملګرتوب او ژمنه او تړون پر هند د روس د بريدونو د مخنيوي له پاره دي[.*] په دې کې شک نه شته چې د افغانستان دولت تر وسه وسه خپله دا دنده ترسره کوي[،*] خو د خپلو مادي او معنوي ګټو ساتل او خوندي کول ورته تر هرڅه لومړيتوب لري او د خپلې واکمنۍ او خپلواکۍ شتوالی، او حق تر بل هرڅه ارزښتناک بولي. په داسې حال کې چې پر کندهار او سيستان او هرات تر مشهده او تهرانه د انګرېز دولت د اوسپنې پټلۍ تېرېدل د افغانستان د لوړ سلطنت دوه ستر او ارزښتناک ولايتونه ناڅاپه له پلازمېنې شکوي [او*] زموږ د سپېڅلي هېواد ښکلی بدن څيروي چې د تېر دا څېرل هماغومره خوَړ، هماغومره غم او هماغومره کړاو او بدمرغي وطن ته راوړي چې له کليف نه يې د کابل پر لار پېښور ته د اورګاډي پټلۍ تېرول لري. - يعنې د ملک وېش او تجزيه رامنځته کوي چې رېښتونې مانا يې له منځه تلل او ړنګېدل دي. البته چې افغانستان به ددغه ډول غملړلي حالت د نه ليدلو له پاره ببخي د ځان وژنې پر هوډ ودرېږي چې کله داسې پوخ او ټينګ او د غره په څېر داسې دروند جسم له شتوالي بې برخې کېږي [نو*] ډېر به تر ځان دمخه کړي ايسته نو خدای کريم دی!.. نو هله به بيا ګورو چې هند ځان د خپل زورور سيال له منګولو څرنګه ژغورلی شي؟

افغانستان ته

د اورګاډي پټلۍ اړينوالی

په نړې کې داسې هېڅ څه نه شته چې جامع المحسنات وي. يعنې ټولې ښېګنې په کې يوځای شوې وي او ټوله ګټه ګټه وي او هېڅ زيان په کې ونه برېښي. هرڅيز هم د ګټورتوب او هم د زيان اړخ لري. څرنګه چې د اورګاډي ښېګنې او بدګنې مو تر اوسه بيان کړې[،*] اوس نو په کار داده چې لږ يې پر اړتيا او اړينوالي هم خبرې وکړو:
څرنګه چې په اوسني مهال کې اورګاډی د دولتونو تر ټولو خطرناکه وسله او د هېوادونو او ملتونو د ودې او شتمنۍ او ودانۍ يواځينۍ وسيله ده[،*] نو ځکه که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اورګاډو اوسپنيزې پټلۍ د يوه دولت د بدن حياتي رګونه وګڼو نو وړتيا يې لري. او که د يوه هېواد د وجود ذاتي شريانونه يې وبولو نو پر ځای دي[.*] بې اورګاډي هېواد يوه بې وينې جسم ته ورته دی چې ټول غړي يې له کاره لوېدلي. نو ځکه پــه افغانســتان هېواد کې د اورګاډي د اوسپنيزو پټليو تېربېدل اړين دي. نن ورځ يــو ځــواک هــم د موجود نوي نظــام د يرغليــزو عســکري خوځښــتونو مخــه نــه شــي نيــولای. ان د (پورارتور)[«پورت ارتور»*] پخې مورچلې چې د ميليونو روپيو په لګښدو جوړې شوې وې[،*] د جاپان د پوځي ځواکونو بريونو ته ټينګې نه شوې.
يوازې اورګادی د يوه هېواد د نيول کېدو لامل نه شــوای کېــدی. د پــردي دولــت د اورګاډي د اوسپنيزې پټلۍ ويجاړول ډېر آسان کار دی. نو ځکه افغانستان تــه خپــل اورګاډی په کار دی نه د بل دولت.
نن ورځ زموږ غليمان پر خپلو اوسپنيزو لارو خپل سلګونه زره عسکر په خورا چټکۍ زموږ پر پوله ټولولی او پر خاوره مو تېری کولی شي. موږ که هرڅومره وس وکــړو پــه دې لېږدوونکو وسيلو[،*] پر آسونو او اوښانو يا کراچيو يــو غونــډ عســکر تــر يــوې مياشتې دمخه خپلو لوېديځو او شمالي پولو ته نه شو رسولای چې پايله يې ماتــه ده.
حال دا چې زموږ تر ټولو ستر پالونکی جل وعلی په خپل کريم قرآن کې فرمايي چې (پر غليم مو هغسې تجاوز او تېری وکړئ چې پر تاسې يې تجاوز او تېری کــړی دی). نو څرنګه چې د غليم د تجاوز او تېري وسيله اورګاډی دی[،*]افغانستان هېــواد تــه اورګاډی اړين دی.
نن ورځ د اورګاډي د اوسپنيزو پټليو ښېګڼې او ګټــې او منفعتونــه د نــړۍ پــه ټولــو متمدنو ولسونو کې په يوه خوله منل شوي دي. که څوک پرې سترګې پټې کــړي[،*] ته وا چې پر ښکاره څيزونو يې سترګې پټې کړې دي چې دا د منطق خلاف کار دی او د پرمختګ او تمدن د وړتيا نشتوالی څرګندوي. خو هغه څه چې تر دې هم ډېر ګټور او ډېر ښه او ډېر نافع دي هغه د هېواد د شتوالي، او موجوديت، او ملــي واکمنــۍ، او استقلال او خپلواکۍ ساتل دي چې پر دې هم د نړۍ ټول متمدن ولسونه يــوه خولــه دي. که څوک پر دې هم سترګې پټې کړي نو د عقل او منطق خلاف بــه روان وي. نــو ځکه افغانستان ته اورګاډی ډېر اړين او لازم دی خو ورســره جوخــت د افغانســتان

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمنۍ او خپلواکۍ او آزادۍ ته پام هم چې پر دې وسيلو د يوه ډالي دولت حقونــه او دندې ترسره کولی او د دوستۍ او پيوستون پر ترړونو ټينګ پاتېــدلی شــي[،*] هــم خورا اړين او خورا لازمي بلل کېږي او که نه نو له اورګادۍ نه به لکه د هنــد ايالتونــه افغانستان ته څه ګټه ورسېږي؟

نو پر دې بنسټ که ښکېل هېوادونه د (اورګاډي او افغانستان) موضوع د سياست لــه دې خنډې وځېږي او و ارزوي[،*] شک نه شته چې ددې چارې د ژر سمبالښت پــه تړاو به ګڼ ټکي او د پلي کېدو وړ نظرونه ومونډل شي.

والله اعلم بالصواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړ لیک

سرلیک .... مخ
لومړی خبرې ۱
(لارې او پلونه) ٤
و من الماءٍ کل شیً حی ۸
د منني وړاندې کول ۱۰
((نصیحـــت)) ۱۲
(بسپنه) ۱٤
ملکې روغتون ۱۷
نصیحـت ۲۰
پالنځی (دارالیتاما*) ۲۳
نصیحت ۲٦
د همایوني وینا متن ۳۰
اوسنۍ جګړه ۳٤
له تُرکې ورځپاڼو څخه ۳۷
ټیلیفون او موټر ٤۳
د درونتې پل ٤٦
قلمي مصاحبه ۵۰
وحشت او مدنیت ۵٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جلال آباد نهر سراج ٥٩
نوي سرکونه ٦٣
د فکرونو سمول ٦٩
د تمدن یوه نښه ٧٦
د نړیوال سیاست لنډیز ٧٧
د پوهې او پوهنې ستایل او د افغانستان له برمه ډک ټولواک منندویي ٧٩
بهرنۍ پېښې ٨٥
د لمقان قلعة السراج [د لغمان سراج کلا] ٨٨
اسلامي یووالی ٩٢
له طبیعي ځواک سره د مبارزې له پاره د انساني یووالي اړتیا ٩٦
صنایع او د پلازمېنې کابل صنعتي سیمه [ماشین خانه] ١٠٣
بهرنۍ پېښې ١١٠
موعظه ١١٣
سیاسي لنډیز ١٢٣
د پېښور افغان ورځپاڼه ١٢٧
بیـــرغ ١٢٩
بهرنۍ پېښې ١٣٤
د خواشینۍ یوه یادونه ١٣٧
ځانګړې مقاله ١٣٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکې د کُرې تاریخ ۱۴۲
د اعلیحضرت پاچایي.. ۱۴۹
سیاسي لنډیز ۱۵۴
په هند کې زموږ دیني ورونه زموږ په اړه څه احساسات پالي؟ ۱۵۷
د نړیوالې جگړې اړین والی ۱۶۰
د همایوني اعلیحضرت ۱۶۵
سیاسي لنډیز ۱۷۰
په حضوري چمن کې د اورلوبې ننداره ۱۷۳
سیاسي لنډیز ۱۷۶
د برکتونو روژه ۱۷۹
عظیم الشان قرآن ۱۸۳
د روژې د بختـورې میاشتې هرکلی.. ۱۸۸
او د عظیم الشان قرآن د ختم مراسم ۱۸۸
پوهنــه ـ ښوونځي.. ۱۹۴
سیاسي لنډیز ۱۹۸
نېکمرغه کوچنی اختر ۲۰۱
د لومړي کال پای.. ۲۰۶
افغانستان- او- د اورګاډي اوسپنیزه پټلۍ.. ۲۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د کابل د صنعتکارانو ټولنې او د هغې له مشر هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد نصیر انصاف) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

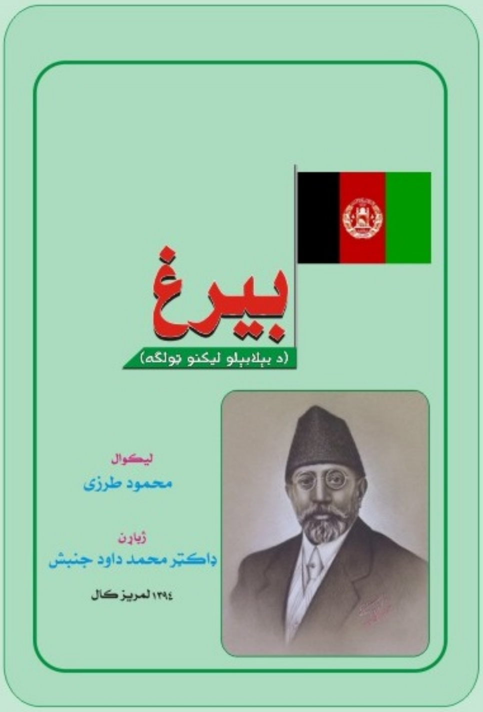

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۰

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library